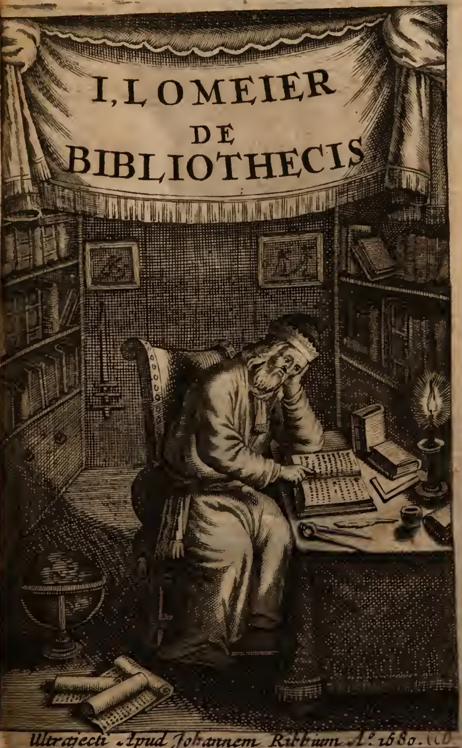
LXII B 26

I, LOMEIER
DE
BIBLIOTHECIS
Ultrajecti Apud Johannem Ribbium Aº 1680.

JOHANNIS LOMEIERI

Eccleſiaſtæ Zutphanienſis

DE

BIBLIOTHECIS

LIBER SINGULARIS.

Editio ſecunda, priori multò auctior, & additorerum Indice locupletior.

ULTRAJECTI,
Ex Officina JOHANNIS RIBBII, Bibliopolæ;
Anno cIↄ Iↄ c LXXX.

REVERENDO

Doctrinâ ac pietate conſpicuo

VIRO,

D. JOHANNI RAUWERS

Eccleſiæ Hermelenſis in diœceſi Ultrajectinâ Paſtori fideliſſimo,

Symmyſtæ ac Affini ſuo ſuaviſſimo,

JOHANNES LOMEIER

S. D

DEcennium jam eſt, & quod excurrit, ex quo hæc collectanea noſtra lucem primò vide-

runt, ſuaſore tunc & impulſore τῷ νῦν ἐν ἁγίοις *Wilhelmo Wilhelmio*, amico ac conterraneo noſtro, qui divinas & humaniores literas in gymnaſio Hammonenſi Weſtphalorum, in Academiis Hardervici Gelrorum, & Lugduni Batavorum publicè profeſſus eſt. Nec me pœnituit operæ alicujus in hac materiâ exantlatæ, in quâ olim Varro, Romanorum doctiſſimus, Soſipatro teſte, elaboravit: quem recentiores, Lipſius moribus & ritibus antiquis occupatus, Hoſpinianus & Hottingerus

rus Theologi clariſſimi ſe-
cuti ſunt. Hæc autem δια-
σκευὴ multo nunc prodit li-
matior, quod in ſecundis
curis accidere par eſt; ut
enim homines, ita & libros
indies decet fieri meliores.
Locus habitationis & fun-
ctionis mutatus priores la-
bores augendi ac interpo-
landi occaſionem ſuppedita-
vit. Præſertim cum eos viris
bonis & eruditis placere in-
telligerem, quos inter ho-
noris cauſa nomino κέρας il-
lud ἀμαλθείας, *Iohannem Ge-
orgium Graevium*, Hiſtoria-
rum & Eloquentiæ in Aca-

demia Ultrajectina Profeſſorem longè celeberrimum, cui placuit *meas eſſe aliquid putare nugas.* Ego autem his intentus ſæpiſſimè à curis quà publicis, quà privatis, tanquam ſæviſſimis tempeſtatibus in tranquillitatis portum me ſubduxi; dum omnium temporum, locorum, & maximorum virorum memoriam percurrens animus exultat,

Utque ſuum Bacche non ſentit
ſaucia vulnus,
Dum ſtupet Idæis exululata
modis:
Sic ubi mota calent ſacro mea
pectora thyrſo, Al-

Altior humano ſpiritus ille malo eſt.
Vtque ſoporiferæ liberem ſi pocula Lethes,
Temporis adverſi ſic mihi ſenſus abeſt.

His præſertim moribus & temporibus, quibus Eccleſia Dei, Reformationis etiam nomine ſuperbiens, Cadmeorum fratrum protervis rixis miſerè vexatur, dum illis volupe eſt in matris viſcera ſævire, & librorum in ſe invicem plauſtra evomere, humanis potius præjudiciis, quàm divinis eloquiis addictis. Utinam audirent Theologi

ologi Oratorem, Chriſtiani gentilem! Ciceronem dico, qui, *lib.* 2. *de inventione Rhetor.* conſilium ſuggerit ſaluberrimum: *Stultitia*, inquit, *nobis viſa eſt, aut à bene inventis alicujus recedere, ſi quo in vitio ejus offenderemur; aut ad vitia quoque ejus accedere, cujus aliquo bene præcepto duceremur. Quod ſi in cæteris quoque ſtudiis, à multis eligere homines commodiſſimum quodque quàm ſe uni alicui certo vellent addicere, minus in arrogantiam offenderent: non tantopere in vitiis perſeverarent: aliquanto ex inſcitia Levius laborarent.*

Tibi

Tibi autem, *Frater chariſſime*, lucubrationes has qualeſcunque offerre volui. Amicitia enim noſtra nupera non eſt; à teneris ea inchoata in ſcholis & Academiis ſpectata, affinitate confirmata eſt. Sextus & decimus labitur annus mei cum ſorore tua conjugii, in quo hactenus ſuaviter viximus, quintamque jam prolem ſuſtulimus, Dei O. M. favorem & gratiam variis in caſibus, non minimis ſanè indiciis, manifeſtò deprehendimus. Nomen ejus ſit benedictum in æternum!

Hoc

Hoc ergo amoris noſtri chartaceum erit monumentum, etiam apud poſteros, ita ſupercilium mihi ſalit, manſurum. Tu autem, quæ tua eſt humanitas, eo, quo offertur animo, ſtrenæ loco accipies, qua ego annum octuageſimum ſupra milleſimum & ſexcenteſimum tibi & tuis bonum, fauſtum, felicem ac fortunatum ex animo precor. Dabam in muſéo, Zutphaniæ, ipſis Idibus Decemb. A. C. cIↄ Iↄ c LXXIX.

E P I-

EPISTOLA

Rev. & Clar.

D. WILHELMI WILHELMII,

Τοῦ Μακαρίτου,

Sacrarum & humaniorum literarum in Acad. Hardervicena, poſtea Philoſophiæ in Acad. Lugduno-Batavâ Profeſſoris, ad auctorem.

LIbrum tuum de Bibliothecis, quantum per ocium licuit, perlegi. Seriò & ſedulò dico. Adeo me ejus lectio cepit & affecit, ut, priuſquam totum evolviſſem, conquieſcere non potuerim. Fœtus profectò te dignus; & qui variâ eruditione refertus diffuſam tuam lectionem ſingulis paginis nequaquam tacitus clamat. Verè hæc tua lucubratio indicat, quàm tu plus olei, quàm vini conſumſeris, & ex hac tuâ Bibliothecâ patet, quàm ſis ipſe, quod de Caſſio Longino memoriæ proditum ipſe etiam refers, βιβλιοθήκη ἔμψυχος. Vereor plura addere, ne videar auri-

auribus tuis inſidiari, & amicum profeſſus, familiari huic ſæculo more, aſſentantis ſpeciem præbere. Sed nec merx tam proba, & tam vendibile vinum ſuſpenſâ hederâ eget. Ita perge ex Bibliothecâ tuâ talibus chartis ſæculum hoc noſtrum recreare, quod tot malorum autorum venenis infectum eſſe communis tecum eruditorum querela eſt. &c. Concludo hoc carmine, exiguo quidem, ſed magni amoris indicio.

Integra pelle unâ hæc arctatur Bibliotheca,
Integra & hic unus Bibliotheca *liber.*
Quis dubitet tam docti operis cultiſſimus auctor
Quin verè ἔμψυχος Bibliotheca *fiet?*

II. Bi-

BIbliotheca *ingens, latè*
diverſa per orbem
Qui fuit, & nunc eſt, æreque
parta gravi,
Exiguo ſumtu portabere tota libello;
Unus nunc, orbis Bibliotheca, *liber.*
LOMEIERE, *puta tantam te*
Iliada *parvæ*
Incluſiſſe tuæ, non ſine laude,
nuci.

S. D. CRUSIUS.

דועה בהר יהוה

EN, *libri dotes verbis tribus accipe, Lector,*
Poſtea quem ſtudio fervidiore legas:
Si quid librorum mundus tulit arte recenti,
Ætas librorum ſi quid adulta tulit;
Gnava ſenectutis vel ſi quid cura reponit,
Et quam Palladio munere fœta typi?
Publica ſi tandem, ſi docti, nomine digna
Sidere ſub gemino Bibliotheca viri,
Aut fuit ante ſacram ſtragem librûmque virorumque,
Aut bellum potuit, barbariemque pati,
Hîc velut in tabulâ depictam cernere, & uno
Obtutu fermè quamque notare potes.
Pellibus exiguis libri numeroſa puſilli
Clauditur artifici Bibliotheca manu.
Sic inter tenebras decet exſplendeſcere, ſolum
Sic inter reliquos tollere mille caput.
Autores vicina ſuos numerant loca, ſolum
Hunc patriæ puduit deſeruiſſe decus.
Ingenii quantus Mecænas arbiter? artes
An ſatis illius ſtantque jacentque fide?

ANTONIUS à BYLERT,
Paſtor Geeſteranus.

JOHANNIS LOMEIERI
ECCLESIASTÆ ZUTPHANIENSIS

DE

BIBLIOTHECIS

LIBER SINGULARIS.

CAPUT PRIMUM.

Nominis & Rei explicatio.

IN antiquis lapidibus BYBLIOTHECA & BIBLYOTHECA lectum fuiſſe oſtendit Aldus Manutius *in ratione Orthographiæ.* Utrumque vitioſè; componitur enim vox ex βιβλίον, & θήκη; à τίθημι. Latinè *Libraria* dicitur. *Librarius* eſt non ſolum qui libros ſcribit, ſed etiam qui vendit; Bibliopola *Iſid. Orig. lib. 6. cap.* 14. Significat tam librorum magnum per ſe numerum, quam ipſum locum, in quo libri collocati ſunt, auctore Pom-

pejo Feſto, item apud Jctos. *l. quæſitum* 12. §. *inſtructo.* 33. *ff. de inſtructo vel inſtrumento legato. Inſtructo autem fundo, & Bibliothecam, & libros qui illic erant ut quatenus veniſſet, uteretur, contineri conſtat. Sed ſi quaſi Apothecâ librorum utebatur, contra erit dicendum.* Bibliotheca enim & librorum apotheca differunt. Item *L. Labeo* 50. *ff. de contrah. emt. Labeo ſcribit, ſi mihi Bibliothecam ita vendideris, ſi decuriones Campani locum mihi vendidiſſent, in quo eam ponerem, &c.* Unde legatâ Bibliothecâ, & armaria & libri debentur; ſed in hoc teſtatoris mentem, utrum ex his ſenſerit, potiſſimum intuendam eſſe Nerva cenſuit, & Ulpianus probat in L. *Librorum* 52. §. *ſed ſi Bibliothecam. ff. de legat.* 3. Apud Juvenalem *Et libros dabit & Forulos*, qui alterius reparandam ſupellectilem librariam rite auxerit. *Bibliothecas* vocabant Attici, non ipſos libros, ſed locum illum ubi libri vendebantur. *Pollux Onomâſt. lib.* 9. *cap.* 5. cujus hæc verba: Εὖ δὲ τῶν κοινῶν Βιβλιοθῆκαι, ὡς Εὔπολις φησὶν οὗ τὰ βιβλία ὤνια. οὕτω γὰρ τὸν τόπον, οὗ τὰ βιβλία οἱ Ἀττικοὶ ὠνόμαζον, ὥσπερ καὶ τοὺς ἄλλους τόπους ἐκ τῶν πιπρασκομένων. Καταχρηστικῶς unus liber *Bibliotheca* dicitur. *Primò*, cum in illo tanquam in catalogo multorum tituli recenſentur, ut Bibliotheca ſancta Sixti Senenſis; Giſberti Voetii Bibliotheca ſtudioſi Theologiæ; Buxtorfii Bibliotheca Rabbinica; Claſſica Draudii; Theologica, item Philiſophica Bolduani, &c. *vid. Voet. Biblioth. Theol. lib.* 2. *ſect.* 1. *cap.* 1. *& Balduan. p.* 644. *Secundò*, libri qui ſunt πολλῶν ἀντάξιοι

πάξιοι ἀλλῶν Bibliothecæ vocantur. Ut Bibliotheca Appollodorii; Photii; Diodorus Siculus, qui apud Græcos nugari deſiit, *βιβλιοθήκης* hiſtoriam ſuam inſcribit, cum alias mira eſſet apud eos inſcri-
„ ptionis felicitas. Κηρίον inſcripſere qui volebant
„ intelligi favum. Alii Κέρας Ἀμαλθείας, ut vel
„ lactis gallinacci ſperare poſſis in volumine hauſtum.
„ Jam Ia, Muſæ, *πανδέκται*, *ἐγχειρίδιον*, *λειμῶν*,
„ *πινακίδιον*, inſcriptiones propter quas vadimoni-
„ um deſeri poſſit. At cum intraveris nihil in mun-
„ do invenies. Latini craſſiores Antiquitatum, Ex-
„ emplorum, &c. *Plin. præfat. ad hiſt. natur. A.*
„ *Gell. noct. attic. lib. XX. Cap. XI.* Impropriè admo-
„ dum Riderus lexicon ſuum Anglicum Bibliothe-
„ cam inſcripſerat; hinc Oweni *εἰρωνεία*.

Quid ſibi ridendi vult Bibliotheca Rideri?
Unus enim non eſt Bibliotheca liber.
Verborum cum theca ſit hæc, non theca librorum,
Lexicon hoc dici Dictiotheca poteſt.

Longinus Caſſius ab Eunopio Sardiano dictus *βιβλιοθήκη ἔμψυχος, καὶ περιπατοῦν Μουσεῖον*: quod dictum in Proverbium abiit, de homine undiquaque erudito, qui totam artium & diſciplinarum *ἐγκυκλοπαιδείαν* animo complexus, de omnibus velut ex profeſſo reſpondere, & inexplicables authorum nodos diſſolvere poſſit, tanquam ex ſecretiore Muſarum adyto cuncta depromens. Sic Nepotianus, lectione aſſiduâ, & meditatione diutur-

na, pectus ſuum Bibliothecam fecerat Chriſti. *Hieron. tom.* 1. *Epiſt.* 3. cujus titulus *Epitaphium Nepotiani.*

Vivam Bibliothecam habuit ridiculus ille Calviſius Sabinus, qui cum eſſet memoriâ tam malâ, ut illi modò Uliſſis nomen excideret, modò Achillis, modò Priami; magnâ ſummâ emit ſervos, unum qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum, novem præterea lyricis ſingulos aſſignavit. His, memoriæ ejus imbecillitati ſuccurrentibus, fretus, convivas ſuos inquietabat. *Senec. Epiſt.* 27.

Sicut apud Philoſophos non eſt maximum aut minimum, ita etiam librorum numerus, qui ad juſtam Bibliothecæ conſtitutionem requiritur, determinari non poteſt, cum ille major vel minor ſit, pro temporum, locorum, ac perſonarum ratione. Etenim in mundi primordio tanta librorum copia non fuit, quâ nunc fere laboramus, & omnes Bibliothecæ à minoribus initiis ad majorem multitudinem succreverunt. Nec omnes libri ubique locorum æquè haberi & comparari poſſunt, unde utile eſſe creditur, ut multi libri conſcribantur diverſo ſtylo, non diverſâ fide. Nec privati ſumptus eſt multos libros coacervare, cura hæc principum eſt, & Magiſtratuum, publicè Bibliothecas dicare, ut ex iis & ad remp. & ad privatos utilitas redeat. Non tamen minores Bibliothecæ eo minus iſto nomine decorandæ ſunt, cum unus liber Bibliothecæ inſtar eſſe poſſit, quo facit illud elogium cujuſdam de Plinio:

Quid juvat innumeris repleri ſcrinia libris?

Unus

Unus præ cunctis Plinius eſſe poteſt.

Circumfertur etiam dictum illud Philippi Melanchonis, quatuor authores Bibliothecam conſtituere, *Ariſtotelem*, *Plinium*, *Plutarchum*, & *Ptolomæum.* Bibliotheca Franciſci Junii Theologi celeberrimi, cum Genevæ operam literis daret, quatuor tantum libris conſtabat: Bibliis, quæ aliquoties perlegerat; Inſtitutione Calvini, quam cum lectionibus & concionibus ejuſdem conferebat, & ex eâ ſecundò adverſaria, & tertiò epitomen conſcripſerat; Confeſſione Bezæ, & Grammatica Hebræa Cevallerii. Sic illis quatuor, ac non alio ullo, amplius annum uſus eſt diligentiſſimè. Atque in hac ſuâ egeſtate Dei providentiam agnoſcit, utpote, qui in librorum copiâ promiſcuè evagaturus fuiſſet, ut antea Lugduni fecerat; non enim librorum multitudo, ſed eorum multa lectio eruditum facit. Hieronymus Cardanus *de utilitate ex adverſis capiendâ, lib.* 3. *ubi de paupertate agit*, bibliothecam eorum, qui ex diſciplinâ literariâ quæſtum non faciunt, duobus ſolùm aut tribus libris inſtruit; quorum unus facta, geſta, vitamque religioſorum hominum contineat, alius carmine lepido demulceat animum, tertius vitam civilem doceat. Rectè *Seneca epiſt.* 45. „Non refert quam multos libros, ſed quam bonos „habeas. Lectio certa prodeſt, varia delectat. Qui „quò deſtinavit pervenire vult, unam ſequatur vi„am, non per multas vagetur, non ire iſtud, ſed „errare eſt. *Et Epiſt.* 2. Diſtrahit animum libro„rum multitudo. Itaque cum legere non poſſis

„ quantum habueris, ſat eſt habere quantum legas, „ &c. Videas multos ſcientia & ſtudio vacuos, mul- „ tos libros coëmere, iiſque nitidè ornatis ac diſpo- „ ſitis, nec unquam loco motis, vaſtæ eruditionis „ exiſtimationem apud imperitos venari. Hos meritò in navem ſtultorum compegit Sebaſtianus Brant. illos etiam taxat *Auſonius Epigr.* 43.

Emptis quod libris tibi Bibliotheca referta eſt;
Grammaticum & doctum te, Philomuſe, putas.
Hoc genere & chordas, & plectra, & barbita conde,
Mercator hodie, cras citharædus eris.

Lucianus ſcripſit περὶ ἀπαίδευτον, καὶ πολλὰ βιβλία ὠνούμενον. Simili inſaniâ agitatos avaros ridet *Horat. ſat.* 3. *lib.* 2. qui auro incumbentes non utuntur.

Si quis emat citharas, emtas comportet in unum,
Nec ſtudio citharæ, nec Muſæ deditus ulli:
Si ſcalpra & formas non ſutor: nautica vela
Averſus mercaturis: delirus & amens
Undique dicatur meritò, &c.

Seneca de tranquillitate animi cap. 9. Quò mihi „ innumerabiles libros & Bibliothecas, quarum Do- „ minus vix totâ ſuâ vitâ indices perlegit? *& poſt*: „ Quadraginta millia librorum Alexandriæ arſerunt, „ pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum a- „ lius laudaverit, ſicuti Livius, qui elegantiæ Re- „ gum curæque egregium id opus ait fuiſſe. Non

fuit

„ fuit elegantia illud, aut cura, ſed ſtudioſa luxu-
„ ria: imo ne ſtudioſa quidem, quoniam non in
„ ſtudium, ſed in ſpectaculum comparaverant: ſi-
„ cut pleriſque ignaris etiam ſervilium literarum li-
„ bri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationum
„ ornamenta ſunt. *Deindè.* Quid habes cur minus
„ ignoſcas nomen marmore, atque ebore captanti,
„ quam opera conquirenti aut ignotorum aucto-
„ rum, aut improbatorum, & inter tot millia libro-
„ rum oſcitanti? cui voluminum ſuorum frontes
„ maximè placent titulique,

Gibboſis hi non diſſimiles videntur, qui onus ſuum ubique circumferentes nuſquam inſpiciunt. *Vide Petrach. de remed. utriuſque fortunæ lib.* 1. *dial.* 43.

Egregios cumulare libros, præclara ſupellex;
Aſt unum utilius volvere ſæpe librum.

CAPUT II.

De conſervatâ rerum memoriâ ante Moſis tempora.

SApientiſſimus univerſi Architectus, hominem, quam cunctis ſublunaribus creaturis imperare voluerat, imagine ſuâ, ut imperium illud rectius procederet, inſtruxerat. Conſiſtebat imago illa cum in corporis tum præcipuè in animæ dotibus. In animâ autem non tantum elucebat excellens rerum omnium Phyſicarum, politicarum, &c. cogni-

tio, cujus illuſtre ſpecimen edidit Adamus, cum omnibus animantibus nomina indidit, uniuſcujuſque naturæ convenientia, & ſapientiſſimè de conjugio diſſeruit: ſed etiam maximè ad hominis felicitatem faciebant virtutes ſpirituales & Theologicæ; cognitio nempe Dei creatoris ſui, cum perfectâ juſtitiâ & ſanctitate conjunctâ; quibus ſufficienter inſtructus erat, ad æternam beatitudinem aſſequendum, ſi voluiſſet quod potuiſſet. Per lapſum omnes illæ dotes obliteratæ ſunt, & animus humanus horrendis tenebris involutus eſt, virtutes quidem naturales, ſine quibus homo animal rationale eſſe non poſſet, aliquatenus, ſed valdè diminutæ manſerunt. Spirituales autem planè amiſſæ ſunt, & niſi immenſæ Dei miſericordiæ placuiſſet, hominem in peccatis mortuum, & coram facie Dei trepidantem erigere, & conſolari promiſſo ſemine mulieris contrituro caput ſerpentis, æternùm ille periturus fuiſſet. Quæ igitur imaginis divinæ reliquię Adamo ſuperfuerunt, ad poſteros eas tranſmittere abſque dubio ipſi curæ fuit, partim quia ipſi Adamo tanta rerum naturalium & Theologicarum notitia contigit ex priſtino illo felici ſtatu, quanta aliorum hominum nulli; partim ne omnia illa artium ſemina interirent, quæ poſtea majori cum difficultate, & præſentiſſimò errandi periculo rurſus quærerentur, quoniam ipſi jam neceſſariò, ex Dei denunciatione, mors obeunda fuit. Quis ergò dubitaverit; quin Adamus filios & nepotes ſuos cum naturas rerum, plantarum, animalium, ſiderum curſum, &c. tum maximè

pieta-

pietatem erga Deum, charitatem erga proximum, fidem in promiſſum mulieris ſemen, futuram carnis reſurrectionem & vitam æternam cum oppoſito pœnarum metu, diligentiſſimè docuerit? Propter Patrum verò longævitatem & divinarum revelationum frequentiam hæc διαπέρωσις, ſive traditio, quæ viva voce fiebat, procedebat feliciſſimè, tantò minori cum Periculo, quantò paucioribus verbis, ideoque corruptelæ minus obnoxiis, fœdus gratiæ in ſemine promiſſo tum comprehenſum erat. Quantumvis autem literarum primam inventionen alii Abrahamo, alii Enocho, alii Moſi; item Saturno, Cadmo, Ægyptiis, Æthyopibus tribuant, *vide Plin. lib. 7. Cap. 56. Voſſ. de art. Gram. lib. 1. cap. 9. & 10. Agrip. de vanit. ſcient. cap. 2.* Nobis certum eſt eas ab Adamo originem ſuam ducere. Quis enim crediderit, hunc hominem ſapientiſſimum, tam neceſſariis organis, quibus ſapientiam ſuam ad poſteros propagaret, caruiſſe? Adde quod prima literarum mentio in Sethi tempora incidat, qui cum fuerit Adami filius, harum cognitionem quin à Patre acceperit, quis dubitet? Unde Adamus in bibliothecâ Vaticanâ ſic depictus eſt, ut ſupra ejus caput literæ hebraicæ antiquæ legantur cum hac ad ejuſdem pedes inſcriptione latina: *Adam divinitus edoctus primus ſcientiarum & literarum inventor. Vide Heideg. de Patriarch. exer. 16. §. 35. 36. 37.* Phœnices quoque antiquiſſimi ſunt, qui literis uſi fuerunt, quorum lingua, quæ Hebræa fuit, & in linguarum confuſione in-

incorrupta manſit, ab Adamo originem traxit, ut patet ex nominibus, quæ Adam uxori ſuæ Evæ & filiis ſuis impoſuit. Sed de hac re vide *Hermanum Hugonem de origine ſcribendi & antiquitate rei literariæ. Cap.* 3. Μυϛικὸν aliquid latet in illo Rabbinorum μυθικῷ. Ajunt codicem quendam, ſupernam ſapientiam complectentem, Adamo primo traditum eſſe à Deo: quem quidem paradiſo ſecum efferre conatus ſit; ſed ereptum vix dum egreſſo, atque in cœlum ſubductum eſſe: mox tum ad ejus ſupplicationem reſtitutum, eâ conditione ne oblivione periret à filiis hominum ejus ſapientia, ſed ut eam poſteris communicaret. *Jac. Alting. Rep. ſcholaſt. hebr. pag.* 62. 63. Sabæi Adamum libros de cultura terræ ſcripſiſſe autumabant *Hoornb. de converſ. Ind. lib.* 1. *cap.* 4. Evæ matris omnium viventium prophetias à Raziele Adami primi parentis Angelo (ſcilicet) conſcriptas edidit Poſtellus. *Neandr. Erotem. ling. Hebr. pag.* 524. Sethus Adami filius primus fuiſſe legitur, qui voluerit

Manſuras rudibus voces ſignare figuris.

Cum enim ex patre audiviſſet, univerſalem inſtare rerum interitum, alterum ex aqua, alterum vero ex igni; ne artium principia perirent, ea duabus columnis, uni lapideæ, quæ ab aquis, lateritiæ alteri, quæ ab incendio tuta eſſet, incîdere voluit. Neque vanam hanc eſſe traditionem facit Joſephi tum auctoritas, tum αὐτοψία, quippe unam harum columnarum, ſuo adhuc tempore, in Syria extitiſſe teſtatur *Antiq. lib.* 1. *cap.* 3. De his *vide*

de Schotani Biblioth. hiſt ſacr. de I. mundi ætate pag. 57. 58. Sethiani hæretici non tantum hujus Patriarchæ nomine abutebantur, ſed etiam libellis quibuſdam ſub ejus nomine, ut & Abrahami & Moſis, promulgatis: *Epiphan. tom.* 3. *lib. hæreſ.* 39. Sabii hæretici à Sabio Sethi, præter Enochum, filio dicti, ſectæ ſuæ librum oſtentarunt, titulo *Libri Seth* q. à Setho ipſis tradita continentem, in quo multa de morum honeſtate, de virtutis ſtudio, & vitiorum fugâ. *Porock. ad Abulf. p.*138.

Conſtat quoque cum ex veterum Patrum ſcriptis, tum ex ſacris literis, Enochum, qui fuit ſeptimus ab Adamo, & anno ætatis ſuæ 365. in cœlum translatus eſt, vaticinia edidiſſe. Eorum meminit Judas Apoſtolus *verſ.* 14. quorum quia tamdiu conſervata memoria eſt, vix dubitare licet, quin ſua vaticinia in libros congeſſerit. Præſertim cum etiam prædixiſſe feratur de Patriarcharum nepotibus, de futuris Hebreorum ſceleribus & pœnis, de eorum everſione & captivitate, de mundi ſalvatore ab Hebræis occidendo, deque eorum perpetuâ inter gentes diſperſione, & de Chriſto ad judicium cum Angelis venturo. Addunt nonnulli patefactum ab eo fuiſſe in ſcriptis celebre vaticinium, de geminis totius terræ cladibus, alterâ per inundationem, alterâ per incendium futuris. Audaciores librum hunc Enochi ſatis grandem, atque adeo lineis 4082. ſcriptum eſſe volunt. Hos autem libros, ante diluvium conſcriptos, etiamnum extare nullo modo veriſimile eſt: quia tota terra per univerſale illud diluvium devaſta-

vaſtata eſt. Noachum verò libros illos ſecum in arcam ſumſiſſe, quomodo doceri poteſt? cum omnibus quæ in arca fuerunt accuratè enumeratis, de illis libris altum ſit ſilentium. Nec verò nos movet Tertulliani authoritas, qui (*de habit. mul: cap.* 3.) ſuppoſititio Enochi libro tunc extanti, inter canonicos locum tribuit, cum rationes ejus ſolidæ non ſint. Licet enim pronepos ipſius Enochi Noë ſuperſtes cataclyſmo fuerit, qui domeſtico nomine & hæreditariâ traditione audierit, & meminerit de proavi ſui penes Deum gratiâ, & de omnibus prædicatis ejus, & licet Enoch Filio ſuo Methuſalæ mandaverit, ut notitiam eorum poſteris traderet: Hinc tamen non ſequitur, eam traditionem per libros Enochicos, eorumque conſervationem factam fuiſſe, cum id aliâ viâ & modo potuerit vivâ voce Noachi δικαιοσύνης κήρυκος, eò magis quò genus humanum ad pauciores redactum fuerat, ad quorum aures viva Noachi prædicatio facile pertingere poterat, cum omnes ejus familiares & domeſtici eſſent. Falſum eſt, Hieroſolymis Babylonicâ expugnatione deletis, omne inſtrumentum Judaicæ literaturæ per Eſdram inſtauratum, ut cap. ſequenti probabitur.

Quod verò addit, nihil omnino à nobis rejiciendum eſſe, quod ad nos pertineat, cum Enoch eâdem ſcripturâ de Domino prædicarit; æquè valere poſſet ad Sibyllarum vaticinia canoni inſerenda, cum & illa ad nos pertineant, & de Domino prædicant. Locus Pauli 2 *Tim.* 3. 16. de Scripturis Canonicis loquitur, adeoque huc nihil facit, nam etſi ſcriptu-

ra Enochi θεόπνευςος fuerit, canonica tamen non fuit. Nec putandum eſt Enochi librum propterea à Judæis in armarium ſuum non admiſſum, ſed rejectum, ideo quod Chriſtum ſonet, ſunt enim in vet. Teſt. alia clariſſima, & minimè dubiæ authoritatis & fidei Vaticinia de Chriſto, quæ à Judæis non rejiciuntur, quamvis illis alienum ſenſum affingere conentur. Enoch quidem apud Judam Apoſtolum teſtimonium poſſidet: ſed eo ipſo in canonicorum numerum non aſſumitur, cum etiam 2 *Sam.* citetur epiſtola Davidis ad Joabum, de interficiendo Uriâ. Paulus allegat Aratum *Act.* 17. Menandrum. 1. *Cor.* 15. Epimenidem ſive Callimachum *Tit.* 1. Ethnicos omnes, qui tamen propterea canonici non ſunt. Teſtimonium veritatis vel ab hoſte ſumi poteſt. Quid? quod Apoſtolo Judæ aliâ ratione de veritate illius prophetiæ conſtare potuit, ſicut Paulo conſtitit de nominibus magorum Ægyptiorum *Jannæ Jambræ.* 2 *Tim.* 3. 8. quæ in Vet. Teſt. ἔγγραφα non ſunt, ut propterea neceſſe non ſit totam Epiſtolam Judæ extra ordinem canonicorum librorum relegare, ut olim quoſdam feciſſe teſtatur *Hieronimus in vita B. Judæ. Bellarm. de verb. Dei lib.* 1. *cap* 18. Sed *Tertulliani* autoritati autoritatem *Auguſtini* opponimus, *de civit. Dei lib.* 15. *cap.* 23. *& Hieronymi, qui in vita Judæ, & in commentario in Epiſt. ad Titum*, Enochi librum Apocryphum vocet. Guiljelmus Poſtellus librum conſcripſit de originibus, ſed de variâ & potiſſimum orbi Latino incognitâ

cognitâ, aut inconſideratâ Hiſtoriâ, in quo totius Orientis myſteria ſe detegere profitetur, idque ex libris Noachi & Hanochi, totiuſque avitæ traditionis, à Moſis alumnis, ad noſtra tempora ſervatæ, & Chaldaicis literis conſcriptæ. Verum tot abſurdis liber ille ſcatet, ut vel cœco appareat, cum genuinis ſcriptis Noachi vel Enochi uſum non fuiſſe, ſed & ipſe fatetur *Cap. 2. ejuſdem libri*, ſe libros anonymos commentationum ſuarum teſtes habere, nec diſſimulat ſe multa ex Alcorâno & Talmude hauſiſſe. Is narrat ſe Romæ audiviſſe librorum Enoch argumentum, & contextum ſibi expoſitum à Sacerdote Æthiope, ut in Eccleſia Reginæ Sabbæ habetur pro canonico libro inſtar Moſeos. Quis autem nobis ſpondeat, aut illum librum non fuiſſe ſuppoſititium, aut Poſtellum ab Æthiope non fuiſſe deceptum? quod facile fieri potuit, cum tantæ eruditionis, quantam præ ſe tulit, ſanè non fuerit. Ut hoc pateat, adſcribam duorum, toto orbe celeberrimorum virorum, de illo judicia. Primum eſt *Theod. Bezæ in epiſtola ad Duditium*, „ Poſtellus omnium hære-
„ ſeon, ipſis etiam Romanis Inquiſitoribus judici-
„ bus, cloaca. *Et in Epiſt.* 4. inter peſſimos libros cum
„ Ochini blaſphemiis, etiam Poſtelli portenta recen-
„ ſet. A Pontificiis tolerabatur, quia unà cum ipſis
„ Reformatorum adverſarius fuit. Alterum eſt *Joſ.*
„ *Scaligeri; epiſt.* 362. De eo hoc certo prædicare
„ poſſum, eum Arabicæ linguæ non adeo, quan-
„ tum videri volebat, peritum fuiſſe. Nam præter
„ quædam, quæ parum caviſſe videtur in Hiſtoriâ
„ Orien-

„Orientali, ex Familiari ejus Colloquio id planè „deprehendere potui. Eodem enim cubiculo uſi ſu„mus. Quin & meo lecto illi ceſſi, quod ſpera„rem me ex congreſſu ejus quotidiano aliquem fru„ctum percepturum. Sed nondum integram hebdo„madam mecum habitaverat, cum in carcerem „conjectus fuit; homo quem inſania ab omnis ma„litiæ ſuſpicione vindicare poterat. Et qui aliter „de eo judicant, longè decipiuntur. Imperi„tiam Arabiſmi animadvertere potes ex interpreta„tione primi capitis Alcorani, quam matrem vo„cant Muſulmanni, quam omnem, præter tria „aut quatuor verba infeliciter reddidit. *Hæc Scaliger.* Sed de Poſtello (*de quo & Thuanus hiſtor. lib.* 74.) ut & Enochi libro plus ſatis, qui plura deſiderat, adeat *Coquæum in Auguſtini locum citatum, & Hotting. theſ. Philol. pag.* 85. *& enn. differt. Heidelb. diſp.* 1. *th.* 11. *& auctores ibi citatos.* Præter hunc ſacrum librum etiam alterum Mathematica continentem Enochus ſcripſiſſe dicitur, undè *Edris*, hoc eſt, literatus, συζηλής; item *Metator & ſcriba magnus* vocatur, & quod Deus illi triginta volumina demiſerit, traditur, vide *Hotting. loc. cit. Heideg. de patriarch. exerc.* 9. §. 1. *& exerc.* 10. *p. tot. tom.* 1. A Judæis Abrahamo falſo tribuitur liber, qui Hebraicè ספר יצירה inſcribitur, liber creationis, fundamenta Cabalæ obſcurâ brevitate tradens. In eo dicunt doceri modum componendi nominis divini, quo mediante Deus omnia condiderit. Rabbi Chanina, & R. Uſchaja recitatis ex eo libro verſiculis, vitu-

vitulum pridie Sabbathi condiderunt & comederunt. *Gemar. ſanhed. cap.* 7. Alii auctorem ejus R. Aquibam eſſe volunt. Excuſus Mantuæ in Quarto, cum variorum Rabbinorum commentariis. Anno 322. Chriſti 1562. *Buxtorf. Biblioth. Rabb.* Ex Hebræo in Latinum tranſlatus à G. Poſtello, excuſus eſt Pariſiis: anno 1552. adde *Hotting. enn. diſſert. Heidelb. diſp.* 1. *th.* 12. De Abrahamo R. *Moſes Maimonides de Idololatria cap.* 1. §. 9. ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו וישב יצחק מלמד ומזהיר ויצחק הודיעו ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו. ויעקב אבינו למד בניו כלם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם׃ Hoc eſt. *Infixit animis eorum magnum hoc fundamentum; compoſuitque librum de eo, & filio ſuo Iſaac indicium ejus fecit. Iſaac porrò ſignificavit illud Jacobo, & eum his docendis præfecit. Seditque Jacob illud docens & confirmans quotquot ſe ei adjungerent. At pater noſter Jacob erudivit quidem in eo omnes filios ſuos: Levi tamen diſparatum à cæteris caput poſuit, ac collocavit eum in gymnaſio ad docendum viam Dei, & cuſtodienda præcepta Abrahami.* Videtur Maimonides hæc collegiſſe ex *Gen.* 18. 19. ubi Deus ait: *Nam agnovi Abrahamum, ut cum præceperit filiis ſuis & familiæ ſuæ poſt ſe, etiam obſervent viam Domini exercendo juſtitiam & jus.*

Sane quod de animabus ab Abrahamo in Charran paratis dicitur Gen.12.5. de illarum inſtitutione non ineptè quidam interpretantur: ut mares Abrahamus fœminas Sara erudierit, juxta Rabbinos, ideo חניכיו ſive κατηχούμενοι vocantur. Gen. 14. 14. *Alting. Rep. Heb. ſcholaſt. pag.* 18.

Judæi commenti ſunt & aliam fabulam de fœdere Abrahami cum Jebuſæis, nempe cum Abraham emeret ſpeluncam illam duplicem in ſepulturam hæreditariam, ſtipulati ſunt Jebuſæi, ne poſteri Abrahami Jebuſæam civitatem unquam poſſiderent, quod Abraham ſpoſpondit: Jebuſæi autem fecerunt æreas imagines & ſtatuerunt eas in plateâ civitatis, illiſque formulam fœderis & juramenti Abrahami inſcripſerunt. Iſraëlitæ terram ingreſſi, iſtius fœderis religione moti, urbem non ingreſſi ſunt. Nec David eam occupare potuit, niſi ablatis iſtis imaginibus, ideſt, pacto juramenti rupto, unde proverbium, *cæcus & claudus non intrabunt domum.* De eo vide *Eraſmi Chiliades. Druſ. proverb. Claſ.* 1. *lib. proverb.* 7. *Scindl. lex. col.* 1300. *Pagnin. Theſaur. rad.* עיר.

Extitit olim aliud ſcriptum Apocryphum, quod ſcilicet ante Moſis tempora jam exaratum fuerit, nempe Teſtamentum duodecim Patriarcharum, in quo multa ex Enochi libro repetebantur. *Sixt. Senenſ. Bibliotheca ſancta tom.* 1. *lib.* 2. *Druſ. quæſ. per Epiſt.* 102. *pag.* 195. 196. *Bibliothec. Patrum tom.* 1. Teſtamentum ipſius Jacobi, alii legunt Jobi, apocryphum cenſetur à Gelaſio. *diſtinct.* 15. *C. Sancta*

Romana. Jacobi Patriarchæ ſcala, volumen fuit E-
bioneis hæreticis familiare. In quo Jacob introduce-
batur, veluti exponens inſomnium ſcalarum, à ſe
per quietem viſarum, adverſus Judæos, & tem-
plum, & eorum ſacrificia. *Sixt. Senenſ. Biblioth.
ſanct. pag.* 79.

Moſes Num. 21. 14. mentionem facit libri bello-
rum Domini ספר מלחמות יהוה· De illo varia
ſunt variorum judicia. R. Menachem dicit fuiſſe
narrationem Dei, quæ relevata erat Moſi, cui ma-
nifeſtaverat ſe eadem facturum in torrentibus quæ fe-
cerat ad mare rubrum. Alii putant eſſe librum Judi-
cum, quia in eo multa bella adverſus Amoreos con-
fecta leguntur. Sunt etiam inter Judæos qui putant
hunc eſſe ipſum librum Numerorum, quia כפר
quod Interpres tranſtulit librum etiam numeratio-
nem ſignificat, quia in eo numerantur bella à Do-
mino per manus Hebræorum geſta. Auguſtinus &
alii negari nolunt hunc fuiſſe librum, qui ante Mo-
ſis tempora conſcriptus ſit: Ita ut ספר מלחמות
ſit ut כפר תולדות *γενεαλογία*. LXX. *βίβλος
γενέσεος*. Cic. *libellus nominum*. Item כפר חיים
catalogus viventium. LXX. *βιβλίον ζωῆς*. Alii
cenſent librum non fuiſſe volumen aliquod in quo
bella conſcripta ſint, ſed narrationem quandam,
quæ tum apud Hebræos communi omnium voce
narrabatur quia כפר non tam librum quam narra-
tionem, enumerationem, recenſionem (ut vertunt
Junius & Tremellius) ſignificat: ספר Et verbum
illud *dicitur* quod apud nos ponitur in præſenti, apud
He-

Hebræos ponitur in futuro יאמר *dicetur.* Quo indicatur Moſen non loqui de re jam conſcriptâ, ſed de re in poſterum narrandâ, ut ſenſus ſit, cum bella Dei recenſebuntur, hoc quoque narrabitur. *Sixt. Senenſ. Biblioth. Sanct. tom.*1. *lib.*2. *Hotting. theſaur. Philol. pag.* 531. Alii non improbabiliter conjiciunt fuiſſe libellum ὠδῶν ἐπινικίων, Σύνταγμα carminum Heroicorum. Poëſis enim ſacra illo tempore frequentiſſima, nec ullum Heroicum factum Vate caruit. Ex his Poëmatis duo referri cenſent; 1. De Arnon. 2. de Hesbon. Medio etiam loco Canticum de puteo באר recenſeri, ſed Principia magis odarum quam integras recitari. Liber ergo non in quo narrantur ſed canuntur bella à משלים Parœmiaſtis v. 27. Quod etiam confirmatur ex verſu 17. ubi eſt ישיר cantabunt & השירה canticum. Eodem loco iidem ponunt ספר ישר librum recti Joſuæ 10. 13. Quem non exiſtimant hiſtoriam, vel proſam, ſed metrum fuiſſe. Ejuſdem nominis librum ſcripſit R. Levi Bengarſon. *Buxtorf Biblioth. Rabb.*

Exodi 24. ℣. 7. Moſes legiſſe dicitur coram populo ספר הברית librum fœderis vel Teſtamenti, hoc eſt capita vel articulos fœderis. Hunc alii definiunt librum, continentem decurſum à Geneſi, ad legis uſque lationem in monte Sinai, præcepta etiam quæ data ſunt in Mara. Alii exiſtimant in eo fuiſſe tantum judicialia & ceremonialia mandata, quæ à 20. uſque ad 23. (excepto Decalogo) Exodi caput recitantur. Alii cenſent ante omnia hoc libro com-

prehendi 10. moralia mandata, ac deinde cæteras judiciorum & ceremoniarum leges ante promulgationem Legis in tabulis à Moſe promulgatas. Alii non peculiarem & à pentateucho diverſum librum intelligunt, ſed eam partem qua Eccefiaſtica & politica populo Iſraëlitico præſcripta ſummatim perſtringuntur. *vid. autt. ſup. cit.*

Hiſtoria de Sepphora uxore Moſis Æthiopiſſâ habetur apud Ioſephum, & in libro qui inſcribitur דברי הימים למשה *Verba dierum Moſis.* Memineruut hujus libri commentator ſuper Aboth, Hiſcuni, & Aben Ezra in Exodum, qui eum non admodum laudat. Hotting.*theſ. philol. pag.* 533.

Liber Iannes & Iambres Principum Magorum Pharaonis. *Ibid. pag.* 538.

Ad tempora Ante-Moſaica à quibuſdam refertur Iobus, de quo latiùs videri poteſt, Hotting.*lib. cit. pag.* 530. *& ſeqq.*

Quæri hic poſſet à curioſis, unde Moſes ea, quæ de ortu rerum, deque iis quæ jam dudum ante ſe geſta primo libro eſt complexus, didicerit, cum nec geſta viderit, nec deſcripta ab aliis legere potuerit? R. viciſſim ex iis quæramus unde Moſis ſcire potuerit ea quæ de Chriſto & ejus regno, de gentium vocatione, de ſucceſſibus duodecim tribuum, & de aliis multo poſt complendis prædixit, quorum veritas certiſſimo eventu tandem fuit comprobata? Dicent haud dubiè ſciviſſe, quia fatidico Spiritu divinitus fuit inſtructus. Imo quæramus unde omnia ea acceperit, quæ de lege, de cultu, de

po-

politiæ & Eccleſiæ Iſraëliticæ formâ, quatuor poſterioribus libris deſcripſit? Et hæc dicent didiciſſe eum à Deo, qui ei ore ad os locutus eſt, & ei tanquam fideli ſervo exemplar omnium oſtendit in monte. Qui igitur res cœleſtes immediatâ patefactione accepit à Deo, & futuras ab omni humano ſenſu abſconditas afflatu Spiritus Dei diſcere potuit, quidni ejus Spiritus magiſterio quid ante ſe geſtum eſſet cognoſcere potuerit? Auguſtinus hoc quærentibus ſic reſpondet. *De C. D. Lib. XI. cap.* 4. Numquid-
„ nam ibi fuit iſte Propheta, quando fecit Deus cœ
„ lum & terram? Non, ſed ibi fuit ſapientia Dei,
„ per quam facta ſunt omnia, quæ in animas etiam
„ ſanctas ſe transfert, amicos Dei & Prophetas con-
„ ſtituit, eiſque opera ſua ſine ſtrepitu intus enarrat.
„ Loquuntur eis quoque angeli ſancti Dei, qui ſem-
„ per vident faciem Dei, voluntatemque ejus, qui-
„ bus oportet, annunciant. Ex his unus erat iſte
„ Propheta, qui dixit & ſcripſit: In principio fecit
„ Deus cœlum & terram. Qui tam idoneus teſtis eſt,
„ per quem Deo credendum ſit, ut eodem Spiritu
„ Dei quo hæc ſibi relevata cognovit, etiam ipſam
„ fidem noſtram futuram tantò ante prædixerit.
„ *idem confeſſ. lib. X. Cap.* 3. Qui illi ſervo tuo de-
„ diſti hæc dicere, da & mihi hæc intelligere. Nec neceſſe eſt ad divinas revelationes decurrere, traditione enim Moſes ea diſcere potuit, nec enim tam bruti aut muti fuerunt ſancti Patres, quin quæ ad mundi hiſtoriam, & ad ſalutis doctrinam pertinerent, libris ſuis exponerent, & poſteris fideliter

tranſmittenda commendarent. Cum autem per traditiones doctrinæ puritas non conſervaretur, ſed quandoque adulteraretur, Deus, per novas ſubinde revelationes, puritatem verbi ſui, inſtaurare, propagare, conſervare voluit; donec non amplius illá ratione uti Deo viſum fuit, atque ideo aliam docendi rationem tempore Moſis inſtituit; ut ſcilicet ſcriptis divina auctoritate & teſtimonio confirmatis puritas doctrinæ cœleſtis propagaretur & conſervaretur, ne quæſtionibus aut controverſiis, de veteri genuinâ & purâ Patriarcharum doctrinâ exortis, novæ & peculiares revelationes ſemper quærendæ & expectandæ eſſent.

CAP. III.

De Bibliothecis Hebræorum.

Sectio I.

VT Hebræorum gens, ſic etiam ſapientia longe antiquiſſima, ab ipſo Deo tradita; proinde & antiquiſſimi eorum libri, qui duorum generum erant. Alii enim res ſacras quæ ad Numinis cultum & religionem ac fidem pertinebant, alii verò res civiles, & remp. ſpectantes, aut naturales continebant. Primi generis vel in publicis vel in privatis locis ſervabantur: Publica loca erant tum templum Hieroſolymitanum, tum in unaquaque urbe Syna-

nago-

nagogæ. In templo aſſervabatur lex Decalogi ſive tabulæ illæ lapideæ, quas ipſe Deus ſuâ manu exaraverat, & Moſi, ut eas arcæ fœderis, apud Horebum montem, includeret, mandaverat. Tabulas haſce Sapphirinas, aut marmoreas, aut ſmaragdinas fuiſſe, ſcripturam verò legis bis mille annis ante creationem mundi extitiſſe, literis ignis nigri ſuper dorſo ignis candidi, vel ſexto die cum aliis rebus creatam eſſe, nobis non liquét, ad categoriam fabularum Judaicarum hæc relegamus. Tabulas primas Moſes confregit cum populum luxui & idololatriæ deditum deprehendiſſet. Rabbinorum alii fabulantur tabularum ſcripturam evanuiſſe; & hinc tanquam inutiles à Moſe abjectas fuiſſe, & quia ex ſapphiro erant, eum fragmina ſublegiſſe, & divendidiſſe, unde & ingentes opes accreverint. Alii volunt cum integris etiam fractas tabulas a Moſe in arcâ repoſitas eſſe; quod tamen ex ſcriptura *Exod.* 32. non liquet. Imò verò quis non ex Moſe concludat, eum ne quidem ad illa tabularum fragmenta reſpexiſſe, nedum ut inutiles reliquias collegerit & ſacratiſſimo loco aſſervarit? Fractarum tabularum memoriam jejuno celebrarunt Judæi, die 17. menſis quarti, qui *Thammuz* dictus eſt, quo die, propter occupatam Hieroſolymam, jejunant, ut propter fractam urbem, & fractas tabulas religioſior eſſet ſuperſtitio. Illæ autem tabulæ, in quibus à Deo ſecundum decem Verba inſcripta ſunt, cum arcâ in tabernaculo ſervatæ ſunt. Arcam bello captam, Philiſtæi multis cladibus affecti, reddere coacti ſunt: cum verò aliqui in eam

inſpexiſſent, ut viderent, num Philiſtæi tabulas legis ex eâ ſuſtuliſſent, vel aliud quid impoſuiſſent, magna eorum ſtrages edita eſt. 1 *Sam*. 4, 5, 6. capp. Deinde hæc ſanctiſſima κειμήλια à Salomone in templum à ſe Hieroſolymis exſtructum tranſlata ſunt, nec loco mota antequam urbs à Nebucadneſare Babyloniorum Rege capta eſt. Quid autem illius excidii tempore de arca & his tabulis factum ſit, ex S. ſcriptura nihil certi haberi poteſt. Inter ſpolia templi quæ Babylonem deportarunt Chaldæi 2 *Reg*. 25. *Jerem*. 52. et Hieroſolymas reportavit Eſras, *Cap*. 1. arca & tabulæ non recenſentur. Hac de re itaque ſententiæ variant. Jaſon Cyrenæus auctor libri ſecundi *Maccab. cap*. 2. narrat, Jeremiam Prophetam, arcam, tabernaculum & altare thimiamatis in ſpeluncâ illius montis in quo Moſes mortuus eſt occultaſſe, & locum illis, qui eum ſecuti erant, indicare noluiſſe: cui conſentit Gorionides. *Druſ. obſerv. lib*. 15. *cap*. 16. *Et Epiphanius in vita Jeremiæ*, addens, neminem ſacerdotum aut Prophetarum arcam reſeraturum, præter Moſem; tabulas verò quæ in illa ſunt, neminem expanſurum, præter Aaronem: In reſurrectione, arcam primam omnium reſurrecturam, & ex illo ſaxo proruptura, ac in monte Sinai collocandam, quo omnes ſancti confluxuri ſint, Narrat præterea quî Propheta, digito ſuo Dei nomen imprimens, lapidem obſignaverit, eaque figura, perinde ſi cælata ferro eſſet, inhæſerit: quod hic locus ad finem mundi occultus ſit. Dicit illud ſaxum in ea ſolitudine ſitum eſſe inter

illos

illos montes, in quibus Moſes & Aaron jacent. Noctu verò nubem illi loco inſtar ignis incumbere. *Vide etiam Sixt. Senenſ. Biblioth. ſanct. lib.* 8. *hæreſ.* 12. *Bellarm. de verbo Dei lib.* 1. *cap.* 15. Talmudici volunt Joſiam Regem, hanc arcam uti fœderis teſtem, & Aaronis baculum, tum lapides Urim & Thummim, cum reſiduo Mannæ, recondidiſſe ſub humum, in loco abdito ſecretoque, quem diu ante ſummâ curâ Rex Salomo paraverat; cum ex Vatum reſponſis didiciſſet futurum olim uti templum ab Aſſyriis ſolo æquaretur; ſed eorum omnium nihil quicquam Judæis reſtitutum eſſe, cum reverſi Babylone in patrias ſedes, templum ſecundum exſtruerent. Ideo ſecundo templo quinque defuiſſe dicunt. 1. Arcam cum ἱλαστηρίῳ, & Cherubim. 2. Ignem οὐρανοπετῆ qui in priore templo erat ſicut Leo, in poſteriore cubabat ſicut canis, non recipimus fabulam de igne à Sacerdotibus occulto, à Nehemiâ autem, poſt captivitatem Babylonicam, retecto, quam obtrudit auctor libri ſecundi *Macchab. cap.* 1. 3. שכינה, ſive gratioſam Dei præſentiam evidenti & glorioſo ſigno, certo in loco, manifeſtatam. 4. Spiritum Sanctum. 5. Urim & Thummim, eique rei indicio eſſe, quod *Hagg.* 1. 8. ה vocis אכבד in ſcriptione omittitur, tradunt Judæi. (ה enim quinque notat) quibus alii addunt, oleum unctionis, & laminam frontalem, vide *Druſ. lib.* 15. *obſerv. cap* 16. Sed ſi Jeremiæ Prophetæ hiſtoriam penitus inſpiciamus, manifeſtiſſimum erit, hæc ab illo fieri non potuiſſe, quæ ipſi 2 *Macchab.* 2. affin-

guntur. Aut enim arcam recondidiſſet ante urbem captam aut poſt. Non antea. Nam priuſquam Nabuchodonoſor primâ obſidione urbem cinxit, Jeremias in maximo fuit odio Prophetarum atque ſacerdotum, uſque adeo, ut crimen in eum capitale intentarent læſæ Majeſtatis, quod diceret urbem vaſtatum iri & domum Dei futuram Silunti ſimilem, niſi ipſos ſcelerum ſuorum pœniteret. In eodem odio fuit ſacerdotibus & Prophetis, & Principi anno 4. Joachimi, uſque adeo ut tum in cuſtodia fuerit certè detentus, ne ingrederetur templum. *cap.* 36. 5. quare miſit Barucum, qui verba ab ipſius ore excepta legeret in domo Dei, coram populo, atque ea verba tantopere inflammarunt odium Principis, ut niſi Principum conſilio ſe abſcondiſſet, atque adeò abſcondiſſet eum Jehova, periculum capitis aditurus fuiſſe videatur. Zedekiæ tempore, cum cingeretur urbs obſidione, Atque Chaldæi abduxiſſent copias; ut occurrerent Ægyptiis Zedekiæ opem laturis, exire voluit Hieroſolymis, & ire in terram Benjamin: verum in ipſâ portâ oppreſſus à quodam Præfecto, atque eâ calumniâ vexatus, quod ad Chaldæos deſciſceret, inde in cuſtodiam conjectus, & in ea detentus fuit toto tempore obſidionis, uſque ad eum diem quo urbs capta eſt. *Cap.* 36. & 37. Non in ipſa urbis direptione aut poſtea, quia cum in vinculis etiam detentus eſt, cum reliqua multitudine, donec Ramâ remiſſus ad Gedaliam, reverteretur Mizpam. Deinde non permiſſuri fuiſſent hoc ſacerdotes, ut Jeremias ex templo quædam exportaret,

portaret, cum tanto in eum odio flagraverint. Certè ſacerdotes, cum Rex Ozias; non puer qui tribus tantum annis regnarit, ſed qui regnavit amplius 50. magnæ maturitatis atque judicii Princeps, in regno ſuo confirmatus, ingredi vellet in templum Jehovæ, ut adoleret ſuper altare ſuffitus, ei occurrentes non modò interdixerunt ei, ne adoleret; verum etiam eum inde deturbarunt. Adeo alienum eſt ab omni veritatis ſimilitudine, ut putemus paſſuros fuiſſe ſacerdotes, & reliquos Levitas, ut Jechonias, aut ejus juſſu, Jeremias, non tantum ingrederetur templum, verùm ipſum ſanctum ſanctorum, ad arcam inde auferendam. Nabuchodonoſor Rex maximi quidem Jeremiam fecit, ſed ita ut commendaret ſatellitum præfecto ejus ſalutem curandam, iſque non tanti eum fecerit quin paſſus ſit unà cum aliis vinctum perduci uſque Ramam, atque inde dato viatico dimiſerit, non arcam & altare ſuffitus ei tradiderit, neque ut deportaret iſta in montem Nebo trans Jordanem, ſed ut iret ad Gedaliam, aut quocunque vellet, ipſi permiſerit; qui poſtquam ad Gedaliam Mizpam reverſus eſt, inde poſtea, occiſo Gedaliâ, abductus eſt in Ægyptum. Neque credendum Deum res illas ſanctiſſimas & fœderis ſui cum populo Iſraëlitico teſtes, & quas ſolus Pontifex non ſemper, ſed ſemel tantum in anno, idque non ſine ſanguine videre poterat, ſpurcæ gentis libidini exponere noluiſſe. Deus enim hoc genti peccatrici, & ſacra Dei ſuis ſceleribus profananti comminatus fuerat. 2 *Chro.* 8. *v.* 9, 10, 11, 12. *Jerem.* 2. 5, 6. *Ezech.* 24. 21.

Sic ait Dominus Jehova, ecce ego profanaturus ſum ſanctuarium meum. Nam quia Chaldæi omnia aurea & argentea inſtrumenta templi diripuerunt, & Babylonem deportarunt, Arca autem tota erat auro operta, exterius & interius, operculum propitiatorii ex puro auro, duo Cherubini aurei toti. *Exod.* 25. Veriſimile admodum, eam abductam fuiſſe Babylonem, quamvis in catalogo *Jerem.* 50. non recenſeatur. Nam nec alia recenſentur, ut Menſa aurea, aureo limbo ornata, cum reliquis inſtrumentis aureis, in qua proponebantur panes propoſitionis quotidie coram Jehova. *Exod* 25.23: *& ſeqq.* ſacrum pectorale juris, non ex auro modò, ſed etiam ex gemmis prætioſiſſimis confectum. *Exod.* 21. Amiculum ex auro confectum & pallium amiculi ornatum aureis tintinabulis, &c. quæ tamen à Jeremia occultata non ſunt, adverſariis fatentibus. Non inhærebimus reliquis Epiphanii (ſi modo hoc ſcriptum eſt Epiphanii Cypri illius Epiſcopi) & Judæorum nugis refutandis. *Auguſtinus Torniellus ex* 2. *Maccab.* 1. colligit Nehemiam arcam rurſus inveniſſe & Hieroſolymas deportaſſe; Antiochum Epiphanem in direptione templi eam rurſus non abduxiſſe, ſed Titum Veſpaſianum. Salianus *annal. V.T. ann.* 3447. *num* 39. arcam tranſlatam putat ab angelis, ut ædes Lauretana, quæ ex Paleſtina in Italiam tranſvecta eſt: Sed pleraque probatione indigent, in hiſtoriis de Nehemia & Antiocho, ne γρῦ quidem de arca. Credibile eſt Judæos aliam arcam ad prioris ſimilitudinem compegiſſe, & in adyto

templi ſecundi repoſuiſſe, quales hodie in Synagogis habent; quæ etiam poſt ultimum urbis excidium, à Tito Imp. Populo Rom. oſtenſa ſit, inter alia geſtantium fercula. *Sixt. Senenſ. Biblioth. S. tom.* 1. *lib.*2. *Joſeph. lib.*7. *de bello Judaico Cap.*24. *Torniel. ætat. mundi* 6. *anno* 3885. *num.* 6 — 10. Currum Titi Triumphalem, arcui inciſum, Arcæ fœderis non diſſimilem, errori occaſionem dediſſe cenſet Hornius *hiſt. Eccl. pag.* 50. Illam autem non futuram ſub templo ſecundo prædixerat Jeremias, *cap.* 3. ℣. 16. Ex Judæis etiam aliqui teſtantur arcam à Chaldæis eſſe direptam. Vide de his latius diſſerentem *Rainold. cenſ. libr. Apocryph. prælect.* 136. & *ſeqq.*

In templo præter tabulas legis lapideas, Libri Moſis & Prophetarum quoque ſervabantur, idque in intimo ſanctuario, quo mortalium nulli, niſi Pont. Maximo ſemel quotannis acceſſus patebat; unde tales libri ab omni adulterationis ſuſpicione tuti erant. Hoc illud eſt, quod Moſes mandavit Levitis, *Deut.* 32. ut librum à ſe ſcriptum deponerent ad latus arcæ fœderis, ut ſit in teſtimonium contra eos. Ad libros Moſis tanquam ad lapidem Lydium reliquorum Prophetarum verba examinanda erant *Jeſ.* 8. 20. Aſſerunt quidam, Moſen duodecim legis exemplaria deſcripſiſſe, quæ inter duodecim tribus diſperſa ſunt, præter unum quod in arca fœderis ſervatum eſt. *Walton. diſſert. de ling. Orient.* §. 20 Sic Maimonides *in porta Moſis pag.* 9. *per Interpr. Pocockium*: „Cum prope „eſſet

„ eſſet ut moreretur Moſes, manum deſcribendis „ libris admovens, 13. exaravit legis exemplaria, „ in pergameno omnia, à litera ב vocis בראשית, „ uſque ad ל vocis ישראל (qua terminatur lex) „ quorum ſingula ſingulis tribubus, quibus uteren-„ tur diſtribuit, decimum tertium autem Levitis, „ dicens illis, Accipite librum Legis, &c. Utrum autem in ipſa arca fœderis cum tabulis lapideis an in peculiari capſa libri Moſis concluſi fuerint diſputant Interpretes, ex collatione locorum 1 *Reg.* 8.9. *cum Hebr.* 9. 4. *Vide interpp. & Rainold. Angl. cenſ. lib. Aprocr. prælect.* 139. Libris Moſis ſuum addidit Joſua ut apparet ex *cap.* 24. 25. Reliqui etiam Prophetæ, quas conciones ad populum habuiſſent, earum ſummam, Dei juſſu, ſcribebant *Jer.* 30. 2. *Hab.* 2. 2. *Jeſ.* 8. 1. *& aliis locis.* Hæ deinceps in templo ſervabantur, ut etiam poſteri inde ædificarentur; unde de falſis Prophetis dicitur Ezech. 13. ℣. 9. *in ſcriptura domus Iſraëlis non ſcribentur.* Hæc volumina in poſterum exiguis pellibus arctata, refertiſſimam nobis bibliothecam inſtruunt, ſi non tam ex mole, quam ex ſententiarum pondere æſtimentur. Cum verò populus in idololatriam delapſus, alienos Deos ſequeretur, ſicut ipſis vera religio cordi non erat; ſic nec libri ſacri qui communi fato obnoxii erant, ſic tempore Regis Manaſſæ contigit, ut liber legis penè ex hominum memoria exciderit, quem tempore Joſiæ invenit Hiskias Pont. Max. 2 *Reg. cap.* 22. Hujus neglectus cauſam dicunt Judæi fuiſſe impium Achazum, qui libros legis combuſſe-

buſſerit, ne ex iis idololatriæ argueretur: quare ſacerdotes clam in muro templi legem abſconderint. Sunt qui putant fuiſſe exemplar antiquiſſimum, & ævo Moſis ſcriptum; Alii tamen non ſine ratione ex 2.*Paralip.* 34. 14. ipſum Moſis αὐτόγραφον eſſe volunt. Quid de hac Bibliotheca factum ſit, cum Judæi in captivitatem Babylonicam abducerentur quæri poteſt? Non eſſet hic dubitandi locus, niſi aliqui veterum in eam veniſſent opinionem, inſtauratorem Pentateuchi, totiuſque ſcripturæ veteris Eſdram fuiſſe. Scribunt enim Hieroſolymâ à Babyloniis expugnatâ, cum templo omnes ſimul libros ſacros conflagraſſe: per Eſdram verò ſacerdotem divinitus afflatum ex memoria denuo conſcriptos ac reſtitutos fuiſſe: quam opinionem inter Chriſtianos auctores primus habet *Irenæus lib.* 3. *cap.* 25. Ab hoc alii poſtea videntur mutuati. Origo erroris videtur eſſe liber 4. *Eſdræ* ubi *c.* 4. 23. ſic quæritur Eſdras: *Lex Patrum noſtrorum in interitum deducta eſt, & diſpoſitiones ſcriptæ nuſquam ſunt.* Et c. 14. ℣. 21. *Lex tua incenſa eſt, propter quod nemo ſcit, quæ à te facta ſunt, vel quæ incipient opera. Si inveni in te gratiam, immitte in me gratiam, immitte in me Spiritum S. & ſcribam, &c.* Sed totum hoc fabuloſum eſſe hinc patet: I. quia quartus liber Eſdræ omnium conſenſu eſt apocryphus, ex ſomniis fabulisque Judaicis conflatus. Sacra vero hiſtoria de hoc interitu, vel ἀνακαινισμῷ legis nihil habet. Atqui tantam jacturam non erat tacitura, cum alia, quæ manu hoſtium aut incendio perierunt, recenſeat.

ſeat. Nec Eſdras tam mirandum opus inſtaurandæ legis ſiluiſſet, qui res alias à ſe geſtas tam prolixè prædicat. II. Veriſimile non eſt potuiſſe omnes codices ſimul deleri, ut maximè Babylonii id fuiſſent moliti, de quo tamen non legitur: cum ſine dubio Lex in plura ſubinde deſcripta exemplaria diverſis locis ſervaretur. Certè Antiochi Epiphanis tyrannica edicta efficere non potuerunt, quin poſt plurimos codices conquiſitos, extortos, concerptos, & crematos, maneret nihilominus liber legis, cuſtodiâ piorum incolumis. 1 *Maccab.* 1. 60, 61. *& cap.* 4. 48. *&c.* Non eſt conſentaneum Danielem & Ezechielem Prophetas, annos 70. captivitatis, libro legis caruiſſe: ac multò minùs Jeremiam Prophetam, Gedaliam Principem, alioſque pios, acceptâ libertate manendi, pluribusque immunitatibus impetratis, adeo nullam habuiſſe legis curam, quin vel unum codicem ſervarent, cum pii Levitæ cithararum ſuarum tenaces fuerint, Pſal. 137. haudquaquam ſolliciti fuerint de hymnis ſacris & Lege Dei? Quis credat Zorobabelem Principem & Joſuam Pontificem, cum tanta piorum turba ad inſtaurandam religionem & cultum, abſque libro legis domum profectos eſſe, aut Haggæum, Zacchariam, & Malachiam Prophetas de lege reparandâ nihil laboraturos fuiſſe, ſiquidem liber legis, ut habet fabula, tunc nuſquam fuiſſet? Si enim Alexander tantam curam habuerit Iliados Homericæ, ut in prætiociſſima Darii arcula eam recondi voluerit. *Plut. in Alex.* & Cæſar mordicus paludamentum tenuerit, lævâ manu

nu erectâ libellos, ne madeſierent, curans, ut major & ut certè par illi & libellorum & purpuræ cura fuerit *Sueton. Caſ. cap.* 64. quis dubitet quin etiam Jeremias aliique ſancti tunc viventes ſimilem, ſi non majorem, librorum ſacrorum curam geſſerint? V. Fabulæ Apocryphæ ſibi non conſtant. Quomodo enim credi poteſt, librum legis incendio periiſſe: ſi verum eſt arcam, juxta quam liber ille depoſitus ſervabatur, cum tabernaculo & altari in caveâ montis Nebo à Jeremia abſconditam eſſe? de quo paulò ante diximus. VI. Daniel poſt templum deletum in captivitate ex libris didicit numerum annorum captivitatis completum: Habuit ergò librum Jeremiæ. Ibidem dicit Propheta: *Stillavit ſuper nos maledictionem & jusjurandum, quod ſcriptum eſt in lege Moſis ſervi Dei.* Non dicit quod ſcriptum *erat*: ſed quod ſcriptum *eſt*. Ergo extabat Lex Moſis. Dan. 9. 1, 11, 13. VII. Iſraëlitas reduces librum legis habuiſſe, & ex ejus præſcripto cultum & ordinem Eccleſiaſticum inſtauraſſe, etiam ante Eſdræ reditum in Judæam, ipſe Eſdras *cap. 6. verſ.* 18. teſtatur. Non ergo Eſdras Pentateuchi auctor vel inſtaurator haberi debet; ac ne poteſt quidem, quin & antiquitati & authoritati legis plurimum derogetur. Esdras enim Moſe multò eſt poſterior, & magis rerum geſtarum ſcriptor habitus, quam Propheta. *Auguſtinus de Civ. Dei lib.* 18. *cap.* 36. Bellarminus igitur opinionem illam tanquam improbabilem rectè etiam rejecit *lib. 2. de verbo Dei. Cap.* 1. Eſdras autem cum Viris Synagogæ magnæ in libris

ſacris colligendis & in unum corpus ordinandis occupatus fuiſſe videtur. *Hotting. theſ. Philol. lib.* 1. *cap.* 2. *quæſt.* 1. An verò ipſum Eſdræ *ἀπόγραφον* hodieque extet Bononiæ, *vide infra de Bibliothecis Italiæ.* Poſt Judæorum in patriam reductionem, Nehemias diſperſos libros Regum, Prophetarum, Davidis collegiſſe dicitur, & Bibliothecam inſtituiſſe. 2 *Maccab.* 2. 13. abſque dubio uſus operâ Eſdræ. Antiochus quidem multa Volumina flammis ultricibus devovit, Judas autem Maccabæus, cum aliis rebus perditis recollegit. 1 *Maccab.* 1. *&* 2. *Maccab.* 2. Sic ergò hæc Bibliotheca ſtetit uſque ad excidium templi ſecundi, ubi deinceps fuerit incertum. Credibile eſt eam cum urbe penitus intercidiſſe, quamvis in ripa Euphratis, R. Benjamin adhuc ſepulchrum oſtendat Ezechielis, & Bibliothecam librorum templi primi & ſecundi, & ipſius Ezechielis *ἀυτόγραφον*, & libros, *ἀπέκνων* liberalitate, uſui publico legatos. Verùm hoc exiguam fidem meretur, cum etiam Weſſelus Groningenſis, qui ſuo tempore *lux mundi* dictus eſt, in Ægyptum profectus eſſe dicatur, perſuaſus omnes libros Salomonis & totam illam Bibliothecam Judæorum ibi adhuc ſervari, ſed reverſus ſolebat dicere: *Fruſtra profectionem abſolvi: Judæi enim totam Bibliothecam ſuam perdere maluerunt, quam legere quod confiteri noluerunt.*

Præter hanc quæ in templo ſervabatur, alia quoque Bibliotheca fuit in Synagogis, ut colligitur ex *Act.* 15. 21. *&* *Luc.* 4. 16. 17. 19. De libris Moſis & Pro-

& Prophetarum, & in prophetarum collegiis, ut & ex Epiſtola Eliæ ad Jorâmum miſſa, cum jam Elias in cœlum eſſet ſublatus, nec enim è paradiſo terreſtri miſſa eſt. 2 *Chron.*21.12. verum inter Prophetarum filios cuſtodita, opportuno tempore, cum Joramus in idololatriam prolapſus, fratres ſuos occidiſſet, prolata fuit.

In Academia Hieroſolymitana collegia ſeu ſynagogæ erant 480. In harum qualibet habebatur בית ספר bibliotheca, & בית תלמוד domus doctrinæ, in illa ſcripturæ prælegebantur, in hac docebatur Miſchna, has univerſas ſuſtulit Veſpaſianus. *Selden. de ſucceſ. ad ll. Hebr. in prolegom.* De his ſcolis à quibuſdam accipitur locus ille Pſ.84.8. חיל ילכו מחיל אל. *Ibunt de virtute in virtutem*, hoc eſt, מבית מדרשא לבית מדרשא *è ſcola in ſcolam* & Pſ.87. *Diligit Jehova* שערי ציון *portas Tzionis*, hoc eſt ſcolarum. *Schindl. in rad.* דרש vide *Alting. Schil. l.*4. *cap.* 8. hinc Hieroſolyma eleganter dicitur עיר הפקד *Jer.* 6.6. civitas apud quam depoſitum eſt: de qua ibidem conqueritur, quod in ea regnet עשק fraus qua alienum depoſitum opprimitur. *Confer Levit.* 5.23. *&* 2 *Tim.* 1.13.14. Poſtquam autem Judæorum reſpblica declinare cœpit, etiam gloria ejus inde migravit. Stante priore templo, decem profectionibus (ſecundum Rabbinos) diſceſſit שכינה. 1. ab ἱλαστηρίῳ decedens inſedit Cherubinis. 2. inde ad limen. 3. inde in atrium. 4. hinc ſuper altare. 5. deinceps in tectum. 6. inde

in murum. 7. hoc relicto in urbem. 8. deſerta urbe in montem. 9. à monte in deſertum. 10. Poſtremò à terra in cœlum migravit. Totidem ſtationibus Synedrium, ſub templo ſecundo ab Iſraële receſſit. Propria ſedes Synedrii magni erat *Liſcath haggaſith*. λιθόςρωτος, *Joh.* 19. 13. Inde abierunt *Lachanajoth* ad tabernas, 40. annis ante everſionem templi, locus erat circa ſanctuarium. *Vide Selden. de ſucceſſ. pag.* 365. Poſtea *Lehar habbajith*, in montem ſanctuarii, tum ceſſarunt judicia capitalia, ob multitudinem latronum. Inde in urbem ipſam diſceſſum eſt, Rabban Gamaliel ſenior, Hillelis nepos, Pauli præceptor Uſcham profectus eſt. R. Johannes filius Zacchæi, deſtructo templo, & Rabban Gamaliel II. Jafne præſederunt. Rabban Simeon filius Gamalielis Uſcham reverſus eſt. Rabbi Jehuda ſanctus quum interea in finitimam urbem Schepharam migraſſet Synedrium, tranſtulit illud ad Beth Schearim. Quum in morbum incidiſſet, Sephorem urbem, à vico Nazareth tribus Leucis diſſitam, tranſportatus eſt. Denique ut perhibent, cum Antonino Pio Cæſare familiariter egit Tiberiade. *Cocc. Sanhedr. pag.* 157. 158. 160. Hæ fuerunt ſedes Synagogæ, & ſynedrii in terra Iſraëlis, quarum clariſſima Tiberias, in honorem Tiberii Cæſaris ab Herode ſic appellata. Hic ſtudia literarum uſque ad Hieronymi tempora viguerunt, circa annum Chriſti 420. qui hinc legis quendam Doctorem, qui apud Judæos admirationi habebatur aſſumſit, & ejus operâ uſus eſt in interpretatione libri Paralipomenon, ſicut ipſe

in

in præfatione in iſtum librum ad Domnionem & Rogatianum ſcribit. Teſtatur etiam *Epiphanius hæreſi* 30. de Ebionæis, aliquos tradidiſſe, Euangelium ſecundum Johannem de Græca lingua in Hebræam tranſlatum eſſe, & in Judæorum Gazophylaciis, quæ ſunt in Tiberiade, haberi, & inter Apocrypha repoſitum eſſe. Quin & librum Actuum Apoſtolorum ſimiliter ex Græcâ linguâ in Hebræam converſum, illis in Gazophylaciis haberi. An autem Tiberias ſedes fuerit Maſoretharum ab Elia Levita decantatorum, qui jam poſt quingentos annos à nato Chriſto, & poſt abſolutum Thalmud, accentus & puncta vocalia textui biblico addiderint, & Maſoram, tanquam legis ſepimentum, conſcripſerint, de eo vide *Buxtorphii Tiberiadem ſive commentarium Maſoreticum.*

Extra Judæam in Babylonia tres habuerunt Academias celeberrimas, in urbibus Nahardea, Sora, & Pumbeditha. *ibid. cap.* 6. Sorana vero fuit longe celeberrima. Unde proverbium apud Hebræos: *Fimum urbis Mahaſiæ, non palatia Pompedithæ*, quo volunt illius ſterquilinia hujus palatiis præferenda. *Schotanus de ſecunda mundi ætate pag.* 54. Hodie vero per totum terrarum orbem diſperſi, in ſingulis Synagogis, librum legis magnâ, ut ſolent, cum ſuperſtitone ſervant, legunt, circumferunt &c. *Vide Buxt. ſynag. Judaic. cap.* 14. *editionis ultimæ* 1661.

Quæri poſſet cur divina providentia ipſa librorum ἀυτόγραφα non conſervaverit? R. Propterea ne pu-

temus ea eſſe neceſſaria, atque ita ea nobis in idola vertantur. Et ne nobis adulterinum obtrudi poſſet pro primo, ad repudianda hæc quæ in omnium manibus ſunt. Sufficit hic nobis pactum Dei, quo ipſe cavit patribus, eos & ſemen eorum hæredes mundi futuros, atque adeo gentes hæredes fidei eorum futuras. Unde & fidei ipſorum commiſſa ſunt eloquia Dei. *Rom.* 3. *Confer. Alex. Mor. de ſ. ſcript. pag.* 60. 61. *Hotting. Theſ. philol. lib.* 1. *cap.* 2. *Quæſt.* 3.

SECTIO II.

Atque hæc de Bibliotheca ſacra publica, tum in templo, tum in ſynagogis; ſequitur ſacra privata. Ea erat imprimis Regis, juxta ipſius Dei mandatum, *Deut.* 17. 18. 19. *Sed erit cum inſidebit ſolio regni ſui, ut deſcribat ſibi exemplum hujus legis in libro, ex eo qui erit in conſpectum ſacerdotum Leviticorum: Eritque penes eum, & leget in eo omnibus diebus vitæ ſuæ, ut diſcat timere Jehovam Deum ſuum.* Ex traditione docetur, Regi duo exempla in uſum ſuum ſcribenda eſſe: quorum alterum in archivis repoſitum maneat, alterum quod ſecũ circumferat, tantâ literarum & membranæ ſubtilitate concinnum, ut, amuleti inſtar, vel brachio appẽdere commodè poſſet. *Cocc. excerpt. Gem. Sanhedr. p.* 185. 187.

Deinde etiam cujuſque privati. Tenebantur enim Iudæi pueros ſuos κατηχίζειν. *Deut.* 6. 7. *Exod.* 13. 8. eosque cum quinque annorum ſunt, hodieque Pentateuchum, ſed ex ſola auditione & ſæpius iteratâ repetitione, docent. Ut latiùs videre eſt in *Synago-*

nagoga Judaica Buxtorfii. cap. 7. Imo omnibus Iſraëlitis ut manu ſuâ quantum fieri poteſt, deſcriberent legis exemplar, fuit injunctum. Quo autem quis legis & eruditionis fuit ſtudioſior, eo majorem librorum curam geſſit. Pentateuchi quidem exemplar recenter deſcriptum, non relectum, aut correctum ultra menſem Iudæi domi non habent: applicant huc locum *Iobi* 11.14. *ne habitet iniquitas in tentoriis veſtris.* Pentateuchum in papyro, recente invento, deſcribere religio eſt, ideo membranarum conficiendarum artem quandam ſtricte obſervant; columnas ad amuſſim accurate metiuntur, in ſingulis columnis quod ducendæ lineæ ſedulo calculum ſubducunt, quo vel decorum ſervetur; Spatia inter literas, dictiones, lineas ex majorum traditione ad certam regulam dimetiuntur, in perforatâ membranâ non ſcribunt, putâ ne ה pro ח formetur, non clauſo hiatu; ſi forte inciderit in membranæ foramen ea ח literæ pars quæ ab ה differt, quod clauditur, obſtruiturque, & ſic de aliis literis; unam vel literulam, niſi inſpecto authentico exemplari non pingunt, & ſi totam legem fortaſſe memoriter teneant; ſi cui ſacer codex manibus excidat, publicum jejunium indicunt; Et illud conſtat ab iis credi, ſi forte ex ignorantia aut malitia, vel unicum vocabulum mutaretur, periculum fore, ne totus mundus, quem propter ſolam ſcripturam conditum tradunt, periret, atque in תהו ובהו verteretur. Unde & à Magiſtris eorum traditum decretumque eſt, Librum legis vel propter unicam vocalem, ſeu additam, ſeu detractam,

ſeu corruptam de facto fieri פסול id eſt, profanum, & mox vaſi fictili impoſitum, in ædibus ſtudioſi doctique cujuſdam viri ſepeliendum eſſe, ne quiſquam eo in poſterum utatur unquam, hoc ſolo caſu excepto, ſi Judæus quiſpiam ad extremam inopiam redactus illum petat. Atque hic alia reſtrictio rurſus addita, Liberos ſolummodo ex iſto libro inſtituendos eſſe, nec unquam in Synagogam afferendum, ullive mortalium copiam ejus faciendam. Nulli, ne Regi quidem, ſacros libros deſcribere licuit, niſi atramento, ſpeciali modo ad id aparato, ex ſumo olei, vel picis, vel ſevi, &c. piſto in exuſto ligno, cum exiguo mellis bene depſito, donec attenuetur, poſtea exſiccato & repoſito: quod poſtea tempore ſcriptionis in aquis gallarum, & ſimilium diſſolvunt: Dicunt autem Moſi injunctum eſſe in monte Sinai, ut libri ſacri perſcriberentur atramento, excluſis cæteris omnibus colorum ſpeciebus, velut rubro, viridi &c. quod ſi una literula iis ſcriberetur, totum profanaret. Ne nobiliſſimam quidem auri tincturam eos uſurpaſſe perhibent. Atque ideo de Pentateucho Alexandri M. pronunciatum eſt à ſapientibus, è medio tollendum eſſe, quia in eo omnis mentio DEI aureis literis perſcripta erat *ex Scickardo de jure Regio Ebr. Rivetus Iſag. ad ſ. Script. cap.* 10. Si quis Judæus alvum aut veſicam exoneraverit, libros ſacros nullo modo, niſi antea diligenter lotus, attinget. Librum aperiendum oſculatur, ut & clauſum ac reponendum. Scamno, cui Biblia impoſita ſunt, inſidere, religio eſt. Si multi libri

coa-

coacervantur, Biblia ſupremo, ut honeſtiſſimo, loco reponenda eſſe volunt. *Anton. Margarita de fide Judaica.*

Totam S. Scripturam, & commentaria in eam aut cremare, aut manu perdere ſeveriſſime ſub pœna plagarum rebellionis, hoc eſt, fuſtigationis uſque ad mortem prohibitum eſt. Cum autem R. Eliezar, & R. Joſi, præ nimio alterationis fervore, librum legis in ſchola Tiberiadis dilaceraverint, dubitant Magiſtri, factum hoc ſitne idololatriæ nomine gravandum. Hoc autem non de quovis legis exemplari capiendum. Si enim hoc exaraverit Iſraëlita Epicureus, flammis ultricibus devovendum, quia non credidit ſanctitatem nominis Dei, nec in nomine Dei illud deſcripſit, ſed librum legis, aliis libris digniorem non judicavit. Si enim talia non cogitet ſcriba, ſcriptura profana eſt. Si autem gentilis S. literas deſcripſerit, eas occultant, ut & librum legis vetuſtate corruptum: hoc eſt in vaſe vitreo deponunt, atque ſepeliunt apud diſcipulos ſapientum, atque hæc eſt occultatio ejus, ex tegmine verò aut linteo librorum jam detritorum mortuo ſtolam aut pallium conficiunt. *Maimon. de fundam. legis cap.* 6. *§.* 9, 10. *cum notis Vorſtii.* Idem ſcilicet adhuc eos tenet Zelus, qui eorum Patres olim tenuit, qui non quieverunt antequam Præſes Cumanus militem Romanum, qui libros legis dilaceraverat, ſecuri percuſſiſſet. *Joſeph. antiqu. lib.*20. *cap.* 4. Hac mirâ erga ſacrum Codicem religione factum eſt, ut illum à quibusvis temporum injuriis feliciſſime vindicarint. Hæc

laus eorum propria eſt. Nulla alia gens in illius gloriæ ſocietatem ſe offert. Hinc antiquiſſima illa Bibliorum exemplaria per tot annos ſervata. Qualis eſt codex Hillelis; quem ſua manu conſcripſerat olim Rabbi Hillel, ſummus Judæorum præſul, qui Babylone in Syriam venerat ſexaginta annis antequam Chriſtus naſceretur. Ad hunc venerandæ antiquitatis codicem omnia Biblica exemplaria emendata ſunt. Invenerunt eum in regno Leon. R. Abraham Salmanticenſis vidit partem ejus in Africa venalem, eratque illius ævo ante nongentos annos ſcriptus. Ait Kimchi in ſua Grammatica, in rad. שום Pentateuchum ſervari Toleti. Erat igitur illa tempeſtate penes Judæos arbitrium & vis ac norma emendandi Biblicum contextum. Profectò quam facile illis fuiſſet interpolare illa loca, quæ redarguere illorum deliria videbantur, quum vix tria verba Hebraicè intelligerent Chriſtiani? ſed obſtabat pietas, vetebatque moveri, quæ ſacra eſſent. Et tamen fuêre, qui exiſtimarent, mala fide eos deſcripſiſſe multa. *Cun. de rep. Hebr. lib.* 1. *cap.* 18. *Adde Joſeph Coeperi Clavem Domus Moſaïcæ*, *lib.* 1. *cap.* 9.

Elias Levita *præfat.* 3. *Maſ. Hammas.* ex Maimonide meminit codicis in Ægypto noti, qui multis annis Hieroſolymis fuerit ad caſtigandum ex ipſo libros, quod exemplar omnes ſecuti ſunt, eo quod caſtigatum eſſet à filio Aſer. Orientales ſequuntur lectionem Filii Naphtali, & concertatio quæ eſt inter eos de accentibus non eſt niſi de minoribus, ut meteg, makkaph, &c. Eſt & *Sinai* nomen Pentateuchi correcti.

cti. Celebrantur pręterea propter antiquitatem & accuratam emendationem exemplaria hæc: *Jeruchuntinum, Hieroſolymitanum, Samaritanum, Hiſpanica vero præ cæteris.* Marchio Badenſis antiquiſſimum habet exemplar, ex Reuchlini Bibliotheca, quod Maccabæorum temporibus ſcriptum, aſſeverant. Arias Montanus & ſua & complutenſia, Bononienſia, Mediolanenſia exememplaria ob antiquitatem & elegantiam laudat *vide Hotting. theſaur. philol. lib.* 1. *cap.* 1. *Sect.* 4. *item Biblioth. quadripart. lib.* 1. *cap* 1.

Ex hac Bibliotheca ſacra Judæi ſemper illos libros jure merito excluſerunt, quos hodieque Ἀποκρύφους dicimus, qui ſuo indicio ſe ſatis produnt, ita ut de his dici poſſit, quod ait Auguſtinus *de C.D.* „ *libro* 15. *cap.* 23. de libro Enochi: Sed non fru„ ſtra non ſunt in eo canone ſcripta, qui ſervabatur „ Hebræi populi ſuccedentium diligentiâ ſacerdo„ tum. Cur autem hoc, niſi quia ob antiquitatem „ ſuſpectæ fidei judicati ſunt, nec utrum hæc eſſent, „ quæ ille ſcripſerat, poterant inveniri, non talibus „ proferentibus, qui ea per ſeriem ſucceſſionis repe„ rirentur, ritè ſervaſſe? *Et Tertull. de habitu mu„ lierum, cap.* 3. In armarium Judaicum non admit„ titur. Epiphanius autem de aliis διὸ οὐδὲ ἐν τῷ ἀαρὼν (ἀρῶν ארון quod arcam notat) ἀνετέθησαν, τοῦτ᾽ ἔστιν, ἐν τῷ τῆς διαθήκης κιβωτῷ. In arca enim libros canonicos repoſitos fuiſſe ſentire videtur.

Cum verò nonnulli veterum hos libros Canonicos vocant, id non propriè & ſimpliciter, verum

καθ᾽

κατὰ τὶ eſt accipiendum. Atque hoc diſcrimen ex ipſo veteris Eccleſiæ more fit planum. Apocryphi enim illi & ὁμωνύμως dicti Canonici, in Eccleſiæ cœtu, de gradu Lectorum recitabantur populo. At quorum verè divina authoritas de ambone ſive de gradu Epiſcoporum & Presbyterorum ab ipſis Epiſcopis & Presbyteris Eccleſiæ prælegebantur.

SECTIO III.

HActenus actum de ſacris Judæorum Bibliothecis. Profanæ ſive politicæ, itidem ut priores vel publicæ erant vel privatæ. Publicæ tum in Templo, ſive ſanctuario: tum in ſynagogis. In Templo ſervabantur conſtitutiones Regni, quas Samuel, cum Saulem in Regem unxiſſet, conſcripſerat, & coram facie Domini depoſuerat. 1 *Sam*. 10. ℣. 25.

Ad hanc Claſſem referendi ſunt libri illi quorum quidem in ſcriptura mentio fit, hodie tamen deſiderantur, qui quamvis θεοπνεύστως conſcripti ſint, tamen ad Canonem fidei & morum non pertinebant. Itaque quamvis libros aliquos Canonicos periiſſe acriter negemus, θεοπνεύστους tamen vel θεωπνευστῶς conſcriptos quoſdam intercidiſſe, ſed abſque canonis detrimento, ſtatuimus *vide Rivet. iſagog. ad S: Script. cap.* 6. Tales ſunt: Liber recti. *Joſuæ* 10. de quo ſupra *cap.* 2. ubi eum intra ſacra etiam carmina retulimus. Liber Chronicorum Regum Mediæ & Perſiæ. *Eſth*. 10. Verba Chozai. 2 *Chron*. 33. Alii, inter quos Belgæ Interpp. *videntes* interpretantur.

tur. Epicedia 2 *Chronic.* 35. 25. Liber Regum & Chronicorum ab iis, quos habemus diverſus & paſſim in illis citatus. Cantica Salomonis, ejus Proverbia &c. 1 *Reg.* Scripſit enim Salomo libros de naturis & proprietatibus animalium, herbarum, & gemmarum, quos tradunt Hebræi, Alexandrum, captâ Hieroſolymâ, præceptori ſuo Ariſtoteli tranſſcribendos conceſſiſſe. Fuit & Salomonis liber Remediorum cujusvis morbi, veſtibulo templi, ſi credere fas eſt, inciſus, eum evellit Ezechias Rex, quod populus neglecto Deo inde morborum curationem peteret. *Scindl. Lexic. Rad.* ספר *Hotting. theſ. philol. lib.* 2. *cap.* 2. *Sect.* 2. Quod verò nonnulli ut Joſephus, *antiquit. lib.* 8. *cap.* 2. tradunt eum libros de artibus magicis, de geniis evocandis, &c. ſcripſiſſe, in eo ſane Salomoni maximam faciunt injuriam, cum hoc ab hujus Regis & ſapientia, & in Deum pietate alieniſſimum ſit. *Camer. Hor. ſubc. cent.* 3. *cap.* 9.

In ſingulis etiam Synagogis codex publicus aſſervabatur, in quo nomina, tribus & parentes infantium circumciſorum, unà cum anno, menſe & die circumciſionis annotabantur, ad certitudinem & fidem originis, & ætatis cujuſque retinendam. Qui mos etiam à Chriſtianis ſervatur, ut nomina & tempora baptizatorum, à miniſtris, in volumine Parœciæ authentico, ſcribantur. Hac in parte Deus in populo ſuo peculiarem curam geri voluit. Sed in Genealogiarum enumeratione, quæ omnibus Iſraëlis poſteris communis fuit tribus Judæ ſingulare quoddam privilegium habuit. Omnes

Omnes Iſraëlis nepotes in tribus ſuas à Patriarchis denominatas, tributi ſunt. Quæ tribus (שבטים) ſuas continebant משפחות familias, quæ ipſæ in ſuas domos (בתים) & hæ in (גברים) viros, ſeu Patres familias tributæ ſunt. *Joſ.* 7. ℣. 14. Ideo virgo ἐπίκληρος jubetur nubere alicui è familia tribus ſuæ paternæ, ne averteretur poſſeſſio è tribu unâ in tribum alteram. *Num.* 36. Hæc tribuum illarum duodecim diſtinctio obtinuit in Ægypto. *Exod.* 6. *v.* 13. *ſeq.* in deſerto. *Num.* 1. 26. *Deut.* 33. In terris Amoræorum & Cananæorum, ac earum diſtributione per Moſen & Joſuam. *Num.* 32. *Joſ.* 15. *& ſeqq. capp.* Manſit eadem diſtinctio temporibus Judicum & Regum. At poſt illa tempora, non eodem temporis momento, ſed per intervalla, quod commune hactenus beneficium fuerat, diſtinctio tribui Judæ facta eſt privilegium, quando aliæ tribus eam amiſerunt. Primum enim Reges Aſſyriorum Phul regnante Menahemo. 2 *Reg.* 15. *v.* 19. Tiglath Pileſer regnante Pekah. *v.* 29. In Aſſyriam & Mediam captivas duxerunt tribus Rubenis Gadi & mediam Manaſſis. 1 *Chron.* 5. 6, 26. hic etiam totam tribum Naphtali 2 *Reg.* 15. 29. Deinde Salmanaſſer ultimo Rege tribuum Iſraëlis devicto, & occupata Samaria, reliquas ſex & mediam eodem deportavit. 2 *Reg.* 17. 6, 13. & 18. 11. Deſiêre tunc decem illarum tribuum familiæ ab invicem diſtingui, quòd genealogiæ in iſta calamitate univerſali periiſſent. Has decem tribus habuiſſe libros ſuos genealogicos teſtatur liber 1 Chron. 9. 1. וכל ישראל

הת

התיחשו והנם כתובים על ספר מלכי ישראל *Et omnes Iſraëlitæ juxta genealogias recenſiti fuerunt, atque ecce eos ſcriptos in libro Regum Iſraël:* non dicit inſcripta ſtemata על ספר דברי הימים למלכי ישראל. *Libro Chronicorum Regum Iſraëlis*, ut partem fecerint hiſtoriæ Regum; ſed libro Regum Iſraëlis, ut ſignificaretur peculiarem librum fuiſſe Regibus, in quo quorumcunque ſubditorum ſuorum genus & ſucceſſionem perſcribi curaverunt. Multi quidem iſti cladi ſuperfuerunt, qui genus ſuum ex aliqua deportatarum tribuum deduxerunt, ut videre eſt, 1 *Chron.* 9. 2, 3. 2 *Chron.* 30. 11, 18. & 31. 1. & 34. 6, 9, 17, 18, 33. 2 *Reg.* 18. 4, 9, 10, 11. *Nehem.* 9. 1, 2, 3. Anna Prophetiſſa filia Phanuelis ex tribu Aſer. *Luc.* 2. 36. ex qua etiam nonnulli recitantur 1 *Chron.* 37. 30. & *ſeqq.* Non negamus aliquos, eos maximè, qui, reliquis tribubus ultra Euphratem migrantibus, in Judæam conceſſerunt, accuratiorem generis ſui genealogiam conſervaſſe: ſed multis partibus plures, ex authenticis & fide dignis inſtrumentis, continuam & non interruptam generis ſui ſeriem demonſtrare non potuerunt. Sic *Ez.* 2. 59. *Nehem.* 7. 61. in catalogo eorum qui Duce Zorobabele redierunt in terram Iſraël, ſic legitur: *Hi ſunt qui aſcenderunt ex Telmelach Telcharſcha Cherubb Addan Immer; neque potuerunt indicare domum Patrum ſuorum, & ſemen eorum, eßetne ex Iſraële. Filii Delajæ, filii Tobiæ, filii Necodæ, ſexcenti quinquaginta duo.* Conſtabat hiſce de parentibus non admodum remotis,

tis, de Delaia, Tobia, Necoda: ſed non ſufficiebat iſtud: oſtendendum porrò erat, quâ familiâ certæ alicujus tribus quiſque contineretur, & quod ſemen, qui poſteri fuiſſent illius familiæ agnoſceret. Neutrum hiſce liquebat, erantque aliis Iſraëlitis infeliciores, quia ne quidem memoriam conſervarant nominis tribui ſuæ proprii. Reliquæ ſunt tres tribus Iſraëlis, ſcilicet Judæ, Benjaminis, & Levi; quibus generis ſui certa & continua ſucceſſio manſit. Tribus Judæ ab aliis diſtinctè cenſebatur, cum Saul Jabeſitas liberaturus 1 *Sam.* 11. 8. & Amalekitas deleturus eſſet, 1 *Sam.* 15. 4. Hoc jus Judæis competebat ex vaticinio Jacobi Patriarchæ moribundi, *Gen.* 42. 10. *Non recedet tribus* (שֵׁבֶט) *à Juda*: Ut nempe certò ſciri poſſet, ex qua familià & tribu Meſſias originem ſuam duceret. Hæc diſtinctio majori cura obſervata eſt, cum hæc tribus Regia evaſit; regno à Saulè ad Davidem ejuſque poſteros tranſlato. Conſervata proinde Genealogiarum notitia, uſque ad captivitatem Babylonicam. Ipſi Prophetæ huic curæ vacaſſe leguntur. 2 *Chron.* 13.22, memoratur עדו הנביא מדרש *commentarius Prophetæ Iddonis geſtis Regum deſcribendis deſtinatus*: De eodem vero libro refertur *Cap.* 12. 15. quod continuerit דברי עדו החוזה להתיחש *verba Iddonis videntis ad genealogias recenſendas*, quia Regum aliorumque, ad regnum Judæ pertinentium, ſtemmata eo volumine deſcripſit, ceu populi hiſtoricus. *Confer. Chron.* 26. 22. Quin etiam Reges hanc curam ſollicitos habuiſſe docent exempla memo-

morata 1 *Chron*,15. 17. Eadem tribus diſtinctio in captivitate conſervata eſt. Joſephus enim auctor eſt *Lib.* 11. *antiq. cap.* 4 Cum reditus Hieroſolymam indulgeretur, Duce Zorobabele, delectos qui unà irent ex ſua quemque tribu, & ſelectum ex ſingulis φρατρίαις, ceu cognationibus numerum, reliquâ multitudine Babyloniam deſerere recuſante. Conſervata etiam poſt captivitatem. Argumento ſunt indices Genealogici apud Ezram, Nehemiam, & in primi libri Chronicorum primis capitibus recitati, queis continuata familiarum in tribu Juda diſtinctio confirmatur. *Huc facit quod Cl. Jac. Altingius in Schilo libro quarto, cap.* 2. *refert ex R. Salomone Jarchi in* 1 *Chron.* 8. 29. *Ezram* nempe tres libros inveniſſe; ספר מעֻונין librum pauperum ſeu afflictorum, ספר זאטוסי librum Magnatum, ספר האחים librum fratrum. Quorum illo plebejorum, iſto illuſtriorum & patriciorum nomina & memoriam conſervatam, hoc omnes promiſcuè familias & cognationes conſignatas fuiſſe veriſimile eſt. Nec diſpar hac in parte fuit felicitas ſœculis ſequentibus, poſtquam ex Babylone in terram ſuam rediiſſent. Licet enim in libris Prophetarum ejus rei, utpote ad politiam potiſſimum pertinentis, nulla mentio, dubitare tamen nos non ſinit univerſalis illa ἀπογραφὴ, quæ juxta Cæſaris Auguſti edictum inſtituta eſt: tunc enim ſinguli ſeſe in primitivæ gentis ſuæ ſede ſiſtebant, ut deſcriberentur. *Luc.* 2. quæ tabulæ cenſoriæ Romam delatæ ſunt. *Vide infra cap.* 6. *de Biblioth. Rom.* tales tabulas genealogiam Chri-

ſti, euangelicis recitationibus ſimilem, continentes, inventas eſſe, teſtatur *Euſeb. hiſt. Eccleſ. lib.* 1. *cap.* 6. Benjaminem quod attinet, quicquid hujus habuit, id omne tribui Judæ acceptum ferre debet, cum qua in unum quaſi coaluit, tanquam quædam acceſſio. Mardochæus vir Jemini, hoc eſt, Benjaminita vocatur איש יהודי vir Judæus. *Eſth.* 2. ℣. 5. ſimilis ratio circa tribum Levi. Quæ portionem hæreditariam in terra Canaan non habuit, ſed per omnes tribus diſperſa in aſſignatis ſibi civitatibus habitabat; ſciſſo regno, & cultu vitulorum per Jeroboamum inſtituto in civitates judæ conceſſerunt, & cum tribu Judæ Genealogias ſuas conſervarunt. Accedit recenſio illa Davidis Regis, qua in certas claſſes, ad miniſteria obeunda, diſtributi ſunt Levitæ, unde in Archivis ſucceſſiones eorum conſignatæ & conſervatæ ſunt. Sic Zachariæ genus notum erat, & Joſephus ſe ſacerdotali genere ortum potuit comprobare, quia genealogiam ſuam reperit ἐν τῶν *δημοσίοις δέλτοις ἀναγεγραμμένην*, *in deſcript. vita ſua.* Præterea Eccleſiæ de probatis doctoribus conſtare debuit, ne aliqua inquinamenti ſuſpicio illis fraudi foret, aut fama de familia profanis inquinata ſive functioni, ſive ſucceſſioni adverſaretur, qua de re apud *Eſram.* 2. 62. *& Nehem.*7. 64. *Filii Barſilai quæſierunt* כתבם המת יחשים *& non invenerunt, & ejecti ſunt de ſacerdotio. Et dixit Athirſatha eis, ut non comederent de ſancto ſanctorum, donec ſurgeret ſacerdos cum Vrim & Thummim.* Adeo ut à ſacerdotio arcerentur in perpetuum, quia, utrùm nata-

natales eorum ſatis eſſent puri, non ſatis conſtabat. Traditum eſt, hanc controverſiam à Synedrio in לשכת הגזית judicari ſolitam eſſe, qui cauſa cecidiſſent veſtibus induti nigris atque exautorati cum ignominia ex atrio exceſſerunt, ſin viciſſent, albati per hominum ora ſe extulerunt, atque è veſtigio munus ſacrum cum collegis adminiſtrarunt. *Cun. de repub. Hebr. lib.* 2. *cap.* 8. Vide etiam *Altingii Schilo lib.* 3. *cap.* 10. *& ſeqq.*

Huc referendum eſt, quod ex Suida narrari ſolet, nempe, Jeſum Servatorem noſtrum, propter ſingularem pietatem ac doctrinam, in Sacerdotem fuiſſe electum, ejuſque nomen; audito Mariæ ac obſtetricum teſtimonio, his verbis in Sacerdotum album relatum eſſe: JESUS FILIUS DEI VIVI ET VIRGINIS MARIÆ. Librum ex Hieroſolymitano excidio, Tiberiadem tranſlatum, ibique abſconditum latuiſſe. Multa huic narrationi fidem derogant: imprimis, quod Servator noſter nunquam in Sacerdotum Leviticorum collegium cooptatus ſit, aut cooptari potuerit. Fuit enim ex Juda, cui tribui nihil de ſacerdotio locutus eſt Moſes. *Hebr.* 7. 14. Neque hic finis erat adventus Jeſu Chriſti, ut per ſanguinem taurorum atque hircorum in manufactum ſacrarium ingrederetur; Sed ut per proprium ſanguinem, æternâ ſuis libertate partâ, in cœlum introiret, *Hebr.* 9. *&* 10. Hos verò omnes libros genealogicos Herodes alienigena Judæis imperans, ne generis ſui ignobilitas pateſceret, flammis abolevit. *Euſeb. hiſt. Eccl. lib.* 1. *cap.* 6. locum Patri-

cidæ Patriarchæ Alex. *vid. apud Hotting. theſ. philol. pag.* 176. ſed tamen planè eos extirpare non potuit, cum multi & præcipue illi, quos demiſſa à proavis nobilitas commonebat, hujuſmodi libros conſervarent, in quibus & ſervatoris noſtris Jeſu Chriſti genealogia his quæ in euangelio habentur ſimilis, inventa eſt. *Euſeb. loc. cit.* Hinc illæ inutiles de genealogiis controverſiæ, de quibus Paulus: 1 Tim. 1.4. Tit. 3.9: *vid. Camer. hor. ſubc. cent.* 3. *cap* 8. Atque huc quidam referunt pugillares Zachariæ, in quibus filii ſui Johannis nomen ſcripſit, *Luc.* 1 36. ſed alii tabellam cerâ illitam volunt fuiſſe in quâ ſtylo ſcribatur, Græcè πινακίδιον. *Sixt. Senenſ. biblioth. ſanct. tom.* 1. *lib.* 2. eleganter Tertullianus *de idololat. cap.* 23. *At Zacharias temporali vocis orbatione multatus, cum animo collocutus linguam irritam tranſit, manibus ſuis à corde dictat, & nomen filii ſine ore pronuntiat, loquitur in ſtylo, auditur in cerâ manus omni ſono clarior, litera omni ore vocalior.* Mentio fit *Joſuæ* 15. 15. urbis in extremis finibus tribus Jehudæ, ubi attingit Simioniticæ tribus hæreditatem, ubi & bibliothecæ & ſcholæ fuiſſe videntur ex notatione nominis; dicta enim erat קרית ספר *urbs literaturæ* LXX. πόλις γραμμάτων *urbs literarum ſeu Academiæ.* Lingua Phæniciâ קרית סנה aliàs דביר *Joſ.* 15.15, 16. *Jud.* 1. 11. 12. *ctll. Joſ.* 15. 49. כנה ex Hebr. שנן acuere exquiſitè docere. Chaldæus reddit קרית ארכי urbs Archivorum. Vox דביר etiam oraculi

culi locum, & ſecretioris conſilii ſignificat, adytum templi 1 *Reg* 6. 19. Hæc ergo civitas Athenæ erant Phœnicum, adytumque ſapientiæ ipſorum.

Ante templi devaſtationem, Bibliothecarum curam habuiſſe Judæos docet Hottingerus, *compend. Theol. Jud. cap.* 5. *ſect.* 3. *in fine*, ex præfatione libri הישר, quem commentarium Hiſtorico-Chronologicum in Pentateuchum raro admodum reperiri, ſibique à Judæo commodatum dicit: in quo mentio fiat ſolii reperti à Duce quodam Romano, in quo, ספרים רבים תורה נביאים וכתובים וגם ספרים ממלכי ישראל ולמלכי העמים וספרים אחרים רבים לישראל וכן ספרי המשנה וגו׳: *Libri multi, Lex, Prophetæ, & hagiographa & etiam libri Regum Iſraëlis, & Regum populorum, & libri alii multi Iſraëlis, quinetiam libri Miſchiræ! &c.*

Privatim autem unuſquiſque ſibi Bibliothecam habuit, quod præſertim neceſſe fuit, poſtquam Herodes publica genealogiarum monumenta vaſtaſſet, tunc enim intra privatos parietes quæri debuit, quod publicè non licebat, hac de cauſa celebratur R. Iſaac Cordubenſis, homo opulentus, tanquam ſtudioſus augendæ ſupellectilis librariæ. *Hotting. hiſt. Eccl. part.* 3. *pag.* 261. Nam poſtquam Judæi ex terra ſua expulſi & templum ſecundum vaſtatum eſſet, ſenſim etiam Academiæ tum in terra Iſraëlis, tum etiam in Babylonia defecerunt, tandemque ultimum ſuum refugium habue-

runt in Hiſpania, ubi R. Moſes cum filio Chanoch, factus eſt Judex Synagogæ Cordubenſis: ſed hæc Academia unum ſeculum vix ſuperavit. Adeoque univerſale eſt & gentis & ſcholarum ejus excidium. *Hotting. loc. cit. Alting Schilo lib.* 4 *cap.* 5. Hodiernæ enim Judæorum reliquiæ non poſſunt certò indicare, præſertim in hac ipſorum diuturna captivitate, è qua tribu quiſque originem ducat. Multò minus utrum aliquis ex tribu Judæ ſuperſtes ſit, nec ne. Licet ſe in hac re tam ignaros non eſſe glorientur, quin reliquias tribus Judæ demonſtrare poſſint. R. Iſaac Abrabanel ſe ex Davidis poſteris eſſe jactat, & proſapiæ Davidicæ τεκμήριον facit excellentiam & gloriam ſupra reliquos Judæos, & præfecturam ac gubernationem aliqualem ſupra illos, quod argumentum quam infirmum ſit per ſe patet, & demonſtratur ab *Altingio Schilo lib.* 4. *cap.* 2.

Hodie verò Judæorum libri ex Thalmudicis fabulis & Cabballiſticis nugis fere conſuti ſunt. Catalogum exhibet *Buxtorf. in Biblioth. Rabbin. & in fine theſ. grammat.* Amſtelodami Bibliotheca Judæorum ſatis locuples, teſtis oculatus Hottingerus *comp. Theol. Jud. cap.* 5. *ſect.* 3. *fin.* Sunt & aliæ Judæorum ſectæ, à communibus Thalmudiſtis diſcrepantes, nempe Samaritani, de quorum origine agitur 2 *Reg.* 17. Hi ſolum Pentateuchum Moſis pro infallibili Dei verbo recipiunt, jactantque ſe unum habere ex autographo deſcriptum in diebus Phineas, filii Eleaſar, quod adhuc in Sichem ad montem Chariſim ſervatur. Reliquos libros hiſtoricos & Propheti-

pheticos, ut & traditiones ἀγράφȣς non agnoſcunt. Cauſa hæc videtur, cum ſciſma inter 12. tribus fieret, Canon Veteris Teſtamenti nondum erat conſtitutus, nec enim omnes libri hiſtorici, & ex Propheticis vix ulli exſtabant, cum Prophetæ ſub Regibus Judææ ut plurimum prophetarent, eorumque Prophetiæ in templo tantum ſervatæ eſſent. Reliquæ tribus quæ ſub alio erant regimine, iſtiuſmodi libros parum curabant, cum propter diſſidium quod indies augebatur, tum quod Prophetæ multa contra decem tribus & Reges Iſraël ob cultum Dei corruptum vaticinabantur. Imò cum non ante Ezræ tempora, à viris Synagogæ magnæ, canon in hodiernam formam redactus ſit, imò, ut quibuſdam placet, poſt Antiochi demum tempora, non mirum eſt Samaritanos, qui tum præſertim capitales inimicitias cum Judæis exercebant, omnes libros præter Pentateuchum, quem antiquitus ſemper habebant, rejeciſſe. Adde quod libri Prophetici & hiſtorici, licet in templo aſſervarentur, atque à ſacerdotibus & doctis legerentur, omnibus tamen non ita noti erant ut quidem Pentateuchus. *Leuſd. philol. mixt. diſp.* 8. *Cunæus de rep. Hebr. lib.* 2. *cap.* 16. *Walton diſſ. de linguis oriental.* §. 20.

Deinde Carræi, (à קרא) Judæorum factio quædam cordatior, qui etiam ſpretis hominum commentis, Thalmudica præcepta pro nugamentis habent, & nihil admittunt, niſi ſacri codicis contextum; ſed id hominum genus cæteris Judæis inviſiſſimum eſt. Itaque cum ſint oppidò pauci, ſed

ad unum omnes ditiſſimi, filias ſuas, cum dote ſumma, vix dare nuptum queunt. Et ſi accideret ut Chriſtianus & Carræus demergerentur unà, pari utriuſque ſalvandi poteſtate, pontem ſe effecturos corpore Carræi, ad ſalvandum Chriſtianum, Judæi profitentur. Tales multi in Polonia, Ruſſia, & Turcia adhuc hodie inveniuntur. A Sadducæis orti legem moralem adeo horrent, ut etiam puncta vocalia libris ſuis aſſcribi non patiantur, quia illa pro parte hujus legis habent. Nec uſuras exercent ut reliqui Judæi, qui Carræum ad ſe venientem non recipiunt, niſi prius ad Turcas vel Chriſtianos deflexerit, & hinc ad eos redeat, defæcato ſcilicet probè Carraiſmo. Imò quem librum legis hi pergameno vel corio inſcribunt, ideo quòd à Carræo ſcriptus eſt, profanum æſtimant. *Hoornb. contra Judæos pag.* 16. 73. 531. *Cunæus de Rep. Hebr. lib.* 3. *cap.* 8. *Druſ. quæſt. Hebr.* 44. *lib.* 1. *Hotting. hiſt. Eccl. nov. teſt. parte* 3. *pag.* 933. *Buxt. Synag. Judaic. edit. poſt. cap.* 1. Horum libri admodum pauci ſunt. Seldenus in hiſce literis verſatiſſimus, duos tantum vidit, unum typis impreſſum Conſtantinopoli, anno Mundi 5342. juxta eorum calculum, ſeu Chriſti 1582. dictum שַׁער יהודה *porta Jehudæ*, qui agit de inceſtu & concubitu illicito; Authore R. Jehuda Poki מערת בני מקרא ex cœtu ſeu ſecta Judæorum ſcripturariorum: Alterum M.S. Eliæ ſeu Mòſeh, qui & ſubinde ſe vocat בכר משה מגנרייא filium honorati Rabbini Moſis Candienſis, forte pro Cretenſis. Scripſit tractatum ex receptiſſimis ſectæ

ſuæ

ſuæ ſententiis deſumptum, ac in סדרים *Sedarim*, ſeu ordines diſtributum. *Seld. diſſert. de anno civili Judæorum cap.* 2. Cudworth, in tractatu Anglico de cœna Domini, antiquum commentarium in Pentateuchum, à Karraitis ſcriptum, ſe vidiſſe teſtatur. Hottingerus, *comp. Theol. Jud. cap.* 1. §. 3. ex familiari epiſtola Rittangelii, in Karræorum manibus ſcripta quædam ἀνέκδοτα eſſe refert, tam elenctica, quam hiſtorica, de Servatore Jeſu, ejus diſcipulis, occultis, manifeſtis, paſſione, quam omni niſu impedire voluerint. In Sinarum regno multi latitant, qui licet Judæorum nomen ignorant, ex Iſraëlitis tamen, hoc eſt ex decem diſperſarum tribuum reliquiis eſſe videntur. Nam & Synagogas habent, & Moſis Pentateuchum voluminibus involutum, magna veneratione, annos jam quingentos aut ſexcentos ſervant, & ſermonis imperiti non ſunt. Unus eorum qui Sinenſia ſtudia majore cura amplexus, Hebræa fere neglexerat, Regia tamen Biblia Plantinianis typis excuſa cum vidiſſet, quamvis legendi ignarus, Characteres tamen Hebræos agnovit. Sanè Pentateuchus in eorum Synagoga ſervatus, eosdem Characteres, ſed ſine punctis habuit, & cum noſtro collatus, idem repertus eſt. *Nic. Trigaut. de Chriſt. exped. apud Sinas lib.* 1. *cap. XI.*

Extiterunt etiam inter gentiles & Chriſtianos Antiochi quidam, qui & populum hunc, & libros ac Bibliothecas ejus exitio darent. Inter afflictiones ab iis numeratur, quod ab hoſtibus ſuis decretum ſit, ne Judæi legem lectitarent. *Cun. de Rep. Hebr. lib.* 1.

cap. 18. Anno Chriſti 1553. duodecies mille volumina Hebraica Cremonæ exuſta ſunt, pariterque per univerſam Italiam ſævitum eſt. *Windet. de vita functorum ſtatu pag.* 21. Thuanus *lib.* 2. *comm. de vita ſua* narrat ſe in urbis Carcaſſonnæ complures Hebraicis literis manu ſcriptos codices vidiſſe, quos illuc congeſtos eſſe judicat, cum Judæi toto Galliæ regno, atque illis locis exterminati ſunt.

De lectione autem & poſſeſſione librorum Thalmudicorum Chriſtianis interdictâ agit *Seldenus de Succeſ. ad leges Hebræorum in fine prolegom.* Hæc quidém interdictio à Chriſtianis gravibus de cauſis ſancita, cum Judæos recentiores blaſphemias nimis frequentes evomere obſervarent, magnum etiam incommodum ſecum traxit, cum ea etiam ſimul ſublata ſint, & è Judæorum libris expurgata, quæ ſcire Chriſtianorum intererat, & ſenſus planè mutilus multis in locis relictus. Tum etiam à Judæis multi libri, ne in manus Chriſtianorum pervenirent, clam habiti, quod facilè factu fuit, eo præſertim tempore, cum libri alicujus nondum typorum beneficio propagati, pauca admodum & ſingularia forſan exemplaria reperirentur. Cui malo occurri non poteſt, niſi in manus noſtras inciderint vetuſta & incorrupta ejuſmodi librorum exemplaria, ſicut commentarius Kimchii in Prophetas (quos vocant) poſteriores, incidit in manus Pocockii. Vide ejus *notas miſcell. cap.* 8. *pag.* 319. *& ſeqq.* Utrum libri Thalmudici omnes ſint abolendi ac comburendi; an verò conſervandi multis diſputatur apud Majolum,

dier.

dier. canic. tom. 3. *colloq.* 1. quomodo autem Theologo Chriſtiano uſui eſſe poſſint, lege apud Hottingerum, *theſ. Philol. lib.* 1. *cap.* 2. *pag.* 245.

CAPUT IV.

De Bibliothecis Chaldæorum, Arabum, Phœnicum, Ægyptiorum, &c.

ANtiquitatem ſolis Hebræorum voluminibus debitam, etiam aliæ gentes affectarunt. *Plinius lib.* 30. *cap.* 1. vult Zoroaſtrum multis annorum millibus ante Moſen vixiſſe. Hermippus qui de totâ arte Magicâ diligentiſſimè ſcripſit, vicies centum millia verſuum à Zoroaſtro condita, indicibus quoque voluminum ejus poſitis, explanavit. Ad hanc artem diſcendam Pythagoras, Democritus, Plato exilia verius quam peregrinationes ſuſcepere. Democritus Apollonicem Captidenem & Dardanum è Phœnice illuſtravit, voluminibus Dardani in ſepulchrum ejus petitis, ſuis verò ex diſciplina eorum editis, quæ tamen eſſe ejus quidam inficiantur: Eodem errore faſcinati fuerunt Ægyptii, de quibus Auguſtinus *de C. Dei lib.* 18. *cap.* 40. ,, Fruſtra itaque vaniſſimâ ,, præſumptione garriunt quidam dicentes, ex quo ,, rationem ſiderum comprehendit Ægyptus, amplius quam centum annorum millia numerari. In ,, quibus enim libris iſtum numerum collegerunt, ,, qui

„ qui non multum ante annorum duo millia literas „ Magiſtrâ Iſide didicerunt? Non enim parvus au- „ thor eſt in hiſtoriâ Varro, qui hoc prodidit, quod „ etiam à literarum divinarum veritate non diſſonat. „ Cum enim ab ipſo primo homine, qui eſt appel- „ latus Adam, nondum ſex millia annorum com- „ pleantur, quomodo non illi ridendi potius quam „ refellendi ſunt, qui de ſpatio temporum tam di- „ verſa, & huic exploratæ veritati contraria, per- „ ſuadere conantur? Cui enim narranti melius præ- „ tenta credimus, quam qui etiam futura prædixe- „ rit, quæ præſentia jam videmus, nam & ipſa hi- „ ſtoricorum inter ſe diſſonantia copiam nobis præ- „ bet, ut eis potius credere debeamus, qui divi- „ næ, quam tenemus, non repugnant hiſtoriæ, &c. Eandem ſapientiæ antiquitatem jactarunt Chaldæi. *Diod. ſicul. lib.* 2. *capp.* 29. 30. 31. *Amm. Marcell. lib.* 23. *& alii.*

Erroris hujus cauſam indicat *Lactantius lib* 7. *cap.* „ 14. Plato & multi alii Philoſophorum cum igno- „ rarent originem rerum, ſupremumque illud tem- „ pus, quo mundus eſſet effectus, multa millia ſæ- „ culorum fluxiſſe dixerunt, ex quo hic pulcherri- „ mus mundi exſtiterit ornatus, ſicuti fortaſſe Chal- „ dæi, qui (*ut Cic. tradidit in lib.* 1. *de divinatione*) „ quadraginta & ſeptuaginta millia annorum moni- „ mentis comprehenſa ſe habere delirant. In quo „ quia ſe poſſe argui non putâbant, librum ſibi cre- „ diderunt eſſe mentiri. Verius eſt gentes illas à Pa- triarchis peregrinantibus varias artes, quin etiam ali-

quam

quam veri Dei cognitionem multaſque externi cultus ceremonias didiciſſe: De circumciſione manifeſtum eſt, quam Abrahamo à Deo injunctam in ſignum fœderis *Gen.* 17. multi Orientis populi, ut Diabolus ſolet eſſe ſimia Dei, imitati ſunt; ut: Saraceni, Colchi, Æthiopes, Ægyptii, Troglodytæ, Syri, Phœnices, Arabes, &c. Semi & Eberi poſteri inter Chaldæos verſabantur, ideoque hi ab illis ad idololatricos cultus abducti, ut de Abrahamo & patre ejus Thara teſtatur liber Joſuæ *cap.*24.2. Dei juſſu Abrahamus migravit ex Ur Chaldæorum Gen. 11. 12. & ſeqq. quo nomine locum nativitatis & habitationis ejus indicari credimus, non admittentes fabulas Judæorum, quod ſcilicet Abrahamus ſimulacra, quæ pater vendebat, ſecuri perfregerit, propterea ad regem Nimrodum delatus, in ignem conjectus,& ab Angelo Gabriele liberatus ſit. Quamvis certum ſit ignem ab illis gentibus cultum, quod etiam Perſæ didicerunt, imò ad omnes fere totius terræ gentes tranſiit. In Africa Jarbas-*vigilem ſacraverat ignem Excubias Divum æternas* Æneid. 4.

Trojani, & eorum nepotes Romani, ignem Veſtalem coluerunt ſacrum gentilibus antiquiſſimum; Nam Armenii Noachi uxorem Thyteam dixerunt Aretiam, id eſt terram, ab ארץ: & eandem Eſtam, id eſt ignem, ab אש, poſt mortem cognominarunt, quia ipſa regina ſacrorum fuerat, & puellas docuerat ſempiternum ignem ſacrorum ſervare. *Geſner Mithid. fol.* 11. Eſta & Veſta, ut voce, ſic ſignificatione conveniunt, Veſta enim

& ignem & terram denotat. *Ovid. 6. Faſtorum*,

Nec tu aliud Veſtam quam vivam intellige flammam, Item,

Stat vi terra ſuâ, vi ſtando Veſta vocatur.

Apud Germanos olim Tanfanæ templum fuit, quod quidam ἐτυμολογίζουσι, *'t aenfanck*, quod noſtra linguâ principium rerum. At Brittanni priſci ſuâ linguâ *Tan* ignem vocant. Alii verò, per Tanfanam ſive Taufanam, Dianam intelligi volunt, alii ipſum aërem ſive cœlum, vide *Boxhorn. diſſert. de linguis Gr. Rom. & Germ. in fine. & Loccen. antiq. Sueogoth. cap.* 3. *lib.* 1. Apud Samogitas in vertice montis ad fluvium Nauvaſſam olim perpetuus ignis à ſacerdote conſervabatur in honorem Pargni, qui tonitruum & tempeſtatum potens à ſuperſtitioſâ gente creditur, ut notat *Johannes Meletius epiſtola ad Georgium Sabinum de religione & ſacrificiis Boruſſorum.* De idolo Perun, ejuſque cultu. *Voſſ. de idol. lib.* 3. *cap.* 8.

Cœleſtes ignes Sol & Luna, à gentilibus ſub variis Deorum & Dearum nominibus colebantur. Sol idem qui Apollo, Liber, Jupiter, qui etiam Lucetius, Dieſpiter, qui lucis & diei pater dicebatur, & Cretenſes τὴν ἡμέραν Δία vocabant; Luna autem Juno, Diana, Ceres, &c. *Vide Servium ad* 1. *Georg. verſu* 5. *Feſtum in voce Lucetius. Macrob. lib.* 1. *cap.* 15. *&* 17. *A. Gell. noct. attic lib.* 5. *cap.* 12. Nec Romani in ſacris tantum ex Numæ Pompilii inſtituto ignem coluerunt, ſed etiam Imperatores, ritu Perſico, honoris cauſâ, eum ſibi præferri vo-

ri voluerunt, teſtis Herodianus non uno loco, & Horatius *lib.* 1. *Satyr.* 5. ridet Aufidium Luſcum, qui in Fundis, exiguo municipio, Romanorum Magiſtratuum inſignia gerebat;

Prætextam & latum clavum, prunæque batillum. vide Lipſium *de Veſta & Veſtalibus.* Et de variarum gentium πυρολατρεία, Spizelium de Iſraëlitis Americanis. pag. 88. & ſeqq.

Sed diutius quam par eſt circa Ur Chaldæorum hæſimus, præſertim cum meliora edocti ſimus, ſcilicet Ur Chaldæorum nihil aliud eſſe quam civitatem Chaldæorum (q. אור idem ſit quod עיר) *Euſeb. de præparat. Euangelica lib.* 9. *cap.* 4. ex Eupolemo refert: Abrahamum extitiſſe ἐν πόλει τῆς Βαβυλωνίας, ἣν τινας λέγειν οὐρίην, εἶναι δὲ μεθερμηνευομένην χαλδαίων πόλιν. Ur Chaldæorum itaque eſt Chaldæopolis vel Camarina conſule *Heidegg. hiſt. Patriarch. tom.* 2. *exerc.* 3. §. 5. Chaldæi verò iidem qui Camarini, illi nempe qui כמרים vocantur, 2 *Reg.* 23 5. *Hoſeæ* 10. 5. *Zephan.* 1. 4. hoc eſt aſtrorum & faſtorum conſulti Pontifices, Mathematici, Genethli, &c. quos Jobus *c.* 3. 4. vocat כמרירי יום & deinde אררי יום, item עתידים עדר לויתן Præfectos ſcilicet Faſtis, ad damnandos dies infauſtos & mali ominis, qui monſtra (לויתן monſtrum marinum) ab Orco excitare ſoliti, magicis ſuis artibus humanæ vitæ dies interpungunt. Hi à priſcis latinis *Camilli* vocabantur (voce à Chamar per diminutionem deductâ, ut à puer puellus) & omnium rerum ſacrarum erant adminiſtri: Pueri &

puellæ

puellæ nobiles ἀμφιθαλεῖς. Et Mercurius, à miniſterio, apud Græcos Camillus eſt appellatus, teſte *Plutarcho* in Numà. Vide *Druſ. admimadv. lib* 1. *cap.* 19. *Voſſ. de idolol lib.* 2. *cap.* 57. *&* 64. Migremus tandem cum Abrahamo in Meſopotamiam. Is in ſua peregrinatione fuit potentiſſimus, adeo ut 318. Vernas armare & in prælium educere potuerit. *Gen.* 14. Nec abſque ratione ab incolis terræ נשיא אלהים dictus ſit. *Gen.* 23. Ideoque nominis ſui famam per finitimos latiſſime circumtulit. Hic eſt à quo Phœnices literas didiciſſe videntur, earum antiquiſſimi cultores habiti, *Lucan.* 3.

Phœnices primi, famæ ſi credimus, auſi
Manſuram rudibus vocem ſignare figuris.
Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Noverat, in ſaxis tantum volucreſque feræque
Sculptaque ſervabant magicas animalia linguas.

Plinius Hiſt. natur. lib. 30. *cap.* 1. *& ex eo Crinitus de honeſt. diſcipl. lib.* 9. *cap.* 1. teſtatur è ſepulchro Dardani Phœnicis magi volumina quædam à Democrito Adberite eruta eſſe.

In iiſdem regionibus habitabat Bileamus vates, cujus origo, juxta quoſdam, ducitur à Nachore fratre Abrahami *Gen.* 11. *Num.* 22. *&* 23. Patria ejus פתור dicitur, à פתר interpretari, quia forte juxta flumen, id eſt Euphraten, ſcholas quaſdam inſtituerit. Credibile eſt Bileamum ſua vaticinia ſcripto conſignaſſe, eaque inter Syros alioſque Orientis populos aſſervata eſſe. Si enim Moſes ea in ſuo volumine annotare dignatus, quantò magis eorum memoriam

moriam inter ejus conterrâneos cuſtoditam eſſe credendum eſt, apud quos magnum habitum eſſe Bileamum ex magnifica Balaaci Moabitarum Regis ad ipſum legatione videre eſt *Num.* 22. Imprimis inſigne eſt illud vaticinium de ſtellâ ex Jacobo oritura, *Num.* 24. quo motos eſſe magnos illos orientales credibile eſt, ut propter exortam novam ſtellam tempore nativitatis Salvatoris noſtri, in Judæam proficiſcerentur, adoratum Regem Judæorum. *Baron. ad ann.* 1. *num.* 22.

Phœnices libros collegiſſe docet etiam Euſebius *de præparat. Evang. lib.* 1. *Cap.* 6. ubi Sachoniato Phœnicum hiſtoriam, partim à ſingularum urbium annalibus, partim à libris qui dedicari ſolebant, collegit. Idem cum in Apocrypha Ammoneorum ſcripta, quæ in adytis reperta, nec omnibus nota erant, incidiſſet, omnium intellectum aſſecutus eſt, fabulàs & allegorias veterum abjecit. Sacerdotes verò ſuccedentes, hæc myſteria rurſus celare, & in tabulas redigere conati ſunt, quæ ad Græcos nondum pervenerunt. Omnis enim eruditio ad Græcos per Cadmum è Phœnicia oriundum pervenit. Iſaacus & Jacobus iiſdem in regionibus ſunt peregrinati. Joſephus autem à fratribus, per invidiam in Ægyptum venditus eſt, ubi jam tum erant arioli & *ὀνειροκρίται. Gen.* 41. Sed quin eorum ſapientia, inſtitutione Joſephi plurimum aucta ſit, dubitare non licet. Nam Pharao eum conſtituit ut Seniores doceret ſapientiam *Pſal.* 105. 22. Imo ipſius Pharaonis pater dicitur, *Gen.* 45. 8. quo nonnulli referunt vocem

à præconibus ante eum proclamari ſolitam אברך de quâ *vide Druſ. quæſt. Hebr. lib.* 2. *quæſt.* 71. *Buxtorf. theſ. gram. lib.* 1. *cap.* 17. Putant ſanè multi Joſephum ſub nomine Serapidis ac Oſiridis ab Ægyptiis cultum fuiſſe: Idque patet tum ex nomine Serapis, quod bovem notat, tum ex nomine Arſaph, quo Oſiris vocabatur, levi commutatione ex Joſeph factâ: tum in Hieroglyphicis, quibus Oſiriden deſignabant, putà figurâ bovis ſeu vituli notis Lunæ & ſolis inſigniti; Item juvenis imberbis cum modio & calatho in capite, quæ in Joſephum, ejuſque boves & ſpicas, & ætatem, atque aſtrologiæ peritiam ad amuſſim quadrant. Adi Voſſium *de idolol. lib.* 1. *cap.* 29. Moſes quoque Ἐπαιδεύθη πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων *Actor.* 7. 21. Fallit Philo, *lib.* 1. *de vita Moſis*, cum è Græcia magnis præmiis invitatos ſcribit viros doctiſſimos ad erudiendum Moſem: nullum enim tunc temporis Græcorum nomen erat, nulla apud eos extabat ſapientia, hanc enim à Barbaris doctoribus ſed longe poſterioribus acceperunt. Cadmus ex Phœnicia primus literas in Græciam intulit, qui diu poſt Moſem fuit,

De Ægyptiis *A. Gell. lib. XI. cap.* 18. quod genus hominum conſtat & in artibus reperiendis ſolers extitiſſe, & in cognitione rerum indaganda ſagax. De eorum libris ridens ait Lucianus, agens de abigendo ſpectro, *in Philopſeude.* Εἰσὶ δέ μοι Αἰγύπτιαι μάλα πολλαὶ βίβλοι περὶ τούτων. Et de Memphitico ſcriba ibidem: θαυμάσιος τὴν σοφίαν καὶ τὴν παι-

παιδείαν πᾶσαν εἰδὼς τὴν αἰγύπτιον. *Vid. Amm. Marcell. lib.* 17. *cum not. Lindenbrogii. Apul.* 6. *Florid.* Judæos quidem ſuperſtitioſos, Ægyptios verò eruditos vocat: quorum tamen ſuperſtitionem ridet Juvenalis, *Sat.* 15. Ægyptiorum duplex ſapientia, apud *Juſtin. Max. quæſt.* 25. *ad orthodox.* & Heliodorum, *lib.* 3. *Æthiop.* quædam vulgata, humi ſerpens, ſimulachrorum miniſtra, circa mortuorum corpora volvitur, herbis intabeſcens, & incantationibus dedita, inutilis & fallax. Altera verò Sacerdotibus cognita, res cœleſtes contemplatur, deorum convictrix, naturæ præſtantioris particeps, aſtrorum motus inquirens, & futurorum præſcientiam in lucro ponens, omnia ad honeſtatem & utilitatem hominum inſtituens. Adde Clem. Alex. *Strom. lib.* 5. ubi Ægyptiorum religionem, ſapientiam, libroſque varii generis ita recenſet: Πρῶτος μὲν γὰρ προέρχεται ὁ ᾠδός, ἕν τι τῶν τῆς Μουσικῆς ἐπιφερόμενος συμβόλων. Τοῦτόν φασι δύο βίβλους ἀνειληφέναι δεῖν ἐκ τῶν Ἑρμοῦ. ὧν θάτερον μὲν ὕμνους περιέχει θεῶν. ἐκλογισμὸν δὲ βασιλικοῦ βίου τὸ δεύτερον. Μετὰ δὲ τὸν ᾠδὸν ὁ ὡροσκόπος ὡρολόγιόν τε μετὰ χεῖρα, καὶ φοίνικα ἀστρολογίας ἔχων σύμβολα πρόσεισιν. Τοῦτον τὰ ἀστρολογούμενα τῶν ἑρμοῦ βιβλίων, τέσσαρα ὄντα τὸν ἀριθμὸν, ἀεὶ διὰ στόματος ἔχειν χρή, ὧν τὸ μὲν ἐστὶ περὶ τοῦ διακόσμου τῶν ἀπλανῶν φαινομένων ἄστρων. τὸ δὲ περὶ τῶν συνόδων καὶ φωτισμῶν ἡλίου καὶ σελήνης. τὸ δὲ λοιπὸν, περὶ τῶν ἀνατολῶν. Ἑξῆς δὲ ὁ ἱερογραμματεὺς προέρχεται, ἔχων πτερὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, βιβλίον τε ἐν χερσὶ καὶ κανόνα, ἐν ᾧ τό τε γραφικὸν

μέλαν, καὶ χοῖνος ᾗ γράφουσι. Τοῦτον τά τε ἱερογλυφικὰ καλούμενα, περί τε τῆς κοσμογραφίας, καὶ γεωγραφίας, τῆς τάξεως τοῦ ἡλίου, καὶ τῆς σελήνης, καὶ περὶ τῶν ἐπλανωμένων. χωρογραφίαν τε τῆς Αἰγύπτου, καὶ τῆς τοῦ Νείλου διαγραφῆς. περί τε τῆς καταγραφῆς σκευῆς τῶν ἱερῶν, καὶ τῶν ἀφιερωμένων αὐτοῖς χωρίων. περί τε μέτρων, καὶ τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς χρησίμων, εἰδέναι χρή. Ἔπειτα ὁ στολιστὴς τοῖς προειρημένοις ἕπεται, ἔχων τόν τε τῆς δικαιοσύνης πῆχυν, καὶ τὸ σπονδεῖον, οὗτος τὰ παιδευτικὰ πάντα, καὶ μοσχοσφαγιστικὰ καλούμενα. δέκα δ' ἐστὶ τὰ εἰς τὴν τιμὴν ἀνήκοντα τῶν παρ' αὐτοῖς θεῶν, καὶ τὴν Αἰγυπτίαν εὐσέβειαν περιέχοντα οἷον περὶ θυμάτων, ἀπαρχῶν, ὕμνων, εὐχῶν, πομπῶν, ἑορτῶν, καὶ τούτοις ὁμοίων. ἐπὶ πᾶσι δ' ὁ προφήτης ἔξεισι προφανὲς τὸ ὑδρεῖον ἐγκεκολπισμένος. ᾧ ἕπονται οἱ τὴν ἔκπεμψιν τῶν ἄρτων βαστάζοντες. οὗτος, ὡς ἂν προστάτης τοῦ ἱεροῦ, τὰ ἱερατικὰ καλούμενα ι' βιβλία ἐκμανθάνει. περιέχει δὲ περί τε νόμων, καὶ θεῶν τῆς ὅλης παιδείας τῶν ἱερέων. ὁ γάρ τοι προφήτης παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις, καὶ τῆς διανομῆς τῶν προσόδων ἐπιστάτης ἐστίν. δύο μὲν οὖν καὶ τεσσαράκοντα αἱ πάνυ ἀναγκαῖαι τῷ Ἑρμῇ γεγόνασι βίβλοι. ὧν τὰς μὲν λϛ' τὴν πᾶσαν Αἰγυπτίων περιεχούσας φιλοσοφίαν, οἱ προειρημένοι ἐκμανθάνουσι, τὰς δὲ λοιπὰς ἓξ οἱ παστοφόροι, ἰατρικὰς οὔσας, περί τε τοῦ σώματος κατασκευῆς, καὶ περὶ νόσων, καὶ περὶ ὀργάνων καὶ φαρμάκων, καὶ περὶ ὀφθαλμῶν, καὶ τὸ τελευταῖον περὶ τῶν γυναικείων. Καὶ τὰ μὲν Αἰγυπτίων ὡς ἐν βραχεῖ φάναι, τοσαῦτα.

Hoc eſt. Primus enim procedit cantor, unum aliquod afferens ex ſymbolis Muſicæ. Eum dicunt oportere

portere accipere duos libros, ex libris Mercurii: ex quibus unus quidem continet hymnos Deorum, alter verò rationes vitæ Regiæ. Poſt cantorem verò procedit horoſcopus, qui in manu habet horologium & palmam, Symbola Aſtrologiæ & ſigna. Eum libros Mercurii, qui tractant de Aſtrologia, qui quidem ſunt quatuor numero, oportet ſemper habere in ore. Ex quibus unus quidem eſt de ordine inerrantium, quæ videntur, aſtrorum, alius verò de coïtu, & illuminatione Solis & Lunæ, reliqui de eorum ortu. Deinceps autem Scriba ſacrorum, pennas habens in capite & librum in manibus ac regulam, in qua eſt & atramentum ad ſcribendum, & juncus quo ſcribunt, progreditur. Hunc oportet ſcire & ea quæ vocantur hieroglyphica, & mundi deſcriptionem ac geographiam, & ordinem Solis & Lunæ, & quinque errantium, Ægyptique chorographiam & Nili deſcriptionem, & deſcriptionem inſtrumentorum ornamentorumque ſacrorum, & locorum eis conſecratorũ, menſuraſque, & ea quæ ſunt in ſacris utilia. Deinde poſt eos, qui prius dicti ſunt, ſequitur στολιστὴς, id eſt, ornator, qui juſtitiæ cubitum, & ad libandum habet calicem. Is ſcit omnia ad diſciplinam & inſtitutionem pertinentia, & quæ ad ritum mactandorum ſpectant vitulorum. Sunt autem decem quæ pertinent ad honorem eorum, qui ſunt apud eos, Deorum, & Ægyptiam continent religionem, nempe ſacrificia, primitiæ, hymni, preces, pompæ, dies feſti, & his ſimilia. Poſt omnes exit Propheta, qui apertè in ſinus geſtat hydriam,

quem ſequuntur qui emiſſos panes portant. Is, ut qui ſit ſacrorum præfectus, ediſcit libros decem, qui vocantur Sacerdotales, continent autem de legibus, & Diis, & univerſa ſacerdotum diſciplinâ. Propheta enim apud Ægyptios præeſt etiam diſtributioni vectigalium. Sunt ergò quadraginta duo libri Mercurii, valde neceſſarii, ex quibus triginta quidem & ſex, qui continent omnem Ægyptiorum philoſophiam, ediſcunt ii qui ante dicti ſunt. Reliquos autem ſex παςοφόροι, idem, qui geſtant pallium, ut qui pertineant ad medicinam, nempe de conſtructione corporis, & de morbis, & de inſtrumentis & medicamentis, & de oculis, & poſtremò de mulieribus. Et res quidem Ægyptiorum, ut paucis dicam, ſunt ejuſmodi. Egyptiorum ſapientia olim tam celebris fuit, ut etiam ad Salomonis ſapientiam comparari meruerit. 1 *Reg.* 4. 30. *Jeſ.* 19. 11. conſiliarii Pharaonis dicebant: *Filius ſum ſapentum, filius Regum antiquiſſimorum.* Oſmanduas Ægypti Rex ſacram bibliothecam habuit, cum hac inſcriptione: Ἰατρεῖον ψυχῆς. *Diod. Sic. lib.* 1. *cap.* 49.

Fuit etiam bibliotheca in templo Vulcani Memphitico; Naucrates enim Homerum accuſavit, quod, cum eo loco reperiſſet libros Phantaſiæ fœminæ, quæ Iliadem & Odyſſeam ſcripſerit, & in eo templo poſuerit, Homerus pro ſuo ediderit. *Euſth. procœmio ad Odyſſ.* quod etſi maximè de Homero falſum eſſet, evidenter tamen inde colligitur, in illis locis Bibliothecas fuiſſe. Darius Perſarum Rex cum ſacerdotibus

bus Ægyptiis familiaritatem iniit & Theologiæ ipſorum, rerumque in ſacris voluminibus annotatarum particeps factus, inde multa edoctus eſt. *Diod. Sic. lib.* 1. *cap.* 95.

Sacerdotes illi duo literarum genera habebant, tum quas ſacras ſive hieroglyphicas vocabant, tum quas pueros docebant. *Heliod. Æthiop. lib.* 2. de Nili fontibus agens, meminit librorum ſacrorum, quos *μόνοις τοῖς προφητικοῖς καὶ γινώσκειν, καὶ ἀναγινώσκειν ἔξεστι*. Sacerdos Iſidis, quæ Ægyptiorum Dea, de opertis adyti profert quosdam libros, apud Apulejum. *lib.* XI. literis ignorabilibus pernotatos: partim figuris cujuſcemodi animalium, concepti ſermonis compendioſa verba ſuggerentes; partim nodoſis, & in modum rotæ tortuoſis capreolatimque extenſis apicibus à curioſâ profanorum ſectione munita. Apud Judices Ægyptios univerſæ leges octo codicibus deſcriptæ ſervabantur, ad quas omnes controverſiæ, ſcriptis libellis ultrò citròque agitatæ examinabantur & dijudicabantur. *Diod. Sic. lib.* 4. *capp.* 75, 76. Huc pertinet illud hieroglyphicum, quod in Simandii monumentis fuiſſe tradunt: Ex collo Judicis veritas (Bulla humani cordis effigie) ſuſpenſa pendebat: ipſe oculis erat in ſinum dejectis: Octo libris legum circumſtantibus. *Bier. Valer. hierogl. lib.* 41. *cap.* 4. *Simandius* verò Rex eſt *Oſmanduas*, cujus paulo ante mentionem feci, illam enim Bibliothecæ inſcriptionem huic tribuit idem Valerianus *lib.* 38. *cap.* 2. Tanta eſt Ægyptiæ hiſtoriæ præ Græcâ antiquitas, ut Ægyptius quidam inte-

græ ætatis Sacerdos græcos pueros vocaverit, ***Plato in Timæo.*** quia apud eos nulla eſſet à priſcis accepta opinio, nulla cana ſcientia. ***Juſtin. in Paran. ad gentes. Euſeb. &c.*** Apud Æthiopes duplex literarum genus. *Heliod.lib.* 4. *Æthiopic.* ταινίαν γράμμασιν Αἰθιοπικοῖς, ȣ̓ δημωτινοῖς, ἀλλὰ βασιλικοῖς ἐστιγμένην ἃ δὴ τοῖς Αἰγυπτίων ἱερατικοῖς καλȣμένοις ὁμοίωνται. Faſciam literis Æthiopicis non vulgaribus, ſed regiis notatam, quæ Ægyptiis, ſacris cognominatis, ſunt ſimiles.

Ex Ægypto cum Iſraëlitis in Arabiam migramus, ubi occurrit nobis admirabile illud patientiæ exemplum Jobus, à quibuſdam *Theologus Arabs* dictus, qui *cap.* 19. ℣. 23, 24. optat, ut verba ſua ſcriberentur & notarentur in libro, imò ut ſtylo ferreo & plumbo rupi inciderentur in perpetuum. Si Origeni credendum *in cap.* 1. *Jobi*, Moſes Ægypto exul, apud Jethronem ſocerum ſuum, in terrâ Madian, hunc librum reperit, in Hebræum ſermonem vertit, & ſecum in Ægyptum tulit ad filios Iſraëlis, ut exemplo Jobi, oppreſſiones & injurias Pharaonis patientius ferrent. Aliis tamen magis veriſimile videtur, Jobum Ægyptiacam liberationem Iſraëlis non ignoraſſe, quin etiam ea poſteriorem eſſe: Nam *Jobi* 26. 12. ſic dicitur; ***potentia ſua ſidit mare, & prudentia ſua percuſſit*** (רהב) ***Ægyptum.*** Vox enim hæc רהב Ægyptum ſignificat, *Pſalm.* 87. 4. *Eſaiæ* 30. 7. Item *Pſalm.* 89. 10, 11. ubi eodem modo compeſcere mare & conterere Rahab ſeu Ægyptum dicitur. Sic *Eſaia* 59 9, 10. ***Brachium***

Do-

Domini cædens Rahab, occidens Draconem, exſiccans mare. Unde illa explicatio *Job* 26. 12. amplius confirmatur: Nam marė finditur, Ægyptus cæditur: imò cœlum in tectorium elegans fecit, & occidit manus ejus Serpentem oblongum, hoc eſt, Pharaonem, *Eſaiæ* 27. 1. Confer hiſtoriam exitus Iſraëlitarum. *Exod.* 13. & 14. Quæ autem circa ipſum Jobum, circa libri hujus ſcriptorem, ſtylum, auctoritatem notanda ſunt, conſiderat *Hotting.theſ. philol. lib.* 2. *cap.* 1. *Sect.* 3. *Voſſ. de idolol lib.* 2. *cap.* 3.

Apud Perſas fuit Bibliotheca Suſiana, in qua Perſarum annales fuerunt quã Methaſtenes, ſive Megaſthenes conſuluit, cum de judicio temporum & annalium Perſarum ſcriberet. Si totus non ſit ὑποβολιμαῖος, ac præterea fabuloſus, prius ab Annio viterbicenſi editus eſt *Voſſ. de Hiſtor. Gr. lib* 1. *cap. XI.* Quia Daniel Propheta magnæ fuit exiſtimationis, ejus conſilio Bibliothecam hanc exſtructam fuiſſe quidam credunt. *Ezra* 6. *v.* 1. fit mentio Chartophylacii Regis Perſarum, quod vocat בית כפרייא LXX. *Interpp.* τῆ βιχλιοθήκαις *Munſterus* Bibliothecam vertit. *Belgæ Interpp.* **de Cantzelerie.** Sic Eſth. 2. 23. factüm Mordochæi, conjurationem Eunuchorum indicantis ἐπέταξεν ὁ βασιλεὺς, καταχωρίσαι εἰς μνημόσυνον ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ, ut habet verſio LXX. At *cap.* 6. 1. vocantur γράμματα μνημόσυνα. Hanc Regiam Bibliothecam ſtudioſe conſuluit Cteſias Cnidius, qui in expeditione Cyri, adverſus fratrem Artaxerxem captus, propter

medicinæ ſcientiam in magno honore fuit; atque hac occaſione res externas ad Græcos tranſtulit. *Diod. Sic. lib.* 2. *cap.* 32.

Xerxes Perſarum Rex Athenarum potitus, omnem librorum copiam inde abſtulit, aſportavitque in Perſas. *A. Gell. lib.* 6. *cap.* 1. *Vide cap. ſeq.* Apud Tyros ſervantur multæ epiſtolæ, quas Salomon & Hiramus alter alteri ſcripſiſſe dicuntur. *Sixt. Senenſ. biblioth. Sanctæ pag.* 79.

Hanno Carthaginenſis Imp. ultra Columnas Herculis navigavit, quam navigationem diligentiſſimè deſcriptam in templo Saturni deponi curavit. Arrianus in Indicis ſuis, ſive lib. VIII. ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρȣ, Hannonis quidem, atque navigationis ejus meminit, non autem de libris ejus in templo Saturni depoſitis: totam autem Hannonis narrationem fabuloſam eſſe, multi cenſent *Voſſ. de hiſt. Græc. lib.* 4. *pag.* 513. 514.

Indi veteres, vitam, mores ac parentes Philoſophorum in tabulas redigebant & publicè cuſtodiebant, quod Apollonio Tyanæo narrat Indorum Rex apud Philoſtratum, *lib.* 2. *de vit. Apoll.*

Scythæ res geſtas Oreſtis ac Pyladis, columnæ æreæ inſcriptas, in templo Oreſtis repoſuerunt, atque ut hæc columna prima eſſet inſtitutio diſciplinaque liberis ſuis lege ſtatuerunt. *Lucian. Toxar.*

CAP.

CAPUT V.

De Bibliothecis Græcorum.

GRæcorum antiquiſſima hiſtoria fabuloſa eſt, rectè *Plutarchus in vita Theſei: Ultra Theſeum nihil videas in hiſtoria, præter inexhauſtas arenas, & inacceſſa brevia, & regiones aut rigentes glacie aut æſtu torridas, quales in extremis chartis Geographi depingunt*, id eſt, nihil niſi vaniſſimas fabulas, aut denſiſſimas ignorantiæ tenebras. Ultra bellum Thebanum & funera Trojæ vix aliquid memorabile memoriæ proditum invenias;

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi: ſed omnes illachrymabiles
Urgentur, ignotique longâ
Nocte, carent quia vato ſacro.
Horat. lib. 4. car. od. 9.

Poëtæ quidem ſcriptorum antiquiſſimi; Orpheus everſo Athenienſium imperio notus fuit, Philoſophus excellentiſſimus, Multorum myſteriorum, magiæ verò imprimis peritus. *Rational. cenſ. lib. apocr. prælect.* 200. Aſtrologiam docuit Atlas. Linus Herculis præceptor fuit, Chiron Achillis, &c.

Homeri carmina lacera & diſperſa memoriæ & traditionis theſauro primitus ſervabantur. Heſiodi carmen plumbeis tabulis in templo Muſarum montis Heliconis, ubi ſacerdos fuerat, inſculptum legebatur.

tur. Teſtis αὐτόπτης Pauſanias, in *Bœoticis*. Pherecydes Syrus, primus proſâ oratione uſus, ſcripſit opus quod θεολογίαν vocavit, unde Theologus dictus. Pythagoræ præceptor animarum μετεμψύχωσιν ex libris Phœnicum hauſtam tradidit. Pythagoras ſuis ſilentium imperavit, ſcriptionem vetuit; ſed impedire non potuit quin ſub ejus nomine χρυσᾶ ἔπη prodirent. Secuti Pythagoræi, ſolâ traditione & memoriæ ſubſidio Philoſophiam ſuam propagarunt, myſteria literis mortuis concredere nefas judicantes, neque ulla ſuæ diſciplinæ præcepta literis mandarunt. *A. Gell. lib.* 1. *cap.* 9. hoc iis tantum fuiſſe vetitum, qui ἀκουστικοὶ dicebantur, tradit, μαθηματικοὺς autem & verba facere & quærere, quæque audiſſent ſcribere, & quæ ipſi opinarentur expromere poteſtatem habuiſſe. Atque ut Pythagoras nimiæ ſcriptioni metas poneret, decretum fecit, ut cubicis rationibus præcepta in voluminibus ſcriberentur, conſtitueruntque cubum 216. Verſuum, eoſque non plures quam tres in una conſcriptione oportere eſſe putaverunt. Verum non diuturna fuit hæc lex, nam paulò poſt etiam Pythagoræi nimiæ ſcriptioni indulſerunt. Ita Plato emit Philolai Pythagorici libros. *A. Gell. lib.* 3. *cap.* 17. Et extat hodieque Ocelli Pythagorici liber περὶ παντὸς, *Liſp. manud. ad Phil. Stoic. lib.* 1. *diſſ.* 6. *Horn. hiſt. phil. lib.* 7. *cap.* 2. *vid. Voſſ. de Phil. lib.* 2. *cap.* 6. §. 10, 11, 12. Æſculapius libellum ſcripſiſſe dicitur cui *navicula* nomen eſt.

Sequuntur Legiſlatores. Cererem leges homini-

bus

bus primò dediſſe gentiles crediderunt. Virg. 4. Æn.

—— Mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri. ——

Ovid. 5. *Metam.*

Prima dedit Leges: Cereris ſunt omnia munus.

unde θεσμοφόρος dicta eſt, & feſta in ejus honorem celebrata θεσμοφόρια: in quorum pompa, etiam libri ſacri ferebantur, quod ad Idyll. 4. Theocriti Scholiaſtes notavit. Νόμος γὰρ ἦν Ἀθηναίοις καθ' ἔτος τελεῖν τὰ ταῦτα, παρθένοι γυναῖκες, καὶ τὸν βίον σεμναί. Καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελέτης τὰς νομίμους βίβλους καὶ ἱερὰς ὑπὲρ τῶν κορυφῶν αὐτῶν ἀνετίθεσαν, καὶ ὡσανεὶ λιτανεύουσαι ἐπήρχοντο εἰς Ἐλευσῖνα. Hoc eſt, *Lex fuit Athenienſibus, ut hæc Theſmophoria quotannis celebrarent virgines mulieres & vita honeſtæ: quæ per ſolemnitatis diem legales ſacroſque libros ſuper verticem geſtantes, tanquam ſupplicantes Eleuſinem contenderent.* Ante inventas literas leges cantu ab oblivione vindicabantur. *Ariſt. probl. ſect.* 19. 28. ὅτι πρὶν ἐπίστασθαι γράμματα, ᾖδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται. Quod Agathyrſos, ſua etiam ætate, feciſſe, ibidem ait Philoſophus.

Lacedemonii ſcriptis legibus non utebantur, facile memoriæ mandari poterant, paucæ enim erant. Nam cur multas leges quærerent, qui verbis non multis uterentur? dicebat Charilaus Lycurgi fratris filius de legum paucitate interrogatus. *Plutarch. in Lycurgo.*

Solonis leges relatæ in axes vel tabulas quadratas ligneas, quas Axonas dicebant, thecis incluſas aliquan-

quantò longioribus quam largioribus, in quibus vertebantur, quarum in Prytaneo diu exſtiterunt veſtigia. Appellabantur Cyrbes. *Plutarch. in Solone.* Qui accuratius loquuntur, inter Axonas & Cyrbes diſtinguunt, has enim triangulares, illos tetragonos fuiſſe volunt: *Scholiaſt. ad Apollon. Argon. lib. 4. v. 280.* deinde in his οὐσίας, cenſus civium, in illis Leges exaratas: præterea Cyrbes leges de rebus ſacris, Axonas, de privatis continere: Atque in eis Leges βουστροφηδὸν ſcriptas fuiſſe, quod fit cum ſuperiori verſu à ſiniſtra ad dextram exarato, inferior à dextra regreditur ad ſiniſtram. Habuerunt & Athenienſes δέλτους χαλκᾶς tabulas æneas, quibus inſculpti & ritus patrii, & leges ſacrorum, δέλτους verò vocabant, quod olim & ipſæ tabulæ figuræ triangularis, & libri ad imaginem literæ Δ compacti eſſent. *ad Longin.* περὶ ὕψους, *cap.* 3. Apud eoſdem Athenienſes erat fanum matris Deum quod μητρῶον dicebatur, in eo erat nomophylacium ut latè probat *Meurſius in ceram: gemino cap.* 5.

Iidem Athenienſes Legem de Rege ſacrificulo ejuſque uxore, pilæ lapideæ inſculptam, in Bacchi templo erexerunt. Demoſt. Orat. in Nearam: καὶ τοῦτον τὸν νόμον γράψαντες ἐν στήλῃ λιθίνῃ ἔστησαν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Διονύσου παρὰ τὸν βωμὸν ἐν λίμναις. Καὶ αὕτη ἡ στήλη ἔτι καὶ νῦν ἕστηκεν, ἀμυδροῖς γράμμασιν ἀττικοῖς δηλοῦσα τὰ γεγραμμένα ἣν μαρτυρίαν ποιούμενος ὁ δῆμος ὑπὲρ τῆς αὑτοῦ εὐσεβείας πρὸς τὸν θεὸν. καὶ παρακαταθήκην καταλείπων τοῖς ἐπιγινομένοις —— καὶ διὰ ταῦτα ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ ἱερῷ τοῦ Διονύσου ἐν λίμναις ἔστησαν,

ἵνα

ἵνα μὴ πολλοὶ εἰδῶσι τὰ γεγραμμένα ἅπαξ γὰρ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου ἀνοίγεται, τῇ δωδεκάτῃ τοῦ ἀνθεστηριῶνος μηνός. Hoc eſt interprete Wolfio: *Hanc Legem pilæ lapideæ erexerunt in Bachi templo, juxta aram in paludibus: eaque pila etiam nunc exſtat obſcuris literis Atticis inſcripta. Quod populus teſtimonium eſſe voluit ſuæ erga Deum illum religionis; & tanquam depoſitum relinquere poſteritati —— Propterea in antiquiſſimo templo Bacchi in paludibus collocarunt, ut ne multi, quæ inſcripta ſunt, cognoſcerent, quotannis enim ſemel aperitur, pridie idus Novembris.*

Poſtquam autem Græci animum ad ſcribendum appellere cœperunt, protinus ingens librorum vis nata eſt, propter eorum multitudinem qui ſcripſerunt, eadem enim dicuntur à multis, ex quo libris omnia referſerunt, ut ait *Cic. 2. Tuſcul.* Quin etiam Græcorum lingua & eruditio totum mundum pervagata eſt; adeo jam à primis temporibus verum fuit illud *Plinii*, *lib. 7. cap. 57. Gentium conſenſus tacitus primus omnium conſpiravit ut Ionum literis uterentur.* ubi tamen vocem IONUM tollendam eſſe judicat Hottomannus *Francog. cap. 2. Auguſt. de civ. Dei lib. 7. cap. 2. Græca lingua inter cæteras gentium clarior habetur.* Notum eſt illud Ciceronis *pro Archia: Græca leguntur in omnibus fere gentibus: Latina ſuis finibus, exiguis ſane, continentur.* Græcè ſonabat tota prope Aſia, Græcos victores pridem experta, & in ea ipſa Judæi, quaſi pertæſi ſui Hebraiſmi, volumina Græco ſtylo, ut Joſephus & Philo, componebant. In Africa, quo quiſque

græcè

græcè peritior, eò excellentiorem fuiſſe habitum, & ſchola & Bibliotheca Alexandrina, teſtantur. In Europa præterquam quod Græcorum natio ſedem habet, tum ipſa Italia, ipſa Roma, quaſi ambitioſa, & patriæ linguæ apparatu non contenta, Græcos plurimos fovit, & qui Græcos ſcriberent commentarios genuit. Adeo ut hæc res vitio tandem verti cœperit. *Horat. lib.* 1. *Sat.* 10. *Juven. ſat.* 6. Cato Poſthumium Albinum, qui hiſtorias ſcripſerat Græcè, veniam petentem irriſit: dandam dicens, ſi illud opus, Amphyctionum decreto ſubactus, aſſumſiſſet. *Plutarch. in Cat. majore. Juſtinianus Imp. inſtut. lib.* 3. *tit.* 8. §. 3. conſtitutionem dicit ſe edidiſſe pro omni natione idque Græca lingua. In Syria, & magna parte Orientis, imò apud ipſos Parthos valuit & increbuit lingua Græca, teſtis *Plutarchus in Craſſo.* Arſacidæ φιλέλληνες cognominati. vid. *Ez. Spank. de numiſm. pag.* 436. Hyrodes Græcæ linguæ non rudis. Aſtuaſdes etiam tragœdias ſcripſit, orationes quoque & hiſtorias commentatus eſt. Convivia multis acroamatibus Græcis interpolabant. In Gallia *Druides Græcis literis utebantur. Cæſ. de bello Gallico lib.* 6. Maſſilia Græcorum Phocenſium colonia, ubi olim Academia celebris fuit. Maſſilienſes in eo honore & dignitate apud Romanos fuerunt, ac ſi medium umbilicum Græciæ incolerent. Non enim ſonum modo linguæ, veſtitumque & habitum, ſed ante omnia mores & ingenium ſincerum integrumque à contagione accolarum ſervarunt. *Liv. dec.* 4. *lib.* 7. unde

Tacitus

Tacitus in vita Agric. Sedem ac Magiſtram ſtudiorum Maſſiliam habuerat, locum Græcâ comitate, & provinciali parcimoniâ miſtum, ac bene compoſitum. vide Cic. pro Flacco. Rhetores Lugdunenſes etiam celebres *Juven. ſat.* 1. *Suet. Calig. cap.* 20. Non ubique tamen, nec apud omnes hic Græcæ linguæ uſus viguit, quod vel ex eo patet, quod Cæſar lib. 5. cap. 12. commemorat, cum Q. Cicero à Gallis obſeſſus ſuis in caſtris teneretur, epiſtolam ei ſe Græcis literis ſcriptam miſiſſe, ne, ſi interciperetur, ſua conſilia à Gallis cognoſcerentur. *Item lib.* 1. *cap.* 4. ubi ſcribit ſe cum Divitiaco, Dumnorigis fratre, per C. Valerium Troacillum, principem Galliæ Provinciæ, familiarem ſuum, remotis quotidianis interpretibus, locutum eſſe. Nam Troacillus civis Rom. factus, & Latinæ & Gallicæ Linguæ uſum habebat. Quod ſi Divitiacus Græcæ linguæ notitiam habuiſſet, quid Cæſari ad colloquium cum eo inſtituendum interprete opus fuiſſet? quæ cauſa eſt cur aliqui vocem *Græcis* ex loco ſupra ex *Cæſ. lib.* 6. adducto expungant. Confer ea quæ diſſeruntur à Boxhornio *de Orig. Gall. cap,* 8. & 9.

Libros Athenis diſciplinarum liberalium, publicè ad legendum præbendos primus poſuiſſe dicitur Piſiſtratus Tyrannus, qui licet civibus ſuis utilis non fuerit, ita tamen eloquentiâ floruit, ut literis doctrinaque præſtaret; imo dicendo tantum valuiſſe traditur, ut ei Athenienſes regium imperium oratione capti permitterent, cum præſertim ex contrariâ parte amantiſſimus patriæ Solon niteretur. Sed al-

terius ſalubriores erant conciones, alterius diſertiores, quo evenit, ut alioqui prudentiſſima civitas libertatem ſervituti præferret. *Val. Max. lib.* 8.*cap.*9. Hic primus Homeri libros, confuſos antea, ſic diſpoſuiſſe dicitur, ut nunc habemus. *Cic.* 3.*de Orat.* Hinc illud in ejus iconem, *lib.* 4. Ἀνθολογίας, *tit.* εἰς εἰκόνας Βασιλείων.

Τρὶς με τυραννήσαντα, τοσαυτάκις ἐξεδίωξε
Δῆμος ἐρεχθειδῶν, καὶ τρὶς ἐπηγάγετο,
Τὸν μέγαν ἐν βουλῇ Πεισίστρατον, ὃς τὸν Ὅμηρον
Ἤθροισα, σποράδην τὸν πρὶν ἀειδόμενον.
Ἡμέτερος γὰρ ἐκεῖνος ὁ χρύσεος ἦν πολιήτης,
Εἴπερ Ἀθηναῖοι σμόρναν ἀπῳκίσαμεν.

Conſule omnino, quæ de Piſiſtrati & Grammaticorum labore ex Stephano ad *Longinum* cap. 5. notavit Anonymus. Alii tamen tribuunt (*Ælian. var. Hiſt. lib.* 13. *cap.* 14.) Hipparcho Piſiſtrati filio: Alii Soloni: Alii Lycurgo: Alii Zenodoto Epheſio. Ariſtarchus autem Homeri verſus quos ſuppoſititios putavit, ὠβέλισε.

Libros deinde ſtudioſius accuratiuſque ipſi Athenienſes auxerunt: Sed omnem illam poſtea librorum copiam Xerxes Athenarum potitus, in Perſas aſportavit. Hos univerſos multis poſt tempeſtatibus Seleucus Rex, qui Nicanor appellatus eſt, referendos Athenas curavit. *A. Gell. lib.*6 *cap.* 17.

In Cnido inſula, una ex Cycladibus, bibliotheca fuit, quam Hippocrates ex invidia, quod Cnidii ſuæ ſectam medicinæ contrariam profiterentur, concremavit. *Zwin-*

Zwingerus. In Creta Homeri Carmina ſervata ſunt. Plutarchus in Lycurgo: Ἐκεῖ (hoc eſt in Creta) καὶ τοῖς Ὁμήρου ποιήμασιν ἐντυχὼν πρῶτον, ὡς ἔοικε, παρὰ τοῖς Κλεοφύλου, (alii ex Heraclide Κρεοφύλου legendum docent) διατηρουμένοις, καὶ κατιδὼν ἐν αὐτοῖς πρὸς ἡδονὴν, καὶ ἀκρασίαν διατριβῆς ἄξιον σπουδῆς ἀναμεμιγμένον ἐγράψατο προθύμως, καὶ συνήγαγεν ὡς δεῦρο κομιῶν. *Illic cum primum, ut videtur, in Homeri poëmata incidiſſet, quia apud Cleophyli poſteros aſſervabantur, & animadvertiſſet in illis quædam ſtudio honeſto digna permixta illis quæ ad delectationem & intemperantiam faciunt, ſedulò deſcripſit, & collegit, demum delaturus.* Bibliothecas quoque collegerunt Philoſophi, de Socrate apud Xenophontem *lib.* I. *de dictis & factis Socratis*, ubi ipſe ſic loquens introducitur: Καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν πάλαι σοφῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐκεῖνοι κατέλιπον ἐν βιβλίοις γράψαντες ἀνελίττων, κοινῇ σὺν τοῖς φίλοις διέρχομαι, καὶ ἄν τι ὁρῶμεν ἀγαθὸν, ἐκλεγόμεθα, καὶ μέγα νομίζομεν κέρδος, ἐὰν ἀλλήλοις φίλοι γινώμεθα, hoc eſt. *Theſauroſque ſapientum priſcorum, quos illi literis mandantes nobis reliquerunt, una cum neceſſariis meis revolvens, ſi quid reperiamus boni eligimus, magnumque lucrum arbitramur, ſi amicitia conjungamnr.* In bibliothecâ inter libros philoſophatur.

Memoriæ mandatum eſt, Platonem Philoſophum tenui admodum pecuniâ familiari fuiſſe: atque eum tamen tres Philolai Pythagorici libros decem millibus denarium mercatum. Id eſt centum

minis; mina attica conſtituit 30. Caroleos, ut quæ conſtat 100. Drachmis, drachma autem ſex ſtuferis, unde conficitur ſumma 300. Caroleorum. *Voſſ. de. Philoſ. lib.* 2. *pag.* 66. Id ei pretium donaſſe quidam ſcripſerunt Dionem Syracuſanum. Propter hanc emtionem inſectatus eum eſt amarulentus Τίμων, libro maledicentiſſimo, qui Σίλλος inſcribitur, quod homo tenui pecuniâ familiari, impenſo pretio, libros Pythagoricæ diſciplinæ emiſſet, atque inde Timæum nobilem illum dialogum continuaſſet. *A. Gell. lib.* 3. *cap.* 17. Invidiâ Plato uſque adeo laboraſſe dicitur, ut Democriti commentaria cremari voluerit, niſi ab Amydâ & Cliniâ, viris Pythagoricis, prohibitus eſſet, aſſerentibus eos Democriti libros non poſſe extingui, cum apud multos paſſim exempla eorum ſervarentur. *Petr. Crinit. de honeſt. diſcipl. lib.* 3. *cap.* 1. Similia de Ariſtotele circa libros veterum Philoſophorum narrantur.

Clearchus Heracleæ Ponticæ tyrannus, unus ex diſcipulis Platonis fuit, qui & Iſocrati oratori per quadriennium operam dedit, licet crudelem ſe, ſi quiſquam alius, civibus ſuis exhibuerit, & cruentum, & ad ſummum uſque inſolentiæ proceſſerit: Bibliothecam tamen ſibi comparando, tantam conſequutus eſt laudem, ut eâ antegreſſus fuerit alios quos tyrannis famoſos reddidit. Alexander M. à Philippo Patre liberaliter eruditus, opera non tantum Leonidæ & Lyſimachi, quorum ille pædagogi nomen faſtidiebat, hic aſſumſit ſola adulatione gratus, quod ſe Phœnicem, Alexandrum Achillem, Philippum

Pe-

Pelea nominaret: Sed imprimis Ariſtotelis, cujus interiorem didicit ſapientiam, à quo Homerum accepit tantopere adamatum, ut eum ſemper, cum pugione, ſub pulvino habuerit. Hinc erga libros amor, quorum cum illi in ſuperioribus provinciis non daretur copia, Harpalus, ejus juſſu, miſit libros Philiſti, Euripidis, Sophoclis, & Æſchyli tragœdiarum magnam vim, Teleſtis quoque ac Philoxeni dithyrambos. *Plut. in Alex.*

Strabo *lib.* 13. Scribit Ariſtotelem primum omnium librorum collectorem fuiſſe, & Ægypti Reges bibliothecæ σύνταξιν docuiſſe. ſed eum primum non fuiſſe patet ex ante dictis: Ægyptios verò Reges Bibliothecæ inſtituendæ ordinem ab eo didiciſſe, aliquibus nulla ratione probabile videtur. Quomodo namque Ariſtoteles Ptolomæum, ſecundum ab Alexandro magno Ægypti Regem, qui primus bibliothecam Alexandrinam inſtituit, ejus bibliothecæ ſyntaxin docere potuit, ſi antequam Ptolomæus regnum ſuſciperet, Ariſtoteles jam prope ante 40. annos in humanis eſſe deſierat? Neque fuit ea res tanti momenti, ut propterea Ariſtoteles à mortuis excitandus, atque ſic conſulendus fuerit. Quin autem Ariſtoteles bibliothecam ſibi comparaverit, dubium eſſe nequit, ſiquidem Plato ipſum ἀναγνώστην & ejus domum οἶκον ἀναγνώστου vocare ſolitus fuerit. Traditum quoque, eum libros pauculos Speuſippi Philoſophi, poſt mortem ejus, emiſſe talentis Atticis tribus: ea ſumma fit nummi Romani HS. duo & LXX. millia, quæ ſumma prope tria au-

aureorum millia conficere putatur. *A. Gell. lib.* 3. *cap.* 17. Ariſtoteles & ſcholam & bibliothecam Theophraſto reliquit, Theophraſtus bibliothecam Neleo tradidit. Neleus eam Scepſim detulit ad homines imperitos, qui libros incluſos & negligenter habitos tenebant. Cumque Attalicorum Regum, ſub quibus erant, ſtudium ſentirent, ad inſtruendam Pergami bibliothecam, eos in foſſâ quadam ſub terra occuluerunt: quos & tineis & humiditate labefactatos, tandem qui ex eo genere erant, Apelliconi Tejo tradiderunt, magno emtos argento, Ariſtotelicos ſcilicet atque Theophraſticos, Apellicon, ut qui magis librorum eſſet ſtudioſus, quam ſapientiæ, volens corroſiones emendare, eos transſcribendos dedit, ſcriptura non recte ſuppleta, unde libros edidit erroribus plenos. Continuò poſt Apelliconis obitum Sylla, qui Athenas cepit, ablata illius bibliotheca, eam Romam tranſtulit. Ex ea ferunt plurima intervertiſſe Tyrannionem Grammaticum, qui cum eſſet Ariſtotelis amantiſſimus, propterea bibliothecæ præfectum ſibi conciliavit. Item librarii quidam, ſcriptoribus utentes non bonis, nec ſcripta conferentes, opera minus emendata ediderunt. A Tyrannione Andronicus Rhodius exemplaria accepit, eaque in lucem edidit & vulgavit. *Strab. lib.* 13. *Plutarch. in Syllâ.* Quòd ſi Græca exemplaria corrupta fuerunt, quid de his putandum eſt, quæ in latinum converſa ſunt? Illa præſertim priora, quæ, qui legunt, non tam quid dicatur, quam quid dici velit noſſe laborant. Quippe ſi reviviſceret Ariſto-

teles,

teles, multa ſua eſſe negaret, quæ nos illi tribuimus, ſed melius cum eo actum eſt, quam cum aliis, quorum opera funditus perierunt, & ipſe cauſa extitit, cur multa perirent, qui aliorum gloriam ad ſe traxit.

De his libris quorum jam hiſtoriam recitavimus quæri poteſt quales illi fuerint? Nam cum apud Philoſophos docendi modus duplex eſſet, eorum etiam libri, quibus abſentes quoque docebant, non unius generis erant. Non omnes promiſcuè auditores ad ſecretiora myſteria diſcenda admittebant, ſed provectiores tantum, & qui in inferioribus ſubſelliis eos jam progreſſus feciſſent, ut ad hæc ſacratiora tuto promoveri poſſent: reliquos tanquam profanos his *ἀκροάμασι* intereſſe nefas. Horis matutinis, ad meditandum aptiſſimis, hoc agebant: poſt meridiem autem, aperto auditorio, quoſvis è plebe ad ſermones exotericos admittebant, quos ad auditorum captum de rebus philoſopicis inſtituebant. Nec obſtat ſcrupulus quam quis nobis injicere poſſet ex Valerio Max. *lib.6. cap.9.* ubi narrat Polemonem Athenienſem è convivio non poſt occaſum ſolis, ſed poſt ortum ſurrexiſſe, Xenocratis philoſophi patentem januam vidiſſe, vino gravem unguentis delibutum &c. in media doctorum hominum turba conſediſſe. quod enim de janua poſt ortum ſolis patente dicitur, id ad eas orationis picturas referri debet, quas hic ſcriptor habet concinniores fortaſſe quam deceret exemplorum gravitatem, judicante Vive, *de tradend. diſcipl. lib.* 3. intemperantiam juvenis exprimere voluit, qui diem nocti pergræcando junxerit. Profe-

ctò ſi ſecretiora illa Philoſophis ſacra turbaſſet, Diogenes Laërtius, harum rerum diligentiſſimus collector, etiam hoc notaturus fuiſſet: ejus verba hæc ſunt: *Aliquando ex compoſito cum ſodalibus ebrius & coronatus Xenocratis irrupit ſcholam*, quod poſt meridiem fieri potuit, januâ, pro more, apertâ. *in vit. Polemonis.*

Ex hac diverſa docendi ratione, libri quoque diverſi nati, quorum, qui ad vulgi captum ſcripti, *exoterici, mathematici, hypomnematici, uſuales*; reliqui, *eſoterici, acroamatici, acuſmatici, veri* dicebantur. Quomodo Pythagoras dogmata ſua non cuivis tradiderit, ſupra diximus: quæ autem ſcripſerat, illa filiæ ſuæ Damoni, antequam moreretur, credidit ea lege, ut niſi qui familiaris atque intimus fuiſſet ipſi, prorſus nemini daret legenda; cujus imperiis optima fide ſerviens Damo, occultarum rerum commentarios ſibi relictos, cum poſſet impenſo pretio vendere, mortui tamen parentis voluntatem, grandi pecunia egens femina cariorem æſtimavit. Hoc ab Epicureis & Stoicis Platone etiam factitatum. Ad Ariſtotelem tandem deveniamus, propter quem hæc attigimus; Eum quoque & Eſotericos & Exotericos libros ſcripſiſſe conſtat, ex Clemente Alexandrino, qui ſic ait; λέγουσι δὲ οἱ Ἀριστοτέλους, τὰ μὲν ἐσωτερικὰ εἶναι τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν. τὰ δὲ κοινάτε καὶ ἐξωτερικά. Audiamus & Ciceronem, qui Ariſtotelem & legit diligenter, & imprimis admiratus eſt: ſic autem ille: *De fin. lib.* 5. *De ſummo autem bono, quia duo genera librorum ſunt,*

unum

unum populariter ſcriptum, quod ἐξωτερικὸν *appellabant, alterum limatius, quod in commentariis reliquerunt.* Lucianus quoque in vitarum auctione, ſuo more ridens, Ariſtotelem hæc ſentire ſignificat, Peripateticum enim venalem producens ſic ludit: Ἑρμ. μέτριος, ἐπιεικής, ἁρμόδιος τῷ βίῳ, τόδε μέγιστον, διπλοῦς. Ἀγορ. πῶς λέγεις, ἄλλος μὲν ἔκτοθεν φαινόμενος, ἄλλος δὲ ὁ ἔνδοθεν εἶναι δοκεῖ; Ἑρμ. ὥστε ἢν πρίῃ αὐτὸν, μέμνησο τὸν μὲν ἐσωτερικὸν, τὸν δὲ ἐξωτερικὸν καλεῖν. Hoc eſt. *Merc. Moderatus, æquus, ad vitam aptus, quod autem multò maximum eſt, duplex. Emt. Quid ais? aliuſne eſt qui foris apparet, alius qui intus videtur? Merc. Ergo, ſi emes, Eſotericum alterum, alterum Exotericum appellare memineris.* Teſtetur & tandem diſcipulus de Præceptore: Alexander ægrè tuliſſe dicitur, quod Ariſtoteles diſciplinas ἀκροαματικὰς, quibus ipſe ab eo eruditus erat, libris foras editis invulgaſſet: Reſcripſit Ariſtoteles, eas ſic editas eſſe, ut etiam non editæ ſint, quoniam iis ſolis, qui ipſum audierant, cognobiles erant. Exempla utrarumque literarum ex Andronico Philoſopho transſcripſit Agellius *lib.* 20. *cap.* 4.

His præmiſſis, ad quæſtionem, de libris Ariſtotelis quos hodie habemus, quorum & mentionem fecimus, reſpondemus, nobis videri eos non exotericos ſed acroamaticos eſſe, quod ex his argumentis liquere puto: Diu enim incogniti fuerunt, Ariſtoteles neque pervulgavit ipſe juſtis de cauſis, & maximam partem habuit in occulto dum vixit, tanta quidem

cura, ut Theophraſto, ad quem librorum hæreditas pervenerat, mortuo, eorum nomina Peripateticis, plane ignota, in maximo ſilentio perdiu jacuerint, teſtis Strabo. *lib.* 13. Συνέβη δὲ τοῖς ἐκ τῶν περιπάτων τοῖς μὲν πάλαι τοῖς μετὰ Θεόφραστον, ὅλως οὐκ ἔχουσι τὰ βιβλία, πλὴν ὀλίγων καὶ μάλιστα τῶν ἐξωτερικῶν, μηδὲν ἔχειν φιλοσοφεῖν πραγματικῶς, ἀλλὰ θέσεις ληκυθίζειν. De hujus loci ſenſu legatur P. Victorius *var. lect. lib.* 25. *cap.* 7.

Præterea ipſe Ariſtoteles in primo Ethicorum ad Nicomachum *cap.* 13. in exotericis libris abunde ſe de anima dixiſſe refert; quicquid autem Ariſtoteles de animâ ſcripſit, tribus tantummodo libris illis, qui inter phyſicos numerantur ſcripſiſſe, falſum eſt, quod vel ex uno Plutarcho manifeſtum eſt, qui in vita, Dionis ſcribit, *eum adjutum eſſe, à Cyprio Eudemo, in cujus honorem mortui dialogum de anima Ariſtoteles ſcripſit.* De anima ergo ſcripſit Ariſtoteles per dialogum, idem ἐξωτερικῶς, & ſcripſit ad Eudemum familiarem ſuum. Extat apud Ciceronem *lib.* 1. de divinatione locus, quem ex Eudemo Ariſtotelis converſum non ſine cauſa licet ſuſpicari, quem propter optimi viri caſum aſſcribemus. *Quid ſingulari vir ingenio Ariſtoteles, & pene divino*, inquit, *ipſe ne errat; an alios vult errare? Cum ſcribit Eudemum Cyprium familiarem ſuum, iter in Macedoniam facientem, Pheras veniſſe, quæ erat urbs in Theſſaliâ tum admodum nobilis, ab Alexandro autem tyranno crudeli dominatu tenebatur, in eo igitur opido ita graviter ægrum Eudemum fuiſſe, ut omnes Medici diffi-*

diffiderent, et viſum ingentem egregia facie juvenem dicere, fore ut brevi convaleſceret, pauciſque diebus interiturum Alexandrum Tyrannum, ipſum autem Eudemum quinquennio poſt domum rediturum. Atque ita prima quidem ſtatim ſcribit Ariſtoteles conſecuta, & convaluiſſe Eudemum, & ab uxoris fratribus interfectum tyrannum. Quinto autem anno exeunte, cum eſſet ſpes ex illo ſomno, in Cyprum illum ex Sicilia eſſe rediturum, prœliantem eum ad Syracuſas occidiſſe. Ex quo ita illud ſomnium eſſe interpretatum, ut cum animus Eudemi è corpore exceſſerit, tum domum revertiſſe videatur: atque hæc quidem auctore Ariſtotele ſcribit Cicero. Ex quibus omnibus ſatis conſtare arbitror, præter libros tres de anima, qui nunc leguntur, conſeciſſe quoque Ariſtotelem dialogum ad Eudemum, in quo de anima diſſeruit.

Conſideremus tandem dicendi genus, quod in exotericis magis populare eſt, procœmiis ornatum, dialogis figuratum, quod Cicero non tantum legiſſe & agnoviſſe contentus, etiam ſcribendo imitari voluit: ita enim initio paradoxorum inquit; *Tentare volui, an alia quædam eſſet erudita, alia popularis oratio.* Sic *lib.* 1. *famil. ep.* 9. *Scripſi Ariſtoteleo more, quemadmodum volui, tres libros in diſputatione, ac dialogo de oratore.* Sic Attico ſcribit *lib.* 4. *ep.* 15. *In ſingulis libris ſe procœmiis uti, ſicut Ariſtoteles in iis, quos ἐξωτερικοὺς vocat.* quod quidem de libris, qui extant hodie Ariſtotelis, intelligi nequit, propterea quod nuſquam locorum in iis leguntur ejuſmodi procœmia, ut

ut ad eorum ſimilitudinem ſua finxiſſe M. Cicero verè poſſit exiſtimari. Sed imitandi Ariſtotelis ſtudium magis declarant, quæ de libris de finibus ſunt ad eundem Atticum *lib.* 13. *ep.* 19. *Quæ his temporibus ſcripſi,* Ἀ'ριστοτέλειον *morem habent,* *in quo ſermo ita inducitur cæterorum, ut penes ipſum ſit principatus.* Quare, ut aliquando concludam, non exoterici ſed acroamatici ſunt libri Ariſtotelis, quos hodie manibus verſamus: quod erat probandum contra pſeudonymum Andronicum τὰ ἐξοτερικὰ Ariſtotelis interpretantem *diſſertationes viva voce habitas*, & proinde alias ab illis, quæ in commentariis ſunt relictæ, diſſentit Salmaſius in notis & animadverſione in Epictetum & Simplicium. *Pag.* 227-241.

Apamea urbs in oſtiis Marſyæ ſita inſigne emporium, ſecundas poſt Epheſum ferens laudes, commune Italicorum & Græcorum hoſpitium, ubi Bibliotheca fuit, quæ præ reliquis inter antiquiſſimas, celebres & præſtantiores habita fuit. *Camer. hor. ſubciſ. cent.* 3. *cap.* 73. in eâ viginti millia voluminum congeſta fuiſſe dicuntur. *Aug. Rocha Append. bibl. vatic. pag.* 384.

Maximè verò omnium memorabilis fuit & illuſtris bibliotheca Alexandrina in Egypto. De bibliothecis Ægyptiorum diximus capite ſuperiori, hanc autem inter Græcas ponimus, quia ſicut ipſa urbs Alexandria Græcis ſuam originem debet; ut pote condita ab Alex. Magno ab Hammonis oraculo redeunte, ſic etiam bibliotheca; dicata enim eſt à Ptolomæo

lomæo Philadelpho filio Ptolomæi Lagi, qui Alexandri non tantum fuit commilito, ſed & ſanguine junctus, credebatur enim filius ipſius Philippi, certè ex pellice ejus ortum conſtabat. *Curtius. lib. 9.* itaque Græcæ originis. Tum etiam ex voluminibus Græcis conſtabat, quin etiam græcos homines præfectos habuit. Pax artium altrix ſtudia literarum in Ægypto excitavit, cum enim antea doctrinarum poſſeſſio penes ſolos ſacerdotes eſſet, & lingua ac literis Ægyptiis contineretur, conſilio Philadelphi Ptolomæorum erudítiſſimi, & omnis literaturæ ſagaciſſimi (ut eum vocat Tertullianus *Apol. cap.* 18.) doctrinæ in Græcam linguam tranſlatæ ſunt, & inſtituta ſunt ſtudia Alexandriæ, ubi deinceps communia fuerunt omnibus diſcere volentibus, & Rex undique viros doctos accerſivit. Bibliothecam inſtruxit copioſisſimam, inquiſivit apud multas gentes vetera monumenta, congesſitque ad millia ferme voluminum ſeptingenta. *A. Gell. lib. 6.cap.*17. Athenienſibus annonæ inopia presſis, non prius alimenta conceſſit, quam ſibi tragœdiarum Sophoclis, Euripidis, Æſchyli, autographarum poteſtatem feciſſent, pro quibus, præter vectigalium immunitatem, quindecim talenta iiſdem oppignoravit, &eâdem curâ exſcriptis exemplaribus eis dono dedit. Libros Ariſtotelis à Neleo mercatus, una cum iis quos Athenis & Romæ coëmerat, in Alexandriam transferri curavit, ipſos vero Ariſtotelis libros, hoc eſt, ab ipſo ſcriptos, Neleus retinuit, poſteriſque transmiſit, ut peculiarem theſaurum; reliquam

vim

vim aliorum ſcriptorum vendidit Philadelpho, vide *Liſp. Synt. de biblioth. cap.* 2. 3. Jeſus Syracides librum avi ſui in Ægypto in græcam linguam tranſtulit, & non pauca addidit, abſque dubio non ſine hujus Bibliothecæ adjumento. Maximum autem hujus Alexandrinæ bibliothecæ ornamentum fuerunt ſcripta θεόπνευςα, olim ſolis Judæis nota, ut dicitur *Pſal.* 147. *Rom.* 3. rogatu autem hujus Regis Philadelphi, inſtigante Demetrio Phaleræo, à Judæorum ſenioribus, ab Eleazaro ſummo ſacerdote miſſis, in Græcam linguam verſa. Jam diu ante hæc tempora imò verò ante Alexandrum & Perſarum imperium, quinque Moſis libri in Græcam linguam, quamvis non ſatis commode, traducti fuerint. *Euſeb. præpar. Euang. lib.* 13. *cap.* 3. Cum autem inſtaret illud tempus, quod Deus jam olim conſilio ſuo prædeterminaverat, vocandi ſcilicet gentes ex poteſtate tenebrarum ad regnum Filii ſui, quò quisque in ſuâ linguâ audiret & celebraret magnalia Dei; Deus, quaſi præludium illius beneficii, gentibus hanc verſionem, (ut phoſphorum Soli) præclaræ luci Euangelii, per omnes mundi partes audiendi, præmittere voluit, ne plane eſſent ξενίζοντα, quæ Apoſtoli ipſis annuntiaturi eſſent; ſicut illa myſteria erant Philoſophis Athenienſibus: *Act.* 17: 20. Judæi quidem hunc diem gravem exiſtimant Iſraëli, ſicut dies quo factus eſt vitulus, & triduanas tenebras, propter hanc legis profanationem, terris incubuiſſe, & jejunium indictum eſſe fabulantur, die 8. menſis The-

Thebeth. Memoriæ quidam prodiderunt, Biblia tranſlata in 72. volumina digeſta fuiſſe, quæ præter Hippocratis opera cedrinis forulis incluſa fuerint, ex quo Xerxes & Mnemon Hippocratis interpretes tertium epidemiorum librum mutuati ſunt, & commentariis illuſtrarunt. Hiſtoriam verſionis Bibliorum a 72. Interpretibus factæ vide apud *Joſeph. antiq. Judaic. lib.* 12. *cap.* 2. ejus mentionem faciunt plerique Patres. Quæ verò tum circa Interpretes, tum circa verſionem ipſam quæri poſſunt, docte & accurate, ut omnia, pertractat *Hottingerus theſ. philol. lib.* 1. *cap.* 3. *ſect.* 3. & poſt eum, *Joh. Leuſden. Profeſſor Ultrajectinus in Philologo mixto, diſput.* 2. *&* 3. quibus adde *Waltoni diſſertationem de linguis Orientalibus* §. 60-67. *& Joh. Wouwery Syntagma. Rivet. Iſagog. ad S. Script. cap.* X. *Morum de Can. & Integr. Script. quæſt.* 6. *aliosque.* Quod fatum Romanam Remp. oppreſſit, & in tyrannidem conjecit, idem calamitatem huic Bibliothecæ exitialem attulit. Cum enim Pompejus Cæſarem fugiens in Ægypto ſibi tutum fore hoſpitium confideret, propter beneficia in Ptolomæos collata; Rex Alexandriæ Ptolomæus ſummum civilis belli facinus auſus, fœdus amicitiæ cum Cæſare, medio Pompeji capite, ſancire voluit, enuchorum conſilio impulſus: Cæſar belli reliquias ubique perſequens in Ægyptum venit, ijdem interfectores Pompeji, ipſi inſidias ſtruunt, obſeſſus ergo in regia, quamvis exiguâ manu, ingentis exercitus molem, mirâ virtute, ſuſtinuit, ut autem interfectorum hoſtium tela ſubmoveret, ædificia proxima, atque

navalia incendi juſſit, atque ita dum milites rapiunt, feruntque incenſam civitatem, non ſponte neque operâ conſulta, ſed à militibus forte auxiliariis hæc Bibliotheca incenſa conflagravit.

Sic tot congeſtos noctesque diesque labores
Una dies dedit exitio. ——

Plutarch. in Caſare. Seneca de tranquil. animi c. 9. quadraginta millia librorum periiſſe dicit. Amm. Marc. lib. 22. de ſeptingentis millib. ſcribit. Factum hoc Olympiade 183. cum vix annos 224. fuiſſet, inchoata enim anno Philadelphi. 17. Olympiade 127. Revixit poſtea in eodem loco, Serapeo ſcilicet. Auctor reparandi Cleopatra, quæ impetravit ab Antonio fundamentum operis Bibliothecam Attalicam ſive Pergamenam, in quâ ducenta millia voluminum fuerunt *Plutarch. in Antonio*, inde iterum aucta & Chriſtianorum temporibus in vitâ & famâ fuit. *Tertull. apolog. cap.* 18. *Hodie apud Sarapaum Ptolomai Bibliotheca cum ipſis Hebraicis literis exhibentur.* Hæc de Alexandrinâ. Tradunt quidam Alexandrum M. in eâdem urbe Bibliothecam condidiſſe. Bibliothecarum in Sebaſtio Alexandriæ, ſive templo in honorem Auguſti ſtructo, meminit, Philo judæus, de legatione ad Cajum.

Attalus & Eumenes Pergami Reges nobilem bibliothecam conquiſitis undique, ſupra ducenta millia exemplaribus, in hædinis pellibus, quæ ab hoc loco pergamenæ dictæ ſunt, deſcriptis, conſtruxiſſe feruntur. *Plin. lib.* 35. *cap.* 2. Antonius, ut modò oſtendimus, eam donavit Cleopatræ, cùm tamen

tamen Strabo dicat *lib.* 13. eam ſuo, hoc eſt, Tiberii tempore fuiſſe, ſuſpicatur Lipſius eam ab Auguſto victore, qui pleraque Antonii irrita fecit, Pergamum revectam, aut certe exſcriptam ac reſtauratam eſſe. *de Biblioth. cap.* 4.

Hac laude inter Græcos quoque celebrantur Polycrates Samius, Euclides *Athen. dipnoſ. lib.* 1. *cap.* 7. Fuit autem hic Euclides (notante ad hunc locum *Caſaubono*) Archon Athenienſis, non multò poſt inſtitutum id genus Magiſtratus; Nicocrates Cyprius, Euripides poëta. Hadrianus Imp. Athenis ædem Jovis Panellenii, & bibliothecam miri operis conſtruxit. *Lipſ.* Fuit enim literatus, adeo ut cum doctis ſcribendo & diſputando concertaverit, adeo ut à pleriſque Græculus appellatus ſit, Aurelio victore teſte, *vide Ælium Spartianum.* Epaphroditus Charoneus Grammaticus ſelectiſſimorum autorum 10. Millia collegiſſe dicitur, ex *Suida* Hotting. Biblioth. quadrip. proleg. cap. 2. Smyrna præter Homereum, ſive templum Homero ſtructum, etiam Bibliothecam habuit. *Strab. lib.* 14.

CAP. VI.

De Bibliothecis Romanorum.

GRæcos Latini & meritò ſequuntur; hi enim ab illis literas didicerunt. Ante urbem à Gallis captam Romæ perraræ literæ fuerunt, & ſi quæ

in commentariis Pontificum, aliiſque publicis privatiſque erant monumentis, incenſa urbe, pleræque interiere. Quæ vero acta deinceps pro vetuſtis venditata ſunt, ea à nonnullis in gratiam certorum hominum, in nobiliſſimas familias & gentes, à quibus alieniſſimi erant, penetrantium, falsò conſcripta fuerunt *Liv. dec.* 1. *lib.* 6. *Plut. in Numa.* Propter hanc literarum raritatem clavus fixus fuit dextro lateri ædis Jovis, ea parte qua Minervæ templum eſt; eum clavum notam numeri annorum fuiſſe ferunt; eoque Minervæ templo dicatam legem, quia numerus Minervæ inventum ſit. Volſiniis quoque clavi, indices numeri annorum fixi, in templo Norciæ Hetruſcæ Deæ comparuerunt. *Liv. lib.* 7. Ideo ſæpius Dictator clavi pangendi cauſa dictus eſt. Apud veteres Latinos illud fere unicum hiſtoriæ genus erat, ut majores natu anteacta poſteris indicarent. Latinus *Æneid.* 7. originem Trojanorum hoc argumento ex Italiâ deducit:

Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes.

Lucanus lib. 4. de Antæo.

Nominis antiqui cupientem noſcere cauſas,
Cognita per multos docuit rudis incola patres.

Romanorum Bibliothecæ antiquiores partim erant Politicæ, partim ſacræ; Politicæ in publicas & privatas diſtingui poſſe videntur. Publicæ, quæ locis publicis, ad Remp. ſpectantes, duas præcipuè res continebant, Leges & Acta. Leges à Saturno originem habent, is enim Cretâ profugus, ut Græculus & po-

politus, Jani hoſpitio exceptus, agreſtes illos homines multa docuit, literas imprimere, nummos ſignare, inſtrumenta conficere, *Minucius in Octavio. Virg.* 8. *Æneid.*

Is genus indocile & diſperſum montibus altum
Compoſuit legeſque dedit.

Tertull Apol. cap. 10.

Ab ipſo primum tabulæ, & imagine ſignatus nummus & inde ærario præſidet. Huc pertinet quod obſervat Macrobius, Saturn. lib. 1. cap. 9. Tritonas cum buccinis faſtigio Saturni ædis ſuperpoſitos, quoniam ab ejus commemoratione, ad noſtram uſque ætatem, hiſtoria elata & quaſi vocalis eſt; ante verò muta, & obſcura, & incognita, quod teſtantur caudæ Tritonum humi merſæ & abſconditæ. Deinceps quæ leges rogatæ, promulgatæ, perlatæ fuerunt, in æs incidebantur, & in ærarium ferebantur. In capitolio etiam æra legum ſervata ſunt, quæ de cœlo tacta & liquefacta eſſe Cicero ſcribit *Catil.* 3. Tempore Tarquinii Regis fœdus inter Romanos & Gallos ictum, cujus leges in corio bubulo, priſcis literis exaratæ in templo Jovis locatæ. *Vide Pet. Crinit. de honeſt. diſcipl. lib.* 16. *cap.* 3. Anno ab urbe condita 302. Decemviri Legum ſcribendarum cauſa creati, cum imperio Conſulari, & ſine provocatione, ut ipſi ex patriis Moribus peregriniſque Legibus, jus pop. Rom. ſelectum conſcriberent, quæque ii ſcripſiſſent, ſi patres auctores fierent, & populus juberet, ea populum ſemper tenerent. Miſſi enim jam erant Le-

gati Athenas Sp. Poſthumius Albus,. A. Manlius, P. Sulpicius Camerinus, juſſique inclytas leges Solonis deſcribere, & aliarum Græciæ civitatum inſtituta, mores juraque noſcere. Legati illi cum rediiſſent, decemviri creati ſunt. Itaque centuriatis comitiis decem tabularum leges perlatæ ſunt: qui nunc quoque in hoc immenſo aliarum ſuper alias acervatarum legum cumulo, fons omnis publici privatique eſt juris. Duabus deinde tabulis adjectis leges hæ decemvirales in æs inciſæ in publico propoſitæ ſunt. *Liv. lib.* 3. has ſuperbo Elogio ornat *Cic.* 1. *de orat. Fremant*, inquit, *omnes licet*: *dicam quod ſentio, bibliothecas mehercule omnium Philoſophorum unus mihi videtur XII. tabularum libellus, ſi quis legum fontes & capita viderit, & authoritatis pondere, & utilitatis ubertate ſuperare.* & Phavorinus apud *A. Gellium. lib.* 20. *cap.* 1. dicit ſe non minùs cupidè tabulas illas duodecim legiſſe, quàm decem libros Platonis de legibus. videatur latius differens Roſinus *antiquit. Rom. lib.* 8. *Cap.* 6.

Venio ad acta. Ea duplicia erant, Senatus vel Populi; Acta Senatus alio nomine Commentarii Senatus Tacito (ὑπομνήματα vertunt Græci) quibus breviter inſcriptum, quicquid apud Patres diceretur, aut ageretur, tabularium Principis publicum vocat Am. Marcell. lib. 16. Origo ut videtur à Julio Cæſare, *Sueton. cap.* 20. qui primus omnium inſtituit, ut tam Senatus quam Populi diurna conficerentur, & publicarentur. Confectio manſit, publicatio abrogata ab Auguſto, ſcilicet ne arcana Pa-

trum

trum ſciret quis non è Patribus. Jam ante multos annos, poſt ejectos Decemviros, à L. Valerio, & M. Horatio Coſſ. inſtitutum erat, ut Senatus conſulta in ædem Cereris ad ædiles deferrentur: quæ ante arbitrio Conſulum ſupprimebantur vitiabanturque *Liv. lib.* 3. In templo Jovis Capitolini ab Ædilibus diligentiſſimè cuſtodiebantur fœdera inter Romanos & Carthaginienſes icta, in tabulis æneis perſcripta, *Polyb. lib.* 3. Hic quoque poſitæ tabulæ fœderis inter Romanos & Antiochum facti. Appian. Syriac. *Ταῦτα συ[γ]γραψάμενοί τε, καὶ ἐς τὸ Καπετώλιον ἐς δέλτους χαλκᾶς ἀναθέντες, οὗ καὶ τὰς ἄλλας συνθήκας ἀνατιθέασιν.* Veſpaſianus reſtitutionem Capitolii aggreſſus, ærearum tabularum tria millia, quæ ſimul conflagraverant, reſtituenda ſuſcepit, undique inveſtigatis exemplaribus, inſtrumentum imperii pulcherrimum ac vetuſtisſimum, quo continebantur pene ab exordio urbis Senatus conſulta, plebiſcita de ſocietate & fœdere, ac privilegio cuicunque conceſſis: *Sueton. Veſp. cap.* 8. Hic omittendum non eſt *Secretarium Senatus*, cujus mentio eſt in vetuſto marmore, apud Dempſterum, ad Roſin. lib. 6.

SALVIS. D.D. N.N. HONORIO. ET. THEODOSIO. VICTORIOSISSIMIS. PRINCIPIBUS. SECRETARIUM. AMPLISSIMI. SENATUS. QUOD. VIR. ILLUSTRIS. FLAVIUS. ANNIUS. INSTITUERAT. ET. FATALIS. IGNIS. ABSUMSIT. FLAVIUS. ANNIUS.

EUGARIUS. EPIPHANIUS. VE. PRÆF. URB. VICE. SACRA. JUD. REPARAVIT. ET. AD. PRISTINAM. FACIEM. REDUXIT.

Hunc locum Dempſterus cum Secretario populi confundit, cum nomen *Senatus* manifeſto præferat, cujus acta à populi actis diverſa. Acta populi etiam publica acta dicuntur, *Sueton. Tiber. cap.* 5. *&c.* Item diurna quia indies conficerentur. *Tacit. lib.* 13. *&* 16. Item urbana. Sæpius etiam ἁπλῶς acta κατ' ἐξοχὴν. Velut in S. Literis Acta Apoſtolorum. Iis continebantur res rationeſque populi, judicia publica, ſupplicia, comitia, ædificia, mortes illuſtres, matrimonia, divortia, præſertim etiam nativitates. Mos enim erat, ut parentes natos ſibi liberos apud acta profiterentur, idque à Servii Tullii temporibus obſervatum, hic enim in ſingula recens natorum capita Junonis Lucinæ templo inferri aliquid juſſit, & in cenſu agendo non ſolum facultates, ſed & liberorum nomina atque ætatem referri voluit. Quod deinceps etiam obſervatum eſt, ob eorum, qui liberos haberent, commoda, & orborum incommoda. *Juven. Satyr.* 9.

Tollis enim, & libris actorum aſpergere gaudes
Argumenta viri. vid. Lipſ. ad Tacit. annal. 5. *Excurſ. A.*

In templo Saturni reponebantur hæc acta, quæ ſuſceptis liberis parentes faciebant, atque adeo omnium civium Romanorum in tribus diſtributorum nomina, libris elephantinis, à magnitudine ſic di-

ctis, inſcripta, locus tabularium dicebatur. *Virg.* 2. *Georg.*

— — — *nec ferrea jura,*
Inſanumque forum, & populi tabularia vidit.

Apul. Apolog. *Pater ejus natam ſibi filiam more cæterorum profeſſus eſt, tabulæ ejus partim tabulario publico, partim domo adſervantur.* Huc pertinere videtur *Secretarium populi Romani*, quod ab Onuphrio in quartâ urbis regione poſitum ab aliis urbis deſcriptoribus omiſſum eſt. Teſtamenta quoque, fidelioris cuſtodiæ cauſa, deponebantur in templis, ac ſæpiſſimè in Veſtæ, quod religione primum; ut teſtamentum Cæſaris. *Suet. Cap.*38. Auguſti. *c.*101. Antonii Triumviri. *Plut. in ejus vita.* Sic Ulpianus *lib.* 43. *de tabulis exhibendis, ſi cuſtodiam teſtamenti æditnus ſuſcepit*, oſtendit teſtamentum in æde ſacrâ deponi ſolere. vide *Lipſ. ad Tacit. annal.* 1. *not.* 53. Fuit & tabularium in atrio libertatis, *Liv. dec.* 5. *lib.* 3. *Cenſores ex templo in atrium libertatis aſcenderunt, & ibi ſignatis tabellis publicis, clauſoque tabulario,*&c.

Inter donaria Diis conſecrata, etiam libri & pugillares, quod manifeſtum ex inſcriptione, quæ eſt in Foro Rhegino, Calabriæ civitate, quam habet Saubertus de ſacrificiis, cap. 24. Eſtque hæc: TI. TRAFENIUS. TI. F. SABINUS. ÆD. POT. II. TESTAMENTO. LEGAU. X MUNICIP. RHEGINIS. JULI. IN. PRYTANEO. STATUAM. ÆREAM. MERCURI. TRULLAM. ARGENTEAM. ANGLYPTAM. P. II. ∽. LARES. ARGEN-

 TEOS.

TEOS. SEPTEM. P. II. ∽. PELBEM. ÆREAM. CORINTHEAM. ITEM. IN. TEMPLO. APOLLINIS. MAJORIS. PUGILLARES. MEMBRANACIOS. OPERCULIS. EBOREIS. PIXIDEM. EBOREAM. TABULAS. PICTAS. XVIII. HEREDES. EJUS. PONENDA. CURAVERUNT.

Præterea Romæ diu ſervatæ ſunt tabulæ illæ Cenſoriæ, in quibus annotata erant omnium eorum nomina, qui Auguſti tempore cenſi fuerunt, in illis etiam nomen Servatoris noſtri, & ejus nativitatis tempus legebatur. *vid. B. Walæum ad. Luc. 2. 7. Tertull. adv. Marcion. lib.4. cap 7. De cenſu Auguſti, quem teſtem fideliſſimum Dominicæ nativitatis Romana archiva cuſtodiunt.* Cenſebantur etiam qui ex ephebis excedebant, qui virilem togam induebant, imò & mors cujuſque civis in acta referebatur. Libitina ſuas rationes habebat, in quas veniebant omnia mortuorum nomina. Harum rationum librum conficiebant illi, qui Veneris Libitinæ theſauro præfecti erant. *Sueton. in Neron. cap.*39. Euſebius & Hieronymus in Chronico ephemeridem vocant, de peſte ſub Veſpaſiano: *Lues ingens Romæ facta, ita ut per multos dies in ephemeridem decem millia ferme mortuorum hominum referrentur.*

Privatæ Bibliothecæ intra privatos parietes erant apud eruditos, tales Varronis. *Cic. fam. lib.*9. *ep.*4. ipſius Ciceronis, *fam. lib.* 7. *ep.*23.28. *& initio Topicorum.* Ejus fratris, *lib.*3. *ad Q. Frat. epiſt.* 4. *De Bibliothecâ tuâ Græcâ ſupplendâ, libris commutandis,*

La-

Latinis comparandis, &c. Attici libros ſibi ſervari enixè optavit Cicero, quos aſſecutus Craſſum divitiis ſuperare ſibi videbatur, atque omnium vicos & prata contemnebat. *lib.*1.*ad Attic. epiſt.*3.*&* 9.Ipſum verò Attici Gymnaſium Cicero *Amaltheum* vocat *lib.* 1. *ad Att. ep.*13. à librorum ſcilicet copia & ſuavitate, quibus animum paſcebat, ut cibo potuque ſapidiſſimo. Alluſum ad decantatiſſimum, *κέρας Ἀμαλθείας.* Huc refer Tablina, loca atrio proxima, quæ codicibus implebantur, & monumentis rerum in magiſtratu geſtarum. *Plin. lib.* 35. *cap.*2. tabularia privata *L.* 92. *ff. de leg.*3. *Varro de re ruſt. lib.*1. *cap.* 2.*Cum ſpectatum veniunt villas ut videant pinacothecas.*Pictis uris ornabantur. *Petron.Arb.In pinacothecam perveni vario genere tabularum mirabilem*, &c.*vide Feſtum in voce Tablinum.*Avaritia Kalendaria, quibus uſura & nomina per Kalendas inſcribebantur, invenit.*Senec.epiſt.*87.*de benef.lib.*7.*cap.X.*

Ad ſacras Bibliothecas progredimur, quæ idolorum tabularia vocantur à Tertulliano, *de idolol. cap.* 10. Religio Romana ab his quatuor petebatur, Pontificibus, Auguribus, Vatum libris, Etruſcorum diſciplinâ. Teſtis Cicero *Orat. de Aruſp. reſp. Majores ſtatas ſolenneſque ceremonias Pontificatu: rerum bene gerendarum auctoritates augurio: fatorum veteres prædictiones Apollinis, Vatum libris: portentorum explanationes Etruſcorum diſciplinâ contineri putarunt. Sic. Val. Max. lib.*1.*cap.*1.

Primum genus, quod à Pontificibus petebatur, circa tempora ſacra, & circa ſolennes ceremonias verſabatur.

Tempora ſacra ex Annalibus & Faſtis eruebantur.

De annalib. ſcribit *Cicero* 2. *de Orat.* Erat hiſtoria nihil aliud, niſi annalium confectio: cujus rei memoriæque publicæ retinendæ causâ ab initio rerum Romanarum uſque ad P. Mecium, Pontificem Maximum, res omnes ſingulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet populo cognoſcendi, ii qui etiam nunc annales maximi nominantur. Conſentit Servius, *in* 1. *Æneid. verſu* 377.

Et vacet annales noſtrorum audire laborum.

In æde monetæ libri lintei, annales veteres continentes, repoſiti. *Liv. lib.* 4. De libris porro linteis plura invenies apud Dempſterum ad Roſin. lib. 3. cap. 24. Faſti præter temporum deſcriptionem, etiam feſtos dies indicabant, *vide Feſtum. Ovid.* 1. *Faſt.*

Sacra recognoſces annalibus eruta priſcis,
Et quo ſit merito quæque notata dies.

Faſtos unà cum jure civili, in Pontificum penetralibus antea repoſitos, evulgavit Flavius Ædilis, eoſque circa forum in albo propoſuit, ut quando lege agi poſſet, ſciretur. *Liv. dec.* 1. *lib.* 9. Cic. Orat. pro L. Murenâ. Magna enim penes Sacerdotes poteſtas erat hac in parte; pro libidine ſuâ, ad gratiam pubicanorum, modò ſubtrahebant, modò augebant, & plures interdum, quàm oportebat, interdum pauciores dies intercalabant. Quibus rebus fiebat, ut aliquando meſſes hyemales in autumni tempus referren-

rentur, aliquando in æſtivum ſive vernum tempus inciderent, pro modo intercalandi imminutiore, aut cumulatiore. Hac Pontificum licentiâ turbatos faſtos Julius Cæſar correxit, annumque ad ſolis curſum accommodavit. *Sueton. Cæſ. cap.* 40. *Pflaumerius* in Mercurio ſuo Italico refert, illos à doctis multum nominatos laudatoſque faſtos, qui Magiſtratuum & triumphorum Rom. ſeriem continebant, tempore Pauli III. Pont. Max. è foro effoſſos, & illius juſſu in Capitolium tranſlatos eſſe.

Ceremoniæ ex ſecretioribus Pontificum libris diſcebantur, qui propterea *ἱερατικὰ βιβλία*, *libri Pontificales*, *indigitamenta* etiam vocabantur; quia continerent Deorum nomina & preces, rituſque quibus invocarentur. *Indigitare* enim eſt invocare, imprecari, unde Dii *Indigetes*, de quibus Voſſ. de Idol. lib. 1. cap. 12. Græci Indigitamentorum duo genera fecerunt, nam *κλητοὺς ὕμνους* vocarunt auxiliarium & faventium Deorum; *Ἀποτροπαίους* autem nocentium, quæ vocat Virgilius *Læva numina*. Horum primum ex vetere linguâ Latinâ *Calatorium carmen*; alterum *Averruncale* vocare poſſumus. *Scal. not. ad hymn. Orphei.* Pontifex Max. teſte *Livio lib.* 1. ex inſtituto Numæ Pompilii, habebat omnia ſacra exſcripta, exſignataque, quibus hoſtiis, quibus diebus, ad quæ templa ſacra fieri deberent; cum de religione & de ſacris diſſenſio erat, populus illum conſulebat. Ancus Marcius, ſacra publica, ex Numæ commentariis, Pontificem maximum in album relata proponere in publico juſſit. *Liv. lib.* 1. Dein-

ceps autem libros inſpicere omnibus fas fuiſſe non videtur; atque ideo Tarquinius Rex Marcum Tullium Duumvirum, quod librum ſecreta civilium ſacrorum continentem, cuſtodiæ ſuæ commiſſum, corruptus Petronio Sabino deſcribendum dediſſet, culeo inſutum in mare abjici juſſit. *Val. Max.lib.*1. *cap.*1. Huc pertinebant etiam Numæ libri ſeptem Latini, de jure Pontificio, totidemque Græci de diſciplina ſapientiæ, qui in agro L. Petilii ſcribæ, ſub Janiculo, cultoribus altiùs verſantibus, in duabus arcis lapideis inventi ſunt. Latinos magna diligentia aſſervandos curarunt: Græcos quia aliqua ex parte ad ſolvendam religionem pertinere exiſtimabantur, L. Petilius Prætor urbanus, ex auctoritate Senatus, per victimarios, igne facto, in conſpectu populi cremavit: cum paratum ſe eſſe jusjurandum dare dixiſſet, libros eos legi ſervarique non oportere. *Val. Max. ibid. Liv. lib.* 40. *Plutarch. in Numa.* Adde *Plinium lib.*13. *cap.*13. *Auguſtinum de C. D. lib.*7. *cap.* 34. Nec pauci averſati ſunt, ac fugerunt Ciceronis libros, de divinatione, ac natura Deorum: alii muſſitabant, oportere ſtatui per Senatum, aboleantur hæc ſcripta, quibus Chriſtiana religio comprobetur, & vetuſtatis opprimatur auctoritas. *Arnob. lib.* 3. *adv. gentes.* Apud Samnites quoque Ovius Paccius, ex vetere libro linteo lecto, horrendum ſacrum inſtituit. *Liv. lib.*10. Hujus ſecretioris doctrinæ etiam eſt illud, quod Romani Deum in cujus tutela eſſet urbs Roma, & reliquorum Deorum vera nomina (*vide Serv.* 3. *Æneid. v.* 577.) & ipſius etiam urbis

La-

Latinum nomen ignotum eſſe voluerunt, ne qui hoſtium illos carminibus evocent. *vide Plin. lib.* 28. *cap.* 2. *Macrob. Saturn. lib.* 3. *cap.* 9. *Serv.* 5. *Æneid. verſ.* 737.

Venio ad ſecundum ordinem, qui eſt Augurum quorum collegium ſuam etiam Bibliothecam habuit. Librorum enim auguralium meminit *Serv.* 4. *Æneid. v.* 45. *Cicero* 1. *de divin.* in *Orat. pro domo ſua ad Pontif.* eos reconditos vocat, qui etiam augurales libros ſcripſit, teſte *Servio* 5. *Æneid. v.* 738. & citantur à *Feſto in voce Paludati*: in quibus tota augurandi ſcientia ex avium cantu, volatu, paſtu, per præcepta & exempla ſine dubio explicabatur.

Sequuntur Vatum libri. Hîc primum locum ſibi vindicant Libri Sibyllinini, quos à muliere quadam, trecentis aureis Tarquinius emit, quorum cuſtodiam duumviris primum in hoc creatis, ex ordine Patriciorum, commiſit, eiſque ſervos addidit publicos. *vid. Lact. lib.* 1. *cap.* 6. *A. Gell. lib.* 1. *cap.* 19. Cum autem hi incendio Capitolii periiſſent, miſſi fuerunt Legati à Senatu, qui Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam & Siciliam, & Italicas colonias Sibyllæ carmina conquirerent, datumque ſacerdotibus negotium, quantum humana ope poſſent, vera diſcernere. *Tacit. ann.* 6. Cum verò gentium ſuperſtitio, cui hi libri multum inſervierant, evanuiſſet, juſſu Honorii Imp. Chriſtiani, per Stiliconem combuſti ſunt. *vide Mareſii diatrib. de Sibyllis & libris Sibyllinis. Wolfii Lect. memor. centen.* 3. *Bibliothecam Patrum tom.* 8. *Hoornb. de converſ. Iud. lib.* 2. *cap.* 3.

Cum

Cum olim civitatem Rom. nova religio inceſſiſſet, ut aut homines aut Dii repente alii viderentur facti, M. Æmilio, Prætori urbis, negotium datum eſt à Senatu, ut his religionibus populum liberaret. Is & in concione SC. recitavit, & edixit, ut quicunque libros Vaticinos, precationesve, aut artem ſacrificandi conſcriptam haberet, eos omnes libros literaſque ad ſe, ante Kal. Apriles, deferret. Hac occaſione cum inquiſitio talium librorum ex SC. fieret, in M. Æmilii, qui eam rem agebat, manus, Martii vatis illuſtris carmina venerunt. Martiorum enim carmina religiosè ſervabantur. *Liv. dec.* 3. *lib.* 5. Martiorum vatum divinationem, caducis corticibus inculcatam eſſe monet Symmachus *lib.* 4. *ep.* 34. Tempore Galbæ, ſacerdos Jovis Cluniæ ex penetrali, ſomnio monitus, carmina quædam eruit, quæ ante ducentos annos à puellâ fatidicâ pronuntiata fuerant, quorum ſententia erat: oriturum quandoque ex Hiſpaniâ Principem, Dominumque rerum. *Sueton. Galb. cap.* 9. Poſtquam mortuo Lepido Auguſtus Pontificatum Maximum ſuſcepit, quicquid fatidicorum librorum Græci Latinique generis, nullis, vel parum idoneis auctoribus vulgò ferebantur, ſupra duo millia undique contracta cremavit, ac ſolos retinuit Sibyllinos, hos quoque delectu habito: condiditque duobus forulis auratis, ſub Palatina Apollinis baſi. *Sueton. Aug. cap.* 31. ut ſcilicet in arcano haberentur, ne vulgati, factioſis hominibus occaſionem præberent, aliquid in patriis ceremoniis, aut in publica re novandi, quomodo Lentulum ex libris

bris ſybillinis conceptâ ſpe regnum agitaſſe Romæ, memorat Saluſtius.

Reſtat Etruſcorum diſciplina, quæ de cœlo tacta ſcientiſſimè animadvertit, eademque interpretatur, quid quibuſque oſtendatur monſtris atque portentis. Huc pertinent libri fulgurales, quorum præter Ciceronem meminit *Ammianus Marcellinus lib.* 23. Bigois Nympha apud Tuſcos artem fulguritatum ſcripſit, cujus libri in templo Apollinis ſervabantur. *Serv. ad.* 6. *Æneid. verſ.* 72. Deinde rituales, in quibus perſcriptum quo ritu condantur urbes, aræ ædeſque ſacrentur, quâ ſanctitate muri, quo jure portæ, quomodo tribus, curiæ, centuriæ diſtribuantur, exercitus conſtituantur, ordinentur, cæteraque ejuſmodi ad bellum & pacem pertinentia. *Cenſor. de die natali cap.* 11. *&* 17. *Feſtus in voce Rituales.* ſervabantur ab Etruſcis. *Amm. Marcell. lib.* 23. Tandem haruſpicini, continentes diſciplinam, quæ ex extis divinare docebat, ortus ejus hic eſt. Tages quidam dicitur in agro Tarquinienſi, cum terra araretur, & ſulcus altius eſſet impreſſus, extitiſſe repente, & eum affatus qui arabat. Is autem Tages puerili ſpecie dicitur viſus, ſed ſenili fuiſſe prudentiâ; ejus aſpectu cum obſtupuiſſet bubulcus, clamoremque majorem cum admiratione edidiſſet, concurſum eſſe factum totamque brevi tempore Etruriam conveniſſe: tum illum plura locutum, multis audientibus, qui omnia ejus verba exceperint, literiſque mandaverint, omnem autem orationem fuiſſe eam, quâ haruſpicinæ diſciplina contineretur, eam poſt-

poſtea creviſſe, rebus novis cognoſcendis, & ad eadem principia referendis quæ ſcripta deinceps conſervata ſunt. *Cic.* 2. *de divin. Lucan.lib.* 1.

Et fibris ſit nulla fides, ſed conditor artis
Finxerit iſta Tages. —

Sic. *Amm. Marcell. lib.*21. *Ovid. Metamorph. lib.*15. Præneſtinæ ſortes in æde Fortunæ ſublatæ in arcâ condebantur, quæ facta erat ex oleâ illâ, ex quâ mel effluxiſſe dicebatur. *vid. Cic.* 2. *de divin.* Quin etiam has ſortes teniis vittiſque involutas fuiſſe, & nonniſi puris manibus evolutas, cum in conſulentium uſum promerentur, ſuſpicatur Lipſius Elect. lib.2. cap.12. His adde libros fatales, quibus hominis ætas ex Etruſcorum diſciplina deſcribebatur. *Cenſorin. de die natal. cap.* 14. Eorum mentio fit apud Livium *dec.* 1. *lib.* 5. *&* *dec.* 5. *lib.*2. *Serv. ad* 2. *Æneid.verſ.*140. *Arnob. adv. gentes lib.* 7. hos conſulebant Romani malis oppreſſi, morbis vel peſte impliciti; à Sibyllinis differre non videntur. Fuerunt etiam libri Acheruntici, de ſacris & Ceremoniis Acheruntiis. *Arnob. adv. gentes lib.* 2. *quod Etruria libris in Acherunticis pollicetur. Serv. ad.* 8. *Æneid. verſ.* 398. Fatales & Acherunticos eoſdem eſſe putat *Lindenbrogius ad Cenſor.loc.cit.*

Ex devictis gentibus Romani non tantùm Deos & mores, ſed etiam libros Romam attulerunt. Captâ Carthagine Senatus Rom. Regulis bibliothecas donavit, ſed Magonis Pœni (cujus meminit Varro *de re ruſt. lib.* 1. *cap.* 1.) duodetriginta volumina in Latinam linguam transferenda cenſuit, peritiſque lin-

linguæ Punicæ dandum negotium. *Plin. lib.* 18. *cap.* 3. *Crinit. de honeſt. diſcipl. lib.* 4. *cap.* 2. Paulus Æmilius, Perſeo Macedonum Rege devicto, librorum Regiorum copiam Romam advexit, quos filiis ſuis literarum ſtudioſis, conceſſit. *Plutarch. in ejus vitâ.* Aſinius ille Pollio, cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho, ut ait Horatius, hac in parte omnibus aliis palmam præripuit, ex devicti populi manubiis, Romæ in atrio libertatis, publicè bibliothecam dicavit, eamque multis doctorum virorum imaginibus, veris & fictis exornavit, inter quas M. Varronis, Romanorum doctiſſimi, adhuc viventis imaginem, pro cumulo magnæ gloriæ, poſuiſſe fertur, eaque re Alexandriæ, & Pergami Reges ſuperare viſus eſt, & ingenia hominum Rempublicam feciſſe. *Plin. lib.* 7. *cap.* 30. *lib.* 35. *cap.* 2. *lib.* 36. *cap.* 2.

Sed manum de tabulâ: ne ulterius progredientes Iliada poſt Homerum canere videamur: Romanorum enim Bibliothecas deſcripſit Juſtus Lipſius peculiari de bibliothecis Syntagmate, cujus ſcrinia compilare nefas ducimus. Legatur ipſe.

CAPUT VII.

De Bibliothecis Chriſtianorum ante invaleſcentem Barbariem.

Sectio I.

DE Bibliothecis Chriſtianorum acturi tria tempora diſtinctè conſiderabimus. Habuit enim Eccleſia Novi Teſtamenti ſuas periodos. Primò quidem recenter inſtituta ſplendorem doctrinæ & ſanctitatis per totum terrarum orbem circumtulit: Deinde ſeneſcente, & deferveſcente pietatis Zelo, horrendæ ſuperſtitionis & idololatriæ tenebræ ſucceſſerunt: Donec rurſus, per viros quoſdam à Spiritu Dei actos, priſtino nitori reſtituta convaluit. Idem etiam circa literarum ſtudia, eorumque adjumenta, libros ſc. & bibliothecas factum eſt. Non enim Eccleſiæ decor obſcuratus eſt, antequam literæ ſub barbarie quaſi ſepultæ jacerent; Neque ejuſdem reformatio rite & ordine proceſſiſſet, niſi artium & linguarum ſtudia, ut aurora ſolem, præceſſiſſent.

De primâ periodo hoc capite agendum; ubi primò occurrit illa quæſtio, quæ olim in primitivâ Eccleſiâ mota & agitata fuit, teſte Auguſtino *lib.* 1. *de conſenſu Euangeliſt. cap.* 7. &c. Cur ipſe Dominus nihil ſcripſerit, ut aliis de illo ſcribentibus neceſſe ſit credere? Hoc illi Pagani quærebant, qui Chriſtum bla-

blaſphemare non audentes, honorandum eum, ut virum ſapientiſſimum putabant, colendum tanquam Deum negabant. Rectè viciſſim ex illis quæritur, cur illi qui inter gentiles Philoſophos ſapientiſſimi habiti ſunt, Pythagoras & Socrates, nihil unquam ipſi de ſe ſcripſerint? Quid cauſæ eſt cur de iſtis hoc credant, quod de illis diſcipuli eorum literis commendarunt, de Chriſto nolunt credere quod ejus de illo diſcipuli conſcripſerunt. Gloriabantur quidem ſe illos libros legiſſe, quos ab illo ſcriptos eſſe exiſtimabant, continentes eas artes, quibus eum miracula feciſſe putabant, cum tamen non ſolum Chriſtiana diſciplina, ſed etiam leges politicæ tales artes jure condemnent, tum etiam, qui illos libros ſe legiſſe affirmabant, cur ipſi nulla talia faciunt, qualia illum de libris talibus feciſſe mirabantur? Dicebant eos libros ad Petrum & Paulum, tanquam epiſtolari titulo prænotatos: quod vel ab inimicis Chriſti nominis fictum eſt, vel ab iis, qui ejuſmodi execrabilibus artibus, de tam glorioſo nomine, pondus authoritatis ſe daturos putaverunt: quæ fallaciſſima audacia à pueris meritò rideatur, quia Chriſto in terris agente, Paulus nondum ejus diſcipulus fuit, ſed poſt Chriſti in cœlum aſcenſionem demum converſus eſt. Error inde originem traxiſſe videtur, quod pluribus locis eos ſimul cum illo pictos viderunt, quia Petri & Pauli paſſionis diem ſolennius olim Roma commendabat; ſic omnino errare meruerunt, qui Chriſtum & Apoſtolos ejus, non in ſanctis codicibus, ſed in pictis parietibus quæſierunt. Et ejuſdem

libri *cap.* 35. *Cum illi ſcripſerunt quæ ille oſtendit & dixit: nequaquam dicendum eſt quòd ipſe non ſcripſerit: quandoquidem membra ejus id operata ſunt, quod dictante capite cognoverunt; quicquid enim ille de ſuis dictis & factis nos legere voluit, hoc ſcribendum illis, tanquam manibus ſuis, imperavit. Hoc unitatis conſortium, & in diverſis officiis concordium membrorum ſub uno capite miniſterium quiſquis intellexerit, non aliter accipiet quod narrantibus diſcipulis Chriſti in Euangelio legerit, quam ſi ipſam manum Domini, quam in proprio corpore geſtabat, ſcribentem conſpexerit.* Sic & Hieronymus comment.in cap.44. Ezech. *Unde & Salvator nullum volumen doctrinæ ſuæ proprium dereliquit, quod in pleriſque apocryphorum deliramenta confingunt: Sed Patris & ſuo ſpiritu quotidie loquitur in corde credentium.*

In ſcriptis Apoſtolicis bibliothecarum mentio non fit, verùm cum Judæis concredita fuerint eloquia Dei. *Rom.* 3. & Moſes per ſingula ſabbatha in eorum Synagogis legeretur. *Act*. 13. quin libri Canonici Vet. Teſtamenti ab ipſis religiosè ſervati ſint dubitari nequit, cum ad Chriſtum converſi Vet. Teſt. in Novo revelatum, & novum in veteri velatum ſatis intellexerint, & ex Propheticis ſcriptis Judæos Chriſtianorum capſarios convicerint, demonſtrando Jeſum eſſe Meſſiam illum, Patribus à Deo promiſſum. *Act.* 18. 28. Qui autem ex ethniciſmo Chriſtum profeſſi ſunt, præſertim literati, libros quidem περίεργα, inutilia & magica continentes flammis ultricibus devoverunt, *Act*.19.19. quicquid verò

rò in Philoſophorum, Poëtarum, Hiſtoricorum monumentis verum, & Chriſtianæ fidei conſentaneum ac commodum legerant, tanquam ab injuſtis poſſeſſoribus, in ſuum uſum vindicarunt; omnis enim veritas à Deo, & ad Dei unius gloriam referenda eſt. Paulus in ſcriptis gentilium hoſpes non fuit, citans Aratum. *Act.* 17. 28. Epimenidem aut Callimachum. *Tit.* 1. 12. Menandrum. 1. *Cor.* 15. 33. eruditus quippe erat ad pedes Gamalielis, Doctoris illo tempore celeberrimi, *Act.* 22. 3. Egregiè in hanc rem ſcribit Auguſtinus *lib.* 2. *de Doctr. Chriſt. c.* 40. „Sicut enim Ægyptii non ſolum idola habebant, & „onera gravia, quæ populus Iſrael deteſtaretur, & „fugeret, ſed etiam vaſa atque ornamenta de auro & „argento, & veſtem quæ ille populus exiens de Æ„gypto, ſibi potius, tanquam ad uſum meliorem, „clanculo vindicavit, non authoritate propriâ, ſed „præcepto Dei, ipſis Ægyptiis neſcienter commo„dantibus ea, quibus non bene utebantur: ſic „doctrinæ omnes gentilium, non ſolum ſimulata „& ſuperſtitioſa figmenta, graveſque ſarcinas ſu„pervacanei laboris, quæ unuſquiſque noſtrum, „de ſocietate gentilium exiens, debet abomi„nari atque devitare; ſed etiam liberales diſci„plinas, uſui veritatis aptiores, & quædam „morum præcepta utiliſſima continent, de„que ipſo uno Deo colendo nonnulla vera inve„niuntur apud eos; quod eorum tanquam aurum „& argentum, quod non ipſi inſtituerunt, ſed de „quibuſdam quaſi metallis divinæ providentiæ,

„ quæ ubique infuſa eſt, eruerunt, & quo perverſè „ atque injurioſè ad obſequia Dæmonum abutun- „ tur, cum ab eorum miſerâ ſocietate ſeſe animo „ ſeparat, debet ab eis auferre Chriſtianus, ad uſum „ juſtum prædicandi Euangelii. Veſtem quoque „ illorum; id eſt, hominum quidem inſtituta, ſed „ tamen accommodata humanæ ſocietati, quâ in „ hac vitâ carere non poſſumus, accipere atque ha- „ bere licuerit, in uſum convertenda Chriſtianum: „ nam quid aliud fecerunt multi boni fideles noſtri? „ nonne aſpicimus quanto auro & argento & veſte „ ſuffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus Do- „ ctor ſuaviſſimus & Martyr beatiſſimus? quanto „ Lactantius? quanto Victorinus, Optatus, Hila- „ rius? Ut de vivis taceam, quanto innumerabiles „ Græci? *Hactenus Auguſtinus.* Librorum ſtudioſus fuit Paulus, injungens Timotheo, ut ſecum Romam apportaret libros, maximè verò membranas. 2. *Tim.* 4. 13. Quid eo loco per φελόνην, vel ut alii legunt, φαιλόνην & φιλώνην intelligendum ſit, de eo Interpp. diſſentiunt, quidam veſtem eſſe putant, quâ Veteres utebantur tempore pluviæ, ut Romanæ originis per Metatheſin pro φαινόλη vel ex φαίνομαι & ὅλος. Alii ſcriniolum volunt ut Syrus Interpres בית כתבא. Alii volumen. *Vide Bezam ad hunc locum. item Baron. ad annum* 58. *num.* 67. 68. 69.

In Edeſſonorum Archivis inventa epiſtola Abgari ad Salvatorem noſtrum, cum reſponſoriâ Salvatoris ad Abgarum, ſi vera eſt hiſtoria. *vide Caſaub.*

ſaub. ad Baron. *ann.* 32. *num.* 58. *Euſeb. hiſt. Eccl. lib.* 1. *cap.* 15. Inter Sanctorum reliquias ſolenniter circumgeſtatur Conſtantinopoli, tempore Michaëlis Paphlagonis: ut ex Cedreno recitat Cluverus *epit. hiſt. univ. pag.* 497. Ipſius enim Servatoris αὐτόγραφον Georgius Maniaces Conſtantinopolin ad Imperatorem tranſmiſerat, cum Edeſſâ, maximâ cum Sarracenorum ſtrage, potitus eſſet. *Wolf. lect. memor. cent.* XI. *an.* 1060. Narrat Procopius *Perſic. lib.* 2. iiſdem literis à Chriſto promiſſum eſſe; ὡς οὐδὲ ἡ πόλις ποτὲ βαρβάροις ἁλώσιμος ἔσαι. Memorabile eſt quod addit, hanc epiſtolam, pro munimento in portis Edeſſæ ſervari: ſe autem cogitaſſe hoc reſponſum à Chriſto non eſſe ſcriptum, nec pati tamen ut urbs capiatur, quia perſuaſerunt ſibi homines urbem eſſe in ejus tutelâ. Apocrypha pronunciatur à Gelaſio *diſtinct.* 15. *C. ſancta Romana.*

Eccleſiæ ad quas Apoſtoli ſuas epiſtolas ſcripſerunt, earum exempla authentica ſervarunt. *Ter-*
,, *tul. de præſcrip. adverſ. hereſ. cap.* 36. Age jam qui
,, voles curioſitatem melius exercere in negotio ſa-
,, lutis tuæ, percurre Eccleſias Apoſtolicas, apud
,, quas adhuc ipſæ cathedræ Apoſtolorum ſuis locis
,, præſidentur, apud quas ipſæ authenticæ literæ
,, eorum recitantur, ſonantes vocem, & repræſentan-
,, tes faciem uniuſcujuſque. Proximè eſt tibi Achaia,
,, habes Corinthum; ſi non longe es à Macedoniâ
,, habes Philippos, habes Theſſalonicenſes; ſi potes
,, in Aſiam tendere habes Epheſum; ſi autem Italiæ
,, adjaces habes Romam. In Eccleſiâ Romanâ ſer-

vabantur quoque Canones Conciliorum & Pontificum decreta, ut patet *diſtinct.* 19. *C. ſi Romanorum.* & *diſtinct.* 20. *C. de libellis.*

Ante complures annos in urbe Lemovicâ inventæ ſunt duæ Epiſtolæ, in ſacrario baſilicæ D. Petri, ubi hactenus latuerant, defoſſæ ſub terrâ, in arcâ ſaxeâ. Earum una eſt ad Burdegalenſes, altera ad Toloſanos, futilis alicujus impoſtoris fraudibus conſutæ. Earum auctor fertur eſſe Cephas, ſive Martialis Lemovicenſis Epiſcopus & Galliarum Apoſtolus, qui putatur fuiſſe unus è 70. Diſcipulis, & ille de quo Paulus Gal. 2. 9. *Sixt. Senenſ. biblioth. ſ. tom.*1. *lib.*2. *Rivet. Crit. ſacr. lib.*1. *cap.*7.

Epiſcopis & Presbyteris commiſſa fuit cura colligendi & aſſervandi non tantum libros Canonicos Vet. & Novi Teſtam. ſed etiam clarorum Eccleſiæ Doctorum, Clementis, Juſtini, Egeſippi, Irenæi. &c. Ex hiſtoriâ Origenis apparet Epiſcopos Notarios & Librarios aluiſſe ad libros deſcribendos. Melito Sardenſis Epiſcopus in orientem profectus omnes Vet. Teſt. libros conquiſivit & ipſe quædam compoſuit, quæ recenſet Euſebius *lib.*4. *Hiſt. Eccl. cap.*26. Pantænus ſtoicam Philoſophiam Alexandriæ docens, ad Chriſtum converſus in Indiam profectus eſt, ibique reperit Bartholomæum Apoſtolum ſemina Chriſtianæ fidei ſparſiſſe, & Matthæi Euangelium Ebraicis literis ſcriptum reliquiſſe, quod Pantænus ſecum Alexandriam detulit. *Euſeb. lib.* 5. *cap.*10. Quid de Euangelio Matthæi Hebraico ſtatuendum ſit, Gomarus peculiari diſſertatione explicavit. Eccleſias in

ora-

oratoriis bibliothecas ſuas, & in iis libros ſacros ſervaſſe oſtendit *Euſeb. lib.* 8. *cap.* 2. dicens tempore perſecutionis Diocletiani & oratoria deſtructa, & ſacras ſcripturas igne exuſtas eſſe, idem patet ex Epiſtolâ Athanaſii, & aliorum Ægypti Præſulum ad Marcum Papam; ubi de Arrianis inter alia ſcribunt: *Libros noſtros uſque ad minimum incendentes, nec jota unum relinquentes, propter veritatis fidem. Nicænam Synodum, in contumeliam noſtram, & omnium Chriſtianorum incenderunt.*

Hiſtoriæ de Imperio Joviniani inſtructiſſimæ meminerunt Bibliothecæ in templo Antiochiæ, quod Trajano olim dicatum erat, Jovinianus vero ex inſtigatione uxoris incendi juſſit, faces ſubdentibus concubinis, quo incendio multi optimi libri cum templo ſimul concremati ſunt.

Ex actionibus Synodi Romanæ, quæ fuit habita ſub Sylveſtro, apparet, Eccleſiam Romanam notarios aluiſſe, qui Martyrum diverſorum res geſtas conſcripſerunt. *Tom.* 1. *Concil. pag.* 357. Ac de Julio Papâ teſtantur auctores idonei, curaſſe eum, ut res omnes, ad Eccleſiam pertinentes literis, per notarios ad id conductos, mandarentur; item Damaſum ipſum Pontificum Romanorum ante ſe vitas conſcripſiſſe, & ad Hieronymum miſiſſe *Magdeb. cent.* 4. *cap.* 7. *Platina in vitis Julij & Damaſi.*

Erant olim in Eccleſiis βιβλία δίπτυχα, Dicebantur à complicando, quaſi Latinè volumina diceres. Δίπτυχος enim ut duplicatus. Latinis eodem ſenſu *duplices* dicebantur, quando pugillares bis

complicati eſſent, aut bina tantum folia haberent. *Ovid. lib.* 1. *amor. eleg.* 12.

Ergo ego vos rebus duplices pro nomine ſenſi,
Auſpicii numerus non erat ipſe boni.

Tabellæ ſcilicet nomine erant duplices, & re itidem talis, id eſt, fallaces. Sic *triplices* apud Martialem *lib.* 7. *ep* 52. & 14. *ep.* 6. *Quincuplices*, id. *lib.* 14. *ep.* 4. Pollux *Onomaſt. lib.* 10. *cap.* 14. χαμματίδιον, δίθυρον ἢ τρίπτυχον, ἢ πλειόνων πλύχων. Vox Diptychos in Latium quoque tranſiit, vetus enim juvenalis Scholiaſtes illa *ſat.* 9.

—— *Blandæ aſſiduæ, denſæque tabellæ*
Sollicitent. ——

Explicat, *blandis te Epiſtolis & Diptychis ſollicitet.* Fiebant ex ligno, ebore, auro etiam quandoque ornabantur. *Symm. epiſt.* 81. *lib.* 2. & *lib.* 7. 75.

Vocantur Δέλτοι ἱεραὶ, Κατάλογος ἐπισκόπων, Δέλτοι μυστικαὶ, in epiſtolis Cyrilli & Attici apud *Nicephor. Hiſt. Eccl. lib.* 14. *cap.* 26. 27. ἐκκλησιαστικὰ δίθυρα, *ibid. cap.* 25. Diptycha hæc Eccleſiaſtica vel mortuorum erant vel vivorum, ut vidère eſt ex liturgia, quæ in Bibliothecâ Patrum Bignæi, S. Joh. Chryſoſtomi nomine, circumfertur: Ὁ Διάκονος θυμιᾷ γύρωθεν τὴν ἁγίαν τράπεζην, καὶ τὰ δίπλυχα τῶν κεκοιμημένων, καὶ ζώντων, ὡς βέλεται, μνημονεύει. Mortuorum quidem in quibus piè defunctorum Epiſcoporum nomina notabantur, quæ ab Epiſcopo ſervabantur, & ſolennis cultus tempore publicè recitabantur, ad indicandum juſtorum memoriam eſſe in benedictione,

un-

unde tanta de nomine Chryſoſtomi inſcribendo vel eradendo controverſia. Meminit Theodoretus *Hiſt. Eccl. lib.* 5. *c.* 34. *&* 35. vide *item l.* 7. §. 5. *Cod. de ſumma Trinitate. Conc. Chalced. act.* 14. *Baron. ad ann.* 407. *num* 21. *&* 24. *Conc. Conſtantinop.* 5. *act.* 1. Vivorum verò δίπτυχα diverſa. Aliis inſcribebantur baptizandorum nomina, atque ex illis publicè recitabantur, quando ad baptiſmum ordine vocabantur. vide *Hoornb. de baptiſ. Veter. part.* 5. *th.* 2. tum etiam ſuſceptorum. *Dion. Areop. Eccl. Hierap. cap.* 2. Aliis nomina Epiſcoporum Presbyterorum, Diaconorum.

A diptychis duo manarunt, tam in Orientis quam Occidentis Eccleſiis. 1. Litaniæ. 2. Martyrologia. Litaniæ olim duabus partibus, Sanctorum memoriâ, non autem invocatione; deinde precibus non ad Sanctos, ſed ad Deum directis, conſtabant. vide *Chemn. exam. concil. Trid. part.* 3. *pag.* 358. &c.

Martyrologia certamina, conſtantiam, & victorias Martyrum cebrantia, primum collecta à Notariis ἐξοδιώκταις, Subdiaconis, Diaconis, ipſis etiam Epiſcopis. Inter præcipuos verò propter ſcriptum martyrologium, laudatur Euſebius. vid. Baron. de martyrol. Rom. cap. 1. & 5.

Chriſtiani etiam libellos in Eccleſiâ exhibebant, de miraculis ſibi & ſuis factis, qui in populis recitabantur, ne eorum memoria deperiret. *Auguſt. de Civ. Dei. lib.* 22. *Cap.* 8. Hæc res autem per inſidias & artes Diaboli, Chriſtianiſmo peſſimè ceſſit, hinc enim & ſuperſtitioſa pro mortuis oratio, & idolo-

latri-

latrica Sanctorum defunctorum invocatio, & infinitæ Pontificiorum de vitis & miraculis Sanctorum, etiam poſt eorum obitum, ad eorum ſepulchra exhibitis, Legendæ & fabulæ originem ſuam ſumſiſſe videntur.

Sub L. Antonino Commodo Capitolium fulmine ictum, & Bibliotheca magnâ curâ piorum congeſta, exuſta fuit. *Magdeb. cent. 2. cap. 7.*

Origenes, Adamantius & χαλκέντερος dictus, ob aſſiduum ſcriptionis ſtudium, Bibliothecas Chriſtianorum ſuis operibus valde auxit. Scripturas memoriter tenuit, & in explanatione earum diebus deſudavit, & noctibus, mille & eo amplius tractatus in Eccleſia locutus eſt, edidit innumerabiles præterea Commentarios, quos ipſe appellat τόμους. quis noſtrum poteſt tanta legere, quanta ille conſcripſit! *Hieron. ad Pammachium & Oceanum. tom.* 3. *fol.* 86. Septem notarii ſibi invicem ſuccedentes vix illi ſuffecerunt, librarios habuit totidem, & puellas apprimè eruditas, quos omnes ingenii copiam effundendo defatigabat. *Platin. in Pontiano*: I. Bibliothecam gentilium librorum vendidit, tradens eam cuidam ex amicis, pactus cum eo quatuor obulos per dies ſingulos præberi, quo nec cuiquam in ſuſtentanda re familiari gravis eſſet, nec pecuniam domi reſervare videretur. *Euſeb. Hiſt. Eccl. lib. 6. cap. 3.* Cum hebræam linguam ſtudioſe addidiciſſet, interpretationes contulit; & ſic opus contexuit, quod nominavit ἑξαπλον, diſtinctum in ſex lectiones ſeu columnas,

1. erat hebræa, ſcripta hebræis literis. 2. Hebræa ſcripta Græcis literis 3. Græca Interpretatio LXX. Interpretum. 4. Aquilæ. 5. Symmachi. 6. Theodotionis. *Epiphan. de ponderibus cap.* 18. 19. Hierichunte ſervati ſunt, quorum ſimiles adhuc Hieronymi tempore ſuperfuiſſe apparet, quia illos Interpretes ſæpe citat. Tale opus ſine magnis ſumtibus & multorum collatis operis adornari non potuit. Noſtrum ſeculum fruitur non tantum Bibliis Regiis Plantinianis, ſed etiam magnifico βιβλίων πολυγλώττων opere: de ſimilibus Bibliorum editionibus agit Hottingerus *Biblioth. quadrip. lib.* 1. *c.* 2. Præter has quatuor jam dictas verſiones Græcas, olim adhuc aliæ, nempe: Quinta incerti authoris, quæ inventa fuit, imperante Antonio Caracallâ, dolio incluſa, in urbe Jericho, Anno Chriſti, 219. Sexta etiam incerti authoris, reperta eſt Nicopoli apud Actium, ſub Alexandro Mammæo, circa annum 228. Septima prodiit à Luciano Eremita, & cum Hebraicâ veritate diligentiſſime collata, propriam editionem nihil mancum & nihil habentem ſuperfluum Chriſtianis dedit: quæ apud Nicomediam, manu ejus conſcripta, reperta eſt in turri quadam apud Judæos calce illitâ, poſt ipſius Luciani certamen, poſt perſecutionem Diocletiani, & Maximini, ſub Imp. Conſtantino. vide *Druſ. quæſt. per epiſt.* 42. *& lib.* 3. *quæſt. Ebr.* 46. Eâ editione omnes Eccleſiæ à Conſtantinopoli ad Antiochiam uſque uſæ ſunt, ejuſque exemplaria à quibuſdam λυκιανὰ dicta. *Sixt. Senenſ. in biblioth. ſancta.*

An-

Auguſtinus lib. de hæreſibus. ad quod vult Deum Cap. 89. meminit Bibliothecæ in ſuâ Eccleſiâ Hipponenſi, & ſe in eâ opuſculum Hieronymi de hæreſibus invenire potuiſſe negat. Meminit idem Alexandrinæ Ptolomæi (*quæſt. Vet. & N. T.* 114. Si hoc opus ipſius Auguſtini ſit. *vide Dall: de vero uſu Patrum pag.* 56. *Rivet. Critic. ſacr. lib.* 4. *cap.* 13.) quæ poſt interitum revixit, *ut cap.* 5. dictum.

Bibliotheca Victoriana, veterum deſideratiſſimorumque exemplarium locuples, celebratur ab Hieronymo *in inſcriptione orationis Manaſſæ Regis Judæ.*

Ipſe Hieronymus comparatâ ſibi ingenti Bibliothecâ, Heliodoro comite, in Syriam abiit, & in ſolitudine ac ſtudiis vixit. Georgius Epiſcopus Alexandrinus Arrianus copioſam bibliothecam habuit, Hiſtoricorum & Philoſophorum omni genere refertam, de Chriſtianorum doctrinâ permulti & varii in eâ Commentarii extabant: quam integram ſibi Antiochiam à Porphyrio mitti voluit Julianus Apoſtata. *Baron. ad annum* 362. *num.* 170.

Alexander Hieroſolymorum Epiſcopus ordine 35. in inſtructiſſimam ſuam Bibliothecam virorum Eccleſiaſticorum ſcripta congeſſit, Berylli, Hippolyti, Caji. &c. Martyr obiit ſub Decio; his libris maximè ſe adjutum refert Euſebius in conſcribendâ hiſtoriâ ſuâ Eccleſiaſticâ *l.* 6. *c.* 15. unde colligitur eam Diocletiani incēdio non conflagraſſe. *Bar. ad a.* 253. *n.* 125. Cæſareæ bibliothecam aperuit Julius Africanus, eam poſtea ad triginta voluminum millia auxit Euſebius Cæſarienſis Epiſcopus, & Pamphilus Laodicenus

pres-

presbyter, qui ſuâ manu maximam partem librorum Origenis deſcripſit, quos ſe theſauri loco colere Euſebius aſſerit. Multos codices ſubinde præparabat, ut, cum neceſſitas poſceret, volentibus largiretur. Euzoïus apud Theſpeſium Rhetorem, cum Gregorio Nazianzeno Epiſcopo, plurimo labore collapſam bibliothecam Origenis & Pamphili in membranis inſtaurare conatus eſt. Hic ad extremum, ſub Theodoſio Principe, Eccleſiâ pulſus, multos ipſe tractatus conſcripſit, hanc bibliothecam ſæpe conſuluit Hieronymus in emendatione librorum V.T. viditque in eâ Euangelium Matthæi Hebraicum. *Hieron. de viris Illuſtribus. In catal. ſcriptor. Eccleſ. in apologiâ contra Rufinum. contra Pelag. lib. 3. in caput 3. Epiſt. ad Titum. Præfat. in Matthæum.*

Antequam ulterius progrediamur, hæc quæſtio diſcutienda eſt, cur è tribus primis Chriſtianiſmi ſeculis tam pauca nobis ſcripta ſuperſint? Videntur plerique illorum temporum fideles ſatis habuiſſe, fidem ſuam, fulgore vitæ inculpatæ, & ſanguine, quem pro Chriſto conſtantiſſimè effundebant, in hominum cordibus inſcribere; de libris verò ſcribendis parum laboraſſe: ſeu ut placeret, Chriſtianiſmum vitæ innocentiâ, morumque honeſtate potiùs quàm pigmentis oratoriis propagari & retineri debere; ſive per continuas quibus affligebantur calamitates, ipſis non liceret animum ad id appellere; Seu quapiam aliâ de cauſâ à ſcribendo deterrerentur vel avocarentur. Utcunque ſit, certum eſt, exceptis Apoſtolorum ſacris voluminibus, perpaucos, primis iſtis

tempo-

temporibus, libris conſcribendis operam dediſſe: Unde illa Euſebii, initio hiſtoriæ, ſolicitudo, quod exigua, imo nulla lux aliunde affulgeret, quam ſequeretur, nullaque veſtigia occurrerent quæ premeret, cum nullis ſuperiorum trita eſſet ea via quam capeſſebat. Sed neque ea ipſa, quæ tum edidere Chriſtiani, tametſi pauca, ad nos omnia pervenere. Pars major intercidit, vel temporis, quod omnia abſumit, injuriâ, vel hominum in abolendis quæ ad palatum non ſapiebant audacium fraude, ut, exempli cauſa, Papiæ Epiſcopi Hierapolitani quinque libri, Quadrati Athenienſis & Ariſtidis apologiæ, Caſtoris Agrippæ opus contra Baſilidis hæretici libros viginti quatuor, Hegeſippi quinque libri, Melitonis Sardenſis Epiſcopi, Dionyſii Corinthii, Apollinaris Hierapolitani opera, Pinyti item Cretenſis epiſtola, Philippi, Muſani, Modeſti, Bardeſanis, Pantæni, Rhodonis, Miltiadis, Apollonii, Serapionis, Bachyli, Polycratis, Epiſcopi Epheſini, Heraclii, Maximi, Hammonii, Triphonis, Hippolyti, Julii Africani, Dionyſii Alexandrini & aliorum monumenta, quorum nobis nomina & tituli apud Euſebium & Hieronymum & alios ſuperſunt. Etſi autem fieri potuerit, ut bona veterum iſtorum monumentorum pars ſolâ vel temporum injuriâ, vel hominum negligentiâ interciderit, non eſt tamen dubitandum quædam etiam eorum dolo ac fraude abolita eſſe, qui extare nolebant ſuæ à primo Chriſtianiſmo diverſitatis argumenta. Niſi enim aliquod hominum ſtudium in iſtis ſupprimendis fuiſſet adhibitum, nulla apparet ratio, cur ſanctiſſimo-

rum

rum atque antiquiſſimorum virorum labores potius intercidere paſſi ſint Chriſtiani, quàm alia non pauca authorum multò deteriorum. *Dall. de uſu Patrum Cap.1. Lib. 1.* Præterea Imp. Diocletianus, imperii ſui anno 19. de tradendis, & comburendis religioſis Chriſtianorum libris edictum promulgaverat, nec deerant perfidi Chriſtiani, qui, ſuppliciorum metu, codices ſacros tradebant, unde & *Traditores* dicti ſunt. vide *Auguſt. contra Creſcon. lib. 3. cap. 27. & de baptiſ. lib. 7. cap. 2. Euſeb. Hiſt. Eccl. lib. 8. cap 2. Optat. Milevit. contra Parmenianum. Arnob adv. gentes lib. 4. circa finem.* Huic edicto reſponſis ſuis præluſerant Juris prudentes, quia enim Chriſtiani à gentilibus magi ac ſuperſtitioſi habebantur, eorum libri prohibiti ſunt *l. 4. ff. de famil. herciſc. Paul. lib. 5. ſentent. tit. 23.* Non obſtante tamen hoc edicto, ſacræ ſcripturæ codices illibati manſerunt; hi enim non penes unam aut alteram tantum erant Eccleſiam; ſed præter plurimos illos, qui privato Epiſcoporum, vel aliorum ex populo uſui inſerviebant, apud cunctas Orbis Eccleſias, ob neceſſitatem ſacrarum functionum, cuſtodiri ſolitos, certum eſt. Erant enim in Eccleſiis duo *ſecretaria*, à dextro ſiniſtroque latere apſidis poſita, in quorum altero ſacra Euchariſtia (poſtquam ſcilicet præpoſtera religio; externis illis ſymbolis aſſervandis, labente paulatim ſinceritate Chriſtianiſmi, invaluerat) in altero S. Scripturæ codices aſſervabantur. De utriſque Paulinus ep. 12. ad Severum, cum de Nolanâ à ſe erectâ baſilicâ agit, meminit his verſibus, à frontibus eorum aſſcriptis. A dextrâ apſidis:

Hic locus eſt veneranda penus, qua conditur, & qua
Ponitur alma ſacri pompa miniſterii.

A ſiniſtra ejuſdem:

Si quem ſancta tenet meditandâ in lege voluntas,
Hic poterit reſidens ſacris intendere libris.

Propterea non mirum eſt, ſi non omnes ſimul divinæ ſcripturæ codices perierunt. *Baron. de martyrol. Rom. cap.* 5. Secretaria hæc etiam *Diaconica* vocabantur. vid. *Jac. Gothofr. diſſert. ad Philoſtorgii Hiſt. Eccl. lib.* 7. *cap.* 3.

SECTIO II.

Circa hæc tempora multi pii, perſecutorum Eccleſiæ tyrannidem fugientes, in ſolitudines ſe contulerunt, atque ibi piis meditationibus, orationibus, lectionibus vacarunt, manuum labore vitam ſuſtinentes, quibus cum ſe alii idem vitæ genus ſequentes adjungerent, facta ſunt collegia, & ex Monachis, Eremitis, Anachoretis Cœnobitæ. In his collegiis divinarum & humanarum artium ſtudia diligenter tractabantur. Monachi ipſi docebant, diſcebant, libros magno labore aut ipſi exſcribebant, aut aliunde conquirebant. *Gregor. lib.* 8. *indict.* 3. *epiſt.* 15. de codicibus monaſterii cujuſdam agit. In monachorum quadam caſâ codex inventus eſt, in quo deſcripta erat vita Antonii. *Auguſt. Confeſſ. lib.* 8. *cap.* 6. De monaſteriorum primævâ inſtitutione, & Monachorum vitâ, lege Hoſpinianum *de origine Monachatus*, & *Calvin. inſtit. lib.* 4. *cap.* 13. §. 8. 9.

His

His, ut & ſuperioribus, & ſequentibus temporibus viguit illa audax licentia, & fraus librariorum aliorumque ſcripta Patrum aut corrumpentium, aut adulterina pro veris & genuinis ſupponentium, ut late oſtenditur à Dallæo *de vero uſu Patrum Lib.* 1. *cap*.3. *&* 4. *& Rivet. Crit. ſacr. proleg. cap*. 12. *&* 13. Conſtantinus M. urbem ſibi cognominem multis & variis ornamentis illuſtravit, & quia ſuperiores Tyranni multorum doctorum ſcripta delere conati erant, ne deinceps Eccleſia talibus theſauris careret, in eàdem urbe Bibliothecam dedicavit, libros ſacros deſcribi curavit, ſumtus in eam rem munificentiſſime ſuppeditavit. *Euſeb. vit. Conſtant. Lib*.3. Quamvis vero Julianus Chriſtiani nominis hoſtis, Chriſtianorum filios in ſcholas Rhetoricas admitti prohibuerit, Prohæreſio Cæſarienſi ſophiſtæ ſoli, cum Athenas veniſſet, concedens, ut Chriſtianos doceret, ſed homo eruditus, indignatus tam atrox & iniquum Principis edictum, ſcholam rejecit: Ne autem Chriſtiana juventus literarum rudis eſſet, Apollinaris (qui erravit circa perſonam Chriſti, eum ſolam carnem aſſumſiſſe, divinitatem autem loco animæ eſſe docens) veterem Hebræorum hiſtoriam, uſque ad regnum Saulis, carmine Heroico conſcripſit, & argumentis è ſacris literis depromptis ſacra poëmata, comœdias & tragœdias, ad veterum Poëtarum imitationem compoſuit. *Sozom. lib*. 5 *cap*. 17. *Socrates lib*. 2. *cap*. 36. *& lib*. 3. *cap*. 14. Ipſius autem Apollinaris libros ejus errores continentes, quos fœminæ cuſtodiendos tradiderat, Ephrem, deceptâ fœmi-

nâ, corrupit, nam piſcis glutino chartarum folia ita connexuit, ut ſejungi nequirent. Unde Apollinaris poſtea deluſus eſt. *Baron. ad ann.* 373. *num.* 26, 27. Quia tamen ipſe Julianus literatus Princeps fuit, librorum curam non ſane vulgarem geſſit. Circumfertur ejus dictum ex Epiſtola ad Ecdicium, quod & Theodorus Canterus ſenator Ultrajectinus Bibliothecæ ſuæ foribus affixerat, & Gisbertus Voetius magni nominis Theologus, fronti Bibliothecæ ſtudioſi Theologiæ præfixit;

Ἄλλοι μὲν ἵππων, ἄλλοι δε ὄρνεων,
Ἄλλοι θηρίων ἐρῶσι. ἐμοὶ δὲ βιβλίων
Κτήσεως ἐκ παιδαρίε δεινὸς ἐντέτηκε πόθος.

Alii quidem equos amant, alii aves, alii feras: mihi vero à puerulo mirum acquirendi & poſſidendi libros inſedit deſiderium. Conſtantinopoli in porticu regiâ Bibliothecam erexit. *Baron. ad annum.* 330. *cap.* 26. & Antiochiæ; de qua ſupra diximus. Bibliothecam Conſtantinopolitanam valde exornavit Theodoſius Junior; adeo ut decem myriades librorum contineret, conquirendorum librorum ſtudio Ptolomæo non inferior. Libros N. T. & SS. Patrum multos ſuâ manu deſcripſit, & in hanc Bibliothecam depoſuit. Conjux ejus Eudocia filia Leontii Philoſophi Athenienſis, Poëmata ſcripſit de victoriis Arcadii, & mariti ſui. Ab ipſâ etiam dicuntur congeſta eſſe ὁμηρόκεντρα: Quamvis alii putent, ea à docto quodam viro Patricio collecta, ſed im-

imperfecta & indigeſta relicta, Eudociam abſolviſſe, & in ordinem redegiſſe. Alii hunc laborem Probæ Falconiæ tribuunt, *Baron. ad ann.* 415. *num.* 53. *Magdeb. cent.* 5. *pag.* 23. *Sixt. Senenſ. Bibl. S. pag.* 244. Leguntur in bibliothecâ Patrum *tom.* 8. *Hoſpin. de templis.* Ex hac bibliothecâ depromti ſunt illi libri, quibus Monothelitæ hæretici convicti orthodoxis ceſſerunt. *Platina in Agath.* I. Sub Zenone Imp. anno Chriſti 473. Regius hic theſaurus primum conflagravit, ubi centum viginti millia librorum incendio periiſſe dicuntur, in iis fuit Homeri opus, aureis literis, inſcriptum inteſtinis Draconis centum & viginti pedes longis. Incendium alterum ab Iconomachis Duce Leone Iſauro Imperatore excitatum eſſe dicit *Baron. ad ann.* 726 *num.* 10. *&* 11. Hoc autem incendio perierunt Bibliothecarii duodecim, viri doctiſſimi. Errat itaque *Florimundus Remundus*, qui, *Fabulæ Johannæ Papiſſæ cap.* 9. *num.* 4. hoc incendium non Conſtantinopoli, ſed Athenis contigiſſe ſcribit, ne fateri cogatur, Johannam illam, Athenis liberalibus ſtudiis operatam eſſe, libris ſcilicet, unà cum omni eruditione ſublatis. In hac bibliothecâ præter alia ſervabantur opera Ambroſii, Athanaſii, Johannis Conſtantinopolitani, Cyrilli, Auguſtini, Leonis, Baſilii, Gregorii, Dionyſii & Hilarii. Item Euangelia aurea cum gemmis librarum 15. quæ Gregorius 3. Baſilicæ Salvatoris donaverat. Commentarii Chryſoſtomi in ſacras literas ibidem in Patriarchæ triclinio fuerunt. *Magdeb. cent.* 8. *cap.* 6. *&* 7. Conſtantinopoli etiam

aſſervatum fuit authenticum exemplar primi concilii Oecumenici Nicæni, quod inde petitum eſt, ut & alia exemplaria ab Alexandriâ & Antiochiâ, à patribus concilii Carthaginienſis, Anno 419. cum de Primatu Eccleſiæ Romanæ litem moveret Fauſtinus ejus Eccleſiæ legatus, & ad acta concilii Nicæni provocaret. *Hoornb. ſum. controv. lib.* 11. *de Græcis.* Sic ad authentica exemplaria, in regiſtris Patriarchatuum repoſita, non ſemel refugerunt Patres, cum de librorum fallatione ſuſpicio incidiſſet. *Concil. Nicæno* 2. *act.* 5. *tom.* 3. *pag.* 134. *&c.* Patres Iconoclaſtas criminantur, quod in Bibliothecâ Conſtantinop. librum quendam, reſciſſis plurimis foliis, corrupiſſent, & in urbe Phoceâ triginta volumina concremaſſent.

Conſtantinopoli in Bibliothecâ Regum, præter carmina, quæ Sibyllæ putabantur, ſervabantur quoque oracula quædam de Regibus. Leo Armenius, Imp. in eâ librum quendam reperit, cui inſcriptæ erant hominum ferarumque imagines, inter quas erat Leonis figura, cui in dorſo litera X. erat impreſſa: poſt eam vir quidam, qui eam haſtâ per mediam transfigebat. Quas ænigmaticas figuras cum Imperator interpretari nequiret, quæſtor quidam interpretatus: *In die*, inquit, *natali Chriſti*, *Rex peribit.* Leonem enim Imperatorem eſſe: haſtam mortis genus denotare: X. literam nominis Chriſti primam tempus cædis ſignificare. Nec falſum fuit præſagium, namque Michaëlis Thracili conſpiratione, Natali feſto, in templo cæſus eſt. *ex Cedreno, Wolf. lect. memor. centen.* XI. *a.* 1059.

Sub

Sub imperio Valentis multæ privatorum bibliothecæ perierunt, cum enim plurimi, magicis ſacris operati, de ſucceſſore Imperatoris inquiſiviſſent, atque propterea ad ſupplicia raperentur, etiam innumeri codices, & acervi voluminum ſub conſpectu judicum concremati ſunt, ex domibus eruti variis ut inliciti, ad leniendam cæſorum invidiam, cum eſſent plerique liberalium diſciplinarum indices variarum, & juris: Hæc publicè facta, ſed & privati, per orientales provincias, omnes exurebant libraria omnia, tantos univerſos invaſerat terror. *Am. Marcell. lib.* 29.

SECTIO III.

HActenus in Oriente verſati ad Occidentales Eccleſias tranſimus, Romana Bibliotheca olim celebris *vide Baſil. epiſt.* 82. *Gregor. M. lib.*7. *indict.* 1. *epiſt.*29. Epiſtola legitur Athanaſii, cæterorumque Ægypti Præſulum, ad Marcum Antiſtitem Romanum, quâ canones Concilii Nicæni ab Arrianis incenſi, corrupti, perditi, ex Romanâ potiſſimum bibliothecâ repetuntur. Hilarius I. duas bibliothecas apud oratorium Stephani ædificavit. *Platina.* Zacharias I. bibliothecam B. Petri reſtituit. *idem. vide. Magdeb. cent.*6. & 8. *cap.*7. & *auctores ibi indicatos.* Romæ etiam repertus eſt codex ille Dionyſii Areopagitæ, vel qui ſub ejus nomine circumfertur, poſtquam longo tempore, juxta Græcorum opinionem, ab hæreticis occultatus, latuerat, (præter eos qui jam

extant, alios etiam ſcripſit, ſed quos nec Græcus, nec Latinus quiſquam invenire hactenus potuit) Româ quidem in Græciam aſportatus. *ex epiſtola Anaſtaſii Bibliothecarii ad Carolum Regem.* Michaël Imp. Conſtantinopolitanus miſit eos cum inſtrumento Muſico ad Carolum Magnum, qui eos in Latinum ſermonem verti curavit per Johannem Scotum, ut patet ex fragmento epiſtolæ ejus ad Carolum. Hic Scotus cum diſcipulis ſuis Dionyſii libros enarraret, & quoſdam in Eccleſiâ receptos errores taxaret, illi præceptorem graphiis confoderunt: quo mortis genere etiam alii martyres obierunt: Stephanus Epiſcopus Antiochiæ. Caſſianus de quo *Prudent. hym.IX. Periſteph.*

Inde alii ſtimulos & acumina ferrea vibrant,
Quâ parte aratis cera ſulcis ſcribitur,
Et quâ ſecti apices abolentur & æquoris hirti.
Rurſus niteſcens, innovatur area. &c.

Eâdem ratione populus Romanus Erixonem equitem, quia filium flagellis occiderat, in foro graphiis confodit. *Senec. lib.*1.*de Clementia cap.* 14. Cæſar Caſſii brachium arreptum graphio trajecit. *Suet. Caſ. cap.* 82; Caligula Senatorem quendam, graphiis confoſſum, lacerandum cæteris tradidit. *id. Calig. cap.* 28. Sic etiam periit Antyllius C. Gracchi Lictor. *Plut. in Gracchis.* Propterea Romæ aliquando cautum, ne ferrea graphia quiſquam haberet, ſed oſſea. Hic Scotus ab Antagoniſtâ Thomæ Aquinatis diverſus eſt: hic enim pro mortuo tumulatus, de-

inde

inde reviviſcens, ſubtile ſuum cerebrum excuſſit. *P. Jovius in Elogio Scoti.*

Aurelius Caſſiodorus Monaſterium Vivarienſe, ſive Caſtellenſe conſtruxit, ubi, velut in portu reſidens, poſt naufragium Regum Gotthorum, quorum regna Prætoriâ Præfecturâ curarat, Deo & literis vacans, reliquum vitæ tempus, ad obitum uſque, ſemper aliquem fertiliſſimi ingenii partum edens, effœtam licet annis, fœcundam frugibus ſenectutem ducebat; ibidem egregiam bibliothecam, vitam monaſticam excolentibus conſtituit, cujus etiam meminit in præfatione ſui libri de Orthographiâ. *item Baron. ad ann.* 562. *num.* 12. *& ſeqq.*

Filum ſcriptionis ad ea tempora deduximus, quibus Gotthi vaſtabundi irruptiones fecerunt in Italiam, arteſque liberales in exilium abierunt. Gens fera & barbara, literis & humanitati inimica, adeo ut Amaloſuntha Theodorici Gotthorum Regis filia, quia filium Athalaricum literas doceri voluerat, primores Gotthorum offenderit, qui virum fortem & bellicoſum, non inter literas ſed arma verſari debere putabant. *Procop. Gottic. lib.* 1. Gloriatur tamen de hac gente Olaus Magnus *lib.* 1. *cap.* 36. quod diu ante inventas literas latinas, ſuas habuerit, quibus in arborum corticibus, in lignis & lapidibus rerum monumenta conſervarunt: quod alii ex ipſis, inſtar Ægyptiorum, animalium figuris, alii notis uſi fuerint: vel cantilenis rhythmicis rerum memoriam ad poſteros tranſmiſerint. Literas ipſas, ſuâ linguâ, RUNAS appellabant, quarum notæ ex-

preſſæ, in veteribus aliquot codicibus, & priſcis lapidum ac monumentorum inſcriptionibus ſolùm reliquæ ſunt. His characteribus inſcripti ſcipiones, faſtos & calendaria apud ruſticos notant. Loccenibus *antiq. Suegoth. lib.* 2. *cap.* 14. cujus non invenuſtum epigramma hic addere viſum eſt:

Quos aliis faſtos ſignat numeroſa Papyrus,
Scipio, vix dextram qui ſatis implet, habet.
Simplicis illud opus non ſimplex crede Coloni:
Quo numerat menſes, & putat ille dies.
Quando recens oritur, vel deficit, atque coactis
Cornibus in plenum menſtrua luna redit;
Et quæ tam ſoleant feſtorum figere certo
Tempore, quàm greſſum ſunea movere, tenet.
Quid? ſeſe BACULUS commendat RUNICUS uſu
Duplice, dum rector temporis atque pedum.

Adi & *Geſneri Mithridatem*, ubi de linguâ Germanicâ agit: & *Olaum Magnum* de gentibus ſeptentrionalibus *lib* 1. *cap.* 34. Tandem res eò devenit, ut Runæ Gothicæ, uſui publico & literario natæ, ſed incantationibus & magiæ poſtmodo adhibitæ, propter abuſum, inſtinctu Papa Sylveſtri II & Sigfridi Epiſcopi Britannici, obliterarentur, & literæ Latinæ ac Teutonicæ ſubſtituerentur: quod factum ſub Rege Olao Skot Konung, anno Chriſti MI. quo facto, multa egregiè ſcripta carmina, & antiquitatis monumenta, librique literis Gothicis conſignati perierunt, quorum non exigua pars in Bibliothecam Toletanam à Gothis tranſlata eſt *Loccen. loc. cit.* De Runis quoque agit Saubertus *de*

ſacrif.

ſacrif. cap. 7. & 8. Quàm vero tenuis apud eos literarum cura fuerit, ſatis oſtenderunt, quando Græciam vaſtabundi in bibliòthecas incidiſſent; Libros enim tanquam prædam inutilem & vilem coacervarunt, ut eos comburerent, quod etiam feciſſent, ſi non admoniti à veterano milite fuiſſent, ne hoc facerent, ſed ipſos illæſos ſinerent. Libros enim tantum utiles eſſe ut molles & effœminatos, otioſoſque homines efficiant: documento eſſe quod Græcos vicerint, qui operâ librorum ad tractanda arma, & reſiſtendum imbelles redditi ſint. Hac barbarâ admonitione, poſteris utili, libri illi tunc temporis integri ſervati ſunt. *Avent. annal. Bojor. lib.* 2. *in Imp. Gallieno. Camer. hor. ſubciſ. cent.*3. *cap.*72. Audiamus hac de re Ludovicum Vivem, *lib.* 1. *de cauſis corruptar. art. Gentes illæ quæ ſeptentrionem incolunt, in Italiam ſeſe & totum Occidentem infuderunt, Gothi, Alani, Vandali, Suevi, Heruli, Hunni, Longobardi, & poſtremi omnium in Oriente Agareni. Nam cum bellum literas ſimul cum bonis artibus ac pietate opprimit, quod inter bellicos furores non eſt virtuti nec honos ullus, nec locus.*

Pellitur è medio ſapientia, vigeritur res,

Inquit Ennius. Tum gentes illæ, natura feræ, & ab omni penitus ingenii cultu alienæ, primum ingentem bibliothecis cladem attulerunt, conflagrarunt illis incendiis urbes & regna, & ſcelerato illo atque impio igne magnorum quoque ingeniorum opera exuſta ſunt, quibus autores male præſagi, vitam atque immortalitatem fuerant polliciti. Victores enim, ut de

Gal-

Gallo eſt in fabulis, margaritam quam non intelligebāt, contemſerunt. Simul irriſæ ſunt ab eis linguæ & ſtudia omnia. nec ſolum eis detractum eſt pretium, ſed contumelia addita, &c. Ad Chriſtianiſmum hac occaſione converſi ſunt, cum tota gens in duas partes eſſet diviſa, unius partis dux erat Athanarichus, alterius Phritigernes. Athanaricho ſæpius victoriam obtinente, Phritigernes ad Romanorum auxilium confugit, quo à Valente Arriano Imp. impetrato, hoſtes victi ſunt. hæc cauſa fuit quare multi ex barbaris Chriſtianam fidem ſuſceperint, non Catholicam & orthodoxam, ſed Arrianam; hæc enim erant illa tempora, quibus totus orbis ingemuit, & ſe Arrianum factum eſſe miratus eſt: idque tanto facilius proceſſit, quia Phritigernes Imp. Valenti gratificari cupiens, ejus religionem amplexus eſt, ſuoſque ut idem facerent hortatus. Eodem tempore Ulphilas Gothorum Epiſcopus literas Gothicas invenit, & primùm S. Scripturam in eorum linguam convertit, ut barbari ſancta Dei eloquia perdiſcerent. Athanarichus autem perſecutionem inſtituit, cum Ulphilas eos etiam, qui ſibi parebant, doceret. *Socrat. Hiſt. Eccl. lib.* 4. *cap.* 27. Ab eo tempore majorem reverentiam libris eruditionis inſtrumentis & theſauris exhibuerunt. Non omittenda videtur hiſtoria illa quam recitat *Olaus Magnus ex Joh. Magno lib.* 16. *cap.* 41. Cindaſuindus Gothorum Rex, quo cooperante celebratum concilium ſeptimum Toletanum, miſſo ad ſummum Pontificem legato (qui creditur fuiſſe Tayo Epiſcopus) petiit ad ſe transmit-

mitti libros morales D. Gregorii Papæ. Cui Papa reſpondit: ſe quidem illos miſſurum libentiſſimè, ſi inter tot librorum volumina, quæ in Romanæ Eccleſiæ archivis continentur, reperiri poſſint. Mœſtus eo reſponſo nuntius, ſe in templo Apoſtolorum Petri & Pauli, ad divinum auxilium orando convertit, factumque eſt (fides ſit penes authorem) ut media nocte SS. Apoſtoli & cum eis Gregorius, multo manifeſti lumine, illi oranti apparerent, locumque deſignarent, in quo librum, quem quærebat, inveniret. Itaque annuente ſummo Pontifice, pretioſus illorum librorum theſaurus in Hiſpanias, cum maximo Romanorum damno tranſlatus eſt.

Progredimur ad Germanos, apud quos, Taciti tempore, antiqua carmina unum erat memoriæ & annalium genus. Quando fides Chriſtiana inter eos prædicari cœperit incertum. Tacitus ejus rei nuſquam meminit, cui tamen nec nomen Chriſtianum, nec Germanorum mores incogniti fuerunt. Paulus ad Illyricum uſque miniſterium Euangelii implevit. *Rom.* 15. 19. Creſcens à Paulo miſſus *εἰς Γαλατίαν*, ubi quidam legunt *εἰς Γαλλίαν*. 1. *Tim.* 4. 10. *Euſeb. lib.* 3. *Hiſt. Eccl. cap.* 4. *Beza ad hunc locum.* Irenæus auditor Polycarpi, qui Johannem Euangeliſtam noverat, Eccleſiarum in Germania & Celtis meminit. *lib.* 1. *cap.* 3. *Tertull. adv. Judæos, cap.* 7. *Sarmatarum & Dacorum & Germanorum, & Schytarum, & abditarum multarum gentium, & provinciarum, & inſularum multarum nobis ignotarum, & quæ enumerare minus poſſumus; In quibus omnibus*

bus locis Chriſti nomen, qui jam venit, regnat. Hanc in Germaniâ Eccleſiarum plantationem ſine literarũm cognitione, & librorum tractatione non proceſſiſſe teſtis eſt Hieronymus in epiſtolâ ad Suniam „ & Fretelam. *Hom.* 4. Verè, ait, in vobis Apo„ ſtolicus & Propheticus ſermo completus eſt. In „ omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines „ orbis terræ verba eorum. Quis crederet ut barbara „ Getarum lingua Hebraicam quæreret veritatem: „ & dormitantibus, imò contendentibus Græcis, „ ipſa Germania Spiritus Sancti eloquia ſcrutaretur? „ In veritate cognovi, quoniam non eſt perſonarum „ acceptor Deus, ſed in omni gente qui timet Deum, „ & operatur juſtitiam acceptus eſt illi. Dudum „ calloſa tenendo capulum manus, & digiti tractan„ dis ſagittis aptiores, ad ſtylum calamumque mol„ leſcunt; & bellicoſa pectora revertuntur in man„ ſuetudinem Chriſtianam. &c.

Circa annum Chriſti 422. à Pharamundo Gallo lata cenſetur lex Salica, ſancientibus & ſcribentibus eam Uzugaſto, Loſogaſto, Sologaſto, & Viſigaſto Sicambris. In Etymo vocis multi ſe torquent; vide *theſaurum temporum Merulæ, & authores ibi citatos, quibus adde Joh. Hordallum in hiſt. puell. Aurel. pag.* 222. 232. *Camer. hor. ſubciſ. cent.* 3. *cap.* 64. *Bodin meth. hiſtor. pag.* 364. Novam etymologiam excogitavit Boxhornius tractatu vernaculo *de Dea Nehalennia pag.* 29. dicens; Legem ſalicam eſſe legem res Aulicas concernentem; nam pro Aulâ Schythæ dicunt Saul, Germani Saal.

Fuit

Fuit & altera Lex Francorum Ripuaria. *Herm. Comes à Nuenar, ante vitam Car. M. de Eginardo ſcriptam.*

Clodovæus, circa annum 496. incitante uxore Clotilde, à Remigio Chriſtianis ſacris initiatus eſt, ut conſtaret Germanum eum fuiſſe, Sicamber dictus eſt: *Mitis depone colla Sicamber. vide Pont. Gelr. lib. 3: Merul. theſ. temp. & auctores ibi citatos.*

Apud Gallos antiquitus humanarum & divinarum rerum ſcientiam profeſſi ſunt *Bardi*, *Eubages*, *Druides*. Et *Bardi* quidem fortia illuſtrum virorum facta, heroïcis compoſita verſibus, cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt: Hinc *Barditus* apud Tacitum *de mor. Germ.* qui eſt relatus carminum, quibus animos in prælium accendunt. *Eubages* verò ſcrutantes ſumma & ſublimia naturæ pandere conabantur. Inter hos *Druidæ* ingenii celſioris, inquiſitione occultarum altarumque rerum erecti, & deſpectantes humana pronuntiarunt animas eſſe immortales. *Amm. Marcell. lib. 15. Cæſ. de Bell. Gall. lib. 6.* Audiamus Lucanum *lib. 1.*

Vos quoque qui fortes animas, belloque peremtas
Laudibus in longum Vates dimittis ævum,
Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi.
Et vos Barbaricos ritus, moremque ſiniſtrum
Sacrorum Druidæ poſitis repetiſtis ab armis.
Solis noſſe Deos, & cœli numina vobis
Aut ſolis neſcire datum; memora alta remotis
Incolitis lucis, vobis auctoribus, umbræ
Non tacitas Erebi ſedes, Ditiſque profundi

Pal-

Pallida regna petunt; regit idem ſpiritus artus
Orbe alio: longæ (canitis ſi cognita) vitæ
Mors media eſt; certè populi, quos deſpicit Arctos,
Felices errore ſuo, quos ille timorum
Maximus haud urget leti metus. inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis, & ignavum reditura parcere vitæ.

Adſtipulatur Appianus *in Celtic.* Θανάτȣ καταφρονηταὶ, δι' ἐλπίδα ἀναβιώσεως. Item Diod. Siculus *lib.* 5. *cap.* 31. Nomen ſortiti ſunt vel à Δρῦς, id eſt robur ſive quercus, vel à fide, quod eis, tanquam ſacerdotibus, & ſapientibus, fides à vulgo haberetur, à **Drau** vel **trau** / unde fœminarum nomina *Gariodruda*, *Ariodruda.* A ſide etiam Galli hodie inducias videntur *Tréves* nominare, quod hoſtes de iis inter ſe fidem dent. Geſner. *Mithrid. fol.* 19. Saxones Magum ſua lingua *Dry* vocant. *Camb. Brit. pag.* 14. Vulgus cujuſdam numinis genus eſſe putat, quod noctu ſontes premat, & quo infantes territant. *Avent. Annal. Bojor. lib.* 2. *Geſner. loc. cit. Boxhorn. orig. Gall. pag.* 17, 18, 19. *Saubert. de ſacrif. cap.* 7. Horum religionem, ab Auguſto civibus interdictam, abolere penitus tentavit Claudius Imperator, non potuiſſe verò teſtantur poſterioris ævi ſcriptores, qui de durante hac ſuperſtitione meminerunt. Lampridius Alexandro Severo à muliere Druide mortem eſſe prænuntiatam: Vopiſcus Diocletiano Imperii dignitatem à ſimili ſuperſtitioſâ, apud Tungros, prædictam eſſe teſtantur. *Euſebius lib.* 4. *de præpar. Euang.* de horrendi

rendis eorum ſacris etiam tum uſitatis conqueritur. vid. *Voſſ. de idolol. lib.* 1. *cap.* 35. In Friſiâ certè, ſi vera ſunt quæ ex Suffrido notavit Hamconius, Druidum Præfecti, & Pontifices ethnici vixerunt ultra annum, poſt natum Chriſtum; 770. multaque de ſuis Diis, ſacrificiis, ceremoniis, ſuperſtitionibus & voce & ſcriptis etiam docuerunt. Vitho II. præter alias ſcripſit de locupletandâ Bibliothecâ publicâ, quæ poſtea Stauriæ, cum ingenti antiquitatum Friſicarum damno, exuſta eſt. Unde manifeſtum eſt Druides etiam Bibliothecas ſuas habuiſſe, Chriſtianiſmo jam & hîc, & alibi divulgato. Interea, ſub illâ ſuperſtitionum caligine, ferocitatem paulatim exuerunt, præſertim inſtigante *Hildegaſto*; Philoſopho ac Vate celeberrimo; hic nobilium filios docuit in citharis, aliiſque inſtrumentis muſicis; geſta majorum linguâ decantare maternâ: totam gentem moribus vivere civilibus, ædificare domos, habitu cultiori incedere monuit, cum antea hæc minimè curarent, hodieque antiqua illa Francorum ſimplicitas Germanico notetur proverbio: **Het is goet oudt Franckiſch werck.** Vixit Hildegaſtus imperante Heliogabalo. *Wolf. lect. memor. centen.* 3. *ad annum* 224.

Rem Chriſtianam, & ſimul Literariam, in Germaniâ & Galliâ, valde promovit Carolus Magnus. Princeps erat Literatus; adeo ut Græcè intelligeret, Latinè loqueretur, & verſus non infeliciter pangeret. Artium liberalium, imprimis Aſtronomiæ, peritus, menſibus nomina Teutonica impoſuit,

quatuor ventos cardinales, adjunctis duobus collateralibus, duodecim fecit: Barbara & antiquiſſima carmina, quibus res geſtæ veterum continebantur, literis ſcribi mandavit. Inter cœnandum hiſtorias & antiquorum Regum res geſtas avidè audivit. Libris Auguſtini, præſertim quos de Civitate Dei inſcripſit, delectatus eſt; ipſe periculum facere voluit eorum progeſſuum, quos alumni ejus, in Academia Pariſienſi fecerant; ubi gravi oratione tenuioris fortunæ juvenes induſtrios præmiis incitavit, nobiles ignavos caſtigavit: univerſos Vet. & novi Teſtam. libros librariorum imperitiâ, lectorum oſcitantiâ, Interpretum inſcitiâ, & temporum incuriâ depravatos ad amuſſim & veritatis fontem correxit. Præceptorem habuit Alcuinum; cujus conſilio Academia Pariſienſis fundata eſt, qui etiam, ejus juſſu, homilias Patrum collegit in Euangelia, quæ Dominicalia vocari ſolent, & cum iſtæ Homiliæ poſt Euangelia legi debuerint, inde ortus eſt terminus *Poſt illa*, quem inulſi Monachi contraxerunt & in unicum fœminini generis nomen barbarè commutarunt. Alii hoc ineptum nomen ſic interpretantur, quod nempe *poſt illa*, hoc eſt, *juxta illa* (ſcilicet præſcripta) concionandum ſit ineptis Paſtoribus, Poſtillatoribus, Pſittacis. Alii hanc Homiliarum collectionem Bedæ tribuunt. Alii antiquiorem eſſe cenſent, & ad Auguſtini tempora referunt, idque probare volunt ex ejus ſermonibus, de tempore, & volumine Homiliarum; quod extat operum ejus *tom.* X. Sunt qui primam collectionem Hieronymo tribuunt, narrantes;

tes; Imp. Theodoſium à Damaſo Rom. Epiſcopo petiiſſe certam officii Eccleſiaſtici rationem, quæ ſuaſu Damaſi confecta ſit ab Hieronimo, cujus labore Euangelia Dominicalia fuerint ſelectâ; quam diſtributionem Damaſus, & tertius ejus ſucceſſor Anaſtaſius, anno 409. probarint, additâ ſanctione, ut Chriſtiani ad prælectionem illorum textuum reverentiæ cauſâ in templis aſſurgerent. Ex Gregorii M. ſermonibus apparet etiam tunc certas periodos in Eccleſiis fuiſſe lectas, quæ tamen hodiernis non per omnia reſpondent. Muſæus Maſſilienſis Eccleſiæ Presbyter, hortatu Sancti Venerii Epiſcopi, excerpſit ex Sanctis Scripturis lectiones totius anni feſtivis aptas diebus, reſponſoria etiam Pſalmorum capitula, tempori & lectionibus congruentia. *Gennad. catal. vir. illuſtr.*

Carolus per totam Germaniam monaſteria plurima inſtituit, & inſignibus bibliothecis locupletavit, in eum finem ut juventus in illis inſtrueretur; imprimis *Sant-Gallienſe* in Helvetia, quod maximi pretij bibliothecam habuit, ex innumeris omnium facultatum libris, partim ab ipſis Monachis conſcriptis, partim aliunde conquiſitis. *Fuldenſe* ſumtibus Carolomanni, & Pipini, conſilio Bonifacij extructum, à Carolo Magno auctum & locupletatum inſignem bibliothecam habuit. Sexcenti equitum nobiliſſimorum liberi, nobiliſſimo viro Sturmio Abbate, cum aliis triginta doctoribus, artes & linguas ibidem profitente, uno eodemque anno liberalibus ſtudiis incubuerunt. Vixit hic Rabanus Maurus qui primus Bi-

bliothecæ collector ſuit. & Hildebertus. Commigrarunt eo non modo ab extremis finibus Germani, verum etiam Scoti & Britanni, imo & Græci ipſi, id quod ex ſcriptione vetuſtiſſimorum librorum deprehenditur, nam ad margines non modo Græcorum, ſed etiam Latinorum codicum, nomina Scribarum adjecta leguntur, & qui & cujates fuerint, ubi locorum, & quibus annis ſcripſerint. Monſtratur hîc liber Bonifacii (qui in hujus cœnobii templo conditus eſt) qui collectanea continet ejus fidei confeſſionis, totus perfoſſus, quem Friſonibus impetum in ſeſe facientibus, ſui defendendi cauſâ, objeciſſe ſcribitur. *Merk. Caſt. Lat. Serm. Voce Fuldâ.* Ex eo Monaſterio petiti ſunt Cancellarii, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Abbates, Cardinales, Pontifices. Ipſe Carolus in palatio ſuo Aquiſgrani egregiam bibliothecam dicavit, quam moriens vendi juſſit, & pecuniam pauperibus diſtribui. Extruxit & Monaſterium *Lorſenſe* è regione Wormatiæ, cum inſigni Bibliotheca, hæc continuâ ſerie narrare viſum eſt, ne citationes lectorem impedirent, deſumſimus ea ex *Aventino*, *Eginbarto*, *Hoſpiniano*, *de origine Monachatus*, *centuriis Magdeburgenſibus & aliis.*

Studium Patris Caroli imitatus eſt Ludovicus filius, cognomento Pius; hic curavit inter alia fieri monoteſſaron, id eſt, concordantias quatuor Euangeliſtarum, quem librum Lutherus longo tempore penes ſe habuit; deinde ſervatus eſt in Bibliothecâ Lipſica. Præfatio oratione partim ſolutâ, partim ligatâ ſatis Latinâ conſtat, *Manlius in ſuis collectaneis*

nicis p. 549. Idem Saxoni cuidam inter ſuos Vati non ignobili mandavit, ut Vet. & Novi Teſt. libros in Germanicam linguam transferre ſtuderet, quod etiam factum eſt. *catal. teſt. verit. part.* 2. *pag.* 119. 120. Lipſius *cent.* 3. *ad Belgas, epiſt.* 44. & *Poliorc. lib.* 1. *dial.* 2. Pſalterium ſe vidiſſe teſtatur Latinum, circa illa tempora ſcriptum, Germanicâ interpretatione inter lineas ad ſingula verba ſuperſcriptâ. Otfridus Wiſſenburgenſis, Rabani Mauri diſcipulus, inter alia ſcripta, etiam partem Euangeliorum linguâ vulgari edidit, quæ à nemine Germano nunc quidem intelligi poteſt, ejus fragmenta in omnibus fere bibliothecis reperiuntur. *ibid. pag.* 29. 30. *Hotting. Biblioth. quadripart. pag.* 147 — 153.

Ex Germaniâ transfretamus ad penitus toto diviſos orbe Britannos. Qui quidem literarum cognitionem diu ante Chriſti tempora habuiſſe dicuntur. Anno enim ante Chriſtum natum CCLXX. Dornadilla Maini filius, Scotorum Rex, præcepta venandi ſcriptis commiſit, & ſubditis ſuis ſervanda propoſuit: quæ leges & noſtro adhuc ſeculo, ceu ſacræ, obſervantur. Fidem Chriſtianam non poſtremi receperunt. *Tertul. adv. Judæos. cap.* 7. *Britannorum inacceſſa Romanis loca, Chriſto verò ſubdita.* Audiant hoc Romani Pontificis Gnathones, qui ejus univerſalem Monarchiam in Eccleſiam, quovis modo, ſtabilire conantur. Britanni fidem acceperunt in illis locis, quo Romanis aditus non patebat. Quî poſſet dari Epiſcopus univerſalis, cum

nullus unquam fuerit Monarcha Politicus, qui ſibi totum terrarum orbem ſubjecerit, quamvis Romanorum Imperatores hac vanâ opinione inflatos Spiritus geſſerint, ut ſe totius orbis Dominos crederent, cum ſanè modicam ejus partem obtinerent; quibus occinendum illud *Ovidii* 1. *de ponto Eleg.* 3.

Maxima pars hominum nec te pulcherrima curat
Roma, nec Auſonii militis arma timet.

Item illud Senecæ *Epiſt.* 91. *Alexander Macedonum Rex diſcere Geometriam infelix cœperat, ſciturus quam puſilla terra eſſet, ex qua minimum occupaverat.* Huc faciunt illa Weſſeli Groningenſis „*in libello de ſacram. pœnitentiæ.* Tot linguæ fide„lium ultra fontes Nili, trans Indum, Hydaſpen & „extra Gangen, quò Latina decreta pertingere non „poſſunt. Item contra communem opinionem de „Monarchia Romani Pontificis eſt, quod impoſſi„bile homini eſt fines orbis terræ noſſe, qui à nullo „unquam Coſmographo omnes comprehenſi ſunt, „quomodo igitur judicabit, quos noſſe non poterit? „Quomodo judicabit fidem, quorum linguam „ignorat, unitatem igitur Eccleſiæ ſibi Spiritus „Sanctus fovendam, vivificandam, conſervandam „retinuit & augendam; non Romano Pontifici, „ſæpe non curanti, reliquit. Auguſtino itaque Gregorii Apoſtolo cum ſociis hoc converſionis opus tribuendum non videtur, *vid. Epiſt. Greg. lib.* 5. *indict.* 14. *epiſt.* 58. 59. *& alibi.* Audi gloriantem Gregorium *moral. lib.* 27. *cap.* 7. *Ecce lingua Britan-*

tanniæ, quæ nihil aliud noverat, quam barbarum frendere, jamdudum in divinis laudibus, Hebræum cœpit Halleluja reſonare. Ab omni ævo multos eruditione præſtantes aluit Anglia, multos etiam ſcriptis claros, quorum monumenta undique, magnâ induſtriâ, collegit Accas Haguſtaldenſis Epiſcopus, qui liberalium artium ſtudia pleriſque in locis, maximo opere promovit. Diu autem ante tempora Bedæ Anglicæ hiſtoriæ conſarcinatoris, horum illuſtrium virorum ſcripta, cum ſuis Bibliothecis, inter iniquas bellorum procellas, majori ex parte, quàm miſerè perierunt. Præ cæteris inſignem in colligendis illuſtrium virorum ſcriptis operam dedit Egbertus Eboracenſis Archiepiſcopus, Northumbriorum Regis Egberti frater, qui nobiliſſimam Eboraci bibliothecam inſtituit, cujus meminit Flaccus Albinus (ſive Alcuinus) Caroli M. præceptor in quadam ad Anglorum Eccleſiam epiſtolâ, his verbis: *Date mihi eruditionis libellos quales in Patriâ meâ Angliâ, per induſtriam magiſtri mei Egberti habui, & remittam vobis aliquos ex pueris noſtris, ut excipiant inde neceſſaria, & revehant in Franciam flores Britanniæ, & non ſit tantum in Eboraco horto concluſus ſed etiam in Turoniâ emiſſiones Paradiſi.* Hæc autem Bibliotheca regnante Stephano, unà cum Cathedrali Eccleſiâ, Mariæ Monaſterio, aliiſque religioſis ædibus incendio fortuito hauſta fuit.

Benedictus Biſcopius quinquies Româ rediit, reliquiis, ritualibus libris, & privilegiis onuſtus. obiit anno 703. Nothelmus Londinenſis ab Alcuino pro-

vocatus diſcipulorum Gregorii geſta, à primo eorum in Britanniam adventu, per provincias Cantuariorum & Londinenſium, atque contiguas eidem regiones collegit. Quin etiam Romæ, Gregorii II. Pontificis permiſſu, nonnullas invenit, perſcrutatis illius Eccleſiæ ſcriniis, ſchedulas & chartas, ad ea pertinentes, quibus Alcuinus ſuas per Northumbriam, & Canthiam collectiones addidit, ex quibus Beda hiſtoriam Anglo-Saxonicam conſarcinavit. Gualterus etiam quidam ad Albani fanum Bibliothecarius, ex omnibus veterum ac novorum auctorum ejuſdem Cœnobii monumentis, inſignem bibliothecam congeſſit. Fuit & bibliotheca Lindisfarnenſis, quam Danici piratæ depopulati ſunt. Atque hæc de primis Britannorum bibliothecis ex *Baleo, Cambdeno, & Magdeburgenſibus centuriis collegimus.*

CAPUT VIII.

De Bibliothecis ſub ipſa Barbarie.

HActenus *aurea & argentea* Chriſtianorum ſecula vidimus: ſequuntur *ænea, ferrea, plumbea, obſcura, infeliciſſima, deploratiſſima*; ſic enim à ſcriptoribus vocantur. Hæc periodus fixos initii & finis terminos non habet, non enim repente, & uno quaſi impetu; Verum ſenſim ſine ſenſu barbaries hæc invaluit & rurſus expurgata eſt. Orbe prope univerſo à Gothis commoto, & à Longobardis devaſtata

Ita-

Italia, ſimul cum Imperio Romano, Romanæ literæ ſunt intermortuæ; quod unà belli furor & bibliothecas exciderat, & Muſas otio, ita ut fit, negato extinxerat. Nihil enim Muſis cum Marte. Non ſine ratione Homerus Palladem & Martem odiis conflictantes fingit. Eo tempore Gregorius Magnus, vir eximiâ quidem pietate, ſed præſultor & δαδοῦχος pereuntis Theologiæ, Romanam Eccleſiam adminiſtravit, & infeliciſſimi ſeculi caſum, quoad potuit, ſuſtinuit. In Scotis, Anglis, Hibernis literas diuturna pax aluit, ut capite ſuperiori oſtenſum, adeo non ſine ratione Buchananus Scotiam ſuam celebrat, in *Epithal. Fr. Valeſii, & Mariæ Stuartæ:*

Hæc quoque, cum Latium quateret Mars barba-
rus orbem,
Sola prope expulſis fuit hoſpita terra Camœnis,
Hinc Sophiæ Grajæ, Sophiæ decreta Latinæ,
Doctoreſque rudis formatoreſque juventæ
Carolus ad Celtas traduxit. —— ——

In Germaniâ Carolus M. ad inſtaurandas literas animum quidem adjecit, verum illius tempore inſignis jam erat inter Clericos literarum ignorantia. Miraculi inſtar fuit, quod Johannes Mailroſius & Claudius Clemens Scoti, in Franciam venientes, apud Carolum profeſſi ſunt, ſe artes liberales docere poſſe. Vergilius Mathematicus, aſſerens dari Antipodes, condemnatus eſt. In Germaniâ Sacerdos quidam Bavarus, Latini ſermonis ignarus, baptizaverat in nomine *Patri, Filia & Spiritus Sancta*; unde quæſi-

tum an baptiſmus ille legitimè fuerit adminiſtratus, & nodus vindice dignus videbatur, nam ſuper eâ re Zachariam Rom. Pontificem conſuluerunt, qui eam quæſtionem determinavit, *de conſecrat. diſtinct.* 4. *c. Retulerunt nuntii tui. Lombard. Sentent. lib.* 4. *diſtinct.* 6. *Avent. annal. lib.* 3.

Vinofridus qui & Bonifacius dicitur, Germanorum Apoſtolus, à Gregorio tertio miſſus, non Chriſtum ſed Antichriſtum docuit. *Wolf. lect. memor. cent.* 8. Ex illo fluere & retro ſublapſa referri res Eccleſiaſtica. Qui receptis & canonizatis publicè erroribus reſiſtebant, pauci admodum erant, qui in catalogo teſtium veritatis recenſentur. Nam quod conſilium, aut quæ tum fortuna dabatur, cum totus mundus Beſtiam ſequeretur.

Seculorum ignorantiam, hinc uſque ad Lutheri & Eraſmi tempora, primò paucis conſiderabimus, deinde de bibliothecis, earumque ſtatu quædam ſubjiciemus. Origo totius mali eſt linguarum & artium contemtus; poſtquam enim ea opinio invaluit, reliqui errores facile ſecuti ſunt. Boni authores, qui de linguis & literis bene meriti erant, jacebant, in quorum locum ſucceſſerunt barbari, inepti; præſertim poſtquam exorti ſunt Monachi mendicantes, inter quos multi ſunt reperti, qui in illis lupanaribus multos annos egerunt, ac plane conſenuerunt, & tamen linguâ latinâ vix legere potuerunt. David Burgundus Epiſcopus Ultrajectinus, ex trecentis ſuæ diœceſiós paſtoribus, tres, poſt examen, admiſit, reliquos tanquam aſinos, exauctoravit, teſte

Eraſ-

Eraſmo. Epiſcopus quidam Otto, cuidam Prælato Clericum ad functionem Eccleſiaſticam commendaſſe dicitur, his literis; *Otto Dei gratia, rogat veſtram clementiam, ut velitis iſtum clericum conducere ad veſtrum Diaconum*: quæ verba abbreviata Clericus quidam Epiſcopo prælegere juſſus, ſic legit: *Otto Dei gram, rogat veſtram clam, ut velit iſtum clincum clancum, convertere in vivum Diabolum. Chriſt. Cruſ. de indic. part. 1. cap.* 56. ubi addit hiſtoriam de ſacerdote per imperitiam ex Suenone Norvegiæ Rege pro *famulo* Dei, *mulum* facientem: *Wolf. lect. memor. part. 1. pag.* 634. item ex ſermonibus Lutheri convivialibus, De Monacho à fratribus ignorantiæ coacto, ut contra conſcientiam *mumſimus* legeret, pro *ſumſimus*. In ipſo Sant-Gallenſi Monaſterio, ubi ſtudia literarum quàm maximè floruerant, eadem, jam tempore Ottonis III. circa annum 997. refrixiſſe patet ex his verſibus.

Otto Rex, tua Lex, quia ſemper venditur auro,
Hic gentes fruſtra quærunt judicia juſta.
Otto dum regnas non ſunt judicia regni.
Otto dum regnas regnat pecunia tecum.
Plus eſt argentum tecum quam Lex ſapientum
&c.

Similibus verſibus conſtat celebris illa Schola Salernitana, à Johanne de Mediolano in gratiam Roberti Normanniæ Ducis conſcripta anno 1100. *Voſſ. de Phil. lib.* 4. *cap.* 12. §. 37. In fano quodam Italiæ antiqua erat & ruinoſa Chriſti ſtatua, cui primitias fru-

frugum vulgus obtulit, ei tandem è regione oppoſita eſt S. Mariæ ſtatua nova & recens, populus novitatis avidus, quæ offerenda erant, S. Mariæ ſtatuæ offerre cœperunt, Monachi illius templi, neglectæ ſtatuæ miſerti, hos verſus juxta obſoletam ſtatuam ſculpſerunt:

O Jeſu vete, doleo nunc plurima de te,
Jam Maria nova tollit tibi flaxis & ova.

Chr. Cruſ. de indic. part. 1. cap. 56. Tales rythmi locum veræ Poëſeos ubique obtinebant, ut non tantum libri, ſed etiam parietes talibus epitaphiis ornati, hæc canerent:

Durus Durandus, jacet hic ſub marmore duro,
An ſit ſalvandus? ego neſcio nec ego curo. Item:
Nudipes antiſtes non curat clerus ubi ſtes,
Dum non in cœlis, ſtes ubicunque velis.

& ejuſdem generis plura, quibus has chartas non commaculabimus, ne & nobis & lectori tædio ſimus.

Thomas Morus cum aliquando non inelegans epigramma ſcripſiſſet, non fuit admiſſum, ſed aliud ad hanc faciem ſcribere juſſus eſt, quod addemus:

Hic jacet Henricus, ſemper pietatis amicus,
Nomen Abyngdon erat, ſi quis ſua nomina quærat,
Wellis his Eccleſia fuerat ſuccentor in alma,
Regis & in bellâ cantor fuit ipſe Capellâ.
Millibus in mille cantor fuit optimus ille.
Præter & hæc iſta, fuit optimus Orgaqueniſta,

Nunc

Nunc igitur Chriſte quoniam tibi ſerviit iſte
Semper in orbe ſoli, da ſibi regna poli.

Non omittendum videtur carmen hoc Campanæ inſcriptum, in æde Walpurgis apud cives noſtros Zutphanienſes, quod ejus ſeculi genium non infeliter ſanè refert, eſt autem tale:

Walpurgis dicta, opidi Zutphen benedicta,
Flamma deletrix, adverſarii refugatrix.
*Anno M*C. *quater, L. & X. Fabricæ his ſio magiſtris*
Antonius Iſeren, qui ſunt, Willem quoque Renſen,
Per manus artificum Johannis atque Wilhelmi
De Buſco fratrum Boerken, ut conſona ſoni.

Minori autem campanulæ hoc inſcriptum legitur:
Dum trahor audite, voco vos ad gaudia vitæ.

Ipſe Eraſmus, precibus magni cujuſdam viri, qui templo præerat, cui præſidebat Michaël, compulſus, ſapphicum carmen conſcripſerat de Michaële Archangelo, in quo cum ita ſtylum temperaſſet, ut oratio videri poſſet; Tamen ille non auſus eſt affigere, quod eſſet tam poëticum, ut Græce, quemadmodum ajebat, ſcriptum videri poſſet. Quumque tantum laboris exhauſiſſet Eraſmus, reddito carmine, homo ille liberalis obtulit pecuniam, qua Sextarium vini emeret. *Eraſm. catal. ſuar. lucubrat. vide Hotting. Hiſt. Eccleſ. N. T. part.* 5. *pag.* 154—167. Hinc monſtra illa vocabulorum in Theologiam & Eccleſiam invecta, ſcilicet: Papa, Cardinalis,

Miſ-

Miſſa; Tranſſubſtantiatio, Opus operatum,& ſupererogationis,Canoniſatio, imo totum Miſſæ choragium novo rituali Lexico opus haberet, *vide de his diſſertationem Mareſii, qua variis exemplis oſtenditur, quomodo ex vitioſa Grammatica falſa Theologia nata ſit.* Ipſa etiam juriſprudentia, Medicina, Philoſophia, talibus vocabulorum monſtris inquinata eſt, ut ex illius ævi ſcriptoribus patet, & ridendo oſtendit *Friſchlinus* in feſtiviſſimâ comœdiâ, cui titulus *Priſcianus Vapulans.*

[f] Hiſtoriarum cognitio petenda ſcilicet erat ex rebus geſtis Romanorum, cum interpretationibus moraliſatis & myſticis, quas nemo ſine riſu legat; *vide Epiſtolas obſcurorum virorum, & Vivem ad Auguſtinum de civit. Dei, præſertim diſſertationem de veteribus illius operis Interpretibus. Eraſmi Antibarb. Encomium Moriæ. Colloquia. &c.*

[g] In latinis authoribus Græcè noſſe, neſcio cujus mali ſuſpectum erat, unde illud tritum; *Græca ſunt, legi non poſſunt.* Gregorius Typhernas, è ſchola Emmanuelis Chryſoloræ, ſuo conſilio ad Rectorem Academiæ Pariſienſis accedens, operam ſuam Academiæ obtulit, in docenda lingua Græcâ, ac διδακτρον decerni ſibi poſtulavit, juxta decretum, quod extat in jure Pontificio. Rector etſi miratus eſt hominis peregrini audaciam; tamen ad conſilium retulit. Ibi laudata eſt voluntas Typhernatis, & decretum ſtipendium, ut Græcè doceret. Ita tunc Græca lingua poſt multa ſecula Lutetiam reducta eſt. Illi ſucceſſit Hermonymus Spartiata, Græcus,

præ-

Præceptor Capnionis, ſed quàm miſerè hæc res proceſſerit, oſtendit Eraſmus in Catalogo ſuarum lucubrationum: *Ad Græcas, inquit, literas utcunque puero deguſtatas, jam grandior redii, hoc eſt, annos natus plus minus triginta, ſed tunc, quum apud nos nulla Græcorum codicum eſſet copia, neque minor penuria doctorum. Lutetiæ tantum unus Georgius Hermonymus Græcè balbutiebat, ſed talis, ut neque potuiſſet docere, ſi voluiſſet, neque voluiſſet, ſi potuiſſet. Itaque coactus ipſe mihi præceptor eſſe verti multos &c.* Lavaterus teſtatur ſe à ſene Pellicano ſæpe audiviſſe, per totam Germaniam nullum Græcum teſtamentum, quamvis multo emendum, proſtitiſſe. Primum ejus exemplar ex Italiâ oblatum eſt. In Germaniâ Græcarum literarum doctrinam primus explicuit *Ruardus Crocus* Britannus, cui Lipſiæ operam dedit Joachimus Camerarius, ut teſtatur in ſuâ de Eobano Heſſo narratione. uſque ad annum ergò 1512. hæ exulaverant literæ. Crocus verò præcepta Grammaticæ imprimis calluit, eaque perſpicuè tradere ſciebat. Ejus tabellæ, quibus elementa linguæ Græcæ explicavit, à doctis commendantur. In Galliâ audiverat Hieronymum Alexandrum. Lipſiam cum veniſſet, omnes eum, tanquam cœlitus demiſſum, venerati ſunt. Docenti poſtulatum minerval perſolvere nemo recuſavit, ſi concubiâ nocte ſe conveniri, ſi quamvis longe extra oppidum juſſiſſet, omnes obſecuti fuiſſent. Huic in Patriam profecto ſucceſſit Petrus Moſellanus, quis cum ſpem uberioris doctrinæ ſtudioſis facere cœpiſſet, naturæ in-

infirmitate (quod eſſet corpore ſupra modum gracili atque tenui) ſtudiorum defatigationes diu tolerare non potuit; quibus oppreſſus admodum juvenis obiit, anno, poſtquam publicè docere cœperat, ſexto. *Melancht. Declam. tom.7.pag.*384. *&c.*

Cum Melanchthon Demoſthenis orationes Philippicas, anno 1524. publicè enarraret, auditores habebat tantum quatuor, exemplar erat tantum unum, idque Philippi Melanchthonis, unde reliqui deſcribere cogebantur. *Vit. Winsh. orat. in fin. Mel. lib. cit. pag.* 271.

Tantæ molis erat Græcas ſarcire ruinas.

Hebraicè autem ſcire hæreticum videbatur. Alexander Hegius, inter ſui temporis doctiſſimos numeratus, ſcribebat Weſſelo Groningenſi, ſe, in bibliothecâ Daventrienſi Cuſanâ, multos libros Hebraïcos reperiſſe, ſibi prorſus ignotos. Ipſe Weſſelus inter Monachos Adwerdienſes, apud quos vivebat, Hebraica plerumque legebat, idque editâ voce, ut Monachi quaſi ſtupentes, & admirabundi ad voces ignotas auſcultarent. Atque hinc ortæ lites inter Theologos Colonienſes, & Capnionem. Cum Johannes Phefercornus, Chriſtianæ profeſſionis Judæus, ſed qui poſtea ad vomitum rediit, & Halæ Saxonum combuſtus eſt, (*Hoornb. contra Judæos pag.* 8. *Majol. dier. canic. tom.* 3. *colloq.* 1.) Maximilianum Cæſarem diu multumque ſolicitaſſet, ut libri Judæorum Bibliis exceptis, abolerentur omnes, ut impii & ſuperſtitionis pleni. Maximilianus Uriëli Archiepiſcopo Moguntino mandat,

ut

ut Academiis aliquot, & Jacobo Hogoſtrato, & Johanni Reuchlino det negotium deliberandi, quid ex uſu ſit. Reuchlinus Archiepiſcopo Moguntino perſcribit, & Hebræorum libros ait eſſe tripartitos, Hiſtoricos, Medicos, Thalmudicos, nec hos unius generis, etſi in illis multa ſint ridicula & ſuperſtitioſa utiles tamen eſſe ad illorum errores refutandos; ubi hoc Phefercornus reſcivit, magnam tragœdiam excitavit, ut latius à Sleidano deſcribitur. *Comment. lib.* 2. Johannes Bochenſtain de ſe querebatur; Nullibi tutò ſibi licuiſſe linguæ S. operam dare. In carcerem erat conjectus à Judæis, quod eorum diſceret linguam; ſed nec Chriſtiani parcebant, quod linguæ excolendæ gratiâ viveret cum Judæis. Quantis cum difficultatibus hac in parte luctatus ſit Conradus Pellicanus videre eſt in ejus vita apud Melchiorem Adamum; vide *Amam. Cenſur. vulg. verſ. proleg. Cap.* 1. *& ejuſdem Antibarbarum Biblicum.*

De conditione reliquarum artium Dialecticæ, Rhetoricæ, &c. his temporibus. *vide Hotting. Hiſt. Eccl. N.T. part.* 5. *pag.* 167--220. *Philip. Melancht. ſerm. de ſtudiis corrigendis & Vivem de cauſis corruptarum artium*, qui omnium diſciplinarum corruptiones, earumque cauſas ſatis evidenter indicat, Theologiam tamen ſui temporis, ejuſque multiplices corruptiones, aut ex illorum ignorantiâ, aut ex metu Phariſæorum, non attingit.

Tum temporis pro monſtro habebatur Magiſter, vel Baccalaureus, & inter mille clericos vix unus re-

periebatur, qui vel unius Univerſitatis locum vidiſſet. Adhuc Phil. Melanchtonis ætate in ſeptentrionali & maritimâ Germaniâ JCtum reperiri, miraculum fuit. Eberhardo Wittenbergiæ Duci I. aulici, morum Præfecti, linguæ latinæ ſtudium permittere noluerunt, dicentes: Maternam ei linguam ſufficere. Et Ulrico Optimates Ducatus ἄμουσοι ogganniebant, ſatis eſſe ſi ſciat Germanicè ſcribere & legere, ac præeſſe ditioni ex veteribus legibus, ac Alemanicis inſtitutis. Paulus II. Pont. Max. humanitatis ſtudia ita oderat, & contemnebat, ut ejus ſtudioſos uno nomine hæreticos appellaret; & Romanos hortabatur, ne filios diutius in ſtudiis literarum verſari paterentur, ſatis eſſe ſi legere & ſcribere didiciſſent. *Platina*. Honos alit artes, ſi autem talis ſit temporum infelicitas, ut tunc fuit, ut nec Magnates de literis judicare poſſint propter ignorantiam, nec literatos fovere velint propter avaritiam, quid aliud præter barbariem exſpectandum eſt? Rectè Martialis;

Sint Mœcenates, non deerunt, Flacce, Marones,
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt.

Theodorus Gaza Xiſto IV. Pont. Max. nobiliſſimas lucubrationes, in membranis eleganter exaratas, obtulit, neque tantum honorarii æris, quo librario mercedem ſolveret, ab eo accepit, itaque indignatus, 12. aureos, qui donati erant, in Tiberim projecit, unà cum reliquis Commentariis, quos edere cogitabat; *Effugere hinc libet*, inquit, *poſtquam optimæ ſegetes in olfactu pinguibus aſinis ſordeſcunt.*

ſcunt. Atque ita in Bruttios, ſacerdotii ſedem, contendit, ubi paulò poſt, in extremâ ſenectute, ex inopiâ, præ negligentiâ rei familiaris, ut olim Anaxagoras, interiit. *P. Jovius in elogio Gazæ.* Jul. Cæſ. Scaliger inter Heroas ſuos & hunc Gazam collocat, ſequenti Epigrammate ingratitudinem Papæ exprobrantem:

Barbariem qui expugnavi, me barbarus hoſtis
Expulit; at pulſus ſic quoque victor abii.
Avexi patriam ex patriâ ſub pectore ſancto;
Quæ miſeranda cani præda futura fuit.
Invexi Romam in Latium. cognoſcite Romam;
Quæ, belli nullo turbine capta, viget.
Pro quibus, ah, meritis, ô ter ſcelerate Tyranne,
Qui cauda es, Romæ diceris eſſe caput,
Te vivente, vidente, jubente, miſerrimus illâ
Pauperie fractus, qua tibi Regna canis.
En morior; morior verò, qua publica cura eſt
Cuncta pati, & melius poſt ſua fata tegi.
Romule, te jacta; jacta te, maxime Theſeu:
Veſtra eſt materies terrea; forma mea eſt.

Non mirum, cum jactare non erubeſcerent, *ſolœciſmos eſſe laudes ac gemmas Philoſophorum.* Scilicet non curabant *de verbibus ſed de ſenſis.* Aptiſſimè ſanè rem quamque explicabant, qui tam ſolerter ipſam vocem *Res* derivari docebant, vel à *reor, reris,* vel à *ratus, ratum. Gaſſend. lib.* 1. *exerc. parad.* 1. *contra Ariſtot.* Similibus ridiculis derivationibus congerendis non inſiſtam, ne ridiculè ridiculum laborem ſucepiſſe videar.

Nec fieri potuit, quin hoc malum etiam in ſuperiores facultates inundaret. Quàm miſere habita fuerit Juriſprudentia, narrabo verbis Clariſſimi I&#7; *Jacobi Gothofredi in Manuali Juris*, in quo hiſtoriam ſeu progreſſus juris Romani exhibet, in quâ
„ *Cap.* 9. ſic ait: ſecuta ſunt Juſtinianum ea tempora,
„ imò partim excepêre, quibus neque occidentem
„ Juſtinianéi libri penetraverunt. Jam dudum enim
„ eum barbari, Gothi, Franci, Saxones, Van-
„ dali pervaſerant: pervaſerunt & poſtea Longobar-
„ di. Quare Barbarorum legibus locus jam factus,
„ Salicis, Burgundionum, Viſigothicis, Longo-
„ bardicis, quas exhibet corpus legum antiquarum,
„ niſi ſicubi ſuæ & Rom. leges infelicibus Romano-
„ rum reliquiis ſervatæ fuerunt: & hæ ipſæ tamen
„ leges Romanæ non è libris Juſtinianeis, verùm ut
„ antea ex codice Theodoſiano ipſo, ſtatim ut condi-
„ tus (teſte Sidonio Apollinari) ita poſtea ex epito-
„ mâ quadam codicis Theodoſiani, ſubtextis non-
„ nullis è Gregoriano, Hermogeniano, Pauli ſen-
„ tentiis, Ulpiani regulis, Gaji inſtitutionibus. In
„ orientis imperio miro miſeroque fato, & eodem
„ quo cæteræ diſciplinæ Juſtinianéi libri ſenſim ob-
„ ſoluere, recedente paulatim linguæ latinæ uſu, &
„ barbarie indies magis ac magis accedente, quin &
„ novellis ſubinde pro novo reip. ſtatu, inſecuto-
„ rum Principum conſtitutionibus alicubi etiam per
„ invidiam & æmulationem incumbentibus. Quare,
„ ut de Leonis Novellis nil dicam, in novas ſubinde
„ formas opus Juſtinianéum recoctum. Nil jam di-

„ co-

„ co de Inſtitutionum paraphraſi, quæ Theophi-
„ lum habet auctorem, utiliſſimâ; hoc ipſum ſanè o-
„ ſtendit Baſilii Macedonis epitome Juris Codicis, ſeu
„ Digeſtorum, ſeu πρόχειρον, trecentis circiter poſt
„ Juſtiniani tempora annis conditum. Teſtantur Ba-
„ ſilicorum 60. libri à Leone filio ejus, & Leonis fi-
„ lio Conſtantino Porphyrogennetâ, repetitâ præle-
„ ctione concinnati, in unam videlicet conſonantiam
„ omnibus Juſtiniani operibus confuſis, teſtatur eo-
„ rundem Baſilicorum ſynopſis ſeu Ecloga: fidem
„ faciunt tot barbara & ignota Ictorum nomina, no-
„ tas jam in Baſilica, tanquam fundum Juriſpruden-
„ tiæ, conſcribentium; Teſtis eſt Photii Epiſcopi
„ Conſtantinopolitani Nomocanon, quo is leges
„ civiles cum Canonibus miſcuit, quique poſtea
„ Theodorum Balſamonem Interpretem nactus eſt.
„ Hinc etiam Synopſis altera Attaliatæ adhuc bre-
„ vior, & velut Synopſis Synopſeos, juſſu Mi-
„ chaelis Ducæ Imp. A. D. 1077. His accedat
„ & Conſtantini Harmenopoli, Procheirum ſive
„ promptuarium ex Baſilicis conflatum circa Emma-
„ nuelis Comneni ætatem: A. D. 1145. His acce-
„ dant omnibus Paratitlorum Græcorum libri, quo-
„ rum tres Leunclavius edidit; quorum omnium ut
„ uſus aliquis ſæpenumero eſſe poteſt, ita maximam
„ partem affaniarum plenæ, uſque quo Orientis im-
„ perio perpotiti jam Turcæ, captâ Conſtantino-
„ poli, Anno 1485. quos tamen ipſos & reveren-
„ tia quædam juris Juſtiniani, vel curioſitas ſaltem
„ tetigit, ſi verum eſt quod Leunclavius prodidit,

„ Codicem Juſtinianéum neque Turcis in ſuâ linguâ „ deeſſe. *hactenus verba Gothofredi.*

Majori cum periculo inquinata fuit, cum animarum diſpendio, Regina facultatum Theologia, textualis, hiſtorica, ſyſtematica, Catechetica; unde horrendum chaos in Eccleſiam Dei introductum eſt.

Theologiam textualem quod attinet (quæ totius facultatis fundus, juxta illud vulgatum, *Bonus textualis bonus Theologus.*) ea tum temporis ſectionibus illis ex Euangelio, quas Dominicales vocant, paucis ſanè continebatur; reliquo S. Scripturæ corpore neglecto. Poſt exortos vero Monachos mendicantes, eo res devenit, ut nullus ſacras literas vel à limine ſalutaret. Imò ſi quis Bibliorum lectioni intenderet, hunc hæreticum, ſchiſmaticum, inobedientem, Apoſtatam proclamarunt, verberibus & carceribus ad impietatem & ignaviam ſeu (ut ipſi vocant) obedientiam coegerunt, authores bonos exuſſerunt, Monachos rudiores compulerunt, ut loco ſacrorum Bibliorum, *Dormi ſecurè*, *diſcipulos* & alios obſcuros Sermoniſtas, qui nil præter nugas continerent, legerent. Hæc aſinina ſtupiditas proverbio illi locum dedit: *Monacho indoctior.* Lucernâ verbi Dei, iſto pacto, ſub modio conſtitutâ, ignes quidam fatui ſucceſſerunt, qui tenebras illas illuminarent. Teſtatus eſt Melanchthon, monachum quendam pro Concione Ethicam Ariſtotelis explicaſſe, ſeque primam partem libri primi ab ipſo audiviſſe. Tiguri quoque & alibi paſſim è Thoma & Scoto conciones habitæ, & jactatum à multis, etſi

S. Li-

S. Literæ intercidiſſent, ex Platonis, Ariſtotelis, Senecæ, Plutarchi monumentis viam ſaluti erui poſſe. *Hoornb. ſum. Controv. lib. 9. Manl. collect. pag.* 478. 495. *Spanh. Genev. reſtit. pag.* 28. Tantus apud eos fuit Ariſtoteles, ut Theologi Colonienſes illum Divis annumeraverint librumque ediderint, *de Salute Ariſtotelis:* & alium metricum, *de vita & morte Ariſtotelis*, quem Theologicâ gloſſâ illuſtrarunt, & in ejus calce concludunt: *Ariſtotelem ſic fuiſſe præcurſorem Chriſti in naturalibus, ut Johannes Baptiſta fuit in gratuitis. Wolf. lect. memor. tom.* 2. *pag.* 136. *centen.* 16. *ad annum.* 1520. Uſque adeo inveteratum fuit hoc malum, ut Petrus Gaſſendus, qui noſtro adhuc ſeculo floruit, *lib. exerc. parad.* 2. *contra Ariſtoteleos*, teſtetur, ſe noviſſe Philoſophiæ ſimul ac Theologiæ celebrem profeſſorem, qui aſſeruerit, ſe exiſtimare, *magnum iri Deo præſtitum obſequium, ſi proprio ſanguine obſignaſſet, confirmaſſetque veriſſima eſſe, quacunque Ariſtotelis operibus continentur.* Bernardus tamen Lutzenburgus in catalogo hæreticorum, inter hæreſes Hermanni Rijſwick propter quas primò carcere, deinde vivicomburio punitus eſt, etiam hanc recenſet, quod docuerit; *Doctiſſimum Ariſtotelem, & ejus Commentatorem Averroëm, veritati fuiſſe propinquiſſimos.* Similia vide apud Hotting. *Diſp. de Melchiſedeco. Ennead. pag.* 173.

In concilio Tridentino diſputatum tandem, priſcis quidem ſeculis permiſſum fuiſſe, in ſacræ Scripturæ libros Commentarios ſcribere, neceſſitate id

poſtulante, quòd paucæ eſſent expoſitiones Bibliorum, & nullo, ſicuti hoc ſeculo, impendente turbarum metu. Scholaſticos igitur Theologos, cum viderent nullam eſſe in Eccleſiâ aliarum Interpretationum neceſſitatem, & ſcripturam non modò ſufficienter, ſed etiam copioſè explicatam, aliam rerum ſacrarum tractandarum rationem iniviſſe. Cumque viderent homines ad diſputandum ſuopte ingenio proclives, ſatiùs duxiſſe diſtinere eos potius, Ariſtotelis effatis & rationibus, atque interim verbo Dei cultum & reverentiam debitam conſervare; cui plurimum decedat neceſſe eſt, quando illotis vulgi manibus tractatur, aut curioſis, tanquam materia exercitandis ingeniis propinatur. Atque hæc ſententia eò confidentiæ proceſſit, ut F. Ricardus de Mans, ordinis Franciſcanorum, non erubeſceret dicere, fidei dogmata, operâ ſcholaſticorum in præſens ſic enucleata, ut in poſterum ex ſcripturâ ea addiſcere nihil eſſet opus. Eam olim in Eccleſiâ legi, & in ſcholis addiſci ſolitam, ad populum inſtituendum. Nunc verò in Eccleſiâ lectitari, ut orare doceat ſolum, qui unicus debet eſſe illius uſus; non autem ut addiſcatur. *Hiſt. concil. Trid. lib.* 2. hinc tandem factum eſt ut illi etiam qui Theologi audiebant, aut ipſi S. Scripturam non legerint, aut legentes non intellexerint. Lutherus jam anno ætatis vigeſimo artium Magiſter renunciatus erat, anno verò ſequenti in Monaſterio Auguſtinianorum Biblia primum vidit. Andræas Caroloſtadius jam octo annorum Doctor erat, cum ad ſcripturarum lectionem accederet,

& tamen, cum circa annum 1510. in Acad. Wittenb. pro Licentiâ diſputaſſet, Actis Academiæ inſertum fuit hoc elogium, quod fuerit *ſufficientiſſimus.* Quidam Doctor Theologus rogatus de Decalogo negitabat ſe ejuſmodi librum in Bibliotheca ſua habuiſſe unquam. Agnoſcebant multi Sorbonici, imò *per Diem* jurabant, *ſe plus quam* 50. *annos habuiſſe, quod neſciebant, quod eſſet Novum Teſtamentum. Amam. Antibarb. Bibl.* Subinco, poſtquam Archiepiſcopus Pragenſis factus eſſet, demum literas didicit, cum ad illud uſque tempus ἀναλφάβητος fuiſſet. *Hiſt. perſec. Bohem. cap.* 8. §. 9. Simile narrat Hyperius, *lib.* 1. *de lectione S. Script.* ſe audiviſſe in Galliâ ſenem & canum & modeſtia ſingulari virum, qui narrabat ſe renunciatum fuiſſe Doctorem Theologiæ in Sorbonâ Pariſienſi, cum nunquam vel tria capita in ſacris Bibliis perlegiſſet: Annos deinde aliquot egiſſe Eccleſiæ non obſcuræ Paſtorem, & quamvis quotidie Pſalmum 119. in quo mirificè commendatur ſtudium, efficientia & uſus verbi Dei aliquoties inſuper repetuntur hæc verba; In lege Domini meditabor die ac nocte, decantaſſet, nunquam tamen de libris ſacris, ſtudio percipiendæ veritatis, evolvendis quicquam ſibi in mentem veniſſe, nunquam etiam ſe concionem de ſcripturis ad populum habuiſſe. Quomodo autem ſacrum textum intellexerint, patet ex doctrinâ tunc recepta, Narrat Eraſmus, *Eccleſ. lib.* 2. *& in epiſt. Hieron. ad Heliod. ſodalem tom.* 1. magni nominis Theologum, quem ta-

men honoris cauſâ non nominat, verba Prophetæ Habacuc, *Turbabuntur pelles terræ Madian*, de cute Bartholomæi excoriati interpretatum eſſe. Et Melanchthon, in Encomio Eloquentiæ, quod in 1. Tomo declamationum ejus legitur, bellos hos homines ait cœpiſſe rixari de commenticiis verborum compoſitionibus, quid interſit inter hæc *Papam vidi, & vidi Papam*: & extare articulum Pariſienſem, *Ego currit*, male latine dici, hæreticum eſſe quiſquis diſſenſerit. Alius quidam ex Magiſtris noſtris, cum enarraret ea quæ de Melchiſedeco in Geneſi proditâ ſunt: *Rex Salem, Panem ac vinum protulit:* non animadvertens *Salem* loci nomen eſſe, multa de condimenti vi ac naturâ diſſeruit. Jacobus Ceratinus Sacerdotali dignitati inaugurandus, à Barbaris pro more interrogatus, ut Grammaticalis regulæ authoritatem recitaret hominum doctiſſimus, ſpurcæque Barbariei proculcator ſtrenuus, ingenue negavit ſcire ſe: ad quod reſponſum è veſtigio ex adyto illo ſanctiore, ut profanus juſſus eſt excedere, grammaticamque felicius ac diligentius evolvere. *Iunius prov. Iſthic vellus non carpitur.* Scitum eſt quod de Matthæo Phriſſemio, qui artes liberales Coloniæ docuit, refertur à Georgio Fabrino in vita Joh. Rivii Atthendorienſis: Is Phriſſemius cum Theologiæ operam dediſſet & literis cultior ac linguis inſtructior eſſet, quàm aut Theologo Colonienſi, aut homini Chriſtiano, qualem Monachi tum eſſe volebant, conveniret; in honore uſitato petendo fert repulſam. Theologis autem literatam eloquentiam in eo, & Græci ſermonis

monis peritiam reprehendentibus, animoſè reſpondit: *Quia à veſtro collegio excludimur, ecce convertimur ad gentes.* Itaque juriſprudentiæ operam deinceps navans, decus & honores conſecutus eſt. Inſigne eſt alterum inſcitiæ exemplum, quod ibidem ab eodem Fabricio narratur: Rivium oderant ſacrificuli, quod eorum carperet imperitiam in canticis Eccleſiaſtis, quæ illi ſuo arbitratu mutabant. Notum eſt carmen Lactantii, an Honorii Fortunati? de reſuſcitato à mortuis Chriſto:

Ecce renaſcentis teſtatur gratia mundi,
Omnia cum Domino dona rediſſe ſuo.

Hoc aliter cani præcipiebant pueris, videlicet in die aſcenſionis Chriſti, hoc modo:

Ecce aſcendentis teſtatur gratia mundi.

Item in die miſſionis Spiritus Sancti, iſto:

Ecce ſpiritus mittentis teſtatur gratia mundi.

Quis autem non intelligit quam ſtolidâ & fatuâ imitatione? Talia non recte fieri cum doceret Rivius, quodam die ita tumultuabatur Johannes Zeidlerus ſacrificulorum antiſtes, artium Magiſter, & Tecelii monachi indulgentiarii olim collega, ut convitia faceret in templo præceptoribus, nec manus à pueris abſtineret, coram maxima hominum multitudine. Habebat adjunctum Caſparum Sagerum nudipedem Franciſcanum: quibus accuſantibus etiam Dreſdæ cauſam pro ſe dicere Rivius neceſſe habuit. Eraſmus de conſcribendis epiſtolis, narrat quendam ſpectatis moribus egregiaque doctrina, ab Epiſcopo quodam, propter injuriam non adhibiti ſolœciſmi rejectum,

nec

nec ac ſacerdotium admiſſum eſſe. Hoc tamen primis literarum Reformatoribus peculiare fuit, quod, non minus quàm Eccleſiæ ex Papatu renaſcentis Inſtauratores, ſua cum Barbaris habuerint certamina. Cum enim fœda earum artium, quæ ad humanitatem ſpectant, perrupiſſet, ac inveterata eſſet ignorantia, Herculeo labore ad hoc Augiæ ſtabulum repurgandum opus fuit. Immenſos ſpiritus, ſolo titulo ſuperbientes, ſumſerunt ſibi Theologi, omniumque diſciplinarum magiſterium ſibi arrogarunt. Lepida ſunt quæ narrant Ludovicus Vives de Veteribus Interpretibus Auguſtiniani operis de Civitate Dei, & Eraſmus *tom.* 4. *Epiſt. Hieron. fol.* 4. de inepto Theologo qui ſe magnum Eraſmo adjumentum, in explicando Hieronymo, attuliſſe ineptè & ridiculè credebat. Hic faſtus retundendus erat, duroque nodo durus erat adhibendus cuneus. De lite inter Capnionem & Theologos Colonienſes diximus ſuprà Laurentius Valla ab Inquiſitoribus hæreſeos poſtulatus fuit, quod Symbolum Apoſtolicum, non ab Apoſtolis, ſed à Nicenâ Synodo conſcriptum eſſe diceret : in quâ diſputatione ad eam abſurditatem prolapſi ſunt Sophiſtæ, ut decem prædicamenta, non ſecus ac decem præcepta, ad fidem pertinere cenſuerint. *Hotting. Hiſt. Eccl. N. T. part.* 5. *pag.* 248. Poſtquam in Scholis Grammaticis Alexandrum, Mammotrectum, ſimileſque Heroës, in ſuccum & ſanguinem vertiſſent, ad altercatricem Philoſophiam, tanquam ad ſcopulum aliquem, delati, illius ſordibus & Theologiam, & ipſam veram ac germa-

nam

nam Philoſophiam, immundo contactu, Harpyiarum inſtar, fœdiſſimè conſpurcarunt. Nec ullam, hac in parte, reformationem admittere voluerunt. quod ſuo periculo docuit Barbarorum ſophiſtarum antagoniſta *Petrus Ramus:* cum enim, Ariſtotelis exemplo, eloquentiam cum Philoſophiâ conjungeret, & Logicam imprimis artem, non in vanis clamoribus, & ſpinoſis diſputationibus, ſed in uſu conſiſtere, ex cordatis ac probatis auctoribus demonſtraret, atque adeo ad Grammaticam etiam deſcenderet, maximos tumultus Doctores Sorbonici excitarunt, quaſi ad Grammaticorum ſubſellia, non ſine ignominiâ ſui ordinis revocarentur. Cum enim Gotthica quarundam literarum pronuntiatio à Regiis Profeſſoribus emendaretur, tantis conatibus contrà iverunt Sorbonici, ut quendam ſacris addictum, quia contra eorum conſuetudinem pronuntiaſſet, ampliſſimis proventibus ſpoliandum curaverint, & abſque Regiis Profeſſoribus fuiſſet, miſer, ob Grammaticam hæreſin, Theologicis fructibus caruiſſet, lite jam coram Senatu Pariſienſi conteſtatâ. Incredibile eſt, ſed tamen verum, in Pariſienſi Academiâ Doctores extiſſe, qui mordicus tuerentur, *Ego amat*, tam commodam orationem eſſe, quàm *Ego amo:* ad eamque pertinaciam comprimendam conſilio publico opus fuiſſe. Nec deſtiterunt bonarum literarum oſores, pruiſque Ramum, in lanienâ Pariſienſi Anno 1572. oppreſſiſſent: Gymnaſii enim Prelæi foribus eſtractis, Ramo fruſtra veniam precanti, à ſicario vulnus in brachio

in-

inflictum eſt; pluribus deinde ictibus confoditur, è feneſtrâ, ſpiritum adhuc trahens, in aream præcipitatur, pedibus fune devinctis, per urbis ſordes devolvitur, capite à Chirurgo quodam truncato cadaver in Sequanam projicitur. vide vitam ejus à *Freigio* & *Bonoſio* deſcriptam. Quanta non ſuſtinuit Eraſmus? Non jam illa dico, quæ ad Theologicas pertinent controverſias, cum enim in religione ambidexter eſſet, utramque partem in ſe concitavit: ſed quod literarum reparationem attinet, hoſtes ſibi fecit Eccleſiaſticos, Colloquiorum & Moriæ editione: Italos logodædalos, imprimis J. C. Scaligerum, dialogo Ceeroniano: Plurimi verò Barbari in eum inſurrexerunt, cum Novum Teſtam. latinè redditum, atque in illud Annotationes ac Paraphraſin emiſiſſet. Anonymus quidam carpſit, quod *Magnificat* correxiſſet: Alius quod Principum Evangelii Johannis vertiſſet: *In principio erat Sermo.* Cornicis hujus oculos imprimis Configere voluit Eduardus Leus, cujus liber, à Germano quodam, in Bibliothecâ Minoritarum Lovanienſium, ſtercore oblitus eſt, in auctoris contumeliam. G. Neſcenus epiſtolâ ad Lupſetum addit epigrammata Conradi Goclenii, de hoc lepido facinore. Cenſuram præterea in Eraſmum ſtrinxerunt Facultas Theologica Pariſienſis, Stunica, Nicolaus Ecmondanus Carmelita Lovanienſis, Natalis Bedda, Petrus Sutor, Sorbonici, quos omnes editis apologiis confutavit; unicum addam exemplum quod *Manlius refert loco ſupra cit.* Vicarius Augu-

ſtanus Theologiæ Doctor explicabat Tubingæ librum Jobi, cum perveniſſet ad decimum vel undecimum caput, profeſſus eſt viſum ſibi fuiſſe Jobum magis illis enarrationibus, quam ſuis ulceribus cruciari. Tandem, fine illis lectionibus impoſito, dicebat *& ſe & Jobum lætari, quod illas explicationes deſineret.* quid mirum? creabantur enim promiſcuè Sacerdotes, non ad docendum, ſed ad miſſandum; atque in cantionibus non intellectis, frigidiſque Ceremoniis proram & puppim religionis conſiſtere putabant. Quin etiam tanta fuit barbaries, etiam tempore Reformationis, ut tales Sacerdotes inveniri fere non potuerint. Dicuntur in ditione cujuſdam Epiſcopi, vacaſſe 16. parœciæ, non aſpernandis reditibus dotatæ, quæ cum obtruderentur multis ſacrificis, integros tamen annos vacarunt. At eodem loco vacavit Carnificis ſeu ſpiculatoris munus, illam præclaram præturam una duodecim ambierunt. *Juſtus Jonas præfat. in Syrac. latinè ab ipſo redditum.* Huc facit hiſtoria de Davide Burgundo, Epiſcopo Trajectenſi, quod trecentos ſuæ ditionis Sacerdotes, ut indoctos aſinos, adeoque iſto munere indignos, tribus tantum exceptis, exauctoravit, narrante Eraſmo *lib.* 1. *Eccleſiaſtæ.* Plura non congeremus, quia reliqua abſolvere properamus.

Theologia hiſtorica, ex hiſtoriâ Longobardicâ, ſive legendis ſanctorum: ex *aureis legendis:* (quas Beza in vitâ Calvini, *Allegandas ſtercoreas* vocat, *ſpeculo exemplorum*; *vitis Patrum & ſimilibus petebatur.* De fabellis hiſce temporibus excogitatis vide

Dall.

Dall. de vero uſu Patrum lib. 1. *cap.* 3. Eraſmus in proverbio *Ventres* lepidum quid, huc etiam faciens ex etymologio Græco recenſet: Syſtematica,quæ in Scholis præſertim ὑποτύπωσιν ὑγιαινόντων λόγων tradit, poſt Johannem Damaſcenum, anteſignanum nacta eſt Petrum illum Lombardum ſententiarum Magiſtrum, quem totus Scholaſticorum chorus, quorum nomina nunc fere oblivione ſepulta ſunt, ſecutus eſt. *vide Hoornb. diſſertationem de controverſiis Theologicis ſummæ controverſiarum præfixam. Hotting. Hiſt. Eccl. N. T. part.* 3. *pag.*73. *& ſeqq.* Hi acutiſſimis ſuis ſubtilitatibus cornicum oculos confixerunt, ad illorum magiſtrales definitiones ac determinationes Petrus & Paulus obmuteſcant oportet. Paulus Fidem definiverat: Heb. 11. 1. *Subſtantiam rerum ſperandarum, argumentum non apparentium*; quæ definitio quamvis placuerit magiſtro ſententiarum, *lib.* 3. *diſt.* 23. tamen parum magiſtralis viſa eſt decretalium Gloſſatori, qui in gloſſematum ſuorum principio aſſerit hanc etiam ſpei convenire, ideoque aliam meliorem ſcilicet, ac magis magiſtralem ſubſtituit, nempe: *Fides eſt voluntaria certitudo abſentium, infra ſcientiam, & ſupra opinionem conſtituta.* quam definitionem deinceps explicat, & in ſpecies ſuas formatam ſcilicet, & informem magiſtraliter dividit. Operæ pretium mihi videtur hîc addere verba Petri Cunæi *de Rep. Heb. lib.*3.*cap.*9. *Ridicula ſuperſtitio eſt, de definitionibus ſemper ſollicitum eſſe. Quædam enim res haud recte limitantur. Ita rerum indoles fert. Profecto Doctores umbratici, qui omnia in*

for-

formulas includunt, ſæpe in arctum deſiliunt, unde pedem referre haud ſinit pudor, & incepti lex, hinc diſcordia, iraque & nulla modeſtia contentionis. Apoſtoli & Euangeliorum ſcriptores ſi brevi uſura lucis ad mortalium cœtus redirent, mirarentur, ad libros ſuos interpretandos, tot eſſe analyſes methodoſque, & ex ſophiſtarum nugis tot inſanas moles convectatas. Divina quadam res eſt in eorum ſcriptis horrida illa ſimplicitas, quam olim tanto quiſque felicius ſecutus eſt hercle, quanto propius tempora illorum attigit. Nunc, in hoc mundi ſenio, poſtquam intra famelicæ artis ſpatia ſtetimus, levibus atque inanibus præceptis effectum eſt, uti corpus divinæ ſapientiæ enervaretur & caderet. Thomas Aquinas Scholaſticorum omnium facile princeps, fuit qui hæc quatuor implacabiliter pugnantia indiſſolubiliter conjunxit, copiam, brevitatem, perſpicuitatem, obſcuritatem, de illo tum ſic judicavit Eraſmus Roterodamus, illum cum Luthero comparans; *quòd plus profecerit ac eruditus ſit ex lectione unius pagellæ Lutherianæ, quàm ex toto Thomâ.*

De Theologiâ Catecheticâ altiſſimum, apud illorum ſeculorum ſcriptores, uſque ad reformationis tempora, ſilentium. Unus qui eam curavit fuit Johannes Gerſon, Academiæ Pariſienſis Cancellarius; diſcipulus Petri de Alliaco Cardinalis Cameracenſis, à Carolo VI. Galliarum Rege, ad Concilium Conſtantienſe miſſus, ubi Papam concilio ſubeſſe docuit. Hic cenſuit expedire, ut fieret tractatulus ſuper punctis principalibus religionis, & ſpecialiter de præce-

ptis ad inſtructionem ſimplicium; quibus nullus ſermo aut rarò fit, aut malè. Adeo ne libellus quidem Catecheticus, ad rudium inſtructionem, tunc temporis fuit. Poſt habitum Conſtantienſe Concilium, omnibus bonis orbatus, Lugdunum fugit, ubi antea Cœnobii Cœleſtinorum Prior fuerat. In calce ejus operum, olim Pariſiis editorum, additur, ſolitum Gerſonem, tot errorum in Eccleſiâ graſſantium conſcientiâ perculſum, paulò ante mortem, congregare multos puerulos in templo, quorum veluti Præceptor erat, eiſque præire precatiunculam, vulgari ſermone, in hæc verba: *Mi Deus, Creator meus, miſerere miſeri tui famuli Johannis Gerſon. Catal. teſt. verit. pag.* 804. 805. *Hoornb. tractatu belgico de Catech. Cap.* 4.

Politia Eccleſiaſtica ſecundum jus Canonicum adminiſtrabatur. Antiquiſſimus Canonum Collector Iſidorus Hiſpalenſis: ſecutus deinde Burchardus Wormatienſis Epiſcopus tempore Ottonis 3. & Henrici. 2. Nec multò poſt Ivo Carnotenſis Epiſcopus, Item Creſconius, Anſelmus, Deus-dedit Cardinalis, Gregorius Presbyter, qui volumen ſuum Polycarpum inſcripſit, ſicut Ivo Pannormiam & Decretum. Noviſſimus Gratianus Monachus Benedictinus, Bononienſis, Anno 1151. qui decretum compilavit, cui additæ deinde Decretales Clementinæ, & Extravagantes, quibus partibus corpus Juris Canonici conſtat: quod à Bibliandro *Pludermentum deliriſſimum* vocabatur. Hoc tantum agit, ut Papæ tyrannis in Eccleſiam ſtabiliatur.

Hoc

Hoc rerum ſtatu cum omnis (ut olim tempore Noachi) caro viam ſuam corrupiſſet, rari fuerunt, qui libros aut bibliothecas curarent. Magiſtratus quidem urbis Magdeburgenſis jus civile Romanum abbreviatum, & ſaxonica lingua conſcriptum, non ſine reverentiâ cuſtodiebat, quod Caroli M. authoritate firmatum erat, eoque in deciſione cauſarum circumvicinæ gentes recurrunt. *Pius 2. deſcript. Europ. cap.* 31. Sed hoc politica tantum attinet, & parum eſt reſpectu immanis illius barbariei. Monachi, qui antea libris deſcribendis occupati fuerant; nihil præter operoſas ceremonias in templis, & antris ſuis tractarunt, Bibliothecas eorum deſcribit Menotus Anno 1562. Concionator Gallicus, *apud Wolf. lect: memor. tom.* 2. *pag.*820. *Sed nunc quid in came-*
,, *ris ſacerdotum reperietis? an expoſitionem Epiſto-*
,, *larum, aut Poſtillam ſuper Euangelia? Non. Fa-*
,, *ceret eis malum in capite Magiſter Nicolaus de Lyrâ:*
,, *Quid ergo? unum arcum vel baliſtam, Spatham*
,, *aut aliud genus armorum, aut ſcortorum.* Similibus inſtrumentis inſtructa erant ſcrinia Canonicorum Hildesheimenſium; cum enim Johannes II. ad ejus Eccleſiæ Epiſcopatum vocatus eſſet, bibliothecam ſibi monſtrari rogavit; Aulici & Canonici eum in armamentarium optime inſtructum deduxerunt, hiſce libris Epiſcopatum contra hoſtes defendendum fore dictitantes: Ille verò talem bibliothecam, nec vitæ ſuæ inſtituto, nec moribus congruentem averſatus, relicto Epiſcopatu ad privatam vitam rediit. Non multò poſt Auguſtæ Vindelicorum factus Epiſco-

pus, ubi inter libros, quibus bibliotheca illa inſtructa eſt, vixit, cum autem inter Senatum, Clerum ac Populum tumultus orti eſſent Wormatiam conceſſit. Obiit anno 1373. *Bruſch. de Epiſc. Germ. tom.* 1. *fol.* 123. 146. 210. 211. Eraſmus Alberus, cum, juſſu Electoris Brandeburgici, viſitaret Cœnobium Franciſcanorum, Biblia quidem invenit nuſquam, ſed alios quoſdam libros, tam horrenda & blaſphema continentes, ut nemo ſanus talia vel excogitari, vel ſcribi, nedum fidem apud aliquos mereri credere unquam poſſit: ex quibus, maximè verò ex libris *Conformitatum S. Franciſci*, collegit librum qui titulo *Alcorani Franciſcanorum* circumfertur. Ipſum verò librum *Conformitatum* domi ſuæ diligenter ſervavit M. Lutherus, ut os obſtrui poſſit Pontificiorum impudentiæ, qui hodie, ex regulâ nebulorum, quidvis negant, atque hujus farinæ libros ipſi coëmunt, ne meretricis Babylonicæ pudenda nuditas orbi patefiat amplius. Cum his rebus otia fallerent Monachi, quis miretur ab eis inventam eſſe magnam illam humani generis perniciem, Diabolo monſtrante, tormenta bellica, & pulverem pyrium? *Vide Paralip. Abb. Urſperg. circa annum* 1446. *Munſter. Coſmogr. lib.* 1. *pag.* 488. *Pinc. ænigm.* 34. *lib.* 3. *Jonſton. Conſt. natur. pag.* 83. In cœnobio Lutzelſteinenſi, ordinis S. Benedicti, in quo vixit Wolfgangus Muſculus, bibliotheca nulla fuit. Accidit verò, ut aliquando, ſub ipſo ædium tecto, confuſam diſſolutarum membranarum congeriem Muſculus offenderit, ex quâ

aliquot Ciceronis opuſcula, & Ovidii opera omnia collegit. *M. Adamus in vita Muſculi.* Sic libros Monachi curabant. Sicubi tamen Bibliothecæ ſuperfuerunt, nihilo tamen diligentiores Monachi; unde Georgius Sabinus Monachos libros, pro more, catenatos ſervantes, hoc epigrammate riſit:

Haud ſecus ac duro fugitivos carcere ſervat
Veſtra catenatos bibliotheca libros.
Quid mirum? ſi nulla viget doctrina, colendi
Doctrinæ auctores hîc ubi vincla gerunt.

Horum βιβλιοθῆκαι verè βιβλιοτάφοι. Cujus verò generis fuerint hi tam diligenter cuſtoditi ſcriptores audiamus ex Eraſmo *de conſcrib. Epiſt. Ubi nunc in Scholis auditur Michaël Modiſta, ubi gloſſema Jacobi, ubi citatur catholicon, Brachilogus aut Mammætrectus, quos olim, ceu rarum theſaurum, aureis literis deſcriptos habebant Monachorum bibliothecæ?* Monachi tamen Benedictini præ cæteris propter Bibliothecas celebrantur, ex quibus multa collegit Weſſelus Groningenſis, Gansfortius, Magiſter contradictionis, quibus Theologos ſui temporis vexavit, ut narratur in ejus vitâ, ubi etiam mentio fit *Bibliothecæ Adwerdienſis* in agro Groningano. Apud Benedictinos nemo clarus extitit, qui non opere aliquo Mathematico (nam Mathemata præcipuè curabant literati) eruditionem ſuam egregiè teſtatus ſit, atque ejus monumentum in bibliothecis reliquerit. *Phil. Mel. ſerm. de ſtud. corrig. declam. tom.* 1. In *Monaſterio Herveldenſi* cartarium

in quo ſervabatur epiſtola Nicolai II. Pont. R. Abbati ſcripta. *Schafnab. ad annum* 1059. Imperante Henrico III. *Brema* cum templo ſummo, atque Epiſcopi domo, reliquiſque ſacris ædibus, tota eſt incendio conſumta, theſauri Eccleſiæ, ornatus, libri, in quo potiſſimum decrimentum, penitus exuſti. *Emm. Rer. Friſic. dec.* 1. *lib.* 6. *Abbatis Spanheimenſis* bibliothecam literis antiquis, optimis, rariſſimiſque in omni literaturâ libris decoratam vidit Pellicanus. *M. Adamus in ejus vita. Moguntinenſis* Bibliotheca inſignis incendio periit ſub Conrado Comite à Wittelsbach Archiepiſcopo, qui obiit anno 1205. *Bruſch. de Epiſcop. Germ. fol.* 11. *tom.* 1. Eccleſiæ *Conſtantienſi* circa annum 900. præfuit Epiſcopus Salomon, qui in San-Gallenſi monaſterio ab Iſone liberaliter inſtitutus, literarum amorem non abjecit. Libri latine ab eo ſcripti & in San-Gallenſi, & Conſtancienſi bibliothecis fuerunt. Suam enim Eccleſiam Conſtantienſem multis ornamentis, plurimis præſertim libris optimis, illuſtravit *ibid. fol.* 36. Anno 1250. cum *Ratisbonæ* Conrado Frederici II. filio inſidiæ ſtructæ eſſent, Conradus illis extrema quæque minatus eſt. Eccleſia *ad S. Emmeranum* vexationem ſuam Bibliothecæ libris quingentis redemit, ad quam redemtionem altare aureum, quod à temporibus Remſoldi exſtructum, uſque ad ea tempora duraverat, 67. marcarum auri expenderunt. *Paralip. Abb. Urſ. Naucl. gener.* 42. Bertoldus Verdenſis Epiſcopus *in templo Mauriciano* inſignem Bibliothecam collegit: obiit, anno 1503.

Bruſchius de Epiſcop. Germ. fol. 235. *tom.* 1.

Magdeburgenſes etiam quaſdam bibliothecas annotarunt, *Cent. XI. & XII. Cap.* 7. Theobaldus, Caſſinenſium Monachorum Abbas, deſcribi curavit libros Auguſtini de Civit. Dei, In Pſalmos, de Trinitate, & plures alios. Gerbertus Remorum Epiſcopus, poſtea Papa Rom. Sylveſter II. Omnium abſtruſiorum ſcientiarum diligentiſſimus indagator, ut etiam in Magiæ ſuſcipionem venerit, ut Platina non obſcure narrat, Bibliothecam per omnem Europam conquiſivit: Epiſt. 44. ſcribit Ecberto Abbati Turonenſi: *Bibliothecam aſſidue comparo, & ſicut Romæ dudum, & in aliis partibus Italiæ, in Germaniâ quoque & Belgicâ ſcriptores, authorumque exemplaria multitudine nummorum redemi, adjutus benevolentiâ & ſtudio comprovincialium, ſic, identidem apud vos per vos fieri, ſinite ut exorem.* &c. *Hamburgenſis Bibliotheca* per Anſgarium inſtituta, tempore Ludovici & Lotharii conflagravit. *Bibliotheca* autem *Campidonenſis* exuſta. *Bibliotheca* vero *Eccleſiæ Hannonienſis* ex incendio ejus Eccleſiæ ſola ſervatur, anno 1123. Monachis Hirſaugienſibus ſuccedentes Clerici ſeculares, cum ſuis concubinis omnia in nihilum redegerunt, ut nec libris, quorum ingens ibi copia collecta fuerat, per dilgentiam veterum Monachorum, parcerent, paucis annis turpiter vivendo, pretioſiſſimum illum bibliothecæ theſaurum adeo deſtruxerunt, ut nec unum quidem codicem alicujus pretii reliquerint. O librorum helluones! *Bibliothecam* verò *Hirſaugienſem* pretioſam fuiſſe in-

de conjicere licet, quod cum à primâ fundatione, per annos fere 180. multi doctiſſimi viri, per ordinem ſibi ſuccedentes, in eodem Monaſterio floruerint, non eſt veriſimile, eos vel ad tantam doctrinam perveniſſe ſine libris, vel ad decorem bibliothecæ nihil ſuo tempore ſcribendo appoſuiſſe. *Argentinenſis Eccleſiæ bibliotheca* ſtudio Wernheri, qui obiit anno 1028. Archiepiſcopi plurimum aucta. Hermannus Contractus & Ruggerus Abbas Fuldenſis hac laude quoque floruerunt. Cum ergo libri fere ſepulti eſſent, & vivi Doctores obmuteſcerent, parietes & lapides ſeculorum, vitia hominibus exprobrarunt. Tales picturas recenſet *Beza epiſt.* 81. *Spanh. Genev reſtit. pag.* 87. 88. *Hotting. hiſt. Eccl. N.T. part.* 4. *pag.* 1027.

Circa annum Domini 1520. reperta ſunt exemplaria prophetiarum Abbatis Joachimi, qui vixit anno 1200. cum ejuſdem imaginibus, unum in Chartuſianorum Monaſterio: Alterum in bibliothecâ illuſtriſſimi Senatus Noribergenſis, pictum ante annos 200. Tertium editum eſt à Theophraſto Paracelſo: quartum à Johanne Adraſdes: Quintum typis Venetianis, anno 1589. a Palſchalino Regiſelmo: omnia cum annotatis. Sed & Schalichius Apoſtata, contra mentem authoris, ſuper eas pro Papâ gloſſas mendaces edidit. *Wolf. lect. memor. Centen.* 12. *Catal. teſt. Verit. pag. pag.* 681. *item pag.* 644. 675. *Rhonæus de Reform. Antichr. tom.* 2. *plures tales imagines proponit. & Wolf. cent.* 16. Multa etiam tanquam ex naufragio, nobis relicta

ſunt

ſunt eorum operâ, qui doctrinarum & hiſtoriarum compendia affectarunt, cum jam literæ in barbariem irent. Quod variis modis factum eſt. Quidam ipſos authores in epitomen redegerunt, ipſis authorum verbis ſervatis, aut paulùm immutatis. Alii breviaria quædam proprio ſtylo confecerunt, ex variis ſcriptoribus excerpendo, quod in rem videretur. Nonnulli quaſi centones conſarcinarunt ex pluribus ſcriptoribus, qui rem eandem tractabant, alia ab his, alia ab illis ſumendo, ac corpus unum, hinc inde, collectis alienis membris, aut membrorum particulis, condiderunt. Ita Digeſta contexuit Tribonianus ex plurimis ICtorum ſcriptis. Alii ad privatum ſtudiorum uſum, inter legendum, laudabilia loca ad oram notabant; eoque etiam interdum, ut firmius memoriæ inhærerent, deſcribebant, præſertim ſi hiſtoriam aliquam egregiam continerent, aut luculentam alicujus loci, aut rei, aut perſonæ deſcriptionem. Quin imò & conſueverant multi ſtudioſi, ſi quem authorem legerent, retento lectionis ordine, quicquid ex eo judicarent excerpendum, in codicem ſuum regerere, & ſibi ſervare, unde factum, ut hæc in bibliothecis privatorum reperta, ſæpe à librariis pro integris authorum operibus deſcripta fuerint, & ad poſteritatem propagata. Ita conſervatus eſt elegantium nequitiarum curioſus Petronius Arbiter. Alii per locos communes digeſſerunt, quicquid præclari in authoribus occurrebat, & ſub certos & generales titulos, quæ ex variis defloraverant, congeſſerunt. Hoc

modo univerſam hiſtoriam Græcanicam concerpſit Conſtantinus Porphyrogenneta. In Græcia enim Muſæ tutum domicilium habuerunt, cum barbaries Europæ incubaret. Etſi enim magna fuit & Principum petulantia, & populi licentia, præſertim poſtremis temporibus, cum licentiam auxerunt latrocinia Turcica; certum tamen eſt, libros Veterum hiſtoriarum, mathematum, artis medicæ, doctrinæ legum, ac ſacrarum literarum ibi conſervatos, indeque exilio tranſlatos eſſe in Italiam; ex Italiâ in Germaniam & Galliam. De hoc Conſtantino Porphyrogennetâ memoriæ proditum eſt, eum non contentum fuiſſe, quòd ex omnibus terrarum orbis partibus libros quoſque optimos ſummâ curâ conquiſiverit; ſed id etiam operæ publicè utilis navari voluerit, ut, pro rerum diſcrimine, authorum quorumcunque ſcripta, in certas claſſes quæ LIII. fuerunt, tributa, congererentur: ut quaque de re, ſi tempus poſtularet, exemplorum hypotheſes in promtu eſſent. Illa prima *περὶ βασιλέων ἀναγορεύσεως* erat, viceſima ſeptima *περὶ πρέσβεων*. Cæterarum neque niſi paucarum, præter *τὸ ἐπώνυμον*, ſcitur nihil, idque ex margine libri legationum calamo exarati, ubi lector argumentum, quod alias aliud attingitur obiter, *ζητεῖν* jubetur, *ἐν τῷ περὶ ἐπιβοῶν*, *ἐν τῷ περὶ κυνηγεσίας*, *ἐν τῷ περὶ στρατηγημάτων*, *τῶν στρατῶν*, *ἐν τῷ περὶ νίκης*, *περὶ δημηγοριῶν*, *ἐπιστολῶν*, *ἐθῶν*. Hæ injuriáne temporis ſint amiſſæ, an alicubi ſerventur? nondum liquet. De legatis partem edidit Fulvius Urſinus, partem

tem Hoeſchelius, *vide ejus præfationem ad has ἐκλογάς.* Voſſ. de hiſtor. Gr. lib. 2. cap. 26. *Et Salmaſii judicium de L. Ampelio*; qui hos Epitomatores, contra nonnullos qui illos reos peragunt illius incuriæ, quæ nobis tot præclaros abſtulit ſcriptores, defendit; abſque iis enim fuiſſet, multi ſcriptores funditus toti periiſſent, quorum reliquiæ nunc ſuperſunt. præſtat ſanè aliquomodo eſſe quam omnino non eſſe. Qui reliquias ſanctorum corporum conſectantur, ſat habent ſi vel uno officulo potiri queant; Beatiores certè ſeſe judicarent, ſi totum corpus aliunde nanciſci poſſent: Hoc cum non liceat, ſaltem eo quod licet, contenti ſunt. Ita nos erga veterum ſcriptorum reliquias oportet eſſe affectos, & illis gratiam habere, per quos eæ, qualicunque modo, ad nos ſalvæ fuere tranſmiſſæ.

Per hæc tempora Bohemia, ut Eccleſiæ purioris, ita & literarum & librorum etiam ſedes fuit, Carolus enim Bohemorum quidem Rex undecimus, Romanorum autem Imp. ejus nominis IV. Academiam Pragenſem inſtituit. Ipſe in eam ingreſſus aliquando quatuor integras horas doctorum diſputationes audivit, purpuratis moleſtè ferentibus, & cœnæ tempus adeſſe clamantibus, quibus ille βασιλικῶς reſpondit: *Mihi tempus eſt, vobis minimè: Nam cœna mea hæc eſt.* Huſſitis autem, propter cædem quorundam ex ſuis à Senatu factam, tumultuantibus, collegium Caroli direptum, & nobilis illi Bibliotheca adjecta, disjecta eſt. *Middend. de Acad. Chriſt. lib. 2. Æn. Sylv. Hiſt. Boh. cap.* 33. 34. Quidam

dam ex Bohemis, genere nobilis, Oxoniæ in Angliâ literis ſtudens, cum Johannis Wiclefi libros offendiſſet, quibus de realibus univerſalibus titulus inſcribitur, magnopere illis oblectatus, exemplaria attulit ſecum. Inter quæ de civili, de jure divino, de Eccleſiâ, de diverſis quæſtionibus, contra Clerum pleraque volumina, veluti pretioſum theſaurum patriæ ſuæ intulit. Hinc verbi Dei puriore doctrinâ illuminata Bohemia, maximè miniſterio Johannis Huſſi, & Hieronymi Pragenſis, dilectiſſimorum & jucundiſſimorum in vitâ ſuâ, in morte quoque ſuâ non ſeparatorum. Nec parvus eorum librorum numerus fuit; ſupra ducenta volumina, pulcherrimè conſcripta, bullis aureis, tegumentiſque pretioſis ornata, auctoritate Subinconis Epiſcopi Pragenſis, concremata fuiſſe traduntur. *Æn. Sylv. Hiſt. Boh. cap.* 35. Memorabile eſt quod idem *cap.* 36. refert, fuiſſe monaſterium ad ripam Multaviæ, quâ fluvius Moſa illi jungitur, ſitum, in quo præter cætera, circum hortum ambitus fuerit, in cujus lateribus vetus novumque Teſtamentum, ab initio Geneſis, uſque ad Apocalypſin Johannis, literis majuſculis, in tabulis ſcriptum continebatur, notis, quo altius irent, paulatim creſcentibus, ita ut à ſummo uſque deorſum facilis lectio præberetur, quod decus Huſſitarum tumultibus quoque deletum eſt. Wolfius (*lect. memorab. centen.* 2. *ad annum* 140. *ex Theophraſto de peſtilitate*) refert, Libros Galeni & Avicennæ, aliàs corruptiſſimos, in cœnobio quodam civitatis *Braunaw*, in finibus Bohemiæ, cum optimorum authorum

the-

theſauro, ut etiam in cœnobio *Polphir* in Boruſſiâ ſervari perfectiſſimos.

CAPUT IX.

De Bibliothecarum per & poſt expulſam Barbariem Παλιγγενεσίᾳ.

SECTIO I.

Accingimur ad lætiora tempora, quibus poſt depulſas ingentes illas, & plus quam Cimmerias, ignorantiæ tenebras, linguæ, artes, & ſcientiæ novo ſole illuſtratæ ſunt. Tantum opus brevi temporis ſpatio abſolvi non potuit; præludium ejus, & quâſi aurora, fuit reſtitutio Romanæ juriſprudentiæ, cujus hiſto-
„ riam, ut capite ſuperiori, verbis *Jacobi Gotofredi*
„ recitabimus: Sed commodum accidit, inquit, ut
„ circa ea ipſa tempora, quibus jam omnis nitor Ju-
„ riſprudentiæ Juſtinianéæ ferme decoxerat, ſalutari
„ quodam ſidere & divinâ virgulâ ſexcentos ferme
„ annos, medio quaſi ſeculo duodecimo A. D. 1136.
„ Opus inſtinianéum in occidente efferri cœperit.
„ Exactis quippe â Lothario Imp. II. Saxone, ex
„ Italiâ Normannis, & ab eodem ductu Innocentii
„ II. Pontificis, Melphi ſeu Amalphi civitate Apuliæ
„ (quæ pars Italiæ diu poſt alias in poteſtate Græco-
„ rum Impp. ſteterat) expugnatâ, repertum anti-
„ quiſſimum illud exemplar, & Juriſprudentiæ

An-

„ Ancyle pandectarum, quod Piſani ab Innocentio
„ II. Pont. Max. & Lothario Cæſare, item II. quia
„ claſſe eos adverſus Normannum Rogerium juviſ-
„ ſent, ceu egregiæ navatæ operæ monumentum &
„ præmium, retulerunt, ejuſque donationis, per
„ Lotharium collatæ, inſtrumentum habuiſſe, ſe
„ Plotius Gryphius, Piſanus Hiſtoricus affirmat:
„ Et habuerunt id diu penes ſe Piſani, unde & in
„ gloſſis Piſanæ Pandectæ vocantur, donec per Gi-
„ num Caponium Florentini A. D. 1406. Piſis in
„ poteſtatem redactis, ſubjectionis ſymbolum trans-
„ tulerunt. Unde Pandectis Florentinis nomen.
„ Inde idem Lotharius Irnerii (quem alii Vernerium
„ vocant) qui Authenticas Codici ſubtexuit, con-
„ ſilio, Jus Iuſtinianéum & in foro obſervari, &
„ in Gymnaſiis doceri juſſit, ac nominatim, pre-
„ cibus Mathildæ Comitiſſæ Tuſciæ, Piſis doceri,
„ quod Abbas Uſpergenſis retulit. Itaque Irnerius
„ & jus Iuſtinianéum è bibliothecis eduxit, & pri-
„ mus præterea, interpretationem addidit. Ab hoc
„ initio ad alias civitates Italiæ & tranſmontana Gal-
„ liarum propagata Juriſprudentia, poſtquam ſemel
„ Irnerius vexillum extulit. Cum autem Soloci filo,
„ & jejunâ atque aſperâ Interpretum operâ Jus tra-
„ ctaretur, ſine ullo hiſtoricæ aut philologicæ cogni-
„ tionis lumine, qua deſtituti ubique paſſim impe-
„ gere, Accurſii gloſſam, ceu fundum Juriſpru-
„ dentiæ, ſequi & enarrare contenti, textu jam
„ penè neglecto, & abolitis penè libris Juſtinianéis,
„ exorti certatim qui Juriſprudentiam ab his impo-
„ litis

„ litiis vindicarunt, tum ſcriptis, tum ipſo textu in-„ ſtaurato & in his Pandectis Florentinis eductis.
„ *Hæc Gothofredus.* Pandectas Florentinis non ſine gravi cauſâ proferri mos eſt, ſit autem accenſis funalibus, Monachis, qui eas ſervant, & ſummis Magiſtratibus, aperto capite, reverenter adſtantibus. In iis nullæ interpunctiones, nulla ſcribendi compendia, grandes ubique literæ, & compares. Græcum in fronte epigramma, Græcæ præfationes, authorum librorumque index, quorum hæ leges à fonte emanarunt, ut Juſtiniani ætate librum deſcriptum eſſe appareat. *Politian. lib.* 10. *epiſt.* 4. *epigramma legere eſt lib. XI. ep.* 25. Iuriſconſultorum celeberrimus Cujacius multoties bis mulle aureos ſe depoſiturum obtulit de reſtituendis Pandectis hiſce, ſi ad annum ſibi utendæ commodarentur, & quamvis nihil non fecerit, commendatione Philiberti Sabaudiæ Ducis, & Margaritæ uxoris, ipſis etiam ſponſoribus de reſtitutione allegatis, nihil tamen impetrare potuit. Tantum à Coſmo reſponſum, ſi Florentiam veniret, fore, ut libro ad plenam ſatietatem uti poſſet, neque ad ſe accepiſſe ipſum pœniteret. Id unum ad explendum animum ſibi defuiſſe, in eoque ſe deſiderio moriturum teſtatus eſſe Cujacius. *Thuan. de vit. ſua. lib.* 1. Hæc quoque fuit ſumma votorum *Georgii Conradi Cruſii*, noſtri, dum viveret, amici, qui magna & ſua, & Zutphaniæ noſtræ gloria, magno auditorum & doctorum omnium applauſu, Jus civile in Academia Lugduno-Batava interpretatus eſt. Vehementer hic dolebat paucorum operâ

excuſſum eſſe αὐτόγραφον, in quo tam multa multis obſervari potuiſſent. Ideoque Reip. & omnium quibus jus cordi eſt intereſſe judicabat, illum librum curatius evolvi.

Pleniſſima verò lux exorta eſt, poſtquam Græci, inter quos & religionis puritas, & literarum ſtudia majori ſplendore hactenus viguerant, quam in Italiâ, Germaniâ & reliquis Europæ partibus, Turcarum armis ſuperati, unà cum Muſis in exilium abierunt. Hac clade bonarum artium ſtudia in Græciâ quidem extincta, in Italiâ vero & Germaniâ rurſus excitata ſunt. Ingenuè hoc fatebatur Johannes Argyropilus Byzantius, qui à Coſmo Medice, Petro filio, & Laurentio nepoti præceptor datus, primùm Florentiæ, deinde Romæ Græcos authores enarravit, quem cum Romæ Capnio Thucydidem interterpretantem audiret, Argyropilo reverenter ſalutato, narrat, ſe ipſius doctrinæ cupidum eſſe, Argyropilus interrogat cujas ſit, an etiam Græcam linguam intelligat: Hic narrat ſe Germanum eſſe, & Græcæ linguæ non omnino rudem: Jubet igitur Argyropilus eum legere partem Thucydideæ concionis, & reddere ſententiam. Legit Capnio clarâ voce, & addit interpretationem; cumque & ſonus pronuntiationis non eſſet agreſtis, & ſententia recte & bonis verbis reddita eſſet, animadvertit Argyropilus, non admodum tyronem eſſe in lingua Græca & gemens exclamat: Græcia noſtro exilio tranſvolavit Alpes. *Peucer. chron. car. lib.* 5. *in Mahumete II.* Suppar planè fuit judicium Legati cujuſdam Veneti,

neti, quod recitatur tom. I. declamationum Phil. Melancht. in encomio Suevorum: Cum enim apud Cæſarem Fredericum Legatus ſui Principis eſſet Capnio, & cum Venetæ civitatis Oratoribus, ibidem agentibus, frequenter eſſet, accidit ut ſorte Capnio pulcherrime Græcè ſcriptum Novi Teſtam. enchiridion manibus geſtaret, quod cum vidiſſet Venetus, ſimulque animadvertiſſet non eſſe rudem Græcarum literarum Capnionem, converſus ad ſuos Collegas, ait: *Videte, quæſo, in Germaniâ hunc virum propter cognitionem literarum in admiratione eſſe, quas noſtri tam pertinaciter contemnunt.*

Bibliothecarum reparationem promoverunt tum liberalitate Magnates, tum induſtriâ eruditi & typographi.

Primus inter Magnates hic nobis occurrit *Fridericus II. Imp.* qui cum literas & artes ipſe exactè didiciſſet, Neapoli Academiam condidit, & alibi ante conſtitutas exornavit & amplificavit. Auxit etiam ornamenta, jura, immunitates & dignitates ordinis ſcholaſtici, latis de his & ſancitis legibus publicis. Multa ex Græco & Saracenico in latinam linguam traduci curavit, quæ reſtitutionem veræ & purioris philoſophiæ adjuvarent, ex Ariſtotele, Ptolomæo, Galeno, Avicenna & aliis, ita ut vel unius Frederici II. beneficio, Phyſica, Medica, & Mathematica ſtudia in occidente revixerint, quæ, inde uſque ab irruptionibus Gothicis & Vandalicis, neglecta jacuerant. Gregorii Nyſſeni opus de naturâ hominis, à Burgundione, hortatu Frederici II. tranſlatum Stabius poſtea

 reperit.

reperit. *Cuſpin. in Frider.* II. Liceat mihi hic inſerere memoriam *Benedicti Brugnoli*, qui Heroum, à Julio Cæſare Scaligero decantatorum, agmen claudit; idque ſolo fide illius ſomnii, ex quo eum, ſi vixit, hoc tempore vixiſſe colligo: talis enim ejus proſopopœja fingitur:

Sum Benedictus ego: Brugnolum ſæcula dicunt:
Ipſe tuum docui prima elementa Patrem.
Et Patrem, & Patruos, totamque ab origine gentem,
In quam ſum accitus Norica terra fuit.
Noricus huc à Leniaco me Cæſar adegit:
Cui genitor Pacis nomina ferre dedit.
Primus eò Latias adduxi candidus arteis
Græcaque non noto prima elementa ſono.

Succedant Pontifices Romani, inter quos primas, hac in parte, tenet. *Nicolaus V.* ante Thomas Sarzanus vocatus. Bononiæ literas & bonas artes didicit, maximè vero Philoſophiam & Theologiam, adjutus beneficentiâ Nicolai Albergati Cardinalis S. crucis, qui adoleſcentis ingenio delectabatur. Laudatur hujus Pont. Max. liberalitas, quâ in omnes uſus eſt: maximè verò erga literatos, quos & pecuniá & officiis curialibus, & beneficiis mirificè juvit: Eos enim præmiis nunc ad lectiones publicas, nunc ad componendum de integro aliquid, nunc ad vertendos Græcos authores in latinum perpulit, ut literæ Græcæ & Latinæ, quæ ſexcentis jam antea annis, in ſitu & tenebris jacuerant, tum demum ſplendorem adeptæ ſint. Miſit & literatos per omnem

mnem Europam, quorum induſtriâ libri ſconquirerentur, qui majorum negligentiâ, & barbarorum rapinis jam perierant. Jurium libros ex totâ Græciâ perquiſitos ad ſe juſsit adferri, & in latinam converti linguam curavit, magna præmia tralatoribus præbens. Quinque ducatorum millia promiſit ei, qui D. Matthæi Euangelium Hebraïcum adferret. Illicium fortè fuit, quo tot brevi deinceps tempore, ſub Matthæi nomine, Euangelia Hebraica cuſa, & venditata fuerint; Libri ſacri ejus juſſu deſcripti, auro & argento redimiti. Laurentius Valla, cum ab eo quæſiſſet Nicolaus V. cur ſenex jam & in latinis literis conſummatus, tanto ſtudio Græcas diſceret, Ut duplicem, inquit, abs te, Pontifex, mercedem accipiam. *Jov. Pontan. tom.* 1. *pag.* 270. Cum ei renuntiatum eſſet quoſdam eſſe Romæ, qui bonos verſus facerent, negavit bonos eſſe: *Cur enim*, inquit, *ad me non veniunt, qui Poetis etiam malis pateo. Herm. Barbar. præf. in Plin.* Adeo ingenia excitavit & fovit, ut vix ævum inveniri poſſit, quo magis humanitatis & eloquentiæ, cæterarumque bonarum artium ſtudia, quàm illius tempore floruerint. Illud certè nemo negaverit, tot ei à doctiſſimis viris inſcripta eſſe volumina, quot neque ſuorum prædeceſſorum, neque Imperatorum cujuſpiam nomini dicata comperimus. Unum tamen è doctis ab eo neglectum, mirandum eſt. Blondum Flavium Forolivienſem, qui res à declinatione Romani Imperii, uſque ad ſuam ætatem toto orbe patratas, in tres digesſit decadas, Romam deſcri-

bendo inſtauravit, Italiam illuſtravit, deinde, triumphantem urbem ſcribere adorſus, omnem vetuſtatem aperuit. Sed ita ferunt hominum mores. Peraro quenquam extollit Pontifex, quem præceſſor amavit. Hic itaque fundamenta jecit Bibliothecæ Vaticanæ, in quâ circiter tria millia librorum volumina condidit. Unde hoc epitaphio ejus inſertum elogium:

Conſilio illuſtris, virtute illuſtrior omni,
Excoluit doctos doctior ipſe viros & poſt.
Attica, Romana complura volumina linguæ
Prodidit, en tumulo fundite thura ſacro.

Ex Æn. Sylv. deſcript. Eur. cap. 85. *Platin. &c.*

Sequutus eſt *Caliſtus*, de quo Dominicus Capranicus, ſacerdos Cardinalis, cum intellexiſſet eum Pontificem creatum à Collegio Cardinalium, quod ejus degenerantem cognoviſſet animum, *quàm fatuè*, inquit, *fatui fatuum creavere.* hic paucis diebus ſumtuoſiſſimam hanc Bibliothecam diſſipavit. *Jov. Pontanus tom.* 1. *pag.* 385.

Xyſtus verò IV. qui Paulo II. ſucceſſit, non tantum pontes, vias, mœnia inſtauravit, ſed etiam Bibliothecam palatinam in Vaticano, advectis ex omni Europâ libris, conſtruxit, certoſque proventus, unde cuſtodes & librarii Latini, Græci, Hebraici menſtrua ſalaria, quibus ali poſſent, haberent, librique alii emerentur, aſſignavit. Quod ipſius epitaphium ſimulacro ejus in Pa-

latinâ Bibliothecâ aſſcriptum confirmat:

Templa, domum, expoſitos vicos, fora, mœnia, pontes,
Virgineam trivii quod repararis aquam,
Priſca licet nautis ſtatuas dare commoda portus,
Et Vaticanum cingere, Sixte, jugum:
Plus tamen urbs debet, nam quæ ſquallore latebat,
Cernitur in celebri Bibliotheca loco.

Onuphr. in vit. Xyſti IV. *Middendorp. de Acad. orb. Chriſt. lib.* 1. *&* 3.

Nec minori liberalitate eandem auxit & ornavit *Leo X.* ex Mediceorum familiâ: Hic Pontifex liberalibus ſtudiis ipſe inſtitutus, ab Angelo Politiano, & Bernhardo Michelotio, viros doctos ita coluit, magniſque adeo muneribus proſecutus eſt, ut publico elogio *literatorum Præſidium* inſcriberetur. Nihil enim antiquius duxit, quam bonorum artium ſtudia majorum ſuorum, maximeque Laurentii patris exemplo provehere. Ante omnia ab epiſtolis Petrum Bembum & Jacobum Sadoletum, omnium literatorum eloquentiſſimos habere voluit. Vaticanæ Bibliothecæ, Beroaldum juniorem præfecit. Gymnaſium Romanum, accitis undequaque graviſſimarum artium præſtantiſſimis profeſſoribus, illuſtravit. Auguſtinus Niphus Sueſſanus Philoſophiam, Chriſtophorus Arretinus Medicinam, Hieronymus Butigella Iuris ſcientiam profitebantur: Humaniora vero ſtudia Janus Parrhaſius Conſentinus, græcas

literas Baſilius Chalcondyles Demetrii filius docebant. Singulos verò vel mediocris nominis literatos magnâ liberalitate ſublevabat. Romanis porrò vectigal ſalis imminuit; eoſque præmiis, ac immunitatibus multis, publicè privatimque eſt proſecutus. quam ob rem ſolenni decreto fratrem ejus Julianum civitate donatum, maximo apparatu, convivioque in Capitolio, & variis ludicris ſceniciſque artificiis ſuſceperunt. Egere in ſcenâ Plauti Pœnulum decore mirabili, & priſcâ quidem elegantiâ Romanæ juventutis lepidiſſimi quique, variaque extra ordinem Poëmata recitata. *Jov. hiſtor. lib.* 11. Leoni in palatio Capitolino marmorea ſtatua dedicata, cum hac inſcriptione.

OPTIMO PRINCIPI LEONI X. MED. JOAN. PONT. MAX. OB RESTITUTAM INSTAURATAMQ. URBEM AUCTA SACRA BONASQ. ARTES ASCITOS PATRES SUBLATUM VECTIGAL DATUM CONGIARIUM.
S. P. Q. R.

Onuphr. Panvin. in vit. Leonis X. Quingentos aureos donavit Quæſtori cuidam, qui in monaſterio Corbejenſi, ad Viſurgim, primores Taciti libros antea ignotos depromſerat: *Lipſ. ad Tacit. annal.* 2. *n.* 34. Adeo hic auguſtiſſimus ſcriptor temporum injuriam evitare non potuit, quamvis Tacitus Imp. quod parentem ſuum eundem diceret, in omnibus Bibliothecis collocari, & ne lectorum incuriâ deperiret,

riret, librum per annos ſingulos decies ſcribi publicitus juſſerit, & in Bibliothecis poni. *Fl. Vopiſcus.*

Familia Medicéa quæ regnavit Florentiæ hac laude præcipuè claruit. Primus *Coſmus Medices*, qui patriæ Muſarumque pater appellatus eſt, Argyropilum, Chryſoloram, & pleroſque alios Græcorum doctiſſimos, ingenti magnificentiâ, Byzantio Florentiam excivit, Græcis literis Hetruſcorum mentes imbuens, literasque quaſi poſtliminio reſtituens, *Baron. ad ann.* 1413. Hinc illud Coſmi elogium.

Coſmus in has ædes meliora volumina κόσμυ
Tranſtulit, & primas, quas habet orbis opes.
Sic genuit tandem ſterili de nomine Coſmus
Rem ſibi cum mundo cœlitibuſque parem.

Secutus *Laurentius Medices* qui ad Bajazeten II. Legato uſus Johanne Laſcare, è Laſcarinâ Imperatoriâ ſtirpe orto, impetravit, ut liceret ei tutò abditas Græciæ bibliothecas perſcrutari, & conquirere in omnibus artibus & diſciplinis, de Eccleſiæ doctrinâ, & hiſtoriis ſcripta volumina, inque Italiam transferre, de quibus collecta præcipue atque inſtructa eſt Bibliotheca Mediceorum Florentiæ. Laſcari egregiam operam, in hac librorum conquiſitione, navavit Cherſeoglis, qui Cherſechii reguli in Illyrico filius abjuratâ Chriſtianâ religione, Bajazetis gener effectus erat. *P. Iov. Hiſt. lib.* 14. Hic Laurentius Platonis ſtatuam erutam ex ruderibus, ubi ſita olim Academia erat, atque ad ſe ex Græciâ allatam, ab Hieronymo Pictorienſi magno redemit. In hac le-

ctiſſimorum librorum copiâ magis gloriari, quàm divitiis ſolebat, eamque amicis deliciarum loco oſtendere. Hanc Bibliothecam in rebus dubiis ſe conſuluiſſe refert Angelus Politianus, plurimaque hinc in lucem prodierunt: *Euſebii ſcilicet Cæſarienſis liber adverſus Hieroclem, & Clementis Alexandrini ſtromatum, & pædagogi libri. Middendorp. de Acad. orb. Chriſt.* Optabat Laurentius tanta ſibi ab Angelo Politiano ac Pico Mirandulâ, ad libros emendos præſtari incitamenta, ut tandem, deficientibus ſumptibus, totam ſupellectilem oppignerare cogatur. *Teſte Leoniceno, epiſt.6. lib.2. epiſtolarum Politiani.* Hoc moribundi votum, hæc vox erat ad Picum & Angelum, vellem diſtuliſſet me ſaltem mors ad eum diem, quo Veſtram plane Bibliothecam abſolviſſem. *lib.*4. *epiſt.* 2. Idem Hermolaum Barbarum, quamvis pedum doloribus ſummis vexaretur, in villa Cajana honorificentiſſimè accepit, eamque illi, ſtudiorum causâ, liberaliſſimè obtulit. *Crinit. de honeſt. diſcipl. lib.*16. *cap.*9. Hanc eorum munificentiam celebrat *Hieronymus Vida* Cremonenſis, Albæ Epiſcopus. *lib.* 1. *Poët.* his verſibus:

Jam pridem tamen Auſonios inviſere rurſus
Cœperunt, Medycum revocatæ munere Muſæ.
Tuſcorum Medycum, quos tandem protulit ætas
Europæ in tantis ſolamen dulce ruinis.
Illi etiam Grajæ miſerati incommoda gentis,
Ne Danaum penitus caderet cum nomine virtus,
In Latium advectos juvenes, Juvenumque magiſtros,

Ar-

Argolicas artes quibus eſſet cura tueri,
Securas Muſas juſſere, atque otia amare.
Illi etiam captas latè miſere per urbes,
Qui doctas tabulas, veterum monumenta virorum,
Mercati pretio adveherent, quæ Barbarus igni
Tradebat, Danaum regnis, opibuſque potitus.

Hac Bibliotheca Medicea, tam grandi pecuniâ, tot tantiſque doctorum virorum peregrinationibus atque laboribus quæſita, cum Medicei Florentiâ ejicerentur, una cum alio pretioſo opulentæ domus inſtrumento, ſub haſta vendita eſt. *P. Jovius hiſt. lib.* 1. Sic ergò Romam, & inde extra Italiam avecta eſt. Hanc Catharina Medicea, magno pretio, quantumvis Coſmo contradicente, comparatam, in Galliam tranſportandam impetravit, & per Bibliothecarium peculiarem ſeorſum quamdiu vixit, apud ſe habuit. Hanc demum Thuanus à creditoribus Regis pecuniâ redemtam, in Bibliothecam regum inferendam curavit, & congeſtum à magnis Regibus theſaurum tantà acceſſione locupletavit. *Thuan. de vit. ſuâ. lib.* 1.

Nec ſilentio prætereundus *Johannes Galeazius Mediolanenſium Dux*, qui liberalibus ſtipendiis omnium diſciplinarum Profeſſores conduxit, qui in Gymnaſio Ticinenſi, à Patre, munere beneficioque Caroli IV. condito, juventutem docerent. Bibliothecam quam etiam pater inchoaverat, erecto juxta templo, rariſſimis codicibus implevit, hortatu Franciſci Petrarchæ, cujus amor, quaſi divino

inſtinctu, Galeazium fere quinquennem invaſit. A patre enim in Senatum iutroductus, &, ut eum, quem ſapientiſſimum judicaret, ſuo indicio proderet, juſſus, Petrarcham nunquam antea viſum, in eo conſeſſu, tunicâ prehenſum, amiciſſimis verbis rogavit, ut paternam cathedram occuparet, quod judicium ſummâ cum admiratione, & omnium applauſu exceptum eſt. *P. Jov. in Elog. Joh. Galeacij.*

Alphonſus Arragonum & Siciliæ Rex in extruendâ Bibliotheca maximè fuit ſolicitus. Tantus librorum amator, ut inſignibus ſuis paſſim librum appinxerit, & omnium ſuarum gemmarum ac theſaurorum, quam literarum jacturam facere malle per ſancte aliquoties affirmaverit. *Kirchn in curric. Ferdin. I. Lipſ. mon. pol. lib.* 1. *cap.* 8. Coſmus Medices, quamvis hoſtis (adeo etiam hoſtium animos literarum amor conciliat) Livii Decades ei dono miſerat, quas cum evolveret, medicis probibentibus, &, ne fortè veneno infectæ eſſent, metuentibus: *O ſtulti*, reſpondit, *an-neſcitis Regum animas in Dei O. M. tutela eſſe?* *Crinitus de honeſt. diſciplin. lib.* 18. *cap.* 9. *Chaſſan. Catal glor. mundi part.* 12. *conſider.* 73. A Patavinis brachium T. Livii, ſummi muneris inſtar impetravit, exorante Antonio Panormitâ Legato, anno ſalutis 1451. cum verò ignoraretur, ecquid de brachio illo factum eſſet, Johannes Vincentius à Portâ Nicolao Peireſkio Senatori Aquenſi ſcripſit, neque Alphonſum morte præventum, neque etiam Panormitam id brachium pro votis condere potuiſſe: Succeſſorem verò iſtius, à ſe-

ſecretis regni, concluſiſſe ſub marmore, collocaſſeque extra oratorium cum inſcriptione hujuſmodi: TITI LIVII HISTORICI BRACHIUM QUOD ANTONIUS PANORMITA A PATAVINIS IMPETRAVERAT, IO. JOVIANUS PONTANUS MULTOS POST ANNOS CONDIDIT. Cæterùm à multis jam annis id marmor non fuiſſe conſpectum, ob ſacellum, à neſcio quibus fratribus, ſuper extructum. *Gaſſend. in vita Peireskii.* Cum Alphonſus arcem Neapolitanam inſtaurare decreviſſet, Vitruvii de Architectura librum ad ſe adferri juſſit, verùm cum ſine ornatu, ſineque aſſeribus allatus eſſet; *Non decere* inquit, *hunc potiſſimum ſcriptorem, qui nos, quomodo contegamur, tam belle doceat, detectum incedere.* Librum igitur egregiè ad uſum parari mandavit, & omnibus ſemper ædificiis adhibuit.

Robertus Rex Siculus & Neapolitanus in bibliothecam ſuam congeſſiſſe dicitur octoginta clarorum Poëtarum opera, maxima ex parte nobili genere ortorum, ex Provincia librorum amator ſummus, qui diademate quàm libris carere maluerit. Adeo delectabatur ingenio Petrarchæ, ut totos tres dies cum eo locutus ſit. *P. Matth. in hiſt. de muliere Cathanenſi.*

Matthias Corvinus Hungariæ Rex filius Johannis Hunniadis, belli & pacis artibus clarus, adhuc adoleſcentulus auditis aliorum fortibus & præclaris factis, adeo accenſus fuiſſe dicitur, ut exultim trepudians, quaſi de animi poteſtate exierit ma-

nuumque

nuumque pedumque applauſu virtutis ſtimulos teſtatus. Præcipuam tamen laudem apud poſteritatem ei peperit cognitio admiratioque doctrinarum omnis generis, ſingulareque in his propagandis ſtudium. Delectatus maximè hiſtoriarum cognitione, quas ex Græcâ linguâ multas in Latinam transfundi curavit, ſui uſus cauſâ. Præceptorem habuit Galeottum Martium, de quo Iovius. *elog. doct. viror.* 34. Didicit ſtudioſè multa de ſtellarum motibus. Doctos, præcipue Mathematum peritos, & poëtas ad faſtigium ampliſſimorum honorum evexit. At præ cæteris Joh. Regimontanum tanti fecit, ut crebrò eum, eruditorum colloquiorum cauſâ, menſæ contubernio adhibuerit. Non immerito itaque hæc inſcriptio tumulo ejus addita eſt, ab Antonio Tebaldeo:

Corvini brevis hæc urna eſt: quem magna fatentur
Facta fuiſſe Deum; fata fuiſſe hominem.

Quod cum Maximilianus I. Imper. legiſſet, fleviſſe dicitur. Hic heros ingenti ſumtu ampliſſimam bibliothecam comparavit, in qua ſupra 50000. volumina typis impreſſa, & MSS. ſervata fuerunt, ad eam ornandam operam obtulit Politianus *lib*, 9. *epiſt.* 1. Cum autem Buda, qui præſtantiſſimi hujus theſauri cuſtos erat, à Solimanno Turcarum Imp. anno 1526. caperetur, hæc etiam bibliotheca direpta eſt, cum vix 60. annos floruiſſet: quanta verò hæc jactura fuerit inde colligi poteſt, quod Cardinalis Bozmannus ducenta millia nummorum Imperialis monetæ pro illâ Turcis fruſtra obtulerit. Alexander Braſſicanus viderat, in hac Bibliothecâ,

Hyperidem integrum, cum locupletiſſimis ſcholiis; grandem librum Apoſtolicorum canonum; Theodoretum Cyrenenſem in Pſalterium integrum; Chryſoſtomi, Cyrilli, Nazianzeni, Baſilii Magni, Gregorii Nyſſeni, Theophani, Dorothei infinita opera; Marcum Monachum cognomento Anachoritam; Præter Poëtarum, Oratorum, Philoſophorum atque Hiſtoricorum vim immenſam; Auctores item Græcos innumerabiles, infinitaque in omnes ferè Poëtas commentaria, nulli, aut paucis antea viſa. *Hottinger. biblioth. quadrip. pag.* 15. *Spizel. diſſert. prælim. ad ſacr. biblioth.* Ex hac prolata ſunt *Polybii & Diodori Siculi fragmenta*, quæ tum primum prodierunt. Et Heliodori hiſtoria Æthiopica per militem ex hac bibliotheca erepta: qui ex Opſopoco, Geſnero, Vadiano refert M. Neander, *præfat. ad Gnomol. Gr. Lat. p* 10. *ad marg.* Nec illud ſilentio prætereundum, quod narrat *Rantzovius in catalogo excellentium Aſtrologorum pag.* 62. 63. Anno 1572. poſtquam tot anni à devaſtatione hujus bibliothecæ effluxiſſent, Davidem Ungnadium Legatum, ex adverſo januæ inter rudera inveniſſe globum cœleſtem, tenentibus eum duobus angelis, compoſitum ad tempus electionis Regis, his verſibus ſubjectis:

Cum Rex Matthias ſuſcepit Sceptra Bohemæ
Gentis, talis erat lucida forma poli.

Idem Rantzovius hunc Regem jure merito, inter Heroas à ſe laudatos ſequenti carmine celebravit:

Extulit hunc cœlo virtutis gloria Regem:
Floruit & fauſto Pannonis ora ſtatu:

Ter-

Terruit hic ſævos factis & nomine Turcas,
Mente ad ſceptra ſagax, acer ad arma manu.
Aurea quæſitis tum Buda volumina chartis,
Quæ dederat docto Græcia priſca ſtylo,
Donec & hanc capiens rapidis incurſibus arcem
Congeſtas Sophiæ Turca abolevit opes.

Menſe Januario, ut & Februario anno 1666. Vienna Auſtriæ nunciavit nobis Mercurius Batavus, Turcarum Imperatorem, à Comite Leſlio, legato Cæſareo, ſæpe rogatum, hujus Bibliothecæ ſpem non tantum feciſſe, ſed etiam Bibliothecario ſuo in mandatis dediſſe, ut ibi Comes Leſlius Albam Græciam appulerit, omnes libros eò tranſportandos curet, quod etiam præſtitum.

I. Picus Mirandulæ Comes ſeptem in comparandis libris aureorum nummum millia expoſuiſſe dicitur.

Hoc nomine etiam celebratur *Fredericus Feltrius* Urbini Dux, quem in literis hoſpitem non fuiſſe oſtendit colloquium ejus cum Pio II. Pont. Rom. de armis veterum & bello Trojano. *Pius 2. deſcript. Aſ. cap.* 74. *Polit. lib.* 3. *epiſt.* 6. Hic Bibliothecam omnium judicio celeberrimam condidit, quam poſtea *Guido* Princeps, *ejus filius*, cum auro & argento, tum copiâ librorum adauxit, ornavitque. *Polyd. Verg. de invent. rerum. lib.* 2. *cap.* 7. Librorum alii panno aureo, atque ſerico villoſo obducti ſunt; olim omnes auro argentoque ornati, ſed ab Alexandro VI. omnibus ornamentis ſpoliata fuit, atque tranſlata. Eam poſtea Julius II. reſtituit. Multæ in ea Græcorum

corum auctorum ſunt tranſlationes, quæ lucem hactenus non aſpexerunt. *Hotting. biblioth. quadrip. proleg. cap.* 2. Franciſcus Maria, Frederici ex filiâ nepos, à Leone X. Pont. Rom. bonis exutus, poſtquam tumultuario exercitu ſua quædam recuperaſſet, Pontificis etiam ditiones invaſiſſet, æquiores pacis leges impetravit, quibus etiam hanc Bibliothecam ſibi ſartam tectam ſervavit. Factum hoc anno 1517. *Guicciard. lib.* 13. *cap.* 9. Conſtabat hæc 14000. voluminibus; Alexander VII. P. M. eam curavit Romam transferri, per Abbatem Burattium, Conſiſtorii Advocatum: ſi vera nobis narravit Mercurius Batavus, menſe Januario 1667.

Nec levi operâ promovit negotium hoc *Beſſarion Nicenus, Græcus, E. R. C. Patriarcha Conſtantinopolitanus*, qui bibliothecam græcam, triginta millibus nummum aureorum emptam, Venetiis extruxit, ne omnino græca literatura deficeret. *Platin. paneg. in Beſſar. card.* Epiſtolam Beſſarionis Italice ad Venetos ſcriptam *vid. apud Angelum Roccham bibl. Vatic. pag.* 388. 389 390. Latinè vertit & exhibet Ph. Camerarius, *hor. ſubciſ. cent.* 3. *cap.* 72. *Franciſcus I. Galliarum Rex*, eruditorum Mœcenas liberaliſſimus, ex conſilio Budæi, Græcos & Hebræos Profeſſores in Academiâ Pariſienſi conſtituit. Prandens atque cœnans de literis, & avidiſſimè quidem loquebatur, uſus ad eam rem per multos annos Jacobo Colino homine docto. Poſt hunc ſubiit Petrus Caſtellanus. A biis, quicquid eſt in poetarum, hiſtoricorum, coſmographorum libris, hauſerat:

quic-

quicquid de plantis, herbis, animalibus, metallis, gemmis prodiderunt, Ariſtoteles, Theophraſtus, Plinius, & id genus alii, multo uſu & quotidianâ recitatione cognitum habebat, & exploratum, de Mathematicis & rebus divinis frequens erat collocutio, Pariſiis apud S. Victorem, & apud Aquæ bellæ fontem bibliothecas, quas, per homines idoneos, conquiſitas undique ex mediâ Græciâ & Arabiâ libris illuſtravit, ob eam rem Guilielmum Poſtellum diu in Oriente aluit. Nec ſolos homines doctos, verum etiam typographos, librarios, & typorum quibus excuduntur libri, fuſores, opificia ſua exercentes, ut animum illis adderet, viſere dedignatus non eſt. *Sleid. Comment. lib.* 19. *P. Galland. Orat. de Franc. I. Zwing. Middendorp. lib.* 5. *& alii.* Ad Robertum Stephanum ſubinde viſitabat, cui cum aliquando non vacaret, quod eorum quæ tum edebantur emendationibus intentus eſſet, paulum expectare juſſus eſt. *Heinſ. epiſt. ad Primer.* Hunc verò Regem, literatorum Mœcenatem tantum, Petrum Gillium neglexiſſe mirum eſt. Hunc, cum de bibliothecâ extruenda cogitaret, in Græciam Aſiamque Rex legaverat, ut Græcos codices MSS. undique conquiſitos in Galliam aſportaret. Sed præter ſpem à Rege deſtitutus, coactus eſt caſtra Perſarum ſequi tyro, ea ætate, qua veterani emereri ſolent, tandem variis caſibus jactatus, à Gerbenſibus pyratis captus, carceri mancipatus, à Cardinale Armeniaco redemtus eſt. Petrus Belonus amanuenſis ſcripta ejus ſurripuit, ac pro ſuis edidit *Toll.*

app. ad Pier. Valer. de infelic. liter. Fontanabliana poſtea Pariſios tranſvecta, quamvis non interierit, per aſſiduos tamen bellorum civilium nimbos valde diſſipata eſt. *Golnitz. Ulyſſ. pag.* 158. Celebravit eam ſequenti carmine, ad Carolum IX. Galliæ Regem ſcripto, Johannes Auratus:

Et Ptolemæorum pallatia clara fuerunt,
Et Ptolemææ littora nota Phari:
Littora, nocturnâ fulgente per æquora flammâ;
Conſpicua, & longo proſpicienda mari.
Quæ, dubium per iter, nautis vice Sideris eſſent,
Et regerent gratâ nautica vela face.
Sed non ille vagis nautarum curſibus ignis,
Gratior in dubio dux erat ante freto:
Clara, Palatinâ quam quæ fulgebat ab arce,
Altera doctorum Bibliotheca Pharos.
Unde, per innumeras diſperſa volumina terras,
Ingenii nitidas exeruêre faces.
Illa ſed, ut rerum mortalia cetera, fatò
Functa ſuo Regum munera priſca jacent.
Nullaque nunc Pharos eſt, everſaque culminá turris,
Extinctique jacent & ſine luce foci.
Nec minus ipſa jacet, Muſæi nomine dicta,
Obruta cum libris Bibliotheca ſuis.
Sed pia Regis avi Franciſci, Carole, cura
Conquirens doctæ diruta ſaxa Phari.
Muſæumque novum Muſis ſacravit, & illis
Fontis aquæ bellæ rite dicavit aquam.
Cedat *Alexandrina pharo pharos inclyta Gallæ,*

Cedat Franciſco vis, Ptolemae, tua.
Doctorum tua non habuit plus aula librorum,
Et plus doctorum noſtra habet aula virûm.

Fuggeri, inter reliquas magnificentiæ laudes, hanc primam habuere, quod non modò (ut multi) in optimorum authorum voluminibus, maximo ſumptu, undique conquirendis laborarunt, ſed etiam ſummâ liberalitate in Reip. Chriſtianæ utilitatem, eoſdem typis excudi curarunt. Ideoque *Huldericus Fuggerus*, Henricum Stephanum, typographorum illud lumen, annuo ſtipendio conduxerat, quo obſtetricante optimi Latini & Græci ſcriptores editi ſunt. Cum autem hac in re multos ſumptus faceret, à ſuis, bonorum ſuorum adminiſtratione, ut prodigus & ineptus, ſummotus eſt. Itaque ad Fredericum II. Comitem Palatinum ſe recepit, poſt verò ſua recuperavit, & fratris ſui morte inſuper ditatus eſt: partem bonorum ſuorum pauperibus legavit, ſex ſtudioſis annuum ſtipendium conſtituit, bibliothecam verò Palatinatui donavit. obiit anno 1548. *Thuan. Hiſt. lib.* 8. *Zwing. Baudart. apoph. part.* 2. *lib.* 3. *ex inſcriptione Heidelbergenſi. Bucholc, ad annum* 1584. *Lundorp. contin. Sleid. lib.* 24. Hoc nomine egregiè laudatur *Diegus Hurtadus* Cæſaris Caroli apud Venetos Legatus: inter reliquos præcones habet & Lazarum Bonamicum qui de eo ſic canit:

Cui tanta eſt fortunæ copia, tanta bonorum
Librorum, ingenii multò ſolertia major:

Ad montem Atho quoſdam, qui libros ibi deſcriberent miſit, quare in eodem carmine ſic ait Bonamicus:

Tu

—— —— Tu multos mittis ad altum
Scriptores Atho, huc veterum monimenta virorum
Comportaturos —— ——

Didacus Mendoza ejuſdem Imp. Caroli V. apud Venetos Orator, ut ornare poſſet bibliothecam, quam animo moliebatur, legatos à Beſſarione theſauros expilavit, tam ſubtiliter, ut nunquam fur aliquis doctius furtum perpetraverit. Ad ſuos jam redierat, gratus ſcilicet hoſpes, antequam aut perſentiſceret Reſpublica, aut quis ex bibliothecæ procuratoribus. Nam armaria, ex quibus manuſcriptos ac membranaceos codices abſtulerat, aliis vulgaribus, & ejuſdem prope molis libris replevit, ne ante deprehenderetur furtum, quam ſpecioſa ejus ejurandi foret ratio. *Schoock. Orat.* 4. *Sigiſmundus Auguſtus* Poloniæ Rex hac in re uſus opera *Franciſci Liſmanini* Corcyræi natione, qui relicto monaſterio Franciſcano, quod eſt Cracoviæ, & eductis ſecum aliquot monachis, Euangelii confeſſoribus ſe adjunxit. Nihilominus tamen ſingulari apud Regem polluit gratiâ, adeo ut quicquid circa religionem Euangelicam Rex ſentiret, id omne in ſinum ejus effunderet, & ſæpius ex Calvini Inſtitutionibus, qui Regi erant familiares, de ſingulis fidei articulis, cum eo conferret. Deinde iter ad exteras nationes Rex ei demandavit, præſertim Helvetios viſitare juſſit, ſumtus ſubminiſtravit, idque tum ut ritus & diſciplinam Eccleſiarum Helveticarum probè cognita haberet; tum ut Bibliothecam Regiam libris omnium generum inſtrueret: hiſque confectis in cucullo habituque monaſtico rediret. Luſtratis igi-

tur Tiguro, Bernâ, & aliis Helvetiorum civitatibus, Genevæ ſubſtitit, ibique uxorem duxit. Rex, ipſo diutius Genevæ manente, plurimum offenſus, in pio ſuo propoſito langueſcere cœpit. Ad eum Liſmaninus, cum libris quos coëmerat, literas, virorum eruditorum Genevâ mittebat. Conradus Geſnerus Medicus Tigurinus Liſmanini & aliorum ex Poloniâ inſtinctu ad Regem Poloniæ ſcripſit, & operam ſuam in conquirendis libris ultrò ei obtulit. Anno 1555. 12. Novemb. *Regenvolſ. Hiſt. Slavon. pag.* 126. 127.

SECTIO II.

ACcedimus ad operam & ſtudium eruditorum, quod, Bibliothecas reparando, in his tribus potiſſimum occupatum fuit. I. In veterum monumentis, hic illic latitantibus, ac pene ſepultis, è tenebris eruendis, à blattis & tineis vindicandis. II. In authoribus ex unâ in aliam linguam transferendis. III. In novis operibus & ſcriptis concinnandis & edendis. Veteres authores ab interitu vindicare opus admodum difficile eſt, nec præſtari poteſt niſi ab illis, qui, felici aliquo ſidere, ad antiquas Bibliothecas deducti, illas excutiendi facultatem nacti, inde promant, quod deinde lucem aut primò aſpiciat, aut ad veteres authores emendandos faciat. *vide Voſſ. de philoſ. lib.* 1. *cap.* 21. Quantâ cum difficultate Suidam, vel ad paucas horas, & quidem ab amico utendum accipere potuerit, teſtatur Eraſmus in Proverbio *Feſtina lentè*, & addit: „ Latitant in collegiis & mo- „ naſteriis Germanorum, Gallorum, Anglorum

„ per

„ pervetuſti codices , quos exceptis paucis , adeo „ non communicant ultro , ut rogati vel celent , vel „ pernegent , vel iniquo pretio vendant uſum decu- „ plo æſtimatorum codicum. Tandem pulchre ſer- „ vatos , vel caries tineæque corrumpunt , vel fures „ auferunt.

Similem hiſtoriam legas in vitâ *Conradi Pellicani apud Melchiorem Adamum*. Cum enim audiſſet Pellicanus Ratiſbonæ, apud Prædicatores haberi Hebraicam Bibliothecam, ingreſſus vidit non ſolum Hebraica Biblia, ſed & totum Talmud in ſex partes diſtinctum, una cum dictionario Talmudico, omnia manuſcripta. Rogavit ut deſcribendum Dictionarium darent , fidejubente Gardiano Chalemenſi, ſed recuſarunt Monachi, quorum ne unus quidem callebat linguam hebraicam. Poſtea per avunculum ſuum Epiſcopi Spirenſis Georgii Palatini commendationem adeptus eſt , ad fratrem ejus Epiſcopum Ratisbonenſem, ut Dominicani Ratisbonenſes Talmudici Dictionarii exemplar Pellicano deſcribendum concederent , id quod nihilominus difficulter ab eo impetravit.

Magnam hac in re diligentiam adhibuit Matthias *Flaccus Illyricus* ; Nam cum vidiſſet catalogum authorum, quem Abbas Johannes Trithemius contexuerat, temperare ſibi non potuit, quin, disſimulata perſona & habitu in Germania, Monaſteriorum bibliothecas perluſtraret : quos commodè poſſet hiſtoricos clam auferret, atque iſto adminiculo librum, qui catalogus teſtium veritatis indigitatur,

conſcriberet. *Melch. Adam. in vita Illyrici.* Eodem modo,* varia illa doctorum piorumque virorum de corruptæ Eccleſiæ ſtatu poemata ſe collegiſſe ipſe in præfatione teſtatur. Dolendum ſanè multa multorum veterum ſcriptorum monumenta, ſuperiorum ſeculorum iniquitate intercidiſſe; nec minùs dolendum, multos nobis invideri, aut pro genuinis obtrudi, idque illorum Criticorum opera ac ſtudio, qui videntur ſibi tanto naſo præditi, ut cum ſupercilio etiam de veterum ſcriptis judicium ferant, ſatis præpoſterum, non ex ſtylo, ſed ſcripti titulo judicantes, qui ſæpe ſuppoſititius & fictus eſt. *Vives de cauſis corrupt. art. lib.* 1.*pag.*34. ejus rei exempla ,, duo narrat: quidam in veteri Bibliotheca reperit Verſiculos pulvere & pedore obſitos, ille ,, tanquam Virgilianos veneratus eſt, cum tamen ,, eſſent hominis tum viventis: & alius Ciceronis epi- ,, ſtolam, cui conſultò erat nomen Gallicum præ- ,, poſitum, magno faſtidio aſpernatus eſt, addito ,, etiam convitio barbariæ tranſalpinæ. Placet judicium Joſ. Scaligeri, præfat. ad Jul. Cæſ. comm. *Quæ enim finis, inquit, alioqui tot obſervationum, tot notarum? quouſque paginas omnes obſidebunt variæ & vanæ ſæpe lectiones: quouſque* Criticorum *agmina limen librorum & poſtlimen? Excutiuntur profectò ſcriptores ipſi è manibus, dum avida juventus ad hæc diverticula abit, & πάρεργα iſta curat velut ἔργα. Quàm multi jam qui libros tantum legunt ut emendent? ut illos meliores faciant , non ut ſeſe? Itaque toti in voculis aut Syllabis aliquot examinandis ſunt:*

& ſe-

& ſegetem illam uberem rerum ſententiarumque ſubter habent, paleis modo lectis. Quid ergo? tu negas, inquiunt, utilem hanc Criticen? *Non nego imò neceſſariam fuiſſe confiteor, elegantiore hac doctrina renaſcente. Sed renaſcente. Nunc cum adulta firmaque ea ſit, cur togam hanc ei invidemus puram, ut ſic dixerim, & virilem? cur lectionem fluctuare ultra patimur, & agitari ambitioſis iſtis correctorum ventis? At erunt loci plures etiam corrupti. Eſto. relinque tamen aliquid lectorum induſtriæ & judicio, quos malo equidem non penitus intelligere, quam ad ſingula trepidos hærere. Dies nonnulla ex iſtis deteget: & quis ſcit, ſi ex antro aliquo liber? Tu tantum tempera, & vide ne quod ſtudium antea fuit, morbus nunc ſit.* Accedit, quod libris jam inventis, non minus tædium devorandum fuit, tum in legendis literis illis fugientibus, ac peſſimè pictis; tum in vero ſenſu ſcriptorum non uno modo corruptorum, interpolatorum, mutilatorum eruendo. De priori illo malo queritur Franc. Petrarcha *(in epiſt. dedic. tractatus de vitâ ſolitariâ)* nimirum *opus illud, licet breve, decies & amplius cœptum eſſe: vix tandem à quodam Sacerdote ad umbilicum perductum: cum tanta eſſet ſcriptorum inertia, ut literulis exiguis, compreſſis, & quaſi ſuper alias equitantibus, omnia ſic confunderent, ut ipſe ſcriptor brevi poſt tempore rediens, nedum emtor, vix legere potuerit.* De altero audiamus, Muretum, var. lect. lib. 15. cap. 9. in fine: *Solebant*, inquit, *homines imperiti, qui, avorum aut proavorum noſtrorum temporibus, victum ſibi deſcribendis*

libris quæritabant, quæ perperam ſcripſerant non delere: ne libros ſuos, multis lituris deformatos, minus vendibiles redderent, iterumve totas paginas deſcribere cogerentur, ſed iis, ut erant, omiſſis, cætera perſequi. Atque ea res innumerabilem errorum copiam in omne ſcriptorum genus invexit. Hoc malum imprimis auctum fuit ab illis qui ſibi præ aliis ſapere viſi ſunt. Recte Barthius, adverſ. lib. 40. cap. 1. *Ego vero*, inquit, *quo ſtupidiores librarios, eo meliores nos libros nanciſci arbitror, qui enim ſapere ſibi viſi ſunt, ii contaminarunt plura ut naſutiores, cæteri, non tam aſtuti, fideliores erant, quæque aſſequi non poterant, ita ut offendebant, chartis tradebant.* Herculeis ergo viribus opus fuit ad hoc Augiæ ſtabulum expurgandum; adeo ut veriſſime cecinerit D. Heinſius in obitum κριτικωτάτε Lipſii:

Nam tibi nec Brenni feritas deſpecta Camillo
Expugnanda fuit, Cimbrove orienda juventus,
Servorumque ignava manus; non compede rupta
Spartacus, & victas Libyam qui tranſtulit Alpes:
Sed longæva lues, metuendaque ſecula Divis
Omnibus, & toto veniens graſſator ab orbe
Barbarus æternam juratus tollere gentem
Æneæque Deos. —— ——

Sed tamen indefeſſa verè doctorum virorum induſtria, plurima, de quibus etiam conclamatum videbatur, reſtituit. *Franciſcus Petrarcha* (primus Poeta laureatus ſummo cum S. P. Q. R. applauſu factus Romæ, die reſurrectionis Dominicæ A.

1341.

1341. ætatis ſuæ 37. vid. Paſchal. de coronis, lib. 5. cap. 14.) pro-avorum memoriâ, Bibliothecas ultra 200. annos clauſas reſeravit primus, & pulverem ſitumque è monumentis Authorum excuſſit, quo nomine plurimum ei Latinus ſermo debet. *Viv. de trad. diſcipl. lib.* 3. Quomodo plurimæ & Juriſconſultorum veterum & Imperatoriarum conſtitutionum, ante Juſtiniani tempora promulgatarum, reliquiæ à viris doctis, diverſo tempore, ab interitu vindicatæ ſint, oſtendit *Jacobus Gothofredus in Bibliotheca juris Romani, quæ manualis partem conſtituit cap.* 2. *&* 3. *quem vide.*

Arnobii commentarius in pſalmos è collegio Canonicorum inter Wormatiam & Spiram, vulgò Franckental dicto, erutus, Eraſmo oblatus, & ab ipſo editus eſt. *Eraſm. præfat. in Arnob. ad Adrian. VI. P. R.*

Senecæ ludus in Claudium Cæſarem in Germaniâ repertus, in lucem emerſit Eraſmi tempore. *vid. Prov. aut Regem, aut fatuum naſci oportere.*

Libri Tertulliani cum multis ætatibus latuiſſent, circa annum 1520. reperti ſunt in Germaniâ, ſtudio & curâ Beati Rhenani Seletſtadienſis apud Frobenium excuſi. Rhenanus in præfatione ad Staniſlaum Turcum, Epiſcopum Olomutzenſem, hiſtoriam „ his fere verbis narrat: Proſequebamur Udalricum „ Zaſium Colmariam uſque, quo cum veniſſemus, „ Jacobum Zimmermannum illic Decanum adivi- „ mus. In cujus bibliothecâ forte vetuſtum quen- „ dam codicem arripui, nonnulla Tertulliani con-

„ tinentem opuſcula, quem is ex Paterniaco, Trans-
„ jurano cœnobio,commodùm attulerat. Hunc cum
„ me videret avidius evolvere, libenter permiſit ut
„ mecum auferrem. Deinde cum paulo poſt agerem
„ Argentorati, intellexiſſemque Thomam Rappi-
„ um, ad thermas Hercinias proficiſci velle, roga-
„ vi hominem, ut Hirſaugienſe cœnobium, quod
„ illinc non multum abeſt, adiret, & Tertulliani vo-
„ lumina, quæ illic extare acceperam, commoda-
„ tò deferret. Is vix dum biduum fuerat in thermis,
„ cum Abbas Hirſaugienſis, cum patre Nicolao Ba-
„ ſellio, illuc quoque lotum venit. Sic contubernii
„ & convictus menſtruâ ferme conſuetudine inter-
„ cedente, facilius voti compos factus eſt. Itaque
„ Tertulliani libros ſecum attulit, quos ab illo pau-
„ lò poſt apud Baſileam agens, accepi non minori
„ gaudio quam ſi gemmas mihi miſiſſet. *Hæc Rhe-
nanus. Angelus* Politianus. *lib.* 4. *Epiſt.* 5. ſe jam
tum plurima Tertulliani opera legiſſe teſtatur, quæ
fortaſſe in Italiâ, ſtudio Mediceorum, aliunde ac-
cepit. In edendo Tertulliano laboravit etiam *Sigiſ-
mundus Gelenius*, ad quem *Johannes Lelandus*, ex
ultimâ Britanniâ, miſit exemplar, in vetuſtiſſimo
Masburenſi cœnobio repertum; hujus codicis be-
neficio, præter eos quos Beatus Rhenanus edidit,
habemus libros *de Trinitate*; *de teſtimonio animæ:
de anima*: *de ſpectaculis*; *de baptiſmo: contra Gnoſti-
cos Scorpiacum*: *de Idololatria*: *de pudicitia: de je-
junio adverſus pſychicos*: *de cibis Judaicis epiſtolam:
de oratione*. *Libros duos ad nationes hactenus inedi-*

tos,

tos, Anno 1625. poſt annos MCCCC. publicavit *Jacobus Gothofredus* JCtus. Codex MS unde hi libelli deſcripti ſunt, fuit Agobardi Epiſcopi Lugdunenſis, qui vixit tempore Caroli M. Ludovici Pii, & filiorum ejus. Lugduno enim in Bibliothecam Tornæſianam tranſlatus, inde in manus Gothofredi pervenit. Multa interim Tertulliani ſcripta hactenus deſiderantur. *Carmen de Jonâ & Ninive* inventum à *Pithoeo. tom.* 8. *Biblioth. Patrum.*

Georgius Merula Alexandrinus, Politiani æmulus, auſpicio Ludovici Sfortiæ, Principis Mediolanenſis, libros aliquot vetuſtiſſimos invenit, ſed quoniam mors prævertit, publicare non potuit. Obtulit operam ſuam Politianus *lib. XI. epiſt. XI. & aliis.* Sed nihil impetravit.

Bibliotheca Monaſt. Murbacenſis in ſuperiori Alſatia *Vellejum Paterculum* ſervaverat, unde eum bono publico protulit *Beatus Rhenanus. Lipſ.*

Plinii epiſtolarum libros IX. *cum* X. ad Trajanum, & Panegyrico è Galliis in Italiam detulit, & Aldo Manutio excudendos dedit *Aloyſius Mocenicus* Reip. Venetæ apud Regem Chriſtianiſſimum Orator. Ætate verò Vincentii Bellovacenſis (vixit ille anno Chriſti CIↃ CCL temporibus Papæ Innocentii IV.) Plinii epiſtolæ circiter centum legebantur, convulſo volumine. *Voſſ. in Plin. epiſt. de Chriſt.*

Primum N. T. Græcum tempore Pellicani, ex Italiâ in Germaniam allatum. Bibliopolâ Tubingenſi Biblia Hebraica integra, Piſauri in Italia, minimâ

nimâ formâ impreſſa adferente, nemo ea curabat, floreno cum dimidio emi poterant. Johannes Friſius Bononiâ & Venetiis totum Talmud & Majmonem aliosque multos libros Hebraicos attulit. *Ex vita Pellic.*

Johannes Sichardus impetrato à Ferdinando Auſtriæ Duce diplomate, illius ditionis Bibliothecas perſcrutatus, in codicem Theodoſianum incidit, multis tum ſeculis deſideratum, eumque primus edidit. *Melch. Adam. in vita Sichard.* Eidem inſtaurando operam navavit Johannes Tilius Engoliſmenſis, qui ejus codicis libros poſteriores octo integros, poſtquam M. annos latuerant, rurſus in lucem revocavit, & unà cum octo prioribus edidit, quos Alaricus Gothorum Rex ita diminuit, ut vix decima pars in his hodie appareat eorum quæ in Theodoſiano codice continebantur. Jacobus Sirmondus, plurimos bonis proximos ſcriptores e tenebris ſituque erutos legendos dedit, laudatus eo nomine à Bartho, adverſ. lib. 51. cap. 4. & 5.

Livianæ hiſtoriæ libros quinque poſtremos, bono quodam genio in Bibliotheca Monaſterii Labriſſeni, aut, ut vulgò, Lorſenſis, omnium Germaniæ Bibliothecarum antiquiſſimâ, reperit *Simon Grynæus.* Archetypum erat mirandæ vetuſtatis, priſco more perpetua literarum ſerie ita depictum, ut difficillimum fuerit verbum à verbo dirimere niſi docto, attento, & in hoc ipſum exercitato *Eraſm. præfat. ad notas Rhenani in Livium.* Anno 1615. Bambergæ, Hectore Corzario, Imperialis Eccleſiæ

De-

Decano, bibliothecam publicam recognoſcente ac transferente, *Jo. Horrion.* S. I. Sacerdos dum ſingulos codices excutit, in membranas incidit quæ complures T. Livii libros, in his partem priorem XXXIII. adhuc deſideratam ſervabant. Unde exemplum factum Fran. Battolino Urbinati non invidit; atque is id Venetiis cum Ant. Quærengi notulis; multo correctius ipſe inventor Paderbonæ 1617. protulit; tacito quidem per modeſtiam nomine, ſed quod ex Bern. Rottendorfio didicit criticorum ſeculi noſtri quondam anteſignanus Joh. Fred. Gronovius, qui & hæc, & multorum aliorum in Livio reſtituendo labores, ſua in hunc ſcriptorem præfatione enarrat.

Eidem monaſterio Lorſſenſi ſi non totum, ſaltem magnâ ex parte *Iſychium* debemus, ut narrat Sichardus ſuâ in illum præfatione: Item *ultimum librum Ammiani Marcellini*, qui in eo majuſculis literis ſcriptus inventus eſt. Fuit ibi exemplar, quod Virgilii manu ſcriptum titulus præmonebat. Id autem Monaſterium eſt è regione Wormatiæ, ſive Berbetomagi, trans Rhenum, à Carolo magno extructum, & librorum copioſiſſimâ ſupellectile inſtructum: à Frederico II. Imper. omnibus privilegiis orbatum, & Epiſcopo Moguntino donatum. Joh. Dalburgius Epiſcopus Wormatienſis meliores quoſque codices hinc in Ladenburgenſem Bibliothecam tranſtulit. *Hoſp. de orig. monach. fol.* 162. *Munſter. coſmogr. lib.* 3. A nonnullis ſparſum fuit Jovianum Pontanum, quædam

Cice-

Ciceronis volumina, in Caſinatis montis non incelebri bibliothecâ reperiſſe: quæ mox paullum, ſed (quod neceſſe fuit) in deteriorem partem commutata, ut ab ſe compoſita, ediderit. *vid. Voſſ. de hiſt. lat. lib.* 3. *cap.* 8. Anno 1581. Woinuskus quidam nobilis, in comitatu legati Polonorum, penitiora Muſcoviæ & Podoliæ luſtrans, in Walachiæ Bibliotheca, multa atque egregia ſcripta invenit: Inter alia libros *Ciceronis de Republica* ad Atticum, aureis literis exaratos. Idem Woinuskus Polonis perſuaſit, ut celeribus equis ſecum ulterius proficiſcerentur, ſe illis *Ovidii Naſonis ſepulchrum* oſtenſurum promittens. Cumque ſex dierum itinere à Boryſthene, per vaſtiſſima loca progreſſi eſſent, in amœnam venere vallem, in cujus medio fons lympidiſſimus. Juxta hunc evaginatis acinacibus, gramen, quod eo loco copioſum erat, demetere cæperunt, donec Sarcophagum virgultis quiſquiliiſque tectum, & in eo literarum veſtigia invenerunt; quibus à ſordibus purgatis, epitaphium Ovidii legerunt. Erat autem hujuſmodi.

Hic ſitus eſt Vates, quem Divi Cæſaris ira
Auguſti, Latiâ cedere juſſit humo.
Sæpe miſer voluit patriis occumbere terris
Sed fruſtra: hunc illi fata dedere locum.

Eſt autem hujus ſepulchri locus ad fines Græciæ, non procul à Ponto Euxino, quondam habitatus, ut ex ruinis ædificiorum & urbium videtur. Scribit hæc *Michaël ab Iſſelt* in continuatione commentariorum

L. Surii.

L. Surii. De libro Ciceronis, quem de notis inſcripſiſſe videtur, ex Joh. Trimetii, ſcriptoris Eccleſiaſtici, Polygraphiâ, ſequentia transſcripſit Andreas Patritius in fragmentis Ciceronis à ſe collectis: *M. inquit, Tullius Cicero facundus orator Rom. librum ſcripſit, non parva quantitatis, notarum ad filium, quem ſanctus Cyprianus Carthaginienſium præſul & martyr, multis & notis & dictionibus ampliavit, in modum ſcilicet dictionarii, ubi ſecundum ordinem ponuntur characteres deſignata, ita ut dictio quævis per notam ſibi ſignificaretur præpoſitam. Rarus eſt codex, inquit, & à ſemet duntaxat repertus vilique pretio emtus cum anno Dominicæ nativitatis.* M. C. D. X. C. VI. *bibliothecas plures, librorum amore perluſtrarem, reperi memoratum codicem, in quodam ordinis noſtri monaſterio, nimiâ vetuſtate neglectum, projectum ſub pulvere atque contectum. Interrogavi Abbatem Doctorem juris, quanti illum æſtimaret, reſpondit Sancti Anſelmi parva opuſcula nuper impreſſa illi præferrem. Ad bibliopolas adii, poſtulata Anſelmi opuſcula pro ſextâ floreni parte comparavi, Abbati & monachis gaudens tradidi, & jam prope interitum actum codicem liberavi. Decreverant enim pergameni amore radendum. Ego autem, inquit, librum hactenus habeo integrum, & incorruptum, quem nuſquam vidi alibi. His notis autem, inquit, tam Tullianis, quam à Cypriano inventis, biennio poſt in Bibliotheca majoris Eccleſiæ Argentinenſis reperi totum Davidæ pſalterium exaratum, niſi quod liber inſcriptionem, ab ignaro quodam propoſitam haberet*

beret Pſalterii in Armenicâ linguâ, cum inſcribendus eſſet, Pſalterium Davidis regis Latinum, notis Tullianis deſcriptum. Etſi autem earum notarum in illo libro tanta eſſet copia, ut omnino ad ſcribendum omnia ſufficere viderentur, pauca tamen ſe ſubjeciſſe ſcribit. utrum verò hic liber ipſius ſit Ciceronis, an Tullii Tironis liberti ejus? diſquirendum eſt. Ciceronem hunc modum per notas ſcribendi aliquos docuiſſe certum eſt, *vid. Lipſii cent.* 1. *ad Belg. epiſt.* 27.

Gaſparinus Grammaticus ac Rhetor ſua tempeſtate illuſtris, Barzizæ natus, qui eſt in agro Bergomati vicus obſcuri olim nominis, Venetiis, mox Patavi, inde Mediolani, multâ nominis celebritate, literas docuit, primus omnium ad veteris eloquentiæ umbram, quæ ſola ſupererat oculos retorſit. Primus in *tres illos M. T. C. ad Quintum fratrem libros,* quum diutiſſimè non extitiſſent, incidit, quos ſitu & vetuſtate conſumptos, diligenti curâ ac ſtudio emendare adortus, tantum intentiore lectione profecit, ut opus non ſolum deſideratum, ſed deploratum etiam in publicum exhibuerit.

Poggius Florentinus Ciceronis libros de finibus & de legibus, in Germaniâ deſcriptos: primus in Italiam attulit. Idemque etiam *Fabium Quintilianum,* ſub tempus Conſtantiaci conventus, ex Galliâ Romam deportavit, quem ignotum, ſqualidum, tetroque pedore carceris conſumtum, in ſalſamentarii tabernâ repertum, in apertum retulit. Eodem tempore, idem P*oggius Silium Italicum*, cum blattis

tineiſque

tineiſque miſerè per aliquot ſecula, conflictantem, è latebris in lucem produxit. Huic præterea debemus *Aſconium*, item *Argonauticorum Valerii Flacci lib.* 1. 2. 3. & partem quarti, quod ex manuſcripto Laurentii Pignorii, probat Voſſius *de hiſt. lat. lib.* 3. *cap.* 5. in quo codice hæc leguntur: *C. Valerii Flacci Argonauticon. Hoc fragmentum repertum eſt in monaſterio S. Galli prope Conſtantiam* XX. *millibus paſſuum, unà cum parte Q. Aſconii* P*ædiani. Deus concedat alteri, ut utrumque opus reperiat perfectum. Nos, quod potuimus, egimus.*

P*oggius Florentinus.*

Maximi Tyrii ſermones Joh. Laſcares ex Græciâ attulit & Coſmo Paccio in Latinam linguam transferendos dedit. *Enoch. Aſculanus* invenit *Marcum Apicium & Pomponium Porphyrionem* in Horatii opera ſcriptorem egregium.

Guarinus Veronenſis Catullum municipem ſuum, ſitu & ſqualore confectum, lucemque ex diuturnis tenebris reformitantem, ita abſterſit, ut in publicum exire non erubuerit. *Plat. in Nicol. V. Sabel. dial. de reparat. ling. latinæ.*

Aldus Manutius in antiquiſſimâ quadam Galliæ Bibliothecâ reperit *carmen Catulli de Vere. Eraſm. prov. Amyclas perdidit ſilentium.* quod cum diu deinceps latuiſſet, rurſus repertum, à P. Pythœo, I. Douſa F, Weitzio, Salmaſio, Scriverio, titulo Pervigilii Veneris. *Phædrus fabulator*, Auguſti libertus, plenus bonæ ſpei fuit ad poſteritatem perventura ſcripta ſua, ut multis locis non

obſcurè oſtendit, præſertim *fab. 86. ad Particulonem*:

Particulo, nomen Chartis victurum meis,
Latinis dum manebit pretium literis.

Sed hæc ſpes ei penè decollaviſſet, ſi abſque *Pithæis clariſſimis fratribus* eſſet, quibus vitam debet. Quem Faërnus imitans, & diſſimulans nobis inviderat. *Thuan. hiſt. lib:* 37. *Mercurii Triſmegiſti Pimander*, cum diu inter Græcos latuiſſet, diligentiâ *Leonardi Piſtorienſis*, Monachi, ex Macedoniâ in Italiam advectus eſt, tempore Coſmi Medicei, Patriæ Patris, à Marſilio Ficino autem in latinam linguam verſus. Judicium de hoc ſcriptore vide apud *Hoornb. de converſ. Iud. lib. 2. cap. 3. in fine.*

Æſchylum, Poetam Græcum, pluribus ſeculis non viſum, reperit Cuſpinianus; ut & *Johannem Monachum*, hiſtoricum, Græcum, à ſolo Andrea Alciato citatum. *Cuſpin. in Caſſiod. coſſ. ad annum Ch.* 33.

Petrus Victorius Anno 1540. primo edidit *Electram Euripidis*, quæ cum hactenus latuiſſet, inventa eſt, & è tenebris eruta, à duobus adoleſcentibus, *Bartholomæo Barbadoro, ac Hieronymo*, cum vetera ejus Poëtæ exemplaria inter ſe conferrent, & in eum uſum undique conquirerent.

Johannes Arcerius Friſius primus Græcè divulgavit *Jamblichum de* vitâ Pythagoræ ejuſdemque duas ad Philoſophiam orationes protrepticas. *Voſſ. de Phil. lib. 1. cap. 16. §. 3. David Hæſchelius* Au-

guſtanus

guſtanus P*rocopium* primus Græce edidit, dum ceſſat Bonaventura Vulcanius, *vide Epiſtolas Scaligeri ad Hæſchelium.* Procopii verò hiſtoriam Gothicam, ſuppreſſo authoris nomine, ediderat *Leonardus Aretinus*, propterea, mortuus furti damnatus eſt, accuſante Chriſtophoro Perſonâ, qui aliud exemplar nactus, Gothicam, Perſicam, & Vandalicam, Græci authoris titulum ingenuè profitendo, tranſtulit. *P. Jovius in Elogiis L. Aretini & Perſonæ.* Agobardi Lugdunenſis Epiſcopi opera, cum per octingentos annos delituiſſent, à *Papirio Maſſono* in quodam bibliopolio inventa ſunt, & à compactore, qui cultro jam jam ea erat dilaniaturus, redemta: prodierunt primo Pariſiis, anno 1605. *Beſſarion Nicænus*, Cardinalis, invenit Poëma *Coluthi*, cui titulus Ἑλένης ἁρπαγὴ. Item Poëma *Cointi Smyrnæi*, quo Homeri Iliadem continuarit, depoſitum in templo D. Nicolai ad Hydruntem, maritimum Calabriæ oppidum, unde Poëta ipſe *Quintus Calaber* dictus eſt. *Quenſtedt dial. de patriis vir. doct. pag.* 481. 482. *Scaligerian. pag.* 325. *Rhodom. in præfat. ad Calabrum.*

Chronicon Lamberti Scafnaburgenſis ex monaſterio Auguſtinenſium, eorumque Bibliothecâ Wittenbergenſi à Secerio, juſſu Melanchtonis, exſcriptum & editum.

Engelberti Admontenſis, in Styria Abbatis, qui ſub Rudolpho Habspurgio floruit, libellus de ortu, progreſſu & fine Romani Imperii, in Bibliothecâ illius Monaſterii à Caſpare Bruſchio inventus & editus eſt. Ejuſdem Ethica quædam in eodem cœnobio

ſervantur. *Bolduan. biblioth. Philoſoph.*

Johannes Aretinus exemplar *Thucydidis*, ab Eugenio Papa Conſtantinopolitano, dono acceptum, Baſileam tulit, ubi centum amplius annos ſervatum, à Joachimo, deinde à Camerario in lucem editum.

Johannes Sambucus Tirnavienſis Pannonius, profeſſione Medicus, eam in veteribus libris colligendis diligentiam adhibuit, eam in publicandis liberalitatem declaravit, ut Magnatibus, qui hac re laudem conſecuti ſunt, ipſe privatus æquari ſane debuiſſet, & inter eos locum meruiſſet, niſi ipſe eruditus, inter eruditos numerari malle viſus fuiſſet: quod *Nonnus Dionyſiacorum ſcriptor*, *Ariſtænetus, Eunapius*, *Heſychius*, *Theophylactus in acta Apoſtolorum & alii ejus beneficio editi* abunde teſtantur. *Thuan. lib.* 8. *Hiſt.* Edidit Emblemata, & nummos veteres, præfixâ dedicatione ad Johannem Grolierum, Quæſtorem Regium, & Conſiliarium Lutetiæ, in qua ſe per triennium multis modis Bibliothecam ſuam auxiſſe, & antiqui operis numiſmatibus, maximè raris, cumulaſſe teſtatur, ut vel ſummis Cardinalibus admirabilis Romæ, & per Italiam Principibus fuerit.

Æmarus Ranconetus, admirandâ politioris literaturæ, ac antiquitatis cognitione, mathematicarum artium ſcientiâ, acerrimo etiam judicio eminuit. Senator Burdigalenſis, mox in Senatu Lutetiano inquiſitoriarum claſſium præſes factus, cum graviſſimis de cauſis reus eſſet factus, atque in arcem Baſtiliam conjectus, exquiſito mortis genere (quod

ex

ex judicio aſtrorum, & illius ſcientiæ, quam unà cum Hieronymo Cardano excoluerat, jam pridem eventurum ſibi ipſi prædixerat) obiit. Hic quidem ſcriptis evulgatis non inclaruit, fertilem tamen ſcribendi materiam aliis præbuit, copioſiſſimam ſiquidem librorum tam impreſſorum, quam manuſcriptorum & ſummâ induſtriâ annotatorum, ſupellectilem poſt ſe reliquit, ex quâ, tanquam ex Equo Trojano, plurimi illuſtres ſcriptores prodierunt. *Lundorp. contin. Sleid. lib.2. anno* 1559.

Johannes Lelandus Londinenſis, antiquitatis Britannicæ diligens inquiſitor, vetera totius inſulæ monumenta, magno ubique cum labore perluſtravit. Incognita locorum & rerum ex nimiâ vetuſtate vocabula, per optimos authores revocavit; & quo facilius intelligerentur, tam originalibus quam uſitatis explicuit nominibus. Exoletos & oblivione penè ſepultos authores Britannicos ſolus reſuſcitavit, multa ipſe conſcripſit. claruit anno 1546. ſub Henrico VIII. cui à Bibliothecis fuit. Poſtea in phreneſin incidit. *Balæus.*

Jovianus Pontanus antiquiſſimo firmabat teſtimonio, *Propertii elegias*, ſe adoleſcentulo, primum in lucem prodiiſſe, cum antea, inſcitia temporum, incompertæ forent, & incognitæ: opusque obliteratum & longiſſimo ævo abſumtum, corroſis & labentibus literis, in cellâ vinariâ, ſub doliis inventum apparuiſſe, &, cum libelli vetuſtate, verbis & nominibus abſumtis, longo ſitu & ſenio, quod in diuturna obſcuritate latuerant, veram lectionem aſ-

ſequi nequirent, effectum, ut mendoſi inde codices prodirent; paulatimque diſcuti errores & corrigi cœpti ſunt. *Alex. ab. Alex. lib.* 2. *cap.* 1. *Paulus Frambottus* typographus Patavinus reperit Tragurii, apud Dalmatas, in Bibliotheca *Cippicorum* (olim *Capiones* appellabantur) inſigne fragmentum *Petronii,* quod anno 1655. ex apographo conceſſo operis ſuis & ſumtu communicavit: quem ſecutus in Sueciâ vir eruditus *Johannes Schefferus*, hortatore, & exemplum tranſmittente *Nic. Heinſio*, editionem adjectis notis iteravit, narrat hæc *Thomas Reineſius* in præfat. ſcholiis ſuis in hoc fragmentum præfixâ.

Augerius Busbequius Cæſareâ legatione fungens apud Turcas, magnam etiam in libris conquirendis diligentiam adhibuit; ſic de ſe ipſo narrat: *legat. Turc. epiſt.* 4. *in fine.* ,, Reporto magnam farraginem Veterum numiſmatum, quorum præcipuis ,, donabo Dominum meum. Ad hæc librorum ,, Græcorum manuſcriptorum tota plauſtra, totas ,, naves, ſunt, credo, libri haud multò infra 240, quos ,, mari miſi Venetias, ut inde Viennam deportentur. Converri omnes angulos, ut quicquid ,, reſtabat hujuſmodi mercis, tanquam noviſſimo ,, ſpicilegio, cogerem. Unum reliqui Conſtantinopoli, decrepitæ vetuſtatis totum deſcriptum litera ,, majuſcula, Dioſcoridem, cum depictis plantarum ,, figuris, in quo ſunt paucula quædam, ni fallor, ,, Cratevæ, & libellus de avibus. Is penes Judæum ,, Hamonis, dum viveret, Suleimanni Medici filium, ,, quem ego emptum cupiviſſem, ſed me deterruit

,, pre-

„ pretium. Nam centum ducatis indicabatur, „ ſumma Cæſarei, non mei, marſupii. Ego inſtare non deſinam, donec Cæſarem impulero, ut „ tam præclarum authorem ex illa ſervitute redimat. „ Eſt vetuſtatis injuria peſſimè habitus, ita extrinſe-„ cus à vermibus corroſus, ut in via repertum vix ali-„ quis curet tollere.

Dubium utrum inter Magnates an doctos ſit numerandus *Nicolaus de Peiresko, Senator Aquenſis*, cum hinc ejus liberalitas & magnificentia, illinc ejus indefeſſum ſtudium & diligentia in omnis generis eruditione promovenda, maximè vero circa libros colligendos, admodum inſignis fuerit. Ejus vitam, à Petro Gaſſendo ſex libris deſcriptam, cum legerem, quæ inde excerpſi, hic aſcribam. „ Hic itaque Nico-„ laus Fabricius de Peiresko in orientem miſit Theo-„ philum Minutium, ex Minimorum ordine, qui „ exemplaria Biblica requireret, obtenta prius, tam à „ ſummo Pontifice, quam à Generali ordinis licen-„ tia, proviſoque, ne vel commeatus, vel neceſſa-„ rium voluminibus coëmendis pretium deeſſet. Et „ ſua ſanè ſpe fruſtratus non eſt, ille enim optima for-„ te, comperit ſtatim, acquiſivitque Biblia Sama-„ ritanica, cum adjunctis in tritaplorum formam, „ Hebraïcis, Arabiciſque (ſed Samaritanico cha-„ ractere) præter duo teſtamenta Syriaca, Arabicos-„ que codices complures. Daniel Dayminius ex iis „ Franciſcanis, quos recollectos, nominant, ſeriam „ operam navavit, ut tam hi libri quàm alii, ac va-„ ria etiam numiſmata, in Minutii inciderent ma-

„ nus. Mandarat etiam ut in Cypro perquirerentur
„ codices, quibuſcum fuerat eclogarum ſeu excer-
„ ptorum Porphyrogenneticorum repertus: at iis ſic
„ fuere exturbati, ut nulla tandem exploratione,
„ quantumlibet ſedulâ reperiri potuerint, Minutius
„ vero ex Ægypto, proſpero ſucceſſu, adveniens,
„ libros aſportavit non paucos, ac potiſſimum Co-
„ pticos, hoc eſt, charactere & idiomate Ægyptio
„ antiquo conſcriptos, præter dictos Samaritanos,
„ quos jam ante miſerat. Deſtinavit deinde Peires-
„ kius iteratò Minutium, ut venatum iret libros O-
„ rientales, facto præſertim animatus præclari viri
„ Jacobi Golii, quem Hollandiæ Ordines, pro-
„ pter inſignem Arabiſmi, Matheſeoſque peritiam,
„ ſubſtituêre inclytis duobus Academiæ Profeſſori-
„ bus, Thomæ Erpenio, & Willebrordo Snellio:
„ Golius ſcilicet nomine impenſiſque Ordinum bis
„ jam in Orientem profectus, tantum corrogarat &
„ in Academia depoſuerat librorum theſaurum, ut
„ viſo eorum indice, Peireskius ſubito ſtudio inar-
„ ſerit mittendi rurſus in Orientem, qui in id incum-
„ beret, ut quantum liceret per privatos ſumtus, ſi-
„ miles libros Gallia haberet. Dedit autem Minutium
„ in comitatum Margævillæi, qui menſe Julio 1631.
„ Conſtantinopolim diſceſſit. Et dare quidem præ-
„ terea voluerat Holſtenium, Buccardum, alioſque
„ eruditos viros, qui freti authoritate, & patroci-
„ nio Regii oratoris, Bibliothecas in monte Atho,
„ aliiſque in locis explorarent; verum illi utcunque
„ forent ad id peragendum propenſi, non potuerunt
„ tamen

„ tamen eſſe ſatis tempori ad diſcedendum compara-
„ ti. Unicus comparatus fuit Gallaupius, qui, non
„ multum tamen temporis Conſtantinopoli mora-
„ tus, diſceſſit in Libanum montem, & cum Ma-
„ ronitis ita conſtitit, ut etiamnum cum illis degat.
„ Anno ſequenti 1632. libri à Minutio ex Oriente
„ miſſi ſunt, cum numiſmatis variis, ac Baſilidia-
„ nis præſertim: Inter cæteros, ut minimum mo-
„ le, ita pretio maximum habuit quoddam volu-
„ men (quod à volvendo ita reverâ dici potuit) re-
„ pertum intra capſulam, ad Mumiæ cujuſdam pe-
„ des: Id univerſè conſcriptum erat hieroglyphicis
„ literis, conſtans ex Germanâ papyro, ac facile ſua
„ vetuſtate ſuperans bis millia annorum. Alia poſtea
„ vice accepit Peireskius magnam Græcorum codi-
„ cum copiam (quantam ſcilicet capere poterant duæ
„ capſæ peramplæ) at felicitas par non fuit, ſeu quod
„ ad integritatem, ſeu quod ad ſubjectam materiam
„ attinuit. Nam præter Biblia Arabica, Arabicè,
„ Perſicè, Chaldaicè, cum Rabbi Salomonis Com-
„ mentariis conſcripta, & alia item Arabica, cum ini-
„ tiis capitulorum Samaritanis; cæteri omnes valde
„ vulgares, aut mutilati admodum fuere. Anno
„ 1633. in lucem prodiit B. Clementis Epiſtola ad
„ Corinthios ſcripta, nuper ex Ægypto, Conſtan-
„ tinopolique in Angliam allata. Sub idem tempus
„ Ægidius Lochienſis, è Capucinorum familia, ex
„ Ægypto rediit, ubi toto ſeptennio linguis Orien-
„ talibus operam navaverat. Is indicavit codices ra-
„ ros in cœnobiis variis extantes. Memorabile au-

„ tem eſt viſam ipſi Bibliothecam octies mille volu-
„ minum, quorum pars non exigua præ ſe ferret æ-
„ vi Antoniani notas. Quandoquidem verò inter
„ cætera animadvertiſſe ſe dixit, Mazhapha Einock
„ ſeu Prophetiam Enochi, declarantem ea, quæ ad
„ finem uſque ſeculi eventura ſunt, librum Europæ
„ pridem inviſum, illic autem charactere ac idioma-
„ te Æthiopico ſeu Abyſſinorum, apud quos is fue-
„ rat ſervatus, conſcriptum: Ideo Peireskius ſic fuit
„ accenſus ejus, quoquo pretio, comparandi ſtu-
„ dio, ut, nullis parcens ſumptibus, ipſum denique
„ ſui faceret juris. Hac diligentia factum, ut excer-
„ pta Polybii & Nicolai Damaſceni reperta, & ejus
„ ſumptibus ex inſula Cypro advecta ſint. Idem
„ Peireskius ſolicitè ex oriente exſpectavit libros he-
„ xaplos, octaploſque. Fuit in illis Pſalterium ſex
„ columnarum ordinibus, totidemque linguis, idio-
„ matibusve diſtinctum, quod, piraticam expertum
„ injuriam, nullo non pretio fuit redempturus, etſi
„ non emptum pluris quam libris Turonicis 24. Hinc
„ nullum lapidem non movit, donec piratas appu-
„ liſſe Tripolin Africæ accipiens, ad Baſſam ſeu Gu-
„ bernatorem illius civitatis ſcripſit, amicis interpo-
„ ſitis, illeque ſpem fecit tranſmittendi librum. Con-
„ tigit porro, ut nonnulli, perſpecto ejus deſiderio,
„ ſperataque magna mercede advexerint librum,
„ quem prædicabant ſibi in ea urbe concreditum:
„ ſed erat Arabicum Thomæ Erpenii Dictionarium.
„ Hæc ex vita Peireskii.

Inveſtigandis libris Arabicis maximam curam,
ſum-

ſumptum & operam impendit *Nicolaus Clenardus*, ut ex ejus Epiſtolis ad Jacobum Latomum videre eſt: Sed quam poteſtatem librorum avehendorum Rex Feſanus illi primò fecerat, poſtea nebulonis cujuſdam invidioſi ſermonibus incitatus, denegavit. *lib.* 2. *epiſt. ad Carol. V.* petit Clenardus, ut Cæſar illi libros concedat, qui in Hiſpaniâ, Inquiſitorum juſſu, comburebantur. *Georgius Douſa* multos Græcos codices Conſtantinopoli attulit, inter alios etiam *Georgii Logothetæ Chronicon Conſtantinopolitanum* à fratre Theodoro Douſâ editum. Admodum perfrictæ frontis fuit, qui, cum *Laurentii Vallenſis* Elegantiarum libros in honore eſſe dolerent, in vulgus ſparſere, eos jam olim in Germaniâ fuiſſe repertos; quodque ſcripti eſſent literis fugientibus ac fatiſcentibus, vix certis cognitum indiciis tandem fuiſſe, *Aſconii Pediani* eſſe opus: cujus calumniæ meminit Mariangelus Accurſius, in diatribarum ſuarum defenſione, cui *Teſtudo* nomen fecit. *Voſſ. diſquiſ. de ætate Aſc. Pediani.*

Janus Rutgerſius in variis ſuis lectionibus, diverſos Græcos ſcriptores, hactenus latitantes, luci reddidit, quales; *Johannis Grammatici, Gazæi Tabellæ univerſi* ἔκφρασιν, ex Bibliotheca Leidenſi, cui eam inter alia legaverat Joſ. Scaliger. *P. Nigidii* ἐφήμερος βροντοσκοπία, ἐκ τῶν Τάγητος. quam ei donaverat Johannes Meurſius. *Menandri & Philiſtionis* σύγκρισις, quam primus antea evulgaverat Nic. Rigaltius; hic longe edidit auctiorem. *Leonis Imp. Oracula*, quæ ipſi donaverat P. Scriverius, cum ea à Dou-

zis

zis ipſe accepiſſet, quorum frater Georgius, Conſtantinopoli & hæc attulerat. *Iſaaci Porphyrogeneti Characteres Græcorum & Trojanorum qui ad Trojam fuere*, è Bibliothecâ Amſtelodamenſi. *Gloſſarium Græcum* è vetuſto codice deſcriptum.

Orbe noſtro non contenta fuit hæc inſatiabilis librorum cupiditas, in Chinam uſque, regnum olim inacceſſum, perrupit Herculeus hic labor. Nil mortalibus arduum eſt, præſertim Monachis Anno 1577. Martinus de Heradâ provincialis ordinis Eremitarum Auguſtini, & Hieronymus. Martin ſociique milites, ex Inſulis Philippinis in Chinenſe regnum penetrarunt, cujus bibliothecas poſtea luſtrabimus. Ex hac peregrinatione etiam Europæorum bibliothecæ auctæ ſunt. Varios enim libros hi Patres ſecum ex Chinâ attulerunt, Politicos, Medicos, Phyſicos, Mathematicos, alioſque, quorum titulos annotavit Mendoza *Hiſt. Chin. part.* 1. *lib.* 3. *cap.* 17. Extat variorum librorum Chinenſium bibliotheca, qui ex Chinâ cum ipſorum atramento & chartâ admirandæ magnitudinis advecti ſunt. Amſterd. 1605. Teſtis ſit mihi *Bolduanus in Bibliotheca Philoſ. pag.* 645.

Succedit Eruditorum labor ſecundus, qui in librorum ex una lingua in aliam tranſlatione verſatur. opus ut maximè arduum, ita magnificum, & imprimis utile. Arduum quidem, tum propter linguarum cognitionem, quæ exacta requiritur, tum propter ingens laboris tædium, quod in alienis conceptibus exprimendis devorandum eſt. Magnificum autem, quia per iſtas tranſlationes linguarum gloria auge-

augetur, earumque termini latiùs extenduntur. Utile, quia quod unius linguæ erat antea proprium, hoc pacto ad totum genus humanum, in communem utilitatem, transfunditur. Ideo etiam reges hujus rei curam gerere non piguit. Ptolomæi enim Philadelphi juſſu & auſpiciis celebris illa Bibliorum, per 72. Interpretes, verſio facta eſt. Et viri eruditiſſimi hoc in re operam ſuam ſtudiumque collocarunt: ut patet ex Targumim, ſive Paraphraſibus Chaldaicis antiquiſſimis, apud Judæos. Jam inde à temporibus Eſræ, cum lingua Hebræa, poſt captivitatem Babylonicam, vulgo ignota eſſet, Paraphraſes ſcribi cœperunt, quæ ut quibuſdam videtur, in Synagogis, poſt textum publicè prælectæ ſunt, quod probabile magis ſit ex antiquis quibuſdam MSS. Chaldaicis Paraphraſibus, in quibus, poſt verſiculum Hebraicum, continuò ſine ullâ lineæ abruptione, idem repetitur Chaldaicè, ut linguarum ignaris, continuus orationis contextus in eâdem linguâ videri posſit. Atque huc referunt locum Nehem. 8. 9. *Walton. diſſert. de ling. Orient.* §. 29. Inter Chriſtianos verò plurimi ſacras literas in alias linguas verterunt. De quibus Auguſtinus *de doctr. Chriſt. lib.* 2. *cap.* 11. „ Qui ſcripturas Hebræâ „ linguâ in Græcam verterunt linguam, numerari „ poſſunt, latini autem Interpretes nullo modo. Ut „ enim cuique primis fidei temporibus in manus ve- „ nit codex Græcus, & aliquantulum facultatis ſibi- „ met utriuſque linguæ habere videbatur, auſus eſt „ interpretari. Hoc ſtudio inter Patres valde delecta-

tus

tus eſt Hieronymus, qui de optimo genere interpretandi ſcripſit ad Pammachium, teſtaturque ſe vitam Antonii vertiſſe ex Græco: & Hilarium confeſſorem, Homilias in Job. & plurimos tractatus in Pſalmos è Græco in latinum tranſtuliſſe. Vertit Hieronymus etiam Didymum de Spiritu Sancto, & multa ex Origine, unde lis illi orta cum Rufino. *In Apologia adverſus Rufinum:* „ Laudavi, inquit, „ Euſebium in Hiſtoria Eccleſiaſtica, in digeſtione „ temporum, in deſcriptione ſanctæ terræ,& hæc ipſa „ Opuſcula in latinum vertens meæ linguæ hominibus dedi. *vide præfationes ejus in omnes S. Scripturæ libros. item ad Euſebii Chronicon, & Epiſtolam ad Auguſtinum tom.*3. *fol.* 153.

Bibliothecis verò, unà cum literis in Italia, Germania, reliquiſque Europæ regionibus, renaſcentibus, viri docti certatim ſe libris transferendis dederunt, vel ut ſe ipſos in utrâque lingua exercerent, vel ut aliis quibus linguarum altera incognita erat, conſulerent, alioſque ad ſimilem diligentiam excitarent. *vide Nannii Miſcellan. cap.* 3. Maximè labor eorum circa authores Græcos fuit occupatus, adeo ut tota Græcia in Latium tum temporis migraſſe videatur, ipſis etiam Græcis auxiliares manus præbentibus. Gregorius Tiphernas Africam Strabonis & Aſiam noſtris ſtudiis adjecit. Platonem Latinitate donavit Marſilius Ficinus, Canonicus Florentinus, tantus ejus amator & admirator erat, cum nullam Chriſti, aut Beatæ Virginis, aut alicujus Sancti imaginem domi coleret; Platonis tamen ſimulachrum in cubiculo ha-

haberet, ante quod perpetuò dies noctesque ardentem lampadem ſuſpendit. *Bzovius ad annum* 1492. §.27. vertit etiam Plotinum, Jamblichum, Syheſium & Pſellum Platonicæ ſectæ authores nobiles. vid. *Jov. doct. vir. elog.* 33. Jul. Cæſ. Scaliger, inter Heroës, hoc eum carmine celebrat:

Sancta anima, & cœlum tibi tu quæ ſæpe fuiſti,
Spira in me rari flamina pura boni.
Ter cœli ſocia es; ter magni civis Olympi;
Ter comes, in gremium pulcra recepta, Dei:
Cum fluis ex aſtris; Divi momenta Platonis
Cum capis; & nunc te cum Jovis aula capit.

Interpretationem Ariſtotelis multi aggreſſi, quidam ſatis infeliciter, ut fere alio Interprete, imo divino aliquo opus ſit, qui interpretis ſenſum aſſequatur, & clarius exponat. Eum ſuum fecerunt Arabes. Inter Latinos Interpretes primum locum ſibi vendicat Boethius. Inter recentiores Guilielmus Budæus, Beſſarion Cardinalis, Nicenus, aliique; imprimis autem Theodorus Gaza, vir de quo propemodum dici poteſt, quod & Apollonius ille de Cicerone dixiſſe fertur, ademptam ab illo Græcis eloquentiæ laudem: Nunc contra Graji ſanguinis hominem latinis ademiſſe: Ariſtotelis de Animalibus, & Theophraſti de plantis libros ita Latinos fecit, ut dum ad Græcârum compoſitionum exemplum horridioris linguæ vocabula inter ſe aptè concinéque jungit, & vim Græcarum vocum novis Latinis accommodatè effingit atque exprimit, audaci quidem ſed felici tranſ-

latio;

latione, facultatem latinæ linguæ non mediocriter locupletaverit. Tanti autem candoris fuiſſe Gazam narrat Jovius, ut multa ex Ariſtotele verſa Vulcano tradiderit, ne creſcenti famæ hominis amiciſſimi Argyropili, qui eadem generoſè verterat, officerent. Georgius Trapezuntius, Gazæ æmulus, ſed doctorum judicio neque acumine ingenii, neque judicii dexteritate, nec utriuſque linguæ peritiâ illi comparandus, vertit Euſebium de præparatione Euangelicâ, eumque Nicolao V. Pontifici Max. dicavit: Cui in transferendis operibus acceptiſſimus fuit, unà cum Laurentio Valla, Petro Candido Decembri, Georgio Caſtellano, Demetrio, item natione Græco. Nicolaus Perottus Epiſcopus Sipontinus vertit Polybium. Non defuere tamen ex æmulis, qui ejus authoris traductionem antiquiſſimam fuiſſe, furtoque ſurreptam exiſtimarint. *P. Jovius in elogio.*

Homerum heroico carmine Latinum fieri magnopere cupiebat Doctorum illius temporis Mecœnas Nicolaus V. P. R. plurimi hoc conati ſunt. Unus verò tantum inventus eſt, qui acri ejus judicio ſatisfaceret, Horatius Romanus, qui Scribatum Apoſtolicum ea de re conſecutus, magniſque pollicitationibus, illectus Iliadem aggreſſus, nonnullos ex ea libros latinos fecit. Laurentius Valla, & Angelus Politianus (*lib. 8. epiſt. 6.*) in Homero vertendo etiam laborarunt. Nicolaus Valla, Iliadem Homeri, & Heſiodum heroico carmine in Latinum vertit. *Fabr. Rom. cap.* 21. *Pier. Valer. de infe-*

lic.

lic. literat. lib.2. Palmam tamen illis præripuit homo Germanus, Helius Eobanus Heſſus, qui non partem, ſed totam Homeri Iliada Latio donavit, elegantiſſimo carmine heroico, quem laborem hoc Elogiò ornavit Jacobus Micyllus:

Mæonidem Latiâ memorantem prælia voce,
Verſaque in Auſonios Dorica verba modos,
Caſtraque cum caſtris Danaûm mutata Latinis,
Et cum Romanis pallia Græca togis,
Rem toties cœptam, ſed nulli rite peractam,
Serior en ætas attamen iſta dedit.
Hanc laudem multi Vatum petiere priorum,
Sed propriam ſolus quam ferat Heſſus habet.

Addam epigramma, quod in ineptum Homeri interpretem, quaſi cocum, luſit Eobanus, in quadam ad Joachimum Camerarium epiſtolâ:

Reſtituit quondam cupido Piſiſtratus orbi
Amiſſum longo tempore Mæoniden.
Juſſit Ariſtarchus peregrinas ponere plumas,
Quas miſero audaces impoſuere manus.
Sic tandem propriâ redimitus corpora pallâ,
Jam notus domui ſolis utrique fuit.
Viderat hunc patriæ perfuſus jure Culinæ,
Et dixit, veſtem non habet iſte, Cocus.
Protinus Argivi detraxit pallia cultus,
Poſſe putans Latiæ ſe dare jura togæ.
Veſte novâ cultum populus ſpectare Poëtam
Dum properat, veſtis non fuit, offa fuit.

Item.

Jure Cocus miſerum Latio, perfudit Homerum,
Dum de carne nihil, quod dare poſſit, habet.

Herodotum vertit Laurentius Valla, rogatus ab Alphonſo Rege, cujus ſalutandi gratiâ Neapolin ſe contulerat, cum inter eos multus ſermo de rebus Perſarum ac Græcorum exortus eſſet, quas Rex ſciebat ab Herodoto conſcriptas eſſe. Sed immaturâ morte impeditus Laurentius, ultimam verſioni ſuæ manum imponere nequivit Rex autem libros, ut erant, Roma ſibi deferendos curavit, & in Bibliotheca ſua diligenter aſſervari juſſit. *Jovian. Pontanus. tom.* 3. *pag.* 2598. Verſionem hanc poſtea emendavit Henricus Stephanus, ut & Herodianum à Politiano latinè loqui edoctum, hujus tamen æmuli tranſlationem hanc Gregorio Typhernati aſcribunt, eique morienti à Politiano ſubtractam eſſe dicunt. *P. Jovius in elog. Polit. & Typhernatis.*

Leonhardus Aretinus quædam ex Xenophonte, Plutarcho, Ariſtotele, Platone vertit. Leonhardus Juſtinianus, Guarinus Veronenſis, Donatus Acciaiolus Florentinus in vertendo Plutarcho etiam laborarunt. Integrum vero Plutarchum aggreſſi ſunt duo ex Germanis Gulielmus Xylander, & Hermannus Cruſerius Campenſis, apud Carolum Egmondanum & Guilielmum Cliveuſem Gelriæ Duces honeſto loco, ut ſenator, habitus. Obiit Regiomonte in Boruſſiâ, Anno 1574. Antea medicinæ ſtudiis operatus erat, & multa ex Galeno verterat, & ipſe Eraſmus ex Plutarchi moralibus quædam vertit, nec pauca ex Luciano; in quo etiam laborarunt Thomas

Mo-

Morus, Philippus Melanchthon, Urſinus Velius, Johannes Sleidanus, Jacobus Micyllus, aliique. Sigiſmundus Geſenius in vertendis ſcriptoribus Græcis valde deſudavit, natus in Bohemia. Anno 1554. ætatis 57. deceſſit, cum egeſtate tota vita conflictatus & lautiore fortuna dignus ab Eraſmo judicatus, *Thuan. Hiſt. lib.* 13. Hoc pacto Græci ſcriptores Eccleſiaſtici latinè loquuntur, Gregorius Nazianzenus, Baſilius, Athanaſius, Epiphanius, Juſtinus, Irenæus, quem Eraſmus latinè ſcripſiſſe arbitratus eſt, figuris Græcis abutentem, Scaliger tamen Epiſtola 239. eum Græcum fuiſſe & Græcè ſcripſiſſe probat ex fragmentis Epiphanii, & rerum ipſius Irenæi geſtarum apud Euſebium hiſtoria. Sic *Bellarm. de ſcript. Eccleſiaſt. Rivet. Crit. ſacr. lib.* 2. *cap.*6 B. Rhenanus præfat. ad Tertullian. contra Valentinianos Græcè in Medicea Bibliotheca extare dicitur. *Alex. Morus in notis ſuis ad N. T. in verbo* εὐαγγέλιον, ſe eo uſum eſſe profitetur.

Sic multi ſcriptores ex linguis originalibus in quaſvis vulgares traducti ſunt. Maximè verò hac in parte laudanda eſt S. Scripturæ interpretatio, quam ſanè utiliſſimam imò neceſſariam eſſe putamus, rigentibus licet, & obſtrepentibus Pontificiis. *Bellarm. de verb. Dei lib.* 2. *cap.* 15. qui ſane hanc lucem ex verſionibus provenientem in ἀκμῇ ſuæ tyrannidis extinguere non potuerunt. Inſigne eſt judicium Dei in Archiepiſcopum quendam in Angliâ, qui cum magno conatu laboraret, ut publico decreto verſio ſcripturæ in ſermonem Anglicum veta-

retur, radix linguæ ejus adeo intumuit, ut nec edere, nec bibere, nec loqui potuerit, adeoque fame mortuus ſit, referente *Bakero in Henrico V. Angliæ Rege.* Tum etiam Dei Spiritu excitati ſunt quidam, huic impietati ſe opponentes, & lucernam verbi Dei ſub modio non occultantes. Nam anno 1292. Jacobus de Voragine, Archiepiſcopus Genuenſis, utriusque inſtrumenti divina volumina primus in Italicam linguam transfudit. *Bzov. & Sixt. Senenſ. Bibl. S.* Alphonſus ſapiens verti eadem curavit in linguam Hiſpanicam. Carolus V. cognomento Sapiens in linguam Gallicam, Anno 1360. *Catal. teſt. verit. pag.* 807. Etheſtanus Anglorum Rex, filius Eduardi I. in idioma Anglo-Saxonicum. *Bal. Anno* 1477. V. Teſt. libri editi ſunt linguâ Belgicâ Delphis, Editoribus teſtantibus, ſe ſatis noviſſe Clericos hoc ægre laturos eſſe. *Baſel. Sulp. Belg. pag.* 237--241. Bugenhagius ſingulis annis eo die, quo Lutherus cum ſuis *συνέργοις* verſionem ſuam Bibliorum abſolverat, amicos ſolenni convivio excipere, & quaſi feſtum illius tranſlationis celebrare ſolitus fuit. *M. Adam. in vita Bugenhag.*

Inter Latinas verſiones, ea quæ vulgata dicitur, in Papatu canonizata, à Concilio Tridentino, ubi ſine decretum fiebat de non ente; ſi quidem verſio illa infallibilis declarata antequam extitit. Sed Clemens VIII. reſumpſit & correxit, unde bellum Papale quod Jameſius conſcripſit. *Vide Cenſuram V. verſ. Sixtini Amamæ præſertim in prolegomenis, & ejuſdem Antib. Bibl. lib.* 1. *Leuſd. philol. mixt. diſp.*

1. An

1. An ſit Hieronymi dubitatur. Hieronymus quidem multa longè aliter vertit, & vertenda docet, ſed hoc argumentum nihil probat, cum Interpp. & veteres & recentiores, in diverſis editionibus diverſimode multa tranſtulerint. V. G. Pagninus plus ſemel primam ſuam verſionem interpolavit, & multos locos in Lexico aliter interpretatur, atque in ipſa Bibliorum verſione fecerat. Verſio Pagnini cenſetur accuratior, ſed Junii & Tremellii apud Reformatos uſitata magis, quamvis multi ægrè ferant libertatem illam, quam Junius ſibi ſumpſit in corrigendis Tremellianis. *Conſt. L'Empereur (in* ὅπλῳ *: lyræ Davidis D. Gomari)* ſe hoc ſæpe in eâ obſervaſſe dicit, ſcilicet, conceptam animo analyſin, veluti normam ſtatui, ad quam in vertendo reſpiceretur: cum hoc modo à vero ſenſu ſæpe recedatur. Memorabilis maximè eſt nova illa verſio Belgica Bibliorum ex ipſis fontibus, iuſſu & non exiguis ſumptibus Illuſtrium Ordinum fœderati Belgii, ex decreto Concilii Nationalis Dordraceni, ſeſſ. 8. opera & ſtudio doctiſſimorum hujus Belgii Theologorum concinnata, & hodie in fœderatis Provinciis uſitata.

—— monimentum ære perennius,
Regalique ſitu pyramidum altius,
Quod non imber edax, aut Aquilo impotens
Poſſit diruere, aut innumerabilis
Annorum ſeries, & fuga temporum.

De variis Bibliorum in linguas Vernaculas tranſla-

tionibus agit *Hotting. Biblioth. qnadripart. lib.* 1. *cap.* 3. *& Sixt. Amama præfat. collat. biblicæ. Rivet. Iſag ad S. Script. cap.* 13.

Supereſt ut de tertio labore, ſcilicet novis libris per doctos conſcribendis & edendis ad ornamentum literarum & Bibliothecarum aliquid ſubjiciamus. Voce ergo & ſcriptis in Italia rem literariam promoverunt in jure Civili, Baldus, & duo Raphaëles, Fulgoſius atque Comenſis & Segnorolus Amedæus. In Philoſophia Blaſius Pelacanis à Parma, cujus extant in Aſtronomicis & opticis quæſtiones, & Hugo Senenſis qui tempore Concilii Ferrarienſis, præſente & invitante Nicolao EſtenſiPrincipe,GræcorumPhiloſophos præſentes argumentis, & dicendi copia ad ἐχεμυθίαν redegit. *Pius* II. *deſcript. Europ. c.*52. Medici, Marſilius à S. Sophia, Syllanus Niger, & Antonius Vacca. In tradendis linguæ Græcæ præceptis eminebat Emmanuel Chryſolora, qui à Johanne Palæologo ſub Bajazete primo, miſſus in Europam, ut Reges adeundo, pereunti Græciæ maturam opem imploraret, perſunctus munere mandato, in Italiâ ſubſtitit, variis locis docuit, in Germaniâ obiit, tempore Synodi Conſtantienſis. Petrus item Philargus Cretenſis, ſacrarum literarum Interpres, qui poſtea Pontifex evaſit, & Alexander V. eſt appellatus. *Bzov. ann. Chriſt.*1402. Fuerunt & alii in Italiâ, de quibus videri poteſt. M.Antonii Sabellici dialogus de reparatione linguæ Latinæ. *Item. Enn.*10.*l.*1.*&* 3. In Hiſpaniâ bonas literas excitavit Ælius Antonius Nebriſſenſis: qui literarum amore ſponte exulans,

totius

totius fere Italiæ gymnaſia colluſtravit, Græcæ, latinæque linguæ theſauros, quibus terra patria ditaretur collegit. *P. Jovius in ejus elogio.* Arius autem Barboſa, Luſitanus, primus Græcas literas in Hiſpaniam intulit. *Voſſ. de hiſt. lat. lib.* 3. *cap.* XI. Promovit verò & excoluit Joh. Ludovicus Vives, editis præſertim de cauſis corruptarum artium libris, quibus illos de tradendis diſciplinis addidit, qualis autem deinceps ibi fuerit literarum conditio, deſcribere placet verbis Johannis Barclaji, qui Satyrici ſui *part.* 4. *cap.* 7. ſic ait: *In Hiſpania, ſtudia literarum eo cultu non nitent, quem hæc ætas nudis & ſqualentibus Muſis repoſuit, cum periiſſe videretur ille eruditionis ſpiritus, qui omnem ſcientiarum partem debet implere. Non enim Latinæ eloquentiæ ſtudium ibi viget, non venuſtas Poëtices, non hiſtoriæ, priſcorumque rituum utilis & robuſta lepiditas. Veterem ac pene Barbaram in quærendis ſcientiis rationem obtinent: Philoſophiæ incumbunt, Theologiam amant, non ſpernunt* Legum *& canonum peritiam; Sed illas ſcientias Græcâ, Latinâque eruditione mitigari indignantur; putantque hoc modo fucum addi, quo virilium literarum lineamenta elangueant. Vir nuper non ignobilis in literis famæ, cum ab iis, quibus obſequium addixerat, juſſus eſſet in Hiſpaniâ divinarum rerum ſcientias profiteri, ſtatim hac potioris doctrinæ velut infamiâ eviluit, admotiſque precibus ſupplex, à ſuæ libertatis dominis impetravit alias ſedes, & ſuæ humanitatis patientes. Præcipua ad Germaniæ morem ibi eruditionis ſpecies, prolixis volumi-*

nibus pauca complecti; ſed & illa plerumque ex aliis auctoribus, ſupervacuo labore, decerpta. Et hoc quidem Academiarum malum eſt. In cæteris urbibus, non adeo frequens eſt ſcientiarum commercium (niſi quod in ſuæ regionis dignitatem, libros patrio ſermone conſcriptos amant habere.) Prorſus, ut in militaris nominis ambitum, videantur hanc formam ſeverioris in Muſas negligentiæ quæſiviſſe. Hæc Barclajus. Inter Gallos emicuit Budæus; inter Germanos Johannes Reuchlin, cujus nomen Germanicum in Græcanicum Capnionis mutavit Hermolaus Barbarus, in cujus honorem Eraſmus ſcripſit Ἀποθέωσιν, quæ inter ejus colloquia legitur, cum illi Conradus Pellicanus ultimum ſuum congreſſum cum Reuchlino, in thermis Cellenſibus prope Hierſaugiam, quo uterque lavandi gratia venerat, narraſſet. *Ex vita Pellic.* Philippus Melanchthon. Eraſmus Rotterodamus. Inter Anglos Thomas Morus. De his aliiſque multis conſule Elogia doctorum virorum à Paulo Jovio decantata, quæ hic omnia nobis deſcribenda eſſent, ſi hæc, pro rei & perſonarum dignitate, tractare nobis eſſet propoſitum. Hæc de primis literarum inſtauratoribus notaſſe ſufficiat, non enim ſcriptorum catalogum contexere in animo eſt, & quotidie doctorum virorum labor in his tribus verſatur, etiamnum enim videmus, aut veteres authores è tenebris erui, aut in alias linguas transferri, aut novos libros de novo exarari.

SECTIO III.

HIs autem omnibus aptiſſimè inſervit ars illa, nunquam ſatis laudata, Typographica, cum enim antea libri, magno labore, calamo deſcribendi eſſent, ad Bibliothecas inſtruendas majori ſumptu opus fuit, qui nunc multo tolerabilior evaſit. Ars hæc inventa Harlemi in Batavia, à Laurentio Coſtero, quod extra controverſiæ aleam ponimus, deinde in alias regiones propagata eſt.

Celeberrima eſt Typographia Aldi Manutii apud Venetos, quæ deinde ad filium Paulum, & nepotem Aldum tranſiit. Fuit ſane Aldus diligentiſſimus, celebratus ab Eraſmo præſertim in proverbio *Feſtina lente*, & Guicciardino in Harlemi, urbis Bataviæ, deſcriptione. Bonam ſpem conceperat de multis authoribus in lucem eruendis, de Livio, de Trogo Pompejo, quem extare dicit apud quendam ex ſuis amicis *in præfatione ad Lectorem, præfixâ Pompejo Feſto*. Adeo ut literæ renaſcentes Manutianæ familiæ plurimùm debeant. Aldo Manutio hoc Epigramma epitaphium ſcripſit Joachimus Camerarius:

Extinctus nequeo, quamvis ſim mortuus, eſſe
Cum toto nomen vivat in orbe meum.
Hac Aldus jaceo Romanus mole ſepultus,
Qua maria Euganeis Adria miſcet aquis.
Multa vigent noſtrâ librorum millia cura,
Quos tineis dederant tempora longa cibum.
Si quis adhuc igitur ſupereſt reſpectus honeſti,

Quicquid id eſt, noſtri eſt omne laboris opus.
Hoc meritum & virtus verè eſt Romana, Deorum
Præcipuo, ſtudiis, conſuluiſſe bono.

De eodem Aldo epigramma Bezæ, Lanſ. conſult. pag. 53.

In Demetrium Cretenſem, & Dionyſium Paraviſinum Græcorum voluminum impreſſòres ſic cecinit Politianus:

Qui colis Aonidas, Grajos quoque volve libellos,
Namque illas genuit Græcia, non Latium.
En Paraviſinus quanta hos Dionyſius arte
Imprimit, en quanto cernitis ingenio.
Te quoque, Demetri, ponto circumſona Crete,
Tanti operis nobis edidit artificem.
Turce, quid inſultas? tu Græca volumina perdis,
Hi pariunt: hydræ nunc, age, colla ſeca.

Apud Baſilienſes plurimi fuere celebres, imprimis Johannes Frobenius, quem laudat, & cujus mortem deplorat Eraſmus Epiſtola ad Johannem Emſtedium Carthuſianum. Eidem hoc Epigramma ſcripſit C. Urſinus Velius:

Si Regum laus eſt ingentes condere gazas,
Si bene de paucis promeruiſſe ſat eſt.
Gloria nunc Regum cedat tibi, culte Frobeni,
Majus enim illorum laude merere decus.
Æternas qui promis opes, totumque per orbem
Digeris, ingenio, ſumtibus, arte, manu.

Item Hieronymus Frobenius, Nicolaus Epiſcopius, Henricus Petrus, Johannes Hervagius, Nicolaus Brylingerus. Alibi,

Alibi, Arnoldus Gymnicus, Wechelus & ejus hæredes, cujus bona omnia proſcripta, ipſe regni limitibus ejectus, reliquis ejus libris, maximâ ex parte Proteſtantium, Lutetiæ publicè combuſtis. *M. Adam: in vita Zincgref. JCti.* Hieronymus Commelinus, cujus mortem deflet *Joſ. Scaliger Epiſt.* 405. quia literæ in ejus interitu magnam jacturam fecerint. Multos bonæ notæ ſcriptores utriuſque linguæ paratos habebat, quos propediem in lucem ederet. Magnam vim talium librorum conquiſiverat: Non Principum modò ſed & amicorum ſuorum Bibliothecas excuſſerat.

In Galliâ Carolus Robertus, Henricus & Paulus Stephani.

Roberto Stephano hoc epitaphium ſcripſit Th. Beza,

Τὰς ποτ᾽ Ἰουδαίης τε καὶ Ἑλλάδος, Αὐσονίης τε
(Φεῦ, φεῦ) Τὰς μούσας δεῖν᾽ ἀπελαυνομένας,
vide poëm. Bez. pag. 97.

Ad Henricum Stephanum eſt hoc epigramma Joh. Poſthii, *tom. 5. delit. Poët. Germ:*

Et libros facere, & doctos excudere libros,
Longus uterque labor, durus uterque labor.
Huic gemino invigilat pariter tua cura labori,
Henrice, ô mirâ ſedulitate virum!

In Belgio Chriſtophorus Plantinus qui officinam habuit & Antwerpiæ, & Lugduni Batavorum, illi ſucceſſerunt Johannes Moretus, Franciſcus Raphelengius, qui linguas orientales in Academiâ Leidenſi profeſſus eſt, & noſtris temporibus Balthaſar Mœrentorfius.

Cenotaphium hoc Chriſtophoro Plàntino ſtatuit Johannes Poſthius, *eodem tomo* delitiarum Poëticarum:

Hoc tibi conſtituo vacuum, Plantine, ſepulchrum,
Ad gelidas Nicri, lene fluentis aquas.
Dulcis amicitiæ monumentum ac pignus amoris,
Quem non ulla unquam tempora diſſoluent.
Hoc tua promeruit virtus, doctrina, fideſque,
Integra, & Eois cognita & Heſperiis.
Hoc longa exhauſti meruere ætate labores,
In divulgandis Chalcographa arte libris.
Qua te non alius vixit præſtantior uſquam;
Pace loquor Stephani, pace, Wechele, tua.
Nunc eſt parta quies capitique, animoque beato,
Qua nitet æterno lumine pura dies.
Ter, quater, ô Felix, cui nomen honoſque perennis
Contigit, & cœlum patria poſt obitum.

Plures typographos annotavit Johannes Malincrotius in ſuo libro de arte typographica, qui legi poteſt.

Celebrantur & hodie officinæ Johannis Janſſonii, Elzeviriorum, & multorum aliorum, quos recenſere longum eſſet, in librorum frontiſpiciis, tanquàm herba parietaria, ubique apparent.

Quomodo typographiæ beneficio Patres tum Græci tum Latini è tenebris eruti, & publici juris facti ſint oſtendit *Hotting. biblioth. quadrip. lib.* 2. *cap.* 4. *&* 5.

Silentio hic prætereundus non eſt Petr. Buſlerus qui ſuis impenſis anno 1540. Iſnæ, in uſum Pauli

Fa-

Fagii, typographiam inſtituit, ut, Hebræorum præcipue variis libris editis, linguæ ſanctæ uſus omnibus familiarior redderetur: Ad hoc opus promovendum, ſuo ſumptu, Judæos quoſdam Venetiis Iſnam evocavit. Fagius quidem hac ex re nullum quæſtum fecit, adeo ut ei ad Eccleſiæ Argentoratenſis miniſterium vocato, mille aureorum ſummam, quam ſibi debebat, Bufflerus liberaliſſime remiſerit, *M. Adam. in vitâ Buffleri JCti.*

Deplorandus & deteſtandus eſt nobiliſſimæ hujus artis abuſus, quod hodie tot inutilium & noxiorum librorum plauſtra excudantur, ut ejus curſus ſufflaminandus potius, quam incitandus eſſe videatur: Cum illud ſcribendi Cacoëthes jam inde à Salomonis tempore, ſatis multos & tenuerit, & teneat, adeo ut nullus tandem ineptiarum modus inveniri poſſit, & librorum numerus minuendus ſit potius quam augendus. Non dico jam de illis, qui cruda & ſemicocta ſua ſtudia in publicum propellunt, nec ipſi antea recte didicerunt, quæ alios docere volunt, unde ſæpiſſime contingit, ut eorum ſcripta ætatem ferre nequeant, & parentibus ſuperſtitibus filii intereant, quorum exitus eſt ut deferantur

In vicum vendentem thus & odores,

Et piper, & quicquid chartis amicitur ineptis.

Quod ſi paterentur laborum gradus fieri, ut lectione ſevera mitigarentur, ut ſapientiæ præceptis animos componerent, ut verba atroci ſtylo effoderent, ut, quod vellent imitari, diu audirent, ſibi nihil eſſet magnificum quod pueris placeret, jam illa ſcripta haberent ma-

eſta-

jeſtatis ſuæ pondus. Negabat Cicero ſi duplicaretur ſibi ætas, habiturum ſe tempus quo legat Lyrico, quibus dialecticos addit Seneca *Epiſt.* 49. Utinam locum haberet graviſſimum conſilium magni viri Gerardi Johannis Voſſii, quod proponit in tractatu de *cognitione ſui pag.* 31. 32. quod niſi longiuſculum eſſet, hic inſeruiſſem. Cui ſimile illud clariſſ. Hoornbeeckii in diſſertatione de controverſiis Theologicis, quæ ſummæ controverſiarum præfigitur, ubi de librorum cenſura agit. *Vid. Petrarcham de remed. utriuſque fort. lib.* 1. *dial.* 44. *& Acontii Epiſt. ad Wolfium. Viv. de trad. diſcipl. lib.* 5. *circa finem.*

Hi tamen aliquo modo excuſabiles videntur (ut eâdem operâ, hunc qualemcunque noſtrum laborem, qui fortaſſe pluribus etiam inutilis videbitur, &quo reſp. literaria facile carere potuiſſet, excuſemus) ſi nihil pietati, aut bonis moribus contrarium ſcribentes, proximi commodum ex charitate & zelo, quantum in ſe eſt, juvare & promovere conentur. Sed quam multi quotidie libri in lucem prodeunt, qui nihil niſi nugas, pietati & bonis moribus contrarias, continent? ad otioſorum hominum oblectationem, & impiarum voluntatum irritamentum, quos etiam emptores ſuos reperire videmus. Multi emittuntur (quod magis deteſtandum) qui blaſphemias in Deum horrendas, hæreſes inſanes & intolerandas docentes, Eccleſiæ & Reipublicæ pacem turbant, & ſalutem evertunt. Multi nihil aliud quam calumnias in proximum continentes, iis, tanquam emblematis ornati, emptoribus ſe venditant, cum

Vul-

Vulcano potius offerendi eſſent. Qua de re memorabilis eſt ſententia Sabini, cum enim aliquando ad Chemnitium, Bibliothecæ Prutenicæ tunc Præfectum, veniſſet, &, inſpectis aliquot libris polemicis, multa in illis conviciorum plauſtra inveniſſet, indignabundus reſpondit; Cum hoc infelici ſeculo inclareſcere omnes cupiant, poſſe quenquam hoc modo immortalem fieri, ſi ſaltem ex tot Polemicis ſcriptis convitiandi modos & phraſes, velut in unum faſciculum, colligeret; unde calumniari ipſe neſcius, ſi hunc locum communem tractaturus eſſet, copiam & variationes ad manum haberet. *Gaſmerus in vita Chemn.* Itaque medium aliquod excogitandum, quo immenſa illa typographorum licentia, pro lubitu quodvis excudentium, rectè coërceri poſſet. Quâ de re in Synodo Nationali Dordracena Anno 1618. ſeſſ. 12. Eccleſiæ querelas ſuas propoſuerunt, & prælectæ ſunt præcedentium Synodorum Nationalium conſtitutiones. Audita itidem ſuper iis Exterorum ac Provincialium Theologorum conſilia, quæ etiam ſcripto comprehenſa, ſeſſ. 22. legi poſſunt. Ordines Generales Belgii Fœderati non ſemel, ad tollendos typographiæ abuſus, edicta publicarunt. *vide Eraſmum in Proverbio. Feſtina Lentè.* Laudant aliqui Guſtavum Adolphum Sueciæ Regem, quod edicto publico omne Metaphyſicæ ſtudium, omnes etiam libros Metaphyſicos ex regno ſuo exterminaverit; ſed majori laude edicta impios libros vetantia proſequenda eſſe, nemo negare auſit, qualia fuerunt illa Impp. Valentis & Martiani, *L. Quicunque, Cod.*

de

de hæreticis & Manichæis. Theodoſii & Valentiniani *L. Damnato. eod. tit.* Nec vero impios libros nefandi & ſacrilegi Neſtorii &c. Juſtiniani *in Synodo Conſtantin*. 5. *act*. 1. *tom. conc*. 2. *pag*.462. Conſtantini ipſius *hiſt. trip. lib*. 2. *cap*.15. Adde *Gudelin. de jure noviſſ. lib*.6. *cap*. 15.

Plato Homerum, cum toto laſcivorum Poëtarum choro, ex Republ. ſua exterminari voluit. Athenienſes Diagoram Philoſophum pepulerunt, quia ſcribere auſus fuerat, primum ignorare ſe an Dii eſſent: deinde ſi ſint, quales ſint. *Cic. lib*. 1. *de nat. Deor. Val. Max. lib*. 1. *cap*. 1. Protagoræ hæc contigiſſe ait Lactantius de ira Dei, cap. 9. Lacedæmonii libros Archilochi ex civitate ſua exportari juſſerunt, quod eorum parum verecundam ac pudicam lectionem arbitrabantur. Noluerunt enim ea liberorum ſuorum animos imbui, ne plus moribus noceret, quam ingeniis prodeſſet. *Val. Max. lib*. 6. *cap*. 3. *vide Auguſt. Confeſſ. lib*. 2. *cap*. 13. 14. 16. 17. *adde Patres qui contra gentilium vanas religiones ſcripſerunt: Imprimis Baſilium in Homilia ad adoleſcentes, quomodo ex gentilium doctrinis proficiant. Poſſevinus Biblioth. ſelect. lib*. 1. *cap*. 48, 49. 50. de librorum correctione, emendatione, purgatione, ſcriptione eorum qui edendi, qualis eſſe debeat, item cenſura fuſe agit.

In exceſſu hic peccat Eccleſia Romana, ut infra, Cap. 13. latius declarabitur, quæ ad ſuum tribunal non tantum libros Theologica tractantes, ſed etiam Philologicas quæſtiones vocat; in quibus tamen

men nulla verſatur hæreſis, nec ulla abſoluta neceſſitas, vel ſic vel aliter ſentiendi. *vid. Caſaub. ad Baron. exercit.* 14. *ann.* 32. *num.* 7. Turpiſſime hic ſe prodiderunt Fraterculi in actione contra Laurentium Vallam, *Hotting. hiſt. Eccl. N. T. part.* 5. *pag.* 247. *&c.* judicium de rebus non intellectis ferentes. Nec omnibus probatur cenſura illa, quam Theſſaliæ Epiſcopi, in provinciali Synodo, ſtrinxerunt in Heliodorum Tricenſem Epiſcopum, non dilutæ auctoritatis ſcriptorem, ut à Politiano dicitur *Miſcel. cap.* 3. Hi enim opus illud Æthiopicum igne conſumendum damnarunt, aut Epiſcopum de dignitatis ſuæ faſtigio dejiciendum judicarunt. Hoc poſterius maluit Heliodorus, nominis æternitatem, quam eo ſcripto conſecutus eſt, Epiſcopatus honori præferens. *Niceph. Calliſt. hiſt. Eccleſ. lib.* 12. *cap.* 24.

CAPUT X.

De Bibliothecis celebrioribus in Europâ.

HOc capite Bibliothecas per Europam recenſebimus, ſed celebratiores tantum. Quid enim attinet omnes congerere? infinitum hoc eſſet: nec omnes mihi notæ ſunt. vix enim urbs aliqua paulo celebrior, vix aliquod collegium, Academia, Gymnaſium, Monaſterium, ubi non Bibliotheca in publicum ſtudio-

ſorum uſum dicata ſit. His adde tot Bibliothecas privatorum, qui enim ſtudiis operantur, neceſſariâ hac ſupellectile carere minimè poſſunt, quæ pro cujuſque conditione aut major aut minor eſt. Inveniuntur tamen, quæ publicis nec loci ſplendore, nec librorum delectu, nec ſumtuum magnificentiâ cedant. Plurimas, ordine Alphabetico, Bibliothecas enumerat *Hottingerus Biblioth. quadr. prolegom. cap.* 2. quas hîc paſſim inſeruimus. Item *Angelus Roccha, in app. Biblioth. Vatic. pag.* 385. *&c.* Horum & aliorum onerariæ cymbam noſtram alligabimus.

Omnium Bibliothecarum tam publicarum quam privatarum, quæ hoc ſeculo uſquam reperiuntur, hiſtoriam contexuit *P. Ludovicus Jacobus Carmelita*, ſed hactenus mihi nondum licuit eſſe tam beato, ut illum vel oculis uſurpare contigerit, quamvis illum ſeriò & apud Amſtelodamenſes, & apud Francofurtenſes Bibliopolas alioſque amicos inquiri curaverim: quo invento fortaſſe hoc labore ſuperſedere potuiſſem, nunc autem his remis navigandum nobis eſt, ut quimus, quando ut volumus non licet.

Incipiemus autem à Bibliothecis

ITALIÆ,

Ut enim hæc olim fuit Imperii & literarum ſedes augustiſſima, ita, avorum memoriâ, Barbaries inde primo fugata, literæ verò humaniores, linguæ & Bibliothecæ hic inprimis renatæ caput erigere cœperunt, jure igitur primum locum obtinet. Authores, ne, eorum nomina paſſim inſerendo, hiatus fiant, & lecto-

& lectori moleſtia creetur, hos præcipuè ſecuti ſumus: *Merulam Coſmogr. part.* 2. *Pflaumerii Mercurium Italicum, Middendorpium de Acad. Orbis Chriſt. Steph. Pighii Herculem Prodicium, Sixti Senenſis Bibliothecam, S. Guſſendum in vitâ Peireskii, Bzovium &c.*

Apud Venetos, in Baſilicâ D. Marci, extat conſcripta ab ipſo Marco Euangelica hiſtoria, quæ Aquilejæ, ubi Marcus Chriſtianæ religionis fundamenta jeciſſe dicitur, diu aſſervata, ac demum Venetias tranſlata fuit: Item eadem à Chryſoſtomo aureis literis deſcripta. Venetiis Moneta & Pallas, cæteroquin minime ſociabiles Deæ, cohabitant, diſcretæ tamen locis, alibi moneta cuditur aſſervaturque, alibi Bibliotheca viſitur, latinis Græciſque voluminibus referta. Beſſarion Card. eam Venetis legaverat, quod eam urbem Græcis, à Barbaris vexatis, propter vicinitatem & navigationem videret eſſe percommodam. Græca ſolum volumina 30000. nummûm aureorum emta ſunt. Hujus Bibliothecæ inſcriptio legitur apud Sweertium, delic. pag. 142. *Beſſarionis Card. ex leg. Senatui juſſu, Procuratorum D. Marci cura Philippi Trono, Antonii Capillo, Andreæ Leono, Victoris Grimano, Johannis à Lege Equ. Bibliotheca inſtructa & erecta. M. Anto. Triviſano Principe, ab urbe condita.* M. C. XXXIII. Ante eum Petrarcha ſuos libros Venetæ Reip. donaſſe dicitur. Beſſarionis munificentiam imitati Senatus Venetus, Hieronymus Leander & Grimanus Cardinales. Hujus Grimani Aquilejenſium Antiſti-

tis palatium inter ſplendidiſſima urbis Venetæ ædificia deprædicatur, propter eximiam vetuſtiſſimarum ſtatuarum, & omnigenæ ſuppellectilis copiam, quam ipſe majoreſque ejus, cum ex Italiæ Græciæque diverſis locis, tum vel maximè ex Aquileiæ florentiſſimæ olim Romanorum coloniæ ruinis, collegerunt. Supra oſtium legitur. DOMINICUS CARDIN. GRIMANUS ANTONII PRINCIPIS FIL. BIBLIOTHECAM HANC PUBLICÆ POSUIT COMMODITATI. *Spizel.*

Ex Beſſarionis bibliothecâ, Leo X. Papa Græcos codices depromi mandavit, ad ſuam augendam. Hîc, tanquam theſaurus, ſervatur liber ille quem Joh. Baptiſta Egnatius Comano filio reliquit, in quo multa politica de Venetis ipſe Imperator diſſerit. Euſtathii Theſſalonicenſis expoſitio in totam Odyſſeam, manu ipſius Euſtathii ſcripta in pergameno, Venetiis in D. Marci bibliothecâ ſervatur. *Bolduan. bibl. Philoſ. & Draud.* Sunt etiam præter hanc aliæ; S. Johannis & Pauli; S. Stephani; Servorum Mariæ; S. Georgii Majoris; S. Dominici; S. Antonii, quæ fuit Pici Mirandulani. Viſuntur & privatorum Jacobi Coptareni, Danielis Barbari, Johannis Delphini, Rochi Contareni, Sebaſtiani Erici, Ludovici & Marci Antonii Moccnigorum, Hieronymi de Mula, Ludovici Baldi, Aldi Manutii, Pauli Parutæ, Ludovici Gardenici, Franciſci de Ponte, Ludovici Michaëlis, Jacobi Marcelli, Ludovici Lolini, Franciſci Sorantii, Ludovici Malapetræ, Joſephi Zarlini, Auguſti Amadæi, Andreæ Lauredani, quam laudat

Mure-

Muretus *lib.*2. *epiſt.*10. Relationem Jacobi Philippi Thomaſini Epiſcopi Æmonienſis de Bibliothecæ Patavinæ extructione talem exhibet Spizelius diſſert. prælim. ad ſacra Biblioth. „ Poſt viridarium publi- „ cum nihil magis agitabat Senatorum animos, quam „ de extruendâ Patavii Bibliothecâ, quod tandem „ ſummis precibus excitante & exhortante Felice Oſio „ Mediolanenſi Artis Orat. PP. librorum avidiſſimo, „ promti ingenii viro Clariſſ. & ſtudioſiſſimo ſanci- „ tum eſt. Adminiculante potiſſimum & procurante „ Dominico Molino, qui tunc Gymnaſii Moderator „ erat. Senator equidem graviſſimus, literarum ocel- „ lus verè & Mœcenas ampliſſimam jam Bibliothe- „ cam congeſſerat, totuſque in librorum delectatio- „ nem ferebatur, & in Literatorum converſationem. „ Fruimur hodie ejus fratre Franciſco Sereniſſimæ „ Reip. Venetæ Duce. Ego cum Oſio mihi amiciſſi- „ mo plura de loco, de pecuniis pro ædificio, pro ejus „ augmentatione, conſervatione & delectu Ampliſſi- „ mis Moderatoribus propoſui. Quibus ferè omnibus „ communi Patrum conſenſu anno 1629. probatis, „ Bibliotheca pro Gymnaſii ſplendore fuit aperta, „ Præfecto ipſius Felice Oſio. De loco Bibliothecæ „ plurimum diſputatum fuit: Alii prope Gymna- „ ſium: Alii in vico S. crucis in palatio magnifico „ Prioli: Alii in Scholis ipſis: quidam in palatio No- „ bilium de Colaltis æſtimabant conſtituendam. Lo- „ cus tandem ſelectus eſt in ædibus Jeſuitarum, & „ quidem in ſcholis eorundem Patrum. Delitias præ- „ bebat plurimas loci amœnitas, ædium majeſtas,

„ conſpectus extra urbem, & fluentium aquarum
„ ſuave murmur, cum ſpatioſis deambulationibus
„ periſtyliorum, & arearum cum hortis, plantis
„ & vineis undique conſitis. Verum hic Apollinis &
„ Muſarum videbatur domicilium. Supra oſtium
„ fuit denuo erectum Leonis ſimulachrum cum ta-
„ li inſcriptione.

BIBLIOTHECA
GYMNASII PATAVINI
SERENIS. REIP. VENETÆ DECR. CIVIUM
ET EXTERORUM COMODIS E:
SALUTIS ANNO MDCXXXI.
FRANCISCO ERITIO PRINCIP.
PRÆT. VINCENTIO CAPELLO. PRÆF.
PETRO SAGR. GYMNASII III. VIRIS
FRANCISCO MAUROCENO PROC.
HIERONYMO CORNELIO EQ. ET PROC.
DOMINICO MOLINO.

„ Anno itaque 1630. paratis ſubſelliis bibliothecam
„ Bartholomæi Sylvatici J C. celeberrimi, & à Conſil.
„ Reip. Venetæ, à Benedicto Sylvatico Equite, Pri-
„ mario Medicinæ Practicæ Prof. dono Reip. datam
„ hic collocarunt: quo tempore peſtis Urbem Pata-
„ vinam vexare cœperat, quæ indies fulguris in mo-
„ dum aucta, plebem & cives percutiens, Clariſſ.
„ Gymnaſii Profeſſores eripuit, inter quos etiam Felix
„ Oſius occubuit, dum bibliothecæ pluteis conficien-
„ dis præeſſet. Pervertit hæc mortalium clades Biblio-
„ thecæ opus, ejuſque, incrementum, extinctoque
„ ſub ejus primordiis parente, elanguit, clauſiſque
„ januis

,, januis viduata diu permanſit. Urbe tandem Dei
,, benignitate liberatâ, placuit Illuſtriſſ. Aloyſio Va-
,, lareſſio Equiti, civitatis præfecto, nunc verò D.
,, Marci Procuratori, Bibliothecam hinc transferri in
,, cœnaculum Præfecti ampliſſimum quod vulgo, à
,, picturis pulcherrimis Heroum, appellatum *Il Sa-*
,, *lone di Giganti*, paratis novis ſubſelliis & pluteis
,, pro libris collocandis, quorum ſupellex aucta eſt
,, dono Cæſaris Cremonini, qui ſuos libros & mss.
,, huic loco legavit. Huc etiam tranſlati Bartholomæi
,, Soveri Profeſſoris Mathematum Celebr. libri ſcri-
,, pti, quibus Patrui ſui Pompei Caimi Utinenſis Prof.
,, Medici bibliothecam Jacobus nepos JC. & Prof.
,, publ. addidit. Oſtio hæc inſcriptio oppoſita:

Η ΟΠΛΟΘΗΚΗ ΑΘΗΝΑΣ
EX S. C. AD ÆDEM D. MAR. MAGDAL.
PRIMUM
POSITA { FRANC. MAUROCEN. D. M. P. / HIERON. CORNELIO EQ. / ET D. M. P. / ET DOMINICO MOLINO } R. L. III. VIRIS
VINCENTIO CAPELLO PRÆT.
ET. PETRO SAGREDO P. V.
UT IN HANC BASILICAM REDIGERETUR,
SUCCESSIT ALOYSIUS VALARESSUS
EQ. P. V.
FRANCISCO MAUROCENO D. M. P.
HIERON. CORNEL. EQ. ET D. M. P.
ET PETRUS FOSCARENUS
AUCTORES FACTI
M DC XXXII. KAL. OCTOB.

FRANCISCO PISANO PRÆTORE
ALOYSIO VALARESS. EQ. P. V.
SENATUS VENETUS
MUSIS EUGANEIS
ANNO DOM. M DC XXXII. FRANCISCO
ERICIO DUCE.

Præterea eſt *apud Patavinos* Bibliotheca ad S. Antonium clarorum virorum imaginibus exornata: ad D. Johannem in viridario, ubi Sixtus Senenſis vidit exemplar epiſtolæ Pauli ad Laodicenſes, eamque deſcripſit. Inſignis eſt codd. mss. ex teſtamento Petri de Montagnana, Baptiſtæ de Lignamine, Joh. Marchanovæ, Hieron. de Montagnone, Galatiæ de Capitibus, Liſtæ, & aliorum. Ad S. Juſtinam, quæ à Placido Pavanello legata, eam poſtea diverſis JCtorum ſcriptis auxit Jacobus de Zocchis, additis in chori ſubſtructionem ex teſtamento mille ducatis aureis. D. Mariæ Prateolæ octavo ab urbe Lapide. S. Auguſtini, quæ præter numeroſos auctores editos, paucos mss. habet. Johannes Vincentius Pinellus origine Genuenſis, Patriâ Neapolitanus Patavii inſtructiſſimam habuit bibliothecam per 40. annos collectam. Hanc, poſt ejus obitum, Venetiis devehendam curaverunt amici, ut inde mari Neapolin, impendio minori, appelleret, placuitque in tria navigia capſas conjici. Navium una, cum 33. capſarum ſarcinâ, in Turcas piratas incidit, qui, prædæ inhiantes, cum libros inveniſſent, gaudio in iram verſo, inutiles ſibi merces in mare projecerunt, ſuperſtite relictâ parte perexiguâ, quæ in Ambroſianâ

nâ bibliotheca, Frederici Borromæi liberalitate, Mediolani nunc conquieſcit. *Hotting. biblioth. quadrip. proleg. cap.* 2.

Patavii quoque juxta templum Franciſc. Bibliotheca in cœnobio F. F. conventualium Minoris obſerv. Item S. Urſulæ perexigua extra portam qua Venetias itur. Patrum Ord. Eremit. cujus melior pars abalienata, reliqua tineis corroſa. D. Mariæ montis Ortoni ſeptimo ab urbe Lapide. Denique clericorum Regularium, Theatinorum.

Patavio Ferrariam proficiſcentibus occurrit *Arquada* pagus, Petrarchæ ſtudiis illuſtratus, in templi foribus, ejus ſepulchrum viſitur, in editiore vici parte ejus ædes & Bibliotheca: cum impolitis quibuſdam ſedilibus, cumque murilegæ oſſibus ita compactis, ut ſpirare videantur.

Apud Ferrarienſes Bibliotheca eſt magna veterum MSS. librorum copia, & rariſſimis antiquitatum reliquiis, ſtatuis ſcilicet marmoreis, ſignis, tabulis, ſigillis æreis ac marmoreis, nummis aureis, argenteis, æneis, magna ex parte à Pyrrho Ligorio architecto ingenioſiſſimo collectis. Spectatur in ea monumentum Cœlii Calcagnini, his aſcriptis verbis;

INGREDIENTIBUS.

Coelius Calcagninus, Apoſt. S. Protonot. vivus ſibi poſuit. Hoc ſcilicet deerat temeritati humanæ, ut eorum curam ſuſciperet, quæ neque vivis, neque mortuis eſſent profutura.

EXEUNTIBUS.

Cum Cœlius Calcagninus nihil magis optaverit

quam de omnibus, pro fortunæ caſu, optime mereri, decedens Bibliothecam, in qua multo maximam ætatis partem egit, in ſuorum civium gratiam, publicavit, & in eâ ſe condi mandavit. Tu, quiſquis es, rogo, ut hominis B. M. Manibus Deum propicium preceris. Ex diuturno ſtudio imprimis hoc didicit: MORTALIA CONTEMNERE: & IGNORANTIAM SUAM NON IGNORARE. *Apud Chytræum & Swertium in Deliciis.*

Bononiæ in monaſterio S. Michaëlis in ſylva eſt Bibliotheca librorum & tabularum omnis generis plena. Ibidem ad templum S. Salvatoris bibliotheca MSS. codicum referta, quam deſcripſit Angelus Roccha in libro de bibliothecis extantibus. Item in cœnobio Prædicatorum ad S. Dominicum, major, non melior, in exteriore pulpita 66. in interiore pulpita 32. *Schott. itin. p.* 304. ubi ſervantur, plurimi libri Ictorum, & Pandectarum exemplaria, quibus uſus eſt Georgius Haloander Zuicavienſis. Hic quoque ſumma veneratione aſſervatur Pentateuchus Ezræ, unicâ & oblongâ membranâ, ipſius, ut Hebræi credunt, Ezræ manu conſcriptus, abſque ullis vocalibus punctis. Alii non Ezram ipſum, ſed Eſoram, Cyro regnante, id opus deſcripſiſſe dicunt. De hoc Ezræ autographo ſequentia, ex Franciſci Tiſſardi Gram. Hebr. Anno 1508. Pariſiis impreſſa, deſcribit Hottingerus, *theſ. philol. pag.* 512. „ 513. 515. Biblia ipſius Ezræ calamo, pulcherri-„ mo charactere conſcripta, Bononiæ, in ſacrario „ ædis D. Dominici, tam honorifice ferme, ac

„ ejuſ-

„ ejuſdem Dominici pretioſum caput reconditur.
„ Quod quidem ſæpenumero vidi, nam mihi non-
„ nunquam committebatur, neque id tamen cum
„ parva ſolennitate. Quoque ſæpius videbam, eo
„ magis admirabar, Enim vero viri ſanctitatem, re-
„ ligionem, excellentiam contemplabar; ejus Pro-
„ phetias ceu Vatis venerabar. Scripturam tam ele-
„ gantem, tam inſignem, ac immaculatam lauda-
„ bam, nullâ nec tineâ, nec labe vitiatam. Quid
„ mundius dicam? Quid incorruptius? quid deni-
„ que perfectius? Incudem profectò noviſſimè
„ diceres exire, quam ex tot annis ab eo veluti fu-
„ tura intuente, eaque ſingula depingente adjectis
„ punctis conſcripta. Quod longè profecto à D.
„ Thomæ ſcriptis alienum eſt cenſendum. Cujus,
„ quanquam is fidei ſit columna, libelli tamen ali-
„ qui, proprio calamo ſcripti (quos in æde D.
„ Franciſci, Bergomi magnificè repoſitos, autho-
„ ritate Antiſtitum vidi) ſunt vetuſtate fere aut pa-
„ pyri fragilitate corroſi, & difficultate ſcripturæ
„ haud lectu faciles, cum teredinoſam ob antiquita-
„ tem, tum neque literas veluti oblitas ducebat, ne-
„ que ex debito eas modo, debitave ratione effigi-
„ abat. Sed quod hominum fidem atque memoriam
„ ſuperabat, ea Ezra non vitulinis in pellibus ſcri-
„ pſit, ſed corio (cujuſmodi cothurnos hac tempe-
„ ſtate roſaceos cerdones efficiunt) in voluminis mo-
„ dum obtorto, involutoque, ſervaturque ſicuti
„ Theſaurus divarum reliquiarum religioſè, ad re-
„ fellendos Hebræorum errores &c. Séd codicem
hunc

hunc non eſſe ipſius Ezræ] αὐτόγραφον, neq; illum uſpiam hodie apparere, aut, à devaſtatione templi ſecundi, in cujusquam manibus fuiſſe, Hottingerus *lib. cit. pag.* 117. his rationibus probat: 1. quia antiqui Judæi in ſcriptis ſuis ejus non meminerunt. 2. quia loca publica, in quibus ejuſmodi κειμήλια erant aſſervata, aliquoties diruta, & ſolo æquata. 3. quia Patres Syri, Ægyptii, & Palæſtini illius admiratione ducti, vel ipſi eum oculis uſurpaſſent, vel ab aliis uſurpatum commendaſſent. 4. quia ipſi illi, qui mentionem hujus codicis injiciunt, falſis, ineptis, & inſulſis laciniis, anachroniſmis, & fabulis fidem ſuam ſuſpectam reddunt; quod allato exemplo ibidem Hottingerus demonſtrat.

In hac Bibliothecâ hæc carmina leguntur:

Dicta fui Bologna prius: nunc Julia dicor
Bibliotheca, ſacris ædibus hîc poſita.
Maximus huc veniens paſtorum, Maximus ille
Julius, hoc nomen præbuit ipſe mihi.

Neapoli eſt Bibliotheca D. Dominici, in quâ libri non pauci Johannis Pontani, ab Eugeniâ filiâ, in patris memoriam, ibi dicati, ſervantur. Præterea ad S. Catharinam Carmelitarum, ad S. Mariam, ad S. Petrum Martyrem, ad S. Mariam Oliveti, ad S. Johannis Carbonarii, ubi integra adhuc Cardinalis Seripandi Bibliotheca eſt. *Hotting. Biblioth. quadrip. proleg. cap.* 2. Eſt & *Bergomi* in cœnobio Dominicanorum, quam Alexander Martinengus Malpagæ dynaſta inſtituit. Adde *Parmenſem*, & *Taurinenſem*. Middend. de Acad. lib. 4.

In

In Parmenſi leguntur hæ inſcriptiones:

INGREDERE MUSIS SACER, NAM ET HIC DII HABITANT.

Item

NULLUS AMICUS MAGIS LIBET, QUAM LIBER

N. Chytræus & Sweertius in ſuis deliciis.

Apud Mediolanum Bibliotheca Ambroſiana, quam fundavit Archiepiſcopus & Card. Carolus Borromæus; auxit defuncti Caroli nepos Fredericus Borromæus, quem hoc nomine laudat Erycius Puteanus Orat. 5. quæ eſt de uſu fructuque librorum. Ibidem apud Prædicatores Bibliotheca celeberrimis Italiæ non cedit *Middend. lib.* 4. In eâ ſequentes libri, inſtar Theſauri cuſtodiuntur. Virgilii opera in folio cum notis Franc: Petrarchæ. Rufini MS. in folio, continet Flavii Joſephi opera, editum & ſcriptum in cortice arborum, anno 400. Liber quidam in folio, in quo duæ diverſæ epiſtolæ, à Sultano Baizet chan Turcarum Imp. Alexandro Papæ miſſæ, continentur. Liber alius in folio, Leonhardi Voncii figuras mathematicas continens, qui in ſingulari areâ ſervatur. *Hotting. ibid.*

Bibliotheca Ducis Mantuani, præter alia ſervat etiam tabulam æneam, hieroglyphicis Ægyptiis inſignem, ex Petri Bembi Cardinalis reliquiis.

Florentiæ eſt inſignis illa Medicea, de quâ capite ſuperiori, ſect. 1. diximus. In ſacello Palatii Magni Ducis Euangelium D. Johannis, ab ipſo ſcriptum, ſervari dicitur. Niſi ſit D. Lucæ, ut narrat *Stunica Itiner.*

ner. pag. 156. Eſt ibidem Bibliotheca D. Laurentii. quam dedit Clemens VII. Papa ex Mediceorum familiâ, literarum amantiſſimâ, MSS. Hebraicis, Græcis, Latinis codicibus inſtructiſſima, ita ornata, ut libri non ſoli ſpectari mereantur, & illiteratorum etiam oculi jucundis ſpectaculis paſcantur. In hac legitur hoc epigramma: *Deo, Præſidib. Familiæ. Divus Clemens VII. Medices, P.M. libris Opt. ſtudio Major. & ſuo undique conquiſitis, bibliothecam ad ornamentum patriæ civiumque ſuorum utilitatem d. d.*

Hanc Bibliothecam Coſ. Med. Tuſcorum magnus Dux perficiendam curavit. Anno Dn. M.D.LXXI. III. Id. Jul. N. Chytraus & Sweertius in ſuis deliciis.

Item, ad templum D. Marci, quod Coſmus Florentinorum Dux à fundamentis excitavit, eſt cœnobium Prædicatorum templo adjunctum, ubi Bibliotheca Græca & Latina, prior 63, altera 14. pulpitorum, à Coſmo, vel à Laurentio Mediceo, ut aliis placet, adjuvante Nicolao Nicolo Patritio Florentino, exſtructa. Præterea, S. Benedicti, pulpit. 30. S. Crucis, pulpit: 50. In domo Epiſcopi pulpit: 44. Mariæ Novellæ, pulpit: 45. Homeri Ilias manu Theodori Gazæ ſcripta, gloſſis etiam adjectis, ſervatur Florentiæ. *Bolduan. Biblioth. Philoſ.* & *Draud.*

Lucenſis Bibliotheca, apud Franciſcanos, qualiſcunque. *Schott. itiner. pag.* 288.

Farneſiana auctoribus Græcis abundans. *Hotting.* pag. 17.

Papienſis ſive Ticinenſis, extructa à Johanne Galeatio Vicecomite, qui cujuſcunque ſcientiæ doctoribus

ribus annua ſalaria conſtituit. obiit. anno 1402. *Hotting. biblioth. quadrip. proleg. cap.* 2. A Ludovico XII. Anno 1500 in Galliam tranſlata. *vid. infr. Bibliothecas Galliæ.*

Piſanæ Academiæ Aldus Manutius octoginta millium librorum bibliothecam teſtamento legavit. *Middend. lib.* 4. Apud Dominicanos bibliotheca eſt 32. pulpirorum, & horologium ſonans hymnum quendam. *Schott. itiner. pag.* 283.

Collegium Feſulanum, quod in antiquæ Feſularum urbis ruinis exſtructum, unum à Florentiâ lapidem diſtat, inſignem Bibliothecam habet, beneficio Mediceorum. In eo triennium vixit Petrus Martyr Theologus. In eâ familiâ laudabilis mos fuit, ut adoleſcentes, qui memoriâ valerent, aſſuefierent, quò quàm plurima ex S. literis memoriæ mandarent; itaque alii integras Pauli epiſtolas, alii librum Proverbiorum Salomonis, nonnulli hiſtoriam Tobiæ, aut aliquem alium memoriter recitabant.

Senis cella eſt, æneis reticulatis foribus munita; quondam Bibliotheca fuit, in quâ Æneæ Sylvii Senenſis, poſtea Pii II. Papæ, res geſtæ conſpiciuntur, ſingulari elegantiâ depictæ, ſubſcriptis elogiis, quæ exhibentur à Nath. Chytræo in delitiis itinerum pag. 210. 211.

In Monaſterio montis Olivetani, in itinere Senâ Romam, Bibliotheca eſt in ſummâ ædium parte, columnata, illluſtrataque coloribus, in quâ Sphæra cœleſtis eſt eximiæ magnitudinis, & ad oras ædificii

por-

porticus, è quibus proſpicere licet, & auræ flatu ſuaviſſimo frui. In ea hæc inſcriptio legitur: *Piis ad Dei cultum ſtudiis, ne vel hora fruſtra teratur. Chytr. delic. pag.* 89.

Genuæ, & Prædicatores & Minoritæ Bibliothecas habent: eſt & alia quæ Saulia dicitur.

Roma ipſa, terrarum gentiumque Dea, præter antiquas illas, de quibus *cap.* 6. poſterioribus temporibus plurimas habuit. *In Palatio Farneſiorum, In templo B. Mariæ, in Ara cœli: S. Mariæ ſupra Minervam: S. Auguſtini*; *Dominici Grymani* Bibliothecam Romæ vidit, quam & celebrat Eraſmus lib. 25. epiſt. ad Auguſtinum Eugubinum. *Lateranenſis* ſic dicta à Laterano, quod Pontifices, per annos ferè 1000. incoluerunt. Tranſlata poſtea fuit Avenionem, ibique per annos ferme 120. retenta. Sublato verò ſchiſmate, Romam rediit, & in Vaticano collocata fuit. *Hotting. Biblioth. quadrip. proleg. cap.* 2. *Collegii Canonicorum*; *Cardinalis Sirleti*, quæ poſtea, 20000. aureis æſtimata, Cardinali Columnæ ceſſit. *ibid.* &c. Verùm, ſicut Luna inter ignes minores, micat *Vaticana* triplex, 1. Patens diebus profeſtis per duas horas, 2. ſecretior. 3. clauſa, ſelectorum librorum, quæ à Sacerdotibus D. Petri concinnata, poſtea, ſive negligentia hominum, ſive fraude exhauſta, prope jam & exinanita eſt. Ipſe Muretus totum pene biennium eam magnis conatibus ingredi fruſtra tentavit: tandem admiſſus inſpexit volumen quoddam perantiquum Philippicarum M. Tullii, ante 700. annos exaratum, cum literarum

con-

conformatio, & ὀρθογραφία eadem plane ſit, quæ in Pandectis Florentinis, in Terentio Bembi, & epiſtolis Ciceronis, quas P. Victorius vulgavit, *Muret. lib* 2. *ep.* 18. ad Adrian. Turnebum. De Vaticanæ Fundatoribus capite ſuperiori dictum. In eâ pretioſiſſimi ac vetuſtiſſimi codices à reliquo grege ſeparati, ligneis armariis clauſi aſſervantur. Bini ſunt Virgilii, in membranis, amplius mille ante annos ſcripti, ejuſdem vetuſtatis Terentius, qui, uti memorant, Alexandro Severo imperante, conſcriptus, à Petro Bembo poſſeſſus, denique inter cæteros Fulvii Urſini libros huic Bibliothecæ acceſſit. Monſtrantur item Acta Apoſtolorum Græcè aureis literis deſcripta, à Cypri Reginâ Innocentio VII. donata; auro tunc & gemmis fulgebat liber, ſed à Borbonianis militibus ſedulò nudatus eſt. Biblia Græca vetuſtiſſima in membranis exarata. Petrarchæ epigrammata ipſiuſmet manu ſcripta. In quodam ſermonum libro duobus locis monſtrantur aliquot verſus, quos Thomas Aquinas adſcripſit. Item ejuſdem Thomæ opera in linguam Græcam transfuſa per Demetrium Cydonium Theſſalonicenſem; & præclara alia. Plurimum verò detrimenti cepit à militibus Hiſpanis & Germanis, qui, Duce Carolo Borbonio, Anno 1527. auſpiciis Caroli V. Imp. urbem ceperunt & miſerrimè devaſtarunt. Cum in itinere adhuc eſſet exercitus, ipſe Dux, juxta vexillum, laqueum deferendum curavit, in quem Pontificem ſe induere velle apud militem jactabat. Is erat Clemens VIII. *Hiſt. conc. Trid. lib.* 1. A poſte-

rioribus verò Pontificibus, & Cardinalibus diligenter reſtituta eſt, præſertim à Pio IV. qui officinam, libris SS. Patrum rectè imprimendis inſtituit; accito Paulo Manutio Aldi filio, viro tum in ea facultate, tum in omnibus fere bonis artibus claro, qui typographiæ præeſſet. Bibliothecam hanc peculiari volumine deſcripſit Angelus Roccha. Luculenter etiam Cicarella in vitâ Sixti V. & Meteranus *hiſt. belg. lib.* 13. Mutius Panſa, editus Romæ. 1591. Bolduan. p. 646. Maximum autem, acceſſione Bibliothecæ Heidelbergenſis, quæ cum Vaticanâ non tam certare, quàm eam ſuperare dicebatur, incrementum cepit. Baronius *ad annum* 604. *num.* 50. illam ſagenæ, bonos & malos piſces congreganti, comparat. De novæ bibliothecæ Pontificiæ extructione ex Anonymo quodam Italo, qui Archigymnaſium Romanum ab Alexandro VII. Papa perfectum & conſecratum deſcripſit, hæc habet Spizelius, diſſert. prælim. ad ſacr. „ Biblioth. Quoniam mortua ſine libris, in quibus „ loquuntur mortui, ſtudia literarum ſunt, ſtatuit „ Alexander Bibliothecam inſignem inſtituere, quæ „ cum operis magnificentiâ oculos alliceret, tum „ multitudine & varietate voluminum mentis citra „ faſtidium erudiret: adjecto inſigni Iconum, tabu„ larum, ſignorumque ornatu, quo legentium „ animi, intermiſſo ſtudio, honeſtè oblectarentur, „ & refricatâ eorum quæ intuebantur memoriâ, ad „ diſcendum ſtimularentur: ut externa quæ patent „ oculis placerent, & quæ latent per oculos facilius „ in animos intrarent. Hanc voluit publici juris fa-

„ cere,

„ cere, ut verè Romana eſſet. Quamvis enim claves a„ pud Miniſtros Sapientiæ futuræ ſint, cuſtodiæ id & „ curæ domeſticæ dandum; cæterum nemini clau„ denda, omnibus aperta & pervia futura erat, tum „ indigenis tum peregrinis, quos invitare volebat ad „ habitandum in libris, quos otio torpere, & ſitu „ & pulvere horreſcere nollet; ac ut laxum eſſet „ hoſpitium, ampliſſimam juſſit fabricari, ſinu „ capaciſſimo, ut literatum uterum ferret, fœcundi„ tatis librorum argumento: quorum ingens eſſet „ vis, at non incondita, nec confuſa, ſed per pluteos „ certis intervallis ordinatim diſpoſitos diſtributa, ut „ ſinguli ſuos in thecis quos ligneæ faſciolæ interſtin„ guerent, loculos, juxta facultatum, ad quæ atti„ nerent genera, occuparent. Apertis feneſtris, aliis „ in circum ad uberiorem lucis uſuram projectis, „ aliis in viam, aliis in pergulam areæ imminentem „ obſcurioribus verſis. Tota ſic ædificata & inſtru„ cta, ut cum ſtructurâ ornatus certaret. Hanc „ Alexander condere voluit adoleſcentibus illicium, „ ſenibus ſubſidium, otioſis ſpectaculum, occupatis „ diverticulum, ſtudioſis negotium, ſibi glorioſum „ monumentum. Quare in fronte bibliothecæ ſta„ tua Alexandri marmorea bicubitalis affabre facta „ à magni nominis ſculptore Dominico Guidi, ex„ celſo in ſolio collocata, Pontificali eximio habitu „ eleganter expreſſo: ſolida, ſed tribus per intervalla „ coronis diſtincta, Tiara inſignis, lemniſcis hinc inde „ pendentibus, ad Majeſtatis auguſtæ ſpecimen „ compoſita viſitur, lævâ librum aptè in loco præ

„ ſe ferente, dexterâ ad benedictionem porrectâ,
„ quaſi accedentibus fauſtitatem impertiat, & ad ſo-
„ cietatem ſtudiorum invitet. Adeo ut ambiguos
„ ſpectatores reddat, utra magis alteram deceat,
„ Aula effigiem, an effigies aulam? niſi quod hæc,
„ animæ inſtar, vitam bibliothecæ videtur præbere.
„ Hanc ex voto, beneficii literarii cauſâ concepto,
„ Illuſtriſſimi Domini Advocati ſacri Conſiſtorii,
„ curante imprimis Rectore Illuſtriſſ. ac Reveren-
„ diſſ. D. Carolo Immanuele Vizzanio, eruditi in-
„ genii, grati animi, ac celſæ indolis viro, recens
„ fabricari, eoque loco erigi imperarunt, addita hu-
„ juſmodi, ſervatis idoneis inter lineas ſpatiis, inſcri-
„ ptione:

ALEXANDRO VII.
PONTIFICI MAXIMO
QUOD POST URBEM à PESTILENTIA
VINDICATAM,
ET AD SUMMAM ELEGANTIAM,
NITOREMQUE MULTIPLICI OPERE
PERDUCTAM.
POST EMENDATOS POPULI MORES
ET CLERI DISCIPLINAM DIVINUMQUE
CULTUM SANCTIUS ORDINATUM,
ALIAQUE QUAM PLURIMA LIBERA-
LITER POSITA ET SALUBRITER
INSTITUTA
NE QUID
VEL AD CIVIUM COMMODITATEM
VEL AD AMPLITUDINEM URBIS
DE-

DEESSET·
LIBERALIBUS DISCIPLINIS
ET BONIS ARTIBUS PUBLICE ALENDIS
EXCOLENDISQUE
GYMNASII ÆDIFICATIONEM ABSOLVERIT

BIBLIOTHECAM

INSTITUERIT, INSTRUXERIT, DICARIT,
SACRI CONSISTORII ADVOCATI
P. P.
ANNO M. DC. LX.

Antonius Urceus Codrus, Grammaticus Forolivii, in penetralibus palatii, cubiculum adeo tenebricoſum ſortitus erat, ut vel de die indigeret lucernæ lumine; In ſubiimiori atque oculatiori Muſei ſui parte, hoc epigramma cœlaverat: *Studia lucernam olentia bene olent.*; hanc cum per imprudentiam inextinctam reliquiſſet, negotiorum gratiâ in forum egreſſus, ignis libros omnes hauſit, quos inter etiam fuit, quem *Paſtoris* titulo ipſe compoſuerat. *Spizel. lib. cit.*

Ex Italiâ proximus Trajectus eſt in SICILIAM, quæ egregiam Bibliothecam habuit, cui tempore Ruperti Regis, præfuit Paulus Peruſius, Philoſophus & JCtus. *vid. cap. ſuper. ſect.* 1. Deinceps & hæc inſtructiſſima fuit, & aliæ procul dubio multæ acceſſerunt. *Middend. de Acad. orbis Chriſt. lib* 1., qualis *Abbatis Caëtani* MSS. codicibus inſtructa. *Gaſſend. in vita Peireskii.* Item *Meſſanæ*, in Archiman-

mandritatu, ubi etiam MSS. codices Græci, quorum catalogum exhibet Poſſevinus in Appendice apparatus ſacri.

Cum Johannes Argyropilus Byzantius (ut *cap.* 9. diximus) Romæ Capnionem, hominem Germanum, qui etiam Bibliothecam ſuam Hebræorum Græcorumque voluminum Scholæ patriæ Pforzenſi teſtamento legavit. *Merck in voce Pfortzheimium.* Græcè legentem & intelligentem audiret, miratus exclamavit: Græcia noſtro exilio tranſvolavit Alpes. Videamus ergo quas ſedes ſibi, & librls ſuis elegerint Muſæ in

GERMANIA Superiori:

Occurrit imprimis Bibliotheca *Heidelbergenſis Palatina.* Rudolphus Agricola, Epiſcopo Wormatienſi Dalburgio Cancellario Palatino, ejus condendæ auctor fuit, & in eam contrahendi, quicquid meliorum authorum in Palatinatu, Germaniâ & Italiâ haberi potuit. Epiſcopus tam ſalutari conſilio obſecutus, Bibliothecam, in uſum ſui Epiſcopatus N. comparavit, tranſlatis eo libris monaſterii N. quo quidem vix aliud, in totâ Germaniâ, bonis authoribus fuit inſtructius, aliis bonis libris adjectis. Addidit quicquid ſupellectilis librariæ ipſe habebat, in quâ erat Quintilianus, propria ſua manu deſcriptus. Hunc & alios illius Bibliothecæ libros ſuâ manu, in collegio Sapientiæ exceperat Henricus Altingius, atque ex communi illo incendio Bavarico eripuiſſet, niſi ſuis reculis timuiſſet, & ne plagiarius haberetur, ſi antiquus liber in ejus ſupellectile reperiretur, veritus fuiſ-

ſet.

ſet. Elector Palatinus idem conſilium ſecutus, ſimiliter & locum bibliothecæ deſtinavit, & omnis generis bonos authores, etiam ex Italiâ, coëmi curavit, quæ bibliotheca, ab his principiis, in eam amplitudinem & celebritatem ita ſuccrevit, ut inſtructior & major non haberetur *ex Hiſtoria palatina MSC: Altingii, Hottinger. Hiſt. Eccl.N.T. part.* 4. *pag.* 43. Joſephus Scaliger, *epiſt.* 434. eam, ut locupletiorem, & meliorum librorum quam Vaticana, celebrat. *epiſt.* 432. ſic ſcribit: *In Indice Bibliotheca Vaticana nihil prorſus reperi, niſi vulgaria omnia, prater tres aut quatuor Mathematicos, quos in Bibliotheca veſtra* (Heidelbergenſi) *& Regia extare ſcio. Reliqua ejuſmodi ſunt, ut te ignorare ea præſtet, quam unius horæ jacturam in illis legendis facere.* Præcipuum hujus ornamentum, inter reliqua mss. Hebræa, Græca, Latina, fuit codex Hebræorum Bibliorum, in charta pergamena: majeſtate literarum, vetuſtate ſcripturæ, ac forma operis plane venerabilis. Judæi quidam, cum, Frederico III. Electore, ad eum inſpiciendum admitterentur, ceu cœlitus delapſum ſuſpexerunt, procidentes deoſculati ſunt, & tantum non adorarunt: polliciti ingentem auri vim, ſi uſibus Synagogæ ſuæ concederetur. Illo uſi ſunt in ſua verſione Junius & Tremellius. Anterioribus aliquot foliis mutilum exemplar, &c. *Hotting. Biblioth. quadrip. p.* 178. 179. *Junius in notis ad* 2. *Chron.* 26. 5. *&* 35. 3. Ann. 1622 huic bibliothecæ, ut & Palatinatui, imo toti Germaniæ fatalis fuit: Heidelberga enim à Bavaris capta, a Duce Bavariæ Pontifici Romano donata, & Romam

tranſlata eſt, hodieque in Vaticanâ ſervatur. Ultra centum muli, MSS. tantum codicibus onuſti, quaſi triumphali pompâ, per totam Germaniam, & Italiam, Romam uſque, penſiles tabellas, literis uncialibus, hæc verba inſcriptas præferebant: *Sum de bibliotheca, quam Heidelbergâ captâ ſpolium fecit, & P. M. Gregorio XV. trophaeum miſit Maximilianus utriuſque Bavariæ Dux, S. R. Imperii Elector. Merulæ continuator ad annum* 1622. Ad eam cum curâ transvehendam miſſus eſt Leo Allatius. Pauci codices impreſſi Heidelbergæ relicti ſunt, Ottonis nomine notati; ex MSS. Arabicis duo in Reformatorum manibus ſuperſunt *Elmacini* hiſtoria ſaracenica, & *Gazalius* Medicus. Habet tamen Academia bibliothecam jam non contemnendam, ex Pareanâ, Freherianâ, veteri item inſtauratam; habet adhuc MSS. quædam latina. Liberalitate Sereniſſimi Electoris indies augetur. *Hotting. biblioth. quadrip. pag.* 23. Ex hac Heidelbergenſi πανολεθρίᾳ, mirificè ſervatus eſt theſaurus ille explicationum catecheticarum Urſino-Pareanarum, qui, inter alia monumenta Paréi, curiosè in thecâ aſſervatus, à milite Croatâ rapitur, & in publicum vicum disjicitur, ſed illum poſtridie repertum Petrus Scrodbergius Dantiſcanus S. Theol. Studioſus, agnoſcens inibi manum Pareanam, ultrò Philippo Paréo Davidis filio reſtituit, quo nomine non ſolum de Manibus Urſini & Paréi, ſed etiam de univerſâ Eccleſiâ bene meritus eſt. *Phil. Pareus in narratione de vita, obitu & ſcriptis Parentis ſui.*

Præ-

Præter hanc *in Collegio Sapientiæ* Heidelbergæ, ab Othone Henrico Palatino bibliotheca inſtitutâ eſt, qui illi augendæ & ornandæ per Nicolaum Ciſnerum, aliosque idoneos homines, ex Galliâ & Italiâ varios authores MSS. & raros, eos præſertim qui ad veræ religionis demonſtrationem conferre poſſent, inquiri juſſit: quibus evolvendis ipſius ſemet oblectabat, & liberalibus ſtudiis, Mathematicis & Aſtronomicis imprimis, animum recreabat; ſua manu ſcioterica quandoque delineans, quorum unum horizontale cum dodecatomoriis argenteæ laminæ inciſum, à multis ſæpe cum admiratione ſpectatum eſt. *Q. Reuterus in Jubil. colleg. Sap. Heidelb.* Extabat in hac Bibliothecâ Reinhardi Fabri, de Laudenburg ordinis Eremitarum S. Auguſtini, commentarius in Apocalypſin S. Johannis, duobus tomis mss. anno 1490. cujus mentionem quoque facit Paréus ſuo in Apocalypſin procœmio, cap. 4. Bibliothecam in urbe Bipontinâ, univerſali illa belli Bohemo-Germanici flammâ vaſtatam deplorant Gilenius, *Germ. Reform. deform. Rect.* §. 178. Et Lorchius, qui ruinam Palatinatus Bipontini carmine deſcripſit, his verſibus:

Tecta Ducis ſpoliant, tabularia, bibliothecam,
Omnia perluſtrant, atque hinc ſpolia ampla Moſellæ
Ad litus vertunt, reliquum ſibi inutile perdunt.
Subſternuntur equis magnorum ſcripta virorum.

Eadem deinceps à cineribus rurſus excitata, funeſto bello Gallico, Anno 1677. ſi Mercurio Batavo fi-

dei, à Gallis opidum diruentibus, Metim tranſlata, & à Rege Ludovico XIV. Reneſſenſi Epiſcopo donata. *Auguſtana in Vindelicis*, in Scholâ D. Annæ, in qua, præter impreſſos libros bona copia aſſervatur mss. antiquiſſimorum in utraque lingua. Græcorum manuſcriptorum, quibus abundat, indicem edidit David Hoeſchelius. *Schott. itiner. pag.* 93. Senatus enim Auguſtanus, anno 1573. Xyſto Betulejo negotium dedit, ut conquiſitis undique, ex monachorum pluteis, melioribus codicibus, novam bibliothecam conſtrueret, ad cujus incrementum Senatus ſingulis annis 50. Florenos decrevit. Circa annum verò 1545. curaverat idem Senatus codices mss. plures vetuſtiſſimorum autorum ab Antonio Eparcho Corcyræo Epiſcopo Venetiis 800. ducatis emi, teſte Wolfg. Welſero, apud Bernegg. diatr. 6. in Jul. Cæſ. Sueton. cap. 43. num. 1. *vid. Spizel. diſſert. prælim. ad ſacr. Biblioth.*

Auguſtanam Bibliothecam his encomiis ornavit Wolfius, quæ operi ſuo Demoſthenico præfixit:

De Auguſtanæ Bibliothecæ ædificio ἑπταλόφῳ, Anno M. D. LXIII. Hieronymo Hoſio, & Carolo Peitingero ædilibus, abſoluto:

Turba quid has ſeptem miraris ruſtica turres?
Unius & tecti cur tibi ſumma placet?
Roma ſuos ſeptem colles, miracula ſeptem
Mundus habet, totidem ſidera laxa polus:
Artes ingenuæ ſeptem: ſeptem hoſtia Nili:
Septemplex clypeus de Telamone ſati.
Ingemit Æneas; ô terque quaterque beati,
Qui mala vicerunt non reditura necis.

Si tibi plura placent ſeptena, recollige. Nobis
Ἑπλάδας ἑπλάκις has expoſuiſſe lubet.
Quod ſi non ſpatiumque loci, brevitaſque negaſſet,
Cum Phœbo Charites, Pierideſque ſuas
Hic habeant turres. Nunc interiore locatæ
Sede, latent tecti culmine ſepuſido.
Adde gradus altos; dupla Pythagoréa πετρακλῦς,
Ὀγδοὰς eſt gemino firma futura cubo.
Numine propicio fundamina jacta manebunt,
Deliciæque bonæ poſteritatis erunt.

BIBLIOTHECA HOSPITIBUS.

Hoſpes inhumanum rapiendi projice morem;
Quod tibi non fieri vis, prior ipſe cave.
Omnibus aſpectus datur. At male fida rapina
Res eſt hoſtilis plena latrocinii.

Aliud.

Paulatim quoque Roma, ſuis progreſſibus uſa,
Crevit, id exemplum Bibliotheca ſequor.

Aliud.

Si non ad ſtomachum diverſa volumina, lector,
Forte tuum faciunt, aſpera verba cave.
Quod tibi non ſapit, hoc aliis ſapit: una palati
Omnibus haud quadrat norma ſevera tui.
Scriba, Dei regnum ſubiens, è divite gazâ
Tam nova depromit, quàm vetera illa tenet.
Sunt quos muſta juvent, quos interiore phalerna
Promta notâ: multis utraque vina placent.
Dulcius eſt muſtum, vetus eſſe ſalubrius audis,
Sæpe vetuſta nocent, ſæpe novella probes.
Delige conveniens ſtomacho magis atque palato,

Sed

Sed ne deliciis decipiare, cave.
Nec liber eſt adeo malus, ut prodeſſe recuſet,
Dummodo judicio candidiore legas.

Inſcriptio Bibliothecæ Auguſtanæ.

BIBLIOTHECAM HANC S.P.Q. AUGUSTANUS BONARRUM ARTIUM STUDIIS, ET DOCTORUM HOMINUM USUI EXTRUXIT. ANNO. M. D. L X X I I.

In cœnobio *S. Urbani* in Argoviâ, fundato, juxta Hoſpinianum, anno 1194. à Leone & Wernhero Baronibus de Langenſtein, magnificis impenſis Bibliothecam inſtituit Sebaſtianus Sema Abbas, laudatus propterea à Conr. Lycoſthene in præfatione compendii, in quod redegit Geſneri Elenchum omnium ſcriptorum.

Argentinenſis, collecta primum ab Othone Epiſcopo, ex illuſtri Franconiæ Comitum familia. *Geilerus* quoque, ejus urbis Theologus, bibliothecam ſuam Poëtis, Hiſtoricis, aliiſque, maximè verò Theologis refertiſſimam ad poſteros tranſire voluit. *M. Adam. in ejus vitâ.*

Henricus Kitzius ſcripſit σκιαγραφίαν ἐσχηματισμένην, ſive tabulam exactiſſimam titulorum *Bibliothecæ* illuſtris *Anhaldinæ.*

Extat Catalogus Græcorum MSS. codicum in inclyta *utriuſque Bavariæ Bibliotheca*: Ut & Chriſtophori Feri catalogus omnium librorum Bibliothecæ *Academiæ Ingolſtadienſis.* Et ejuſdem catalogus perpetuus vel Alphabeticus omnium librorum

ejuſ-

ejuſdem Academiæ, ſecundum 4. facultates, diſtributus in 25. claſſes. *ex Draudio & Bolduano.*

Marpurgenſis, cui Biblia Complutenſia donavit Wilhelmus Haſſiæ Landgravius, anno. 1573. *Trentl. orat. de ejus vit. & obitu.*

Baſilienſis, ex multorum cœnobiorum bibliothecis conflata, quotidie, typographorum liberalitate, maxima capit incrementa. Johannes Oporinus primus auctorum, quoſcunque excuderet, exemplum unum Academiæ obtulit, & reliquos collegas ſuo exemplo ad idem faciendum excitavit. *Beyerl. theatr. vit. hum.* Habet mss. Græcos potiſſimum, ex quibus codex Euangeliorum antiquus, cui 1000 alii, alii 800. aſſignant annos. habet in margine ſectiones, quibus Dominicæ notantur lectiones, orientali Eccleſiæ jam antiquitus receptæ. Ibidem Nili MS. & Alcorani exemplar accuratum, unâ tantum & altera pagina mancum. Ampliſſimi Magiſtratus liberalitate incredibile accepit incrementum ex Bibliotheca Amerbachiana, quæ ab Eraſmo & Amerbachio quondam fuerat inchoata. *Hotting. l. cit. Thuan. de vit. ſua lib.* 2.

Bernenſis tum ex acquiſitis undique variis authoribus tum ex liberali dono bibliothecæ *Bongartianæ.* Bongartius magno labore multa volumina conquiſiverat, ſuſceptis etiam eam in rem itineribus Francofortenſibus. Ingens ibi theſaurus mss. Patrum, Scholaſticorum, Hiſtoricorum, Francicorum præſertim & eorum qui de bello ſacro ſcripſerunt. Biblia mss. priſco Gallorum idiomate, ipſius etiam Bongartii ſcripta Theologica, hiſtorica, politica hic ſervantur.

vantur. Hebraica mss. addidit *Samuel Hortinus*, qui & catalogum contexuit. *Hotting. loc. cit.*

Julia Helmſtadienſis, quæ à Julio Duce inſtituta, à Frederico Ulrico ejus nepote perfecta, præter alia antiquiſſima, aliquot homilias Chryſoſtomi habet, & epiſtolas Leonis III. ad Carolum M. quas publicavit Conringius. *Hotting. ibid.*

Monachienſis, quæ jam ſuperiori ſeculo undecim millium voluminibus conſtabat, quorum non exigua pars mss. diverſarum linguarum. *Hotting. ibid.* De Bibliotheca Lipſienſi orationem ſcripſit Fellerus.

Fuldenſis, de cujus antiquitate dixi ſupra, cap. 7. in Germania nulli cedit: poſſidet libros Bonifacii, qui in ejus templo conditus eſt, in pellibus ſcriptos. Monſtratur etiam alius, qui collectanea continet ejus fidei confeſſionis, totus perfoſſus: quem Friſonibus impetum in ſeſe facientibus, ſui defendendi cauſa objeciſſe ſcribitur. *ex Broweri antiq. Fuld. & Bruſchio de monaſt. Merkius Caſtell. Latirat. in voce Fulda.*

Auguſta, Principis Auguſti Ducis Brunſvicenſis & Luneburgenſis, in quâ ſeptem admiranda obſervantur: 1. quod authorem habeat Principem, qui eam collegerit, diſpoſuerit, & eâdem ad publica μελετήματα ipſe uſus fuerit. 2. quod unus ille Princeps & inceperit eam, & intra vix decem luſtrorum ſpatium, ad tantam magnitudinem perduxerit. 3. Ipſa comparandi ratio: Suis omnia ſumtibus comparavit Princeps, ex Germania, Gallia, Hiſpania, Britannia, Belgio, addita acceſſione ex Bibliothecis

Mar-

Marquardi, Freheri, Curionum, Patris & Filii, & Joachimi Clutenii. 4. Ingens numerus, habet enim volumina quaſi viceſies octies mille. 5. librorum delectus. 6. Accurata eorum diſpoſitio. 7. Structura domicilii. *Hotting. loc. cit.*

Tigurina, in collegio Carolino, in qua multa ex Conradi Pellicani ſcriptis ſervantur, præſertim, quæ ex Hebræis vertit. Item epiſtolæ Paulinæ Græcè manu Huldrici Zwinglii exaratæ, ejus enim tota Bibliotheca à Bullingero coëmta, & publicæ addita eſt. *M. Adam.* multa præterea ἀντίγραφα ἀνέκδοτα. Ipſa civitas quoque Bibliothecam habet. *Hotting. loc. cit.*

Wittebergenſis inſigniter donata à Joh. Frederico Saxoniæ Duce Electore, cujus etiam imago, ſeptemvirali habitu, ſingulis libris præfixa fuit. de his eſt epigramma Joh. Stigelii, poëm. lib. 9.

Et Patris, & Patrui famam virtutibus æquat,
Qui Patris, & Patrui nobile nomen habet.
Aſſerit invicto divinum pectore verbum,
Et Muſas omni dexteritate juvat.
Hinc etiam ad promtos ſtudiorum contulit uſus,
Inſpicis hoc præſens quod modo, Lector, opus.

Hi libri deinceps, ſub exitum belli Germanici, anno 1547. Jenam tranſlati ſunt.

Tubingenſis Academiæ Bibliothecæ à Duce Chriſtophoro primùm inſtitutæ, ſuam legavit Ludovicus Grempius JCtus. *M. Adam. in ejus vitâ.* Celebrantur præterea, *Jenenſis* in Thuringia; *Lavingana* in Suevia; cui Hieronymi Wolfii inſerta eſt;

Vra-

Vratiſlavica à Senatu inſtituta. *Script. Acad. Witteb. tom.* 3. *fol.* 121.

Ratisbonæ dicitur ſervari, in quodam monaſterio, Novum Teſtamentum aureis literis ſcriptum *Baſileæ* fuit itidem tale Nov. Teſtamentum Græcum aureis literis conſcriptum, cujus Eraſmus mentionem facit, quia eo uſus eſt in emendatione Novi Teſtamenti: utrumque viderat Melanchthon, hoc etiam adoleſcens uſus erat. *Manl. collect. loc. comm.*

Georgius Heltus Vorhemenſis, cunctas facultates ſuas libris coëmendis impenderat, ejus Bibliothecæ æſtimatæ pretium Anhaltini Principes, poſt ejus obitum, munificè perſolverunt, ſecundum voluntatem & ſententiam teſtamenti ipſius. Obiit Anno 1545. *Camer. in vita P. Melancht. pag.* 214.

Petrus Lotichius Johanni Sambuco Pannonio, graviſſimo morbo laborans Bononiæ, Bibliothecam ſuam legaverat, *lib.* 3. *eleg.* 9. verba ejus lectu non injucunda:

Pro quibus officiis, hæres abeuntis amici,
Accipe fortunæ munera parva meæ.
Non mihi ſunt Baccho colles, oleiſque virentes,
Prædiave Æmiliis conſpicienda jugis.
Tu veterum dulces ſcriptorum ſume libellos,
Attritos manibus quos juvat eſſe meis.
Invenies etiam viridi quæ luſimus ævo.
Dum ſtudiis ætas mollibus apta fuit.
Illa velim rapidis ſic uras carmina flammis,
Vt Vatem ipſe ſuis ignibus uſſit Amor.

Viennenſis à Maximiliano II. Imp. inſtructa, manum

gnum ſui apparatum debet Johanni Sambuco Medico. *Lipſius præf. ad Tacit. Middendorp. de Acad. lib. 5. Hotting. l. cit.* Inſtaurata à Leopoldo I. Imp. in eum ſtatum reſtituta eſt, ut & ævo noſtro & poſteritati incredibili utilitate inſervire poſſit: ſiquidem vel ex ſolo mille loculamentorum numero, ſi ſingulis loculamentis octogena tantum volumina aſſignentur; apparet bibliothecam hanc continere minimum octoginta millia voluminum. In hac reſtitutione inſignis fuit induſtria Petri Lambecii. *vid. Spizel. diſſert. prælim. ad ſacr. biblioth.*

In colligendâ bibliothecâ Norinbergenſi egregium Nobiliſſimi Senatoris Norici Bilibaldi Pirckameri emicuit ſtudium; qui nulli vel ſumtui vel labori parcens, libros non ſolum excuſos, ſed & mss. multo plures, maximè Græcos, SS. Patrum Baſilii, Nazianzeni & aliorum monumenta, nec non melioris notæ Authores, & librorum editiones de omnis generis diſciplinis & artibus comparavit. Statim poſt Reformationem Euangelicam Hieronymus Baûmgartnerus Eccleſiarum Scholarumque Præfectus, de bibliothecæ alicujus publicæ ſerio cogitare cœpit initiis: Itaque ex cœnobiis tranſlatos primum in Muſéo Ægidiano (quod jam auditorium nominant) deinde in monaſterio prædicatorum, loco valdè idoneo quidem, ſed anguſtiore, Ædique contiguo, locari juſſit. Fundamenta bibliothecæ à Patre feliciter jacta filius, defuncto ſubrogatus, porro ſtabilire & augere cœpit, & poſt eum Scholarum Curatores, qui authoritate ſuâ effecerunt, ut Senatus-Conſul-

tum de accumulandis libris publicis ederetur, & Doctoris Gabriëlis Mörderi ipſiuſque Prætorii bibliothecæ magnam partem Norimbergenſi publicæ adjungerentur. quinam verò in eâ librorum mss. theſauri reconditi ſint verbis Sauberti narrat Spizelius, *diſſert. prælim. ad ſacr: Biblioth.* quæ, niſi prolixitas vetaſſet hîc inſeruiſſem.

Valens Acidalius *Matthæi Wolfii*, Martinus Bruſchius *Pappi*, Johannes Poſthius *Fichardi* Bibliothecas epigrammatis ſuis illuſtrarunt, quæ legere eſt apud Hottingerum, *Biblioth. quadrip. part.* 1. *cap.* 7. De Bibliothecâ Monavianâ Conradinus, *delit. poët. Germ. part.* 2. *pag.* 1041.

GERMANIÆ Inferioris Bibliothecas, quas ordine Alphabetico recenſebimus, ex Guicciardino, Pontano, aliiſque rerum Belgicarum ſcriptoribus, collegimus.

Affligemenſe cœnobium in Brabantiâ, tertiâ fere leucâ à Bruxellâ, bibliothecam omne genus libris inſtructam habet, adeo quidem, ut quoad libros antiquos, pro locupletiſſimâ in illo tractu habeatur, qui, inter alias dotes, bibliothecis quoque luculenter inſtructus eſt.

Amſtelodamum, pro tantæ urbis dignitate, bibliothecæ theſauro non caret; Catalogus, non omnium, ſed præcipuorum majoris formæ voluminum, editus eſt Anno 1668.

Antverpiæ, in domo ſocietatis profeſſæ, & apud Andream Schottum S. I. MSS. codices Græci, *Sweertius in calce Athen. Belgicarum.* Item apud Fran-

Franciſcanos: Urbs hæc, Belgii ſingulare ornamentum, tumultibus illis bellicis & iconomachicis, multis cladibus affecta eſt, quarum non minima eſt, quod etiam bibliothecarum libri, butyro inuncti, à ſeditioſis incenſi fuerint.

Abrahamus Ortelius Coſmographus celebris in hac eadem urbe bibliothecam habuit, non tam librorum copiâ, quam numiſmatum inſigniorum, rerumque rariorum, etiam ex alio orbe advectarum ornamentis inſignem. Ibidem *Bibliotheca publica* fundamenta jacta ſunt, in quem plurimorum ſe effundit liberalitas. Edicto Sereniſſ. Belgii Principum omnibus hic typographis injunctum, ut omnium librorum quos evulgarent unicum exemplar huic bibliothecæ ſuppeditarent. *Beyerl. theatr. vit. hum.*

Bellenſis: in monaſterio quod ex prioratu in Abbatiam Carolus V. extulerat, & hæc flammis ab iconomachis abſumta eſt, ut & *Blandinienſis* teſte *Surio* ad annum, 1566.

Bredana, in quam tranſlata bibliotheca Principis Auriaci, & Joh. Polyandri Theologi. *Schoock. fœd. Belg. lib.* 16. *cap.* 10.

Brugæ, inter præcipuos nobiles, habuerunt *Marcum Laurinum*, qui pulcherrimam bibliothecam collegit: Conquiſivit inſuper maximam numiſmatum veterum ex auro, argento, ære conflatorum vim, eaque de cauſâ ſummo favore proſecutus eſt *Hubertum Goltzium* ſculptorem, pictorem atque antiquarium maximum: qui, impenſas ſubminiſtrante Laurino, magno conatu, Germaniam

omnem, Galliamque & Italiam perluſtravit, conquiſitis undique & delineatis, quotquot uſquam nanciſci potuit, nummorum veterum typis: poſt octodecim menſes Brugas ad Mecœnatem ſuum reverſus, magnânimi hujus Laurini impenſâ, theſaurum hunc publici juris fecit.

Bruxellenſis: Jeſuitarum.

Daventrienſis: cui locum diſpexit, & annuos reditus aſſignavit ejus urbis Magiſtratus Anno 1597. die 17. Januar. indies etiamnum ſuçcreſcit. *Rev. Davent. illuſtr.*

Doccomii in Friſia occidentali aſſervatur MS. Euangeliorum codex, quo uſus eſt Bonifacius, antea dictus Winfridus, poſt Clementem in his terris fidei Chriſtianæ præco, martyrio, cum 52. ſodalibus affectus, in eâ Hollandiæ regione, quam Weſtfriſiam vocant. Supereſſe dicunrur parricidarum poſteri, qui omnes naſcantur caneſcenti in capite cirro inſignes. Fides penes Guicciardinum.

Dordracena.

Dionyſius Villerius Canonicus Tornaci, apud Nervios, bibliothecam (qualem fortaſſe nemo privatus in Belgio) poſſedit, numiſmata item Rom. & exotica cimelia, ex alio orbe allata.

Druſiburgenſis, in aſceterio Fratrum, publicis in foro flammis, Angli militis petulantiâ, Anno 1586. in cineres abiit. *Lindeborn. hiſt. Epiſc. Daventr. cap.* 10.

Dunenſis, in cœnobio inter Neoportum & Duinkerkam, omne genus, tum & mss. inſtructiſſima.

Franc-

Franckerana, *Groningana*, *Grunendalenſis.*

Gandavum hoc tam honeſto theſauro ſupra omnes Belgicæ urbes floret; habet bibliothecam in Abbatiâ D. Petri in monte Blandinio, apud Dominicanos, Carthuſianos, Carmelitas.

Gemblacenſis: (ex hoc monaſterio prodiit Sigebertus, hiſtoriographus celebris) habet veteres plurimos mss. libros; ad quos Eraſmus Roterodamus, aliique ſcriptores ſæpe confugerunt.

Servantur autem præcipuè qui rem Theologicam tractant, & S. Scripturam latinè ſunt interpretati: Græci non item. Adſunt & Poëtarum & Oratorum opera, & quicquid ad latinas facit literas: aliquorum & diverſa exemplaria. Hiſtoriarum præterea videre eſt longo ex ordine diſpoſita volumina, & inter ea Sigeberti ſui memoriam ſanctè conſervat, qui in hoc cœnobio Chronicon ſuum concinnavit, atque ab Imperio Valentin. Jun. & Gratiani Augg. exorſus, ad ſua uſque perduxit tempora. Vixit ſub Henrico III. obiit anno M C XII. Scripſit & alios libros, qui itidem hic extant, nonnullos proſa, alios & metro, *Ortel. itiner. Gallo-Brabant.*

Hagenſis: à *Johanne Hario* Goricomienſi olim congeſta. Hic non admodum literatus, ea tamen pietate, & in literas affectu fuit, ut per omnem ætatem, ſumma cum diligentia, nec minori impenſa, admirandam plane omne genus librorum bibliothecam congeſſerit. Erat in patriâ canonicus, ſed, beneficio Cæſaris, cooptatus fuit in collegium canonicorum Hagenſium, quo cum larem ſuum

transferret, & unà tot libris inſtructam bibliothecam; populus mirari, ſtupere, fateri denique nunquam ſe crediſſe, vel in toto terrarum orbe tot volumina reperiri, quare & inditum homini cognomentum, *Johanni de libris*. Hagæ poſtmodum complures annos vixit, bibliothecam eodem ſtudio auxit, quam moriens Anno 1532. teſtamento Carolo V. Imp. legavit. Ornavit eam hoc epigrammate Johannes Secundus Hagienſis, Poëta celebris:

Ecquid adhuc ſacri virides Heliconis ad undas
Quæritis Aonias, neſcia turba, Deas?
Hic nunc Muſarum domus eſt, hic doctus Apollo,
Hic poſuit ſedes Dorica Diva ſuas.
Hoc meruit ſacrique chori, Chriſtique ſacerdos
Harius, in libros qui bene vertit opes.

Hardervicena, multis præclaris Syriacis, Arabicis, Sinicis libris inſtructa.

Ejuſdem urbis Conſul *Erneſtus Brinckius*, qui Mercatoris Atlantem in linguam belgicam tranſtulit, locupletem bibliothecam congeſſit, multis etiam κειμηλίοις, antiquitatibus item & novitatibus, ex veteri & novo orbe conquiſitis, inſignem, de quibus hoc epigramma ſcripſit Jac. Zevecotius:

Qui cupis immenſi miracula cernere mundi,
Quæque vel occaſus, quæque vel ortus habet.
Non procul hinc poſitas opus eſt te viſere gentes,
Sive tuas Ganges, ſeu magis, Inde, tuas.
Aſpice vicinas, habitat quas Brinckius, ædes,
Nomine quæ tanti nobilitantur heri.
Hic quicquid vel mittit Arabs, vel China, vel Ormus,

Plu-

Pluraque quæ noſtris ſunt malè nota plagis
Invenies, Dominumque ſimul quem Gelrica tellus
Inter Magnates gaudet habere ſuos.
Qui res naturâ mutas jubet eſſe loquaces,
Quæque procul fuerant ante, propinqua facit.

Iprenſis, Epiſcopi bibliotheca à tumultuantibus Iconoclaſtis incenſa.

Joachimus Polites Antverpienſis Reip. Graphiarius, Goeſæ in Zelandia natus, vir eruditus, Poëta inſignis, ad quem epiſtolas quaſdam ſcripſit Nic. Clenardus, inter alias elegantias bibliothecam habuit inſtructiſſimam.

Leodii: Abbatiæ D. Jacobi, ut & D. Benedicti copioſis bibliothecis inſtructæ.

Leovardiana, erecta anno 1648. in quam Tobias Gutberlethus, ſcholarum ibidem Rector, hæc epigrammata ſcripſit:

I.

Muſarum hic domus eſt, montiſque bivertieis umbra,
Æmula, Palladii deliciumque chori.
Ingredere, Aonidum quiſquis venerare ſacella;
Eſte procul ſtivæ turba dicata rudi.

II.

Ventilat heic auras Helicon, procerumque favore
Structa Leoninæ bibliotheca ſcholæ.

Lovanienſi collegio Theologorum, Beſſarion Card. cum Pontificis in Belgium eſſet Legatus, Anno 1513. hîc, hoſpitio exceptus, memoriam ſui reliquit mss. Biblia. Publicæ bibliothecæ ſuam legavit L.

Beyerlinck: huic etiam inſertæ Levini Torrentii, Caroli Langii, Franciſci Craneveldii bibliothecæ. Collegium Jeſuitarum hic mss. codices poſſidet, quos enumerat *Sweertius in calce Ath. belg.*

Lipſii bibliotheca, non tam copiâ, quam librorum præſtantiâ commendata. Græcos & mss. codices Jeſuitis Lovanienſibus, reliquos Guilielmo Grevio, ſuo è ſorore nepoti, legavit. *Miraus in vit. Lipſii.*

Lugduni in Batavis bibliotheca Antonii Thyſii privatis ſumtibus erecta, dotata, publicata.

Imprimis verò illa *Academiæ*; cui adornandæ primus cauſam dedit *Guilielmus Auriacus Princeps*, qui Biblia Regia, ſeu opus Complutenſe, Philippi II. Hiſpaniæ Regis juſſu editum, illi loco donavit. Cujus liberalitatem imitati alii, imprimis *Johannes Holmannus Secundus*, Stadenſis, Philippi Melanchthonis, Lutheri, ac Lotichii diſcipulus, in Acad. Leidenſi Theologiæ Profeſſor, qui moriens totam ſuam bibliothecam Academiæ legavit, quam ejus liberalitatem Nob. *Janus Douſa* his verſibus, in ejus elogio, celebrat.

Indicio fuerit librorum extructa ſupellex,
Verſatos manibus quos juvat eſſe tuis.
Hanc Academiæ voluiſti cedere in uſum,
Prodeſſe orbi etiam poſt tua fata ſtudens.
Nec pietas obſcura tua hæc, ſed in acta relata,
Publica nunc quo ſtat bibliotheca loco,
Ingenii hic quoque multa tui monumenta leguntur,
Signata archetypis illa voluminibus.

Repo-

Repoſita eſt in eo conclavi, quod quondam muſeum fuit Philippi à Leidis JCti ſeculo XIII. ſummi, ac primo Guilielmo Bavaro, Hollandiæ, Zeelandiæ, atque Hannoniæ Comiti à conſiliis, & poſtea Arnoldi Hornani Ultrajectenſium Epiſcopi Vicarii, quod jam olim, ob bibliothecam ibi reconditam *Templum Salomonis* vocari ſolitum. *Schoock. Belg. Fœder. lib.* 16. *cap.*2.

Eſt in ea legatum *Joſeph. Scaligeri*, quod variis, iiſque ad 208. mss. libris conſtat, Græcis, Hebraicis, Chaldaicis, Syriacis, Arabicis, Æthiopicis, Perſicis, Armeniacis, Ruſſicis, quorum catalogum exhibet Hottingerus ſmegm. Orient. append. pag.18. &c. D. Heinſius ſequenti epigrammate eam celebravit.

Ψυχέων παμβασίλειαν ὁρᾷς σοφὰ μηπιοωσων,
    Γαίης Ἀυσονίης, ξεῖνε, καὶ ἑλλαδικῆς,
Ἡσυχίης πρυτανεῖον, ἔθος νόου, ὅρμον Ἀθήνης,
    Ἱρὸν γηθοσύνης, ναὸν ἐλευθερίης.
Θνητοὶ ἀεὶ ζώοντες, ἀεὶ λαλέουσι σιωπῇ
    Ἀνδρῶν οἰχομένων ἐνθάδε ναιετάει.
Οὔπω τοίην Κροῖσος ἄναξ βασιλείαν ἔναιεν,
    Αὐτὰρ ὁ φαιναρέτης παῖς καὶ Ἀεισονίδης.

Hoc epigramma ſic in Latium è Græciâ tranſtuli:

Regna vides, Hoſpes, ſapientum corda virorum,
    Itala quot tellus, quotquot & Hellas habet.
Hic ſua templa, Quies; ſedes Mens; atria Pallas;
    Hic Libertatem, delitiaſque vides;
Mortales vivunt ſemper, tacitique loquuntur
    Hi, quorum ſtructos effugit umbra rogos.
Nunquam Rex habuit tam clara Palatia Crœſus,

Socratis aſt hæ ſunt, atque Platonis opes.

Effigies Principum Guilielmi, Mauritii, tum etiam aliorum præſtantium virorum & Profeſſorum hic conſpiciuntur.

Itala quos tellus, quos quondam Græcia novit,
Hos omnes doctos hic locus unus habet.

In Scaligeri effigiem in hac bibliothecâ ſervatam ſic luſit Hugo Grotius:

I.

Inter mille libros (nec ſedes dignior ulla)
Quæ tulit immenſus Scaliger ora vides.
Mille libros, hoſpes, nimium ne reſpice, major
Hic tibi quem monſtro bibliotheca fuit.

II.

Cum plutei doctis turgerent undique chartis
Quas velit æterno fama fovere ſinu,
Exhæredavit moriturus Scaliger orbem
Et vetuit poſt ſe ſcripta videre diem.
Heu nimium duras è miti pectore leges,
Pro quibus impietas magna ſit eſſe pium.
Digna ſit hac pœnâ præſens quæ vivitur ætas,
Nempe hæc quæ Titios Scoppiadaſque tulit;
Sed quo poſteritas meruit non poſſe doceri?
Aut quid fecerunt tam bona ſcripta mali?
Parce Pater, ſi nos rectè tibi cuncta monenti,
Credere in hoc uno credimus eſſe nefas.
Publica ſunt iſtæc. ſemel ut te fata dederunt
Omnibus, inde poteſt jam nihil eſſe tuum.
Sit tamen ut mandas: nequeunt vel preſſa latere
Quæ tantum ex tanto nomine lucis habent.

Quic-

Quicquid neſcitur foliis quæretur in iſtis,
Hinc ſibi reſponſum maxima turba petet.
Quanta nec Euboïca celebravit virginis antrum,
Nec tripodes medio quos habet orbe locus.
Quid juvat in populos has non dimittere chartas?
Scaligeri circum Scrinia mundus erit.

Middelburgenſis Bibliothecæ fundamenta jacta à Matthæo Gallomontano ab Heſuwijck, Eccleſiæ Antiſtite.

Rutgerſii Bibliothecam hoc epigrammate celebrat Jacobus Zevecotius:

Muſarum thalamus, divinæ Pallados aula,
Delitiæ Domini, bibliotheca, tui:
Quo ſatis attonitus potero te dicere verſu,
Dum nil Belgiacus par tibi mundus habet?
Majores alius, libris ſed jactet egentes,
Tu minor, at nullo codice dives eges.

Septifontana, & *Tongerloana* in Brabantiâ.

Tilana, initium habuit Anno 1554. dicata à *Rudolpho Kock* ſive *Koeck*, cum enim Ædiles in hujus Rudolphi uſum elegans cubiculum ædificari curaſſent, quia templum egregiè dotaverat, hic poſtea totam ſuam Bibliothecam 300. florenis aureis æſtimatam Reip. donavit. Hæc Anno 1653. ab Ampl. urbis Magiſtratibus inſtaurata, oratione Jani Eraſmii celebrata eſt.

Ucognienſis in Flandriâ, quam multis ſeculis cumulaverant monachi, incenſa ab iconomachis. Alexander Farneſius, illam aliquando luſtrans, affirmavit, nihil in Italia ſimile à ſe viſum. *Hotting. biblioth. quadrip. proleg. cap. 2.*

Ul-

Ultrajectina ad Rhenum in choro templi D. Johannis: Ejus dedicandæ occaſionem præbuerunt teſtamenta *Huberti Buchellii* canonici D. Mariæ, & *Everhardi Pollionis* JCti, qui ſuas quiſque Bibliothecas uſibus publicis legarunt. Librorum catalogus editus, Anno 1608. Deinceps verò inſigniter locupletata, cum præſtantiſſimis Belgii bibliothecis hodie certat; Buchellii effigies in ea viſitur.

D.Gisbertus Voetius, Theologiæ in Academiâ Ultrajectina Profeſſor longè clariſſimus, diſp.4. de Atheiſmo, quæ in primo volumine ſelectarum diſputationum extat, teſtatur, ſe in hanc bibliothecam fœdiſſimum illud carmen Joh. Caſæ, Epiſcopi Beneventani, quod in laudem Sodomiæ ſcripſit, intuliſſe, ut publico loco, & peculiari in eo capſula, hoc ſanctitatis Papiſticæ monumentum ſervaretur, nec Pontificii, quamvis impudentiæ ſcuto armati, negare vel auderent vel poſſent, quod nec ipſe Caſa diffitetur, ſed tantum carmine quodam ad Germanos, apud quos propterea malè audiebat, excuſare conatur. Verum cum ann. 1672. & 1673. per Gallicum illum tumultum, quo aliquot fœderati Belgii provinciæ miſerè vaſtatæ ſunt, etiam Ultrajectum occupatum teneretur, rerumque poteſtas penes Pontificios eſſet, hoc monſtroſiſſimum ſcriptum, unà cum aliis carminibus Italicis, eodem volumine contentis, à neſcio, quo, per ſacrilegium ablatum eſt. Sed ipſa infamiæ nota ſublata non eſt, litura perpetuum extabit. Sed quo non progreſſa eſt iniquitas, horreſco hæc ſcribens, monſtroſus hic fœtus obſtetricante

te typographorum infrœnata licentia, rurſus in lucem prodiit.

Zutphanienſis: una quidem in curiâ, eo loco, ubi Senatus congregari ſolet, ex JCtis maximè conſtans; *Altera* ad latus auſtrale templi majoris, non tam copiâ, quam librorum delectu conſpicua. In eâ multi ſunt ex bibliothecâ *Mag. Bernhardi Bawhuſii*, Baccalaurei juris, bonarum literarum Profeſſoris, hominis, ut apparet diligentiſſimi, in Latinis, Græcis, Hebræis literis verſatiſſimi, nullus enim eſt, ad quem non multa notaverit. Theocriti Idyllia, & Demoſthenis ac Æſchinis λόγυς ἀντιπάλυς elegantiſſimo charactere Græco, ad exercendam orthographiam deſcripſit, qui hic ſervantur. Eſt in ea tabulæ penſili inſcripta Elegia Arnoldi Noviomagi, Hieronymiani Druſiburgenſis, quam, quia Bibliothecarum commendationem continet, & lectu non injucunda nec indigna videtur, hic addere viſum eſt.

Congeſſere libros Ptolemaus, Julius, & qui
Forte ſuum a Veſpis nomen habere poteſt.
Magna quidem his habiti peperêre encomia faſces,
Et tot victrici regna ſubacta manu.
At majora tamen ſtudiorum his protulit ardor,
Auctaque magnificis Bibliotheca libris:
Expetit imperium vis ſape tyrannica, & auſus
Approbat auſpiciis ſors male caca ſuis.
Nam ſolet iſta bonis plerumque obſiſtere, & illos
Evehere, improbitas quis ſcelerata placet.
At ſtudia amplecti, ſtudiiſque fideliter uti,

Vir-

Virtutis proprio non niſi fonte ſcatet.
Hiſtoriæ unde ferunt tales viguiſſe probatis
Moribus, & fama conſenuiſſe bona.
Gaudendum ex animo, quod & iſta ætate videmus,
Quos juvat illorum ſplendida facta ſequi.
Aſpice quam pulchra domus hæc teſtudine circum
Pendeat, & niteat quot decorata modis.
Hinc fera flamma procul, procul importuna vetu-
ſtas,
Floreat, augeſcat, triſtia damna procul.
Omnino Aoniis ſedes digniſſima Muſis,
Quas reor huc greſſus acceleraſſe ſuos.
Neglectiſque ultro ſylvis, & fontibus, antriſque
Uſque hic delicias quærere velle ſuas.
Hic tibi de variis præclara volumina rebus
Ordine perpulchro quæque locata jacent.
Omnia ſunt ſyncera fide, ſeu ſit novus Author
Sive vetus, retinent ſchiſmata nulla locum.
Schiſmata quæ telis tot ſe diſcordibus edunt,
Ut ſatis inde ſcias frontis habere nihil.
Omniaque extremis tamen huc contendere caudis,
Ut verum obſcurent, impietate Duce.
Ergo hujus quoties pede tranſis limina tecti,
Submiſſâ genium fronte verêre loci.
Authores venerare etiam: deinde omnia raptim
Curarum ex animo tædia pelle tuo.
Ut, quæcunque leges, attente ea cuncta recondas,
Et ſtudii pretium grande referre queas.
Hic ſcopus eſt, huc ſpectabant, qui clara pararunt
Divino ingenio tot monumenta viri.

Si ſecum mala nulla agitat, dictante Catone,
Qui concinnandis ſemper inerrat agris:
Quo minus id faciet libris qui gaudet honeſtis,
Et tali internam vomere verſat humum?
Diligite, exclamat, ſacra ſcripta, Hieronymus;
& mox
Nullus erit ſcelerum, quæ caro gignit, amor.
Moribus huc ægri: ſunt hic medicamina, lætis
Non unquam in herbis qualia Phœbus habet.
Huc quoque longa quibus confert faſtidia tempus,
Laſſatæ hic mentis dulce levamen adeſt.
Turpe locis levibus, poculiſque madentibus horas
Fallere: quin iſtud perdere tempus erit.
Inſudate libris: ita, quod remeabile non eſt
A tergo linquet commoda magna ſui.
Nempe beatifico juvat indulſiſſe labori,
Intimaque æthereo nectare corda fovet.
Vos quoque quos pleno ditavit copia cornu,
O, adjutrices huc adhibete manus.
Multa quidem domus hæc & magna volumina
ſervat,
Quæ tamen optantur plurima abeſſe liquet.
Fundamenta jacent, ſed adhuc faſtigia deſunt,
Multorum hæc operam, ſubſidiumque petunt.
Quiſque det, indulgens quantum fortuna mini-
ſtrat,
Et ſenſim ex parvis grandis acervus erit.
Huc derivetur, quod ſumptus inutilis, & quod
Alea damnipotens, quodque taberna vorat.
Sic demum emerget, tacito quaſi fœnore, poſſis

Quod

Quod dare, pauperie non retrahente manum:
Nec dare pœniteat, non abſorbebitur alvo
Quod datis: ante oculos mobile ſemper erit.
Nec cuiquam proprium, ſed commune omnibus; hinc ut
Grandia venari commoda quisque queat.
Iſta quaſi irriguo manabunt fonte deinceps,
Dum dulcem ſtrepitans Iſſela radet humum.
Nam decora ut florens ſerves Zutphania multa,
Adferet at ſummum Bibliotheca tibi.
Cujus ut agnoſcant exordia prima Nepotes,
Aſſcribam certis carmina bina notis:
aVgVſto oCCVrrens CœLeſtI VIrgo sVb aXe
ad CVLMen faVſto pondere traXIt opVs.

Zutphaniam inter, proximumque pagum Warnſfeldium, monaſterium fuit Franciſcanorum, quod Galileæ nomen habuit; ejus exigua admodum rudera conſpiciuntur, tempore enim belli Hiſpanici dirutum eſt. Locus duplici de cauſâ inſignis, tum quod, non longè ab hoc monaſterio, vulneratus eſt, unde poſt Arnhemii mortem obiit, Heros incomparabilis, belli paciſque artibus juxta clarus, Philippus Sidneius, Comitis Liceſtrii ex ſorore nepos, Anno 1586. *Meter. lib.* 13. *Strad. dec.* 2. *lib.* 8. tum quod in illo vixerit Monachus ille, qui, Anno 1572. Frederico, Albani Ducis filio, execrandum illud conſilium ſuggeſſit, ut, captâ urbe, omnes jugularet; *ova confringeret, antequam pulli ex iis excluderentur:* In hoc monaſterio quondam Bibliothecam fuiſſe colligo ex ſcripturâ, quæ in principio co-

dicis mss. in Bibliotheca Zutphanienſi (eſt áutem Thomæ Aquinatis ſecunda ſecundæ partis ſummæ Theol:) legitur in hæc verba: *Iſtum librum dederunt ad librariam conventus Fratr. Minorum in Galilæâ, prope Zutphaniam, Germani fratres M. Hermannus, & M. Joannes Herwin de Zutphania, ut pro ipſis & eorum parentibus oretur: qui in teſtamenti ſui paginâ deſideraverunt, ut in prædicta libraria catenatus permaneat.* Eadem hæc verba leguntur in Rationali divinorum Duranti, quod fuit penes Mallinkrotium, ut teſtatur *diſſert. de art. typograph. cap.* 8. exemplar erat elegans & immaculatum, in pergameno, regalis fere folii magnitudine, 20. quaternionibus, nullis numerorum literarumve indiciis diſtinctum, quod in infantiâ artis typographicæ moris necdum erat. Hoc enim exemplar excuſum erat Moguntiæ Anno 1459. per Johannem Fuſt, & Petrum Grenſheim, quos primos hujus artis inventores fuiſſe demonſtrare conatur Mallinkrotius.

GALLIÆ

Bibliothecas ex Itinerariis, Hiſtoriis, & quorundam vitis collegimus.

Initium faciemus à *Lutetiâ* totius regni metropoli. Monaſterium hîc eſt Franciſcanorum, in quo aliquando 600. Monachi vivunt, fundatum à Ludovico V. vixit & hîc Nicolaus de Lyra. In ejus capellâ, Hieroſolyma dicta, bis quotannis miſſa Græcè celebratur, comparentibus iis, qui Hieroſolymis ſepulchrum Chriſti viſitarunt. Regia in eo eſt

Bibliotheca, duabus contignationibus conſtans, in quâ ſupra decem millia librorum compactorum ſervantur. Prima contignatio continet libros mss. maximam partem Græcos, quorum plurimos Regina Catharina Medicéa donavit. Altera ornata eſt mss. Latinis, præterea impreſſis apud Manutium & Stephanum. In hanc illata eſt Bibliotheca inſignis Ducum Mediolanenſinm, quæ Ticini fuerat. Factum hoc à Ludovico XII. Galliæ Rege, cum Anno 1500. Ducatum Mediolanenſem occupaſſet, ut ex Laurentio Pignorio narrat Zeilerus, *cent.* 3. *epiſt.* 18. putatque hanc Bibliothecam primò Bloeſas aliaque in loca tranſlatam, tandem Lutetiam perveniſſe, bonamque ejus partem periiſſe: ſiquidem, teſte Joſepho Scaligero, *lib.* 1. *epiſt.* 63. Barnabas Briſſonius bonam partem librorum regiorum domum ſuam tranſtulit. Poſt caſum ejus, vidua avara, fruſto panis, ſi ita loqui fas eſt, divendidit.

Extat in hac Bibliotheca Regiâ Oppianus Henrici II. temporibus manu Angeli Bergitii Cretenſis elegantiſſimè ſcriptus, cujus in margine habentur animalium imagines, de quibus apud Autorem mentio fit, ad vivum pictæ ab Angeli filia. ex Scaligerianis Putean. pag. 9.

In hac urbe, imò orbe, vel orbis compendio Bibliotheca quoque eſt *Thuanorum*, ex quorum familia viri illuſtres plurimi prodierunt. Jacobus Auguſtus Thuanus Hiſtoriographus celebris, Puteanis fratribus literas, literatos, & Bibliothecam (in qua præter multitudinem librorum impreſſorum, octin-

genti fere mſs. viſuntur) commendarat. Ipſa teſtamenti ejus verba adſcribere viſum, quæ ſic habent: *Bibliothecam meam XL amplius annorum ſpatio, magnâ diligentiâ ac ſumptu congeſtam, quam integram conſervari non ſolum familiæ meæ, ſed etiam rei literariæ intereſt, dividi, vendi ac diſſipari veto, eamque communem, cum numiſmatis antiquis aureis argenteis & æreis inter filios, qui literis operam navabant, facino, ita ut etiam exteris, aliiſque Philologis ad uſum publicum pateat. Ejus cuſtodiam Petro Puteano, cognato meo, & multis nominibus mihi caro, donec filii adoleſcant committo, qui & libros mſs. iis qui opus habebunt utendos dare poterit, modo de illis reſtituendis idoneè caveatur.* Claudius Puteanus bibliothecam exquiſitis mſs. & impreſſis libris inſtruxerat: quam majores natu Chriſtophorus & Auguſtinus Puteani aſſiduè auxerunt: quorum operam deinceps Petrus & Jacobus fratres exceperunt, eamque tanta cura, ſumtu, ac labore locupletarunt, ut cum maximis bibliothecis comparari, plurimis etiam præferri poſſit.

Olim ad *S. Dionyſium* quoque bibliotheca fuit, ſed bello civili devaſtata eſt.

Item in cœnobio *S. Germani*, ordinis Benedictinorum, in duobus conclavibus bibliotheca eſt: quorum ſuperius mſs. codices ſolos habet, præcipuè opera Auguſtini, Lombardi ſententias, Biblia illa, quorum uſus fuit in colloquio Poſſiaceno, inter Cardinalem Lotharingum, & Theodorum Bezam. Librum arborum corticibus inſcriptum. Librum Characteribus

ribus plenum, cujus author putatur eſſe Cicero: & quo ipſe Cyprianus dicitur eſſe uſus. Librum Pſalmorum membranis inſcriptum, qui à Juſtino Imp. S. Germano donatus eſſe dicitur.

In celeberrimis illis collegiis *Navarræo & Sorbonico* Bibliothecæ ſunt: ubi etiam extare dicitur epiſtola Pauli ad Laodicenſes in pervetuſto codice.

Anno 1675. menſe Martio, Lutetiæ *in collegio Montis acuti* excitatum incendium, prope S. Genovefæ ædem, quo tria quatuorve bibliopolia perierunt; damnum ultra quinquaginta coronatorum millia æſtimatum. *Ex Mercur. Batav.*

Bibliotheca *Bleſenſis* à Ludovico XII. Franciæ Rege, qui eâ in urbe natus, conſtructa, libris præcipue Hiſtoricis inſignis. *Spizel. ſacr. biblioth. diſſert. prælim.*

Rotomagi & *Tournonii* Jeſuitæ Bibliothecas habent.

Bibliotheca Aurelianenſis; præſertim illa nationis Germanicæ.

Bituricenſis: cui ſuam teſtamento legavit Boërius JCtus.

Lugdunenſis, apud Prædicatores: antea fuit Sanctis Pagnini, ubi librum quartum Macchabæorum Græcè ms. vidit Sixtus Senenſis.

Cluniacenſis, cœnobii nobiliſſimi Bibliotheca incendio periit, anno 1562. copioſiſſima fuit, & omni librorum mss. ſupellectile inſtructiſſima. *Lundorp. contin. Sleid. lib. 3.*

Dolæ, in comitatu Burgundiæ, in collegio Hieronymiano, Bibliotheca ſervatur multorum auctorum, & opti-

& optimorum codicum: *Merul.Coſmogr.part.*2.*l.*3.

Nicolaus Thuanus Jacobi Auguſti Thuani, hiſtorici nobiliſſimi patruus, Carnutum Epiſcopus, copioſiſſimam bibliothecam inſtruxit. *Thua. l.*1.*de vit.ſua.*

In cœnobio montis S. Michaëlis bibliotheca optimis libris mss. olim referta. *id. lib.* 2. & in Moiſſaco ad Tarnim opido. *ibid.* Item Anicii quod Podium Velaunorum vulgo dictum, ubi antiquos bonæ notæ libros mss. vidit idem Thuanus, *ibid.*

In Cardinalis Richelii Bibliothecam ſic luſit Conſtant. Hugenius in momentis deſultoriis, *epigr. lib.* 6.

Mille libros, & mille libros, & mille librorum
Millia magnifici publica Richelii
Cura, bono Patriæ, capſis ingeſta ſuperbis
Nominis æterni marmora viva locat.
Quoque voluminibus moles auguſta coëmtis
Creſceret, in titulos auctior uſque ſuos,
Mille libros, & mille libros, & mille librorum
Juſſit adimpleri millia mille libris.
Deſine poſteritas ἀντωρεῖν *quo ſe agmine facto*
Duplicet in multam maſſa voluta nivem.
Materiam liquit veſtris qui ſcribitis aquam
Viribus; omnis ubi Gallia ſudet habet.
Scribite Richelium, partos pro Rege triumphos
Scribite, & æternis geſta legenda typis.
Mille libros impletura eſt quæ poſthuma famam,
Unius capiet Bibliotheca viri.

Cœnobii, prope Andagavenſium urbem, *La Baumette* dicti, ordinis Françiſcanorum.

Genevenſis: ab antiquis & rarioribus libris authoritatem habet. eſt hîc verſio Bibliorum Gallicorum CCC. annorum.

Peireſkii Bibliotheca late deſcribitur à Gaſſendo in ejus vita : *pag*. 558. & ſeqq.

Julii Mazarini Card. parem vix habuit. Studio *Gabrielis Naudei* ſtructa & diſpoſita, acceſſione Auctorum in Galliâ per Pithæum, Puteanum, Peireskium & alios collectorum locupletata, amplius 40000. volumina comprehendit. Multa in ea mss. præter cætera 150. etiam exterarum provinciarum, civitatumque mores, conſuetudines: Leges item & fundationes omnium Religioſorum, Collegiorum, Hoſpitalium &c. ut abſolutæ bibliothecæ ideam brevi exhibere potuiſſet: (*Hotting biblioth. quadrip. pag*. 18.) ſed ex Parlamenti decreto vendita & diſtracta eſt, unde 150000. Floreni contracti illi ſunt promiſſi, qui ipſum Cardinalem, civilium turbarum tempore, cepiſſet. Reſtituta tamen, & Regi Galliæ, unà cum alia ſupellectile, teſtamento legata: deinceps donata Collegio Mazarinéo, Sorbonæ Doctoribus concredito.

Seguieria & *Thuana* cum celeberrimis conferuntur. *Hotting. ibid.*

Verdierii elegans bibliotheca ex Italicis, Gallicis, Hiſpanicis, Græcis ac Latinis libris celebratur in Scaligerianis pag. 353.

Jul. Cæſar Scaliger *Agenni* in Aquitaniâ vivens, literatorum ac librorum inopiam deſcribit in præfatione ad orationes pro Cicerone contra Eraſmum:

Ne

Ne unus quidem, inquit, liber venalis habetur, præter Juſtiniani proventum, & Grammatices rudimenta: per octingenta amplius miliaria ab extremo uſque orbe mihi petenda fuit interdum bibliotheca, Baſilea, Florentia, Venetiis, atque Româ. Quibus libris fac me opulentiſſimum, quicum tamen conferam caput miſer? aut unde quicquam petam præſidii? tanta literarum hic vaſtitas, tanta ſolitudo. Et Orat. 2. contra Eraſmum: *Ego mihimet actor, ego ſcena, ego theatrum. Quippe tota provincia ægrè reperias integra Ciceronis opera. Nam de Platone, Hippocrate, Ariſtotele, Galeno, Demoſthene, Thucydide, cæteriſque aliis talibus loqui mihi religio eſt. Contra præter eos omnes, quinquaginta amplius autorum volumina eſſe nobis: Eorum majorem partem longinquis ſubvectam commeatibus, exiguam, quæ mihi meo ſtudio atque diligentia ſupererat, domeſticæ rei attenuaſſe mediocritatem.*

Philippi Mornai, Pleſſiaci Domini: de hoc viro meritò quis dubitet, utrum belli an pacis artibus, Politicis an Eccleſiaſticis negotiis clarior fuerit. Pro Rege armis, pro Eccleſia calamo pugnavit. obiit. 1623. ſeptuagenario major. Sed, unumquemque diem ut ſupremum ſibi illuxiſſe exiſtimans, multo ante (vivente uxore Charlotta Arbaleſta, quæ diem obiit Anno 1606. cum, ex triſti nuncio de unici filii morte, in morbum incidiſſet, cum hic in occupatione oppidi Gelrienſis periiſſet) teſtamentum condiderat, quo bibliothecam ſuam Eccleſiæ Salmurienſi legaverat. Sed voti ſui compos factus non eſt; cum enim Anno 1621. Galliæ Rex reformatos bello perſequeretur,

retur, Salmurio capto, tota nobiliſſimi hujus viri ſupellex, maximè vero inſignis ejus bibliotheca, à militibus direpta & devaſtata eſt, referente Baudartio. *Annal.* 13. Doctorum hominum Mecœnas in Galliâ *Foucquetus*, præter magnificum collegium Jeſuitis extructum, Bibliothecam quoq; illis donavit, & mille libras annuas ad ejus conſervationẽ aſſignavit.

Reformati, in Synodo Gapienſi, A. 1603. habita, decreverunt ut Academiæ communes Bibliothecas, & magna potiſſimum Antwerpenſia Biblia variis linguis exſcripta habeant. P. Matth. Hiſt. Henr. IV. lib. 6.

IN ANGLIA

Cumprimis Bibliothecæ ſequentes celebrantur.

In Eccleſia cathedrali S. Pauli, apud Londinenſes, Bibliotheca eſt fundata Anno 1458. à *Waltero Shiryngtone Clerico*, cujus catalogus, ſive *Inventarium indentatum*, eorum quidem librorum, qui primò hîc dicati ſunt, exhibetur à *Wilhelmo Dugdale*, qui hiſtoriam templi Cathedralis S. Pauli Londinenſis fusè deſcripſit: in append. pag. 276. Verum hæc una cum templo, imo tota urbe Londino in vaſtiſſimo illo incendio A. 1666. in cineres collapſa eſt. Præterea, *Regia*, quæ à loco *Weſtmonaſterienſis* appellatur, in ea antiquiſſimum exemplar verſionis 72. viralis, item Regum, Eduardi VI. Eliſabethæ, Jacobi I. varia ſunt ſcripta, ſtyli exercitia, libri uſuales. Eam à ruina præſervavit Duræus.

Carmelitarum, quæ olim omnes alias Londinenſes ſuperavit, circa annum Chriſti, 1420. decem au-

reo-

reorum millibus æſtimata nunc tota periit.

Eccleſia Belgica ibidem initium Bibliothecæ fecit. *Hotting. biblioth. quadrip. proleg. cap.* 2.

Londinenſes Auguſtiniani, ſeculo XV. authore Joh. Lowe, nulli ceſſerunt. Johannes Tipitotus Anglus, Italiæ Bibliothecas ſpoliaſſe dicitur, ut pulcherrimis eam Bibliorum monumentis exornaret, ex *Balæo, Hotting. Hiſt. Eccl. N.T. part.*4 *pag.*39.

Academiæ Oxonienſis & Cantabrigienſis de antiquitate certant, utraque ſuas Bibliothecas habet. Manuſcriptorum catalogum concinnavit Thomas Jameſius. Apud *Oxonienſes* ſunt Bibliothecæ Collegii Mertonenſis: Wintonienſis novi, in quo Richardus Angervile, Epiſcopus Dunelmenſis, φιλόβιβλος dictus, Bibliothecam in uſum ſtudioſorum dedicavit. *Middend. de Acad. Chriſt. lib.*2. *Bzov. ad annum* 1332. *num.*12. Humfredus Gloceſtriæ Dux, bonarum literarum admirator maximus, ſcholam Theologicam exſtruxit, & in ejus ſuperiori parte Bibliothecam inſtituit, centumque viginti novem ſelectiſſimis libris, quos magnis impenſis ex Italia comparaverat, exornavit. Sed hos quorundam privata avaritia publico uſui jam pridem invidit. *Cambdenus.*

Thomas Bodlæus eques hic Bibliothecam condidit, quæ inter reliquas omnes caput tantum exeruit, quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi. *Conſt. Hugenius Otior. lib.*1. *ad Acad. Oxon.* ſic canit:

„ Et modo Bodlejas congeſta volumina Gazas,
„ Rufe, tuis pariles, vel, Philadelphe, tuis:

 „ Pul-

„ Pulpita Lutetiis tam nil debentia capſis,
„ Quam Vaticano proxima, Roma, tuo.

Et Martialis Britannicus Owenus, Lectores alloquens:

„ Quæritis authores? coram quem quæritis adſum,
„ Quiſque in claſſe ſuâ claſſicus author ait.
„ Tanti operis, quantum reliquo vix extat in orbe,
„ Quæritis authorem? Bodleus author erat.

Item ad ipſam Oxonienſem Academiam:

„ Nulla tuæ par Bibliothecæ eſt altera: nulla
„ Ingenio par eſt Bibliotheca tuo.

Cœpiſſe dicitur anno 1450. per Eduardum, ſed temporis injuriâ adeò collapſa ut per Th. Bodleum, inſtituta potius, quæ reſtituta ſit.

Deſcribit eam Iſ. Caſaubonus *epiſt.* 754. his verbis: *Opus vel Rege dignum, nedum privato. Conſtat Bodleum ducenta millia librarum Gallicarum aut vivum aut morientem contuliſſe ad ornatum illius Bibliothecæ. Locus eſt elegantiſſimus, qui figuram literæ T. exprimit. partem; qua ſtipitem erectum exprimit, olim Princeps aliquis è ſaxo ædificaverat, opere ſatis magnifico, alteram partem Bodleus adjecit magnificentia parem priori. Inferior pars auditorium eſt Theologicum, cui, haud ſcio, an ſit aliquod comparandum in Europâ. Opus eſt fornicatum, ſed ſingulari artificio confectum. Superior pars eſt ipſa Bibliotheca, valde affabre facta, & ingenti librorum copia referta. Noli cogitare ſimilem hic reperiri librorum mſs.* co-

copiam, atque eſt in Regia. Sunt ſane & in Anglia mss. non pauci, ſed nihil ad regias opes. At librorum editorum admirandus eſt numerus, & qui incrementum quotannis eſt accepturus. Reliquit enim Bodleus annuos reditus in eam rem. libri efferri non poſſunt. Patet verò Bibliotheca per horas ſeptem aut octo quotidie. Hactenus Caſaubonus.

Exteriori Bibliothecæ frontiſpicio hæc inſcripta: *Regnante Jacobo Regum doctiſſimo, munific. optimo, hæ Muſis extructæ moles, congeſta bibliotheca, & quæcunque adhuc deerant ad ſplendorem Academiæ feliciter tentata, cœpta, abſoluta. Soli Deo Gloria.*

In interiori bibliotheca occurrunt I. Statua Bodleio erecta, cum hac inſcriptione: *Thomas Sackvillus, Comes Dorſet, ſummus Angliæ Theſaurarius, & hujus Academiæ Cancell. Thomæ Bodlejo Equiti Aurato, qui bibliothecam hanc inſtituit, Honoris gratia P.P.* II. Pictura Bodlei ſuſpenſa, in cujus ſumma tabula hæc inſcriptio:

Poſteris & æternitati ſacrum.

Thomæ Bodlæi, quicquid mortale, tabella,
Ingentemque animum Bibliotheca refert.

A latere verò uno hoc ejus ſymbolum: DOMINUS ILLUMINATIO MEA. ab altero ejus inſignia. At in ima tabula hæc ſubſcriptio:

Hoſpes rogatus ſiſte,
Bodlæumque loci genium, & Muſarum
Mœcenatem, ultra Cæſares Auguſtum,
Qui Bibliothecam, molemque banc ſtupendam
Condidit, intuere.

Hoc

Hoc volebam, neſcius ne eſſes, Vale.

Auctaria quæ huic Bibliothecæ acceſſerunt, docent hæ inſcriptiones: *Bibliothecam JOH. SELDENI, nitore ingenii, candore morum, præcellentia doctrinæ imparilis viri, heic repoſitam, Joh. Vaughan, Matt. Hale, Rolandus Jucks, Armigeri (quibus teſtamenti ſui fidem mandavit) in duraturam tanti viri memoriam, & rei literariæ bono, ampliſſimæ huic Academiæ ſacratum voluêre.*

Codices MSS. P. M. cIↄ ccc. *Hebr. Syr. Chald. Ægypt. Æthiop. Armen. Arab. Perſ. Turc. Ruſſiaci. Chin. Japan. Græc. Lat. Ital. Gall. Sax. Angl. Hibern. Ex dono Reverendiſſ. in Chriſto Patris D Gul: Laud, Cantuarienſis Archiepiſc. Academ. Oxon. Honoratiſſ. Cancellarii.*

Codd. mss. diverſi generis, ex dono Kenelmi Digbii Equitis Aurati. Anno 1634.

Codd. mss. Græci Bibliothecæ Barroccianæ, ex dono Gul. Herbert, Comitis Pembroc. Honoratiſſimi Academiæ Cancellarii. Anno 1629.

Cantabrigia tot Bibliothecas habet, quot Collegia, duæ tamen excellunt, Publica Academiæ, quam Buckingamiæ Dux, occaſione Bibliothecæ Erpenianæ diſtractæ, auxit, multos poſſidet codices Arabicos. Ibidem antiquus Bezæ codex quatuor Euangeliorum, cum epiſtola, cuſtoditur. Altera Collegii Benedicti; vaſtum & capax conclave, ubi nullis niſi mss. codicibus hoſpitium præbetur. Veteri Saxonicæ linguæ multa ibi documenta. Vetus exemplar Virgilii, Archiepiſcopi cujuſdam manu exaratum,

Faſci-

Faſciculus epiſtolarum Calvini, Zwinglii, Oecolampadii, Caroloſtadii, Melanchtonis, Buceri. Præterea in Collegio Johannis, ubi prima pars Hiſtoriæ Elmacini, Syriacis exarata literis: In collegio Trinitatis, monumenta Arabica plura impreſſa, quam mss. In Aula Claræ, major Hebraicorum, quam Arabicorum numerus. *Hotting. biblioth. quadrip. proleg. cap.* 2.

HOLSATIA.

Henricus Ranzovius, vir illuſtris, in arce ſuâ Bredenburgâ, inſignem inſtruxit bibliothecam, in ea ſex millia, & trecenti libri præter æneas tabulas diverſi generis, ſtatuas marmoreas, globos, mappas geographicas, aſtrolabia, horologia, & alia id genus mathematica inſtrumenta. *Beyerl. theatr. vit. hum.* in eam, ut & in armamentarium Bredenburgenſe, hoc epigramma ſcripſit Petrus Lindebergius: *delic. Poët. Germ. part.* 3. *pag.* 1205.

Non ſatis eſt armamentaria condere magna,
Bibliotheca etiam condita pulcra tibi eſt.
Pacis ut & belli, Ranzoi, munia cures,
Utrumque & ſubeas Martis & Artis opus.

DANIA

In Academia Hafnienſi Bibliothecam habet, cui ſuam totam legavit Andreas Lymvicus Medicinæ ibidem Profeſſor; inſigni copia librorum Theologicorum, Medicorum, & Philoſophicorum inſtructiſſima. Anno 1603. *Bart. Ciſt. Med. Hafn. pag.* 136. Henricus Fuirenius ejuſdem Academiæ Medicus eidem Univerſitati Bibliothecam Medicam, in palatio ſupra templum SS. Trinitatis collocandam, lega-

legavit. Ejus catalogum edidit Thomas Fuiren Henrici frater, Haſniæ 1660. qui ex ſua quoque Bibliotheca ſupplevit, quæ deſiderari videbantur, ita ut in univerſum Bibliotheca hæc jam conſtet voluminibus 1205. Medicis publico uſui dedicatis. Sub-Bibliothecario autem publico, 300. Imperiales idem Henricus legaverat. *Barth. lib. cit. pag.* 615. Anno 1679. 14. Martii. ſt. novo, Haſniæ inſignis bibliotheca Greiffenfeltii conflagravit. *Merc. Batav.*

SUECIA

In Academia Upſalienſi inſignem bibliothecam habet, cura Chriſtinæ Reginæ congeſtam; ubi ſervatur exemplar Alcorani, quod quidam putant ab Imp. Turcarum, Romanorum Imperatori dono miſſum eſſe. In urbe Gothlandiæ *Wisbii* bibliotheca quondam adſervata, quæ duo millia codicum vetuſſimorum, præter ingentem aliorum continuit. *Loccen. antiq. Sueogoth. l.* 2. *c.* 15. POLONIÆ

Reges *in arce Vilnenſi* pretioſiſſimam bibliothecam erexiſſe, ex Mart. Cromero, & Th. Bozio probat *Middend. de Acad. lib.* 5. *pag.* 333.

Anno 1611. Jeſuitarum diſcipuli, Vilnæ; non tantum Euangelii miniſtros male tractarunt, ſed etiam bibliothecas, tam Eccleſiæ, quam Miniſtrorum ſplendidas, partim combuſſerunt partim aſportarunt. *Regenv. Hiſt. Eccl. Slavon. lib.* 2. *cap.* 16.

A. 1623. 28 Auguſti, oppidum Oſtrorogum potiori parte exuſtum, cum ædibus parochialibus, & inſigni bibliotheca Matthiæ Rybinii ſenioris, antè è vivis ſublati, & Martini Gratiani Gertichii, itidem Senioris,

ris, quæ ſupra quatuor millia fuit æſtimata, templo tamen, quod ignivomâ flammâ undique cinctum fuerat, integro manente. *ibid. cap.* 14. Memoriâ dignum, quod narrat Anonymus ille, qui annotationibus illuſtravit viſiones Stephani Meliſch Pragenſis, Civis Leſnenſis in Poloniâ: ad viſionem XII. Leſnâ à Suecis capta & incenſa, cum cives Czirnam Sileſiæ opidum 4. horas inde diſſitum ſe recepiſſent, atque inde patriæ ſuæ fumos ſpectarent, quos cum Boreas nubibus permixtos ſuper Sileſiam agebat, decidebant etiam cum favillis ambuſta bibliothecarum folia. Interque alia ex Bibliis Bohemicis unum, ſemiambuſtum, cui verba hæc (ex Matth. 7. 2. *Quâ menſura menſi fueritis, eadem remetientur vobis*, præ cæteris illæſa evidentiſſime legi poterant. Multi hujus rei oculati teſtes. Folium ipſum Generoſus D. A. S. loci Dominus ad ſe perferri curavit, aſſervandumque inter ſua cimelia repoſuit. Hujus rei meminit & ipſe Meliſchius epiſtola, data 24. Julii. 1666. ubi addit, alio in folio fuiſſe lectum: *Dominus judicabit terram.* Item in alio: *Verbum Domini manebit in æternum.*

Anno 16/8. ortâ Dantiſci ſeditione, Carmelitarum Monaſterium una cum bibliotheca, direptum eſt. *Merc. Batav.*.

In *Academiæ Cracovienſis* collegio Theologico-Philoſophico majore (duo enim ſunt) bibliotheca inſignis eſt. *Cellar. deſcript. Polon. pag.* 143.

BORUSSIA.

In arce Regiomontana bibliothecam habet: in ea repoſitorium quoddam libros in folio & quarto com-

complectitur; cunctos argento circumclusos, ex quibus unus ab Alberto primo, Duce Boruſſiæ, propria manu ſcriptus, in gratiam filii, cui ſubditos ſuos benè & Chriſtianè regendi modum & rationem præſcripſit. *ex Olear. Itiner. Cellar. deſcript. Polon. p. 561.* Huic bibliothecæ multum ſe debere profitetur Chemnitius.

Apud *Thorunienſes* rem literariam ſummis viribus promovit *Henricus Strobandus* erecto gymnaſio, ſecutus rationem à Jacobo Sturmio, libellis editis monſtratam: intra hujus gymnaſii limina, publicam bibliothecam, cum pleriſque Europæis certantem dedicavit, ejuſque σκιαγραφίαν, ſi quis forte imitari velit, delineavit. Ex qua alia poſtea nata eſt, ipſius itidem auſpiciis, in curia civitatis conſtituta, Hiſtoricis ac Juridicis libris referta: in qua ſelectiſſimam partem privatæ ſuæ bibliothecæ ſervare ſolitus erat. Idem pro pio erga Orthodoxas eccleſias Polonicas affectu, editionem Bibliorum Polonicorum, ex Hebraicis Græciſque fontibus verſorum, animo conceperat, & rationem ſumtus, ad hoc opus conficiendum, tam pro Interpretibus, quam pro typographis neceſſarios, comparandi, jam prope aſſecutus fuerat, niſi mors immatura huic Chriſtiano inſtituto manus injeciſſet: quæ tantò magis Polonis eſt lugenda, quod etiamnum Bibliis orthodoxis carere illos vulgò oporteat, poſtquam illa quæ illuſtriſſimus Princeps *Nicolaus Razivil, Dux Olicæ & Nieſwicenſis*, magnis ſumtibus, (*Regenvolſc. Hiſt. Eccl. Slav. pag.* 142.) Polonis dederat, malitia adverſa-

verſariorum coëmta, & Vulcano ſunt tradita: quam ſortem etiam Novum Teſtamentum, Henrici Strobandi impenſis, in Eccleſiarum Polonicarum uſum, ſecundum Vilnenſe exemplar impreſſum, expertum eſt. *M. Adam. in vitâ Henr. Strobandi JCti.* In eadem urbe; Auguſtanæ confeſſioni addicti ſuam habent Bibliothecam, in quâ duæ Ciceronis epiſtolæ, cereis tabulis inſcriptæ, oſtenduntur. *Cellar. deſcript. Polon. pag.* 505.

HISPANIA,

Sicuti Europæ terminos claudit, ita & hujus catalogi finis futura eſt. Scholas & Academias habet florentiſſimas. Earum catalogus editus eſt in 4°. Francof. 1608. hoc titulo: *Bibliotheca Hiſpaniæ; ſeu de Academiis & Bibliothecis, item elogia & Nomenclator clarorum Hiſpaniæ ſcriptorum.* Mihi nondum viſus, ejus meminerunt *Draudius & Bolduanus.*

Cordubæ olim Mauri regiam ſcholam & inſignem Bibliothecam habuerunt, ubi Arabicæ literæ tradebantur. Poſtquam vero 600. annos ibi regnaſſent, à Ferdinando Hiſpaniæ Rege exturbati ſunt. *Middend. de Acad. lib.* 2. *Surius pag.* 285.

Ferdinandus Colon, filius Chriſtophori, cui debemus repertas Indias, *Hiſpali* adornaturus Bibliothecam, Clenardi opera uſus eſt. *Clenard. epiſt.* 21. 22. *lib.* 2. In eâ duodecim millia librorum fuerunt: poſtea Seviliam tranſlata, in monaſterium Dominicanorum. *Verdier. lect. var. lib.* 4. *cap.* 30.

Ferdinandus Nonius comparatis, magno pretio, in

Italia, Græcis exemplaribus, primus linguæ illius uſum in Hiſpaniam intulit. Primò Compluti, deinde Salmanticæ literas Græcas & Latinas profeſſus eſt, atque huic ſcholæ cælebs moriens Bibliothecam legavit. *Thuan. Hiſt. lib.XI.*

Fr. *Franciſcus Ximenes* Archiepiſcopus Toletanus, Bibliothecam inſignem *Compluti* inſtituit. Univerſitatem Complutenſem erexit. Biblia Complutenſia edidit. Anno 1510. Præterea in Hiſpania celebrantur Bibliothecæ *Ben. Ariæ Montani*; *Antonii Auguſtini, Archiepiſcopi Tarraconenſis: Michaëlis Thomaſii Epiſcopi Ilerdenſis. Angelus Rocch. append. Biblioth. Vatic. pag.* 386.

Non omittendum ſuperbum illud *D. Laurentii monaſterium in Eſcuriali*, quinto à Madritio milliari, opus Philippi II. in memoriam victoriæ adverſus Gallos, ad S. Quintinum in Picardiâ, Anno 1557. ipſo die Laurentio ſacro, obtentæ, quo viſo

Barbara Pyramidum ſileat miracula Memphis,
Aſſiduus jactet nec Babylona labor.

Quod ut omnibus numeris perfectum eſſet, Bibliotheca hic quoque dedicata eſt, quam verbis Claudii Clementis ſic deſcribit Spizelius, *diſſert. prælim. ad ſacr. Biblioth.* Prima ſemina fundi hujus librarii Philippus II. Rex regiâ & felici manu jecit, miſſa huc privata ſua bibliotheca, in qua, ſi quid interdum feriarum & otii nactus eſſet ab regiis occupationibus, illud dedicabat librorum lectioni. Eſt in bibliotheca Eſcuriali librorum index, in quo ipſius Regis manu de-

deleti ſunt illi libri, quos identidem ab ſe donatos huc mittebat, in prioribus paginis hæc ab eo ſunt ſcripta: *Libri mss. ſelectiores ac majoris momenti, quos ad S. Laurentii Bibliothecam miſimus, ut ſollicitè in ſacrario una cum pretioſiori ſupellectile aſſerventur: in primo margine indicis deſignantur nota ∽ ═ S.* Deinde paulo inferius: *Libri qui noſtra ſcutaria inſignia præferunt in tegumento (quæ eſt compactio Salamenticenſis) habent in fine lineam tranſverſam in poſtremo margine. Libri qui feruntur ad S. Laurentii bibliothecam notantur in primo margine hoc ſigno ── S.* Aliæ ejuſmodi obſervationes ſunt in illo indice regio. Regiorum autem illorum librorum numerus fere duum millium fuit: illati ex iis in hanc ædem amplius mille ducenti: quorum plerique quod eſſent vetuſtioris editionis, per Religioſorum cellas ipſius Regis juſſu diſtributi, reliqui bibliothecæ addicti, velut bene ominata munera & fundamenta illius literariæ apothecæ. Haud ita multò poſt acceſſit bibliotheca *Jacobi de Mendoza*, doctrina ſimul & gentilitio ſplendore clari, fratris Marquionis de Mondejar. is ubicunque vixit non ſolum in Hiſpaniâ, verum etiam Venetiis 20. annis, & Romæ Catholici Regis Legatus, memoriam ſingularem ſuæ eruditionis reliquit. Quo tempore in ſplendida familia doctorum hominum gregem, quos undique acciverat, atque in his Arnoldum Atlenium Græcè peritiſſimum ſimiliter alebat. Græcis exemplaribus partim conquirendis, in mediâ Græciâ, partim è Beſſarionis Card. Nicæni bibliothecâ deſcribendis ope-

ram ſumtuſque impendit. Navem præterea Græcis calamo exaratis libris onuſtam à Turcarum Imp. obtinuit: moriens legavit Regi ſuam bibliothecam refertam plurimis & vetuſtis illis codd. Græcis, Latinis, Arabicis, tam impreſſis, quam mss. quas linguas egregiè callebat. Eam Rex accepit, in ſeque recepit nominum ſolutionem, quæ in teſtamentarias tabulas demortui relata erant. Subſequuta eſt *Antonii Auguſtini* Archiep. Tarraconenſis Bibliotheca optimorum mss. exemplarium Latinorum & Græcorum locuples, nec non plurima ejuſdem antiqua monumenta, & erudita rudera. Collata quoque à *Petro Pontio* Epiſc. Legionenſi, omnis quidem antiquitatis, ſed præſertim Eccleſiaſticæ ſtudioſo manuſcripta. Inſuper longè lateque miſſi à Rege viri docti in Italiam, Germaniam, Belgium, Hiſpaniam, qui librario huic theſauro locupletando res eximias ejuſdem generis perveſtigarent. *Ambroſius de Morales*, *Doctor Johannes Paes*, *Julius Clarus*, & plurimi alii viri docti præclara ſui monumenta hic reliquerunt, quorum alia non abſolverant, alia jam abſoluta in lucem nondum ediderant: præterea certos alios peculiares libros quos habebant chariſſimos. *Arias Montanus* præclaros codd. mss. Græcos, Hebræos, & Arabicos in hoc Sophiæ templo dedicavit, ac inprimis volumen Legis maximo ſtudio & cura ſcriptum, ea forma, qua volumina eſſe conſueverant, tantaque fide, ut nec puncto defectum ſit vel abundet, quod proinde *ſacrum* ab illis appellatur. Pugillar Hebræum gemini uſus, è quo nimirum

re-

recitabantur ſolennes lectiones ſacræ per omne ſabbathum. Erat præterea inſtar manualis codicilli, in quem referebatur ſi quid peculiare perſcribendum eſſet, de hujuſmodi tabellis intelligendus locus Luc. 1: 63. Siclum Judaïcum, de quo ipſe Arias diſputat eo libro, quem *Tubalcain* inſcripſit, ibidemque expoſuit quam mirabili caſu in ipſius manus venerit, &c. Non commemoro quæ hic habentur ſacra biblia pervetuſta, ſcripta literis Goticis & Longobardicis, luculentum teſtimonium ſinceritatis lectionis antiquæ. Rara res eſt, & plane eximia primigenius quidam codex ipſius D. Auguſtini manu ſcriptus, & inſcriptus *de Baptiſmo parvulorum*; literarum forma & ſpecies majuſcularum noſtrarum ſimilis eſt, qualis eo tempore in uſu erat apud Vandalos latè in Africa dominantes. Diu librum hunc Philippus II. inter ſacras reliquias habuerat, cum eum juſſit in abaco Scriptorio in bibliotheca cum rebus pretioſioribus recondi. Interrogatus aliquando, unde conſtaret re vera eſſe D. Auguſtini? reſpondit, id ſe ita accepiſſe ab amita ſua Caroli V. Imp. ſorore, à quâ illum habuerat tanquam rem percaram & antiquiſſimam. Aliud volumen habuit ab eadem amita Regina, quod D. Joh. Chryſoſtomi olim fuiſſe creditum eſt: in eo perſcripta ſunt Euangelia, quæ totius anni decurſu pro more in Eccleſia recitari ſolent. Eſt & aliud exemplar mss. Apocalypſeos, auraria & argentaria pictura ſatis eleganter illuminatum, adſcriptis miniato charactere commentariis, ducentis annis (ut quidem videtur) haud vetuſtius. Item alius quatuor Euangelio-

rum liber, aureis literis in pereleganti membrana pergamena ſcriptus, compactus tabulis; atque attalico texto opertus; ſic eum ſcribi juſſit Henricus II. Imp. uti fuerat inchoatus Conradi Imp. juſſu, longus eſt ulnæ dodrantem, juſta proportione latus. Sacer ille textus Euangeliorum cum præfationibus & epiſtolis D. Hieronymi, & Canonibus Euſebii Cæſarienſis 165. foliis continetur, circiter 600. anni ſunt cum ſcriptus eſt, nuſquam tamen pictura, ſcripturave evanuit: imò adeo integra, florida & ſplendida eſt, ut opus nudius tertius abſolutum credas: in primo folio pictus in mediis nubibus Chriſtus vindex noſter circumfuſus Angelorum multitudine, in ſolio ſedens, ſiniſtra manu librum tenet, dextera Conrado & Gileſiæ uxori ad ipſius Genua provolutis benedicit: in paginæ ambitu ſunt quidam verſus pro inculti ſeculi elegantia. Altera pagina Deiparam Virginem exhibet in ſolio ſublimem, ac ſupplices Henricum & Agneten genibus nixos, Regio tamen habitu & titulis, videlicet nondum Imperatoria inauguratione conſecratos; nec etiam deſunt verſus in ora paginæ majore pietate quam elegantia. Eraſmus Roterod. codicem hunc, quem *aureum* appellat, mirificè extollit, ac profitetur ſe legitimas ac germanas quaſdam lectiones inde eruiſſe, quas in aliis exemplaribus haud repererat, nec niſi ſolenni quadam pompâ, & accenſis tædis ſibi monſtratum refert. Eum tunc poſſidebat Margarita Maximiliani filia, Johannis Principis uxor, venit poſtea in manus Mariæ Reginæ, quæ illum cum tribus aliis, de quibus mentio ſu-

ſuperius facta eſt, dedit Philippo II. Caroli V. fratris ſui filio. Plura Ambroſius de Morales de hoc codice aureo, in vita Comitiſſæ Mathildis de Canoſa, qui commentarius hic quoque inter alia ejuſdem monumenta habetur. Item Biblia Græca Imp. Cantacuzeni, valde conſentientia cum verſione LXX. Interp. quæ prodiit opera Card. Carafæ. itidem duo grandia volumina Gothico charactere, in quæ relata ſunt concilia & decreta à primo Nicæno ad undecimum Toletanum, cum multis aliis operibus eximiis, quæ referre longum ſit. Alterum ſcriptum eſt æra milleſima à Sibuto Epiſcopo: alterum anno 979. à Vigila Presbytero S. Martini de Alvelda, ob id codex Vigilanus dictus: continet etiam multa concilia à primo Nicæno ad 17. aut 18. Toletanum, additis plurimis literis Pontificum, & Sanctorum, nec non antiquitatibus Eccleſiaſticis. Eſt præterea alius Tomus Conciliorum eadem Scriptura, anno 911. ſcriptus. Præter hæc monumenta venerandæ antiquitatis ſunt alia quædam mss. exemplaria SS. Patrum Athanaſii, Baſilii, Nazianzeni, Chryſoſtomi, atque aliorum; inter quæ opera extant non paucæ homiliæ, orationes, aliique tractatus nunquam in lucem editi; grandes & perveruſti tomi Vitæ Sanctorum eadem lingua; tabellæ nobilium artificum, aliæ ex formarum planæ ſcalpturæ prototypis; aliæ penicillo pictæ in libris ingenti numero compactæ; plurimaque id genus rara & curioſa, atque hujus literariæ apothecæ propria ſervantur in arculis & abacis ſcriptoriis, quæ referre infinitum eſſet. Priſca ſcribend

ratio in papyro Ægyptiacâ hic viſitur. Quin & illa antiquior in arborum extima cute ſubtiliſſima & pertenui, quam Philyram vocant; illorum corticum, alii ſunt enſium, alii pugionum longitudine; præter literas in iis non ineleganter exaratas, neſcio quid atramenti aut pulviſculi plurimum venuſtatis addidit, argumentum ſcripturæ eſt integra quædam hiſtoria, in limine geminę hæ voces præfixæ ſunt, *Lingua Malabarica*, compactio bella eſt, inſeritur per ſingula folia funiculus: exteriores quoque tabulæ videntur eſſe ex eodem ligno. Sunt hic etiam Chinenſis editionis libri, noſtris tum in elegantia, tum in commoditate longè inferiores; licet chartæ ſubtilitas mirabilis ſit, noſque in hac arte chaliographicâ excogitanda natio illa anteverterit. Hæc ex Claudio Clemente Spizelius. Bibliothecæ hujus oſtium inſtrato opere variatum, ex Germaniâ huc delatum eſt. Pavimentum marmore ſplendet; arcuatum tabulatum variis picturis, librorum ſubjectorum materiæ, quam continent, reſpondet. Repoſitoria & plutei cuncti ex ligno Indico parati, & marginum extremitas in libris deaurata. Quinque ordines pluteorum ſibi invicem impoſiti libros recipiunt, quiſque centum paſſuum longitudine ſe extendens. Cernuntur hic Caroli V. Philippi II. III. & IV. effigies, ac aliquot globi, præcipuè verò unus cœleſtem & terreſtrem globum cum Planetarum curſu admirando artificio ante oculos ponens. Nulli monacho librum ex Bibliothecâ ſecum in conclave ſuum ſumere licet, ſed in Bibliothecâ ipſâ ſtudiis operam &

tem-

tempus impendere unicuique integrum eſt. Ex hac in aliam Bibliothecam deducuntur ſpectatores; hæc libris MSS. in ſuos pluteos diſpoſitis referta eſt, inter quos Auguſtinus de ſacro baptiſmate propriâ manu ſcriptus. Carolo Cæſari, pro omnibus his libris quinquaginta mille coronatos oblatos fuiſſe narratur. Adeſt hic etiam Papæ Pii V. menſa, quâ in ſcribendo uti ſolebat: Et vetus Hieroſolyma, ut tempore Chriſti fuiſſe creditur, ex ligno opere ſectili artificioſe confecta. Totum reliquum conclave effigiebus meris tectum inter alias, inſpiciendum præbet Johannis Auſtriaci imaginem, cum duabus laternis, quibus in magno illo prælio navali Anno 1571. uſus eſt. *Hiſp. deſcript. nov. pag.* 165. 166. *Ang. Rocch. app. Biblioth. Vatic. pag.* 386. In hac Bibliotheca ſunt CCLXI. Arabici codices MSS. quorum catalogum *in appendice ſmegmatis Orientalis* exhibet *Hottingerus*: Græcorum verò MSS. catalogum habet *Poſſevinus in appendice apparatus ſacri. & Spizel. ſacr. Biblioth.*

Maxima horum Arabicorum, ut & mss. librorum multitudo, incendio periit, Anno 1671. nuntiante Mercurio Batavo, menſe Junio.

Apud *Cæſaraugustam*, in monaſterio Hieronymiano, Bibliotheca eſt. *Hiſp. deſcript. nov. pag.* 321. Atque hæc hactenus.

CAPUT XI.

De variarum aliarum gentium Bibliothecis.

BIbliothecas Chriſtianorum per Europam luſtravimus, ſupereſt ut apud alias gentes idem etiam conemur. Sunt ſane populi, quorum hiſtoria aut nobis plane incognita, aut quorum tenuem admodum cognitionem habemus, qui quamvis extra orbem Europæum, imò & Chriſtianum habitent, literas tamen & humanitatem, quantum in ſe eſt, colunt.

In hac claſſe primum ſe offerunt Chinenſes, gens ſolers & induſtria, nec liberalium artium expers. Multi apud eos inveniuntur eruditi, qui poſt multos & improbos labores, ad ſolennes gradus & honores admittuntur, qui etiam prævio examine dignis conferuntur, & illis, qui apud Europæos frequentantur reſpondent.

Primus *Sieucai* Baccalaureatum repræſentat. iſto gradu inſigniti examini tamen & cenſuræ obnoxii ſunt, adeo ut qui nullos progreſſus fecerunt, aut etiam defecerunt, aut publicè vapulent, aut Baccalaureatus inſignibus exuantur, & in vulgi ordinem rejiciantur, ne iſto honore ornati in otio deliteſcant, & quod dedicerint oblivioni tradant. Secundus literatorum gradus *Kiugin* appellatur, & cum noſtro-

noſtrorum Licentiatorum ordine comparatur. Eorum examine legitimè ad exitum perducto, Regii, qui interfuerunt, Præſides librum evulgant, quo totius examinis ſucceſſus, Licentiatorum nomina, & inſigniores de qualibet propoſita materia ſcriptiones in regnum immittuntur. Sed maximè illius ſcriptiones typis excuduntur, qui primum inter Licentiatos nomen ſortitus eſt; hic liber eleganti imprimis charactere excuditur, ejuſque aliquot exemplaria Regi, & reliquis Palatinis offeruntur. Tertius ordo *Cinſu* appellatur, & Doctoratui noſtrati reſpondet. Hujus quoque ordinis renuntiatorum ſucceſſus, peculiari volumine, ab examinantibus excuditur. Præter hunc librum alius etiam quotannis in lucem editur, quo Doctorum omnium nomina, patria, parentes, officia, & quo in loco ea gerant, deſcribuntur. Singulis menſibus bis excuduntur quinque aut ſex volumina juſtæ magnitudinis, in quibus aliud legitur nihil, præter nomina, patriam & gradum eorum, qui toto regno id temporis magiſtratus gerunt, quæ toties recudi neceſſe eſt, propter quotidianas rerum viciſſitudines. Hæc gens ſcriptionibus magis quam eloquentia delectatur, adeo ut familiares etiam nuncii non verbo, ſed ſcripto, etiam intra eandem urbem fere tranſmittantur. Scribendi modum habent inſignem: ſingulis rebus ſingulos appingunt characteres, quod etſi memoriæ permoleſtum ſit, ingentem tamen affert commoditatem. Nam nationes, alioqui inter ſe diverſiſſimæ, hoc pacto, librorum

rum literarumque commercio communicant, tametſi alia aliam alloquendo minimè aſſequatur. Ita Japones, Corai, Caucíniæ, Leuhiæi communes habent libros, tametſi eos efferendo, ita inter ſe diſcrepent, ut alter alterius, ne verbum quidem intelligat, eundem tamen librorum ſenſum omnes aſſequantur. In ipſo quoque regno Chinæorum provinciæ ſingulæ ita fere ſermone inter ſe diſcrepant, ut nihil habeant omnino commune; & tamen librorum & literarum eſt omnibus commune commercium. Viguit etiam apud Veteres, Græcos & Romanos, Notarum uſus, quem periiſſe dolet Lipſius *epiſt. ad Leon. Leſſium, quæ eſt* 27. *Cent.* 1. *ad Belgas.* Multiplicis hujus ſcriptionis, & per hanc librorum multitudinis, triplex omnino cauſa eſſe videtur: quarum prima eſt copia æquivocationum; Characterum, quibus utuntur, plurimum idem eſt ſonus, figura non eadem, uti neque ſignificatio Unde fit, ut nullum aliud idioma æquivocum æquè reperiatur, neque à loquentis ore ſcriptio aliqua excipi poteſt ab audientibus exſcribenda, nec ullus liber ab audientibus, cum prælegitur, intelligi, niſi librum eundem pro oculis habeant, & æquivocos vocum ſonos, quos aurium judicio minimè diſtinguunt, oculorum fide, figuras intuentium, internoſcant. Imò etiam inter loquendum non rarò evenit, ut alter alterius conceptum, accuratè alioqui proferentis, & politè loquentis, minimè aſſequatur, ita ut non ſolum repetere cogatur, ſed etiam ſcribere; ac ſi non ſit ad manum ſcriptorius apparatus, vel aqua ſupra menſam,

ſam, vel digito in aëre, audientiſve manu characteres effinguntur, idque maximè inter literatos, vel eloquentes alioqui viros accidit, quo purius ornatiuſque & ad librorum ſcriptionem propius colloquantur. Secunda ratio, quia à cogendis cœtibus abhorrent, ideoque ſcriptis potius voluminibus, quàm habitis ad populum ſermonibus, omnia neceſſaria evulganda ſunt. Tertia ratio, uſus typographiæ, quæ apud Chinenſes antiquior eſſe creditur, quàm apud Europæos. quomodo verò à noſtra differat, oſtendit *Salmuth. in Panciroll. lib.* 2. *tit.* 12. de his omnibus plura diſſeruntur à *Nicolao Trigantio, de Chriſtiana expeditione apud Sinas, lib.* 1. *capp.* 4, 5, 6. *& lib.* 5. *cap.* 2. Hæc omnia dubitare nos non ſinunt, quin apud Chinenſes ab omni ævo Bibliothecæ fuerint. Verum Imperator eorum Chingus, ſeu Xius, extremæ ambitionis homo, quò priorum Imperatorum omnium extingueret memoriam, famamque apud poſteros ſolus obtineret, edicto publico omnes libros Sinicos exuri juſſit, quo ſcelere inſigne dedecus apud poſteros invenit, unde præclaram ſibi famam ſperaverat. Exuſtionis hujus (quæ ante Chriſti epocham anno 215. contigit) authorem etiam Liſuum faciunt, qui oratione peculiari, in concilio quodam, in hunc finem inſtituto, igni huic oleum addiderit: Olim cum in plures Dominos diviſa eſſent regna, non abnuebat neceſſaria fuiſſe literarum ſtudia, ut, quæ ad cujuſque regni gubernationem pertinerent, ex libris promerentur. Nunc eviluiſſe hanc rationem, cum ſub unius imperio totus

tus

tus orbis conquieſcat, unius omnes nutum intueantur, unus ordo, una Lex ſervanda, cui rei plura ſcire opus non ſit, at obeſſe potius. Non eſſe opus otioſis litigioſiſque literatoribus regnum oppleri. monetque impenſius Imperatori invigilandum, ne quis libros habeat domi vel ſuæ vel alienæ, neve abſcondat, ſed quamprimum flammis addicat, etiam ſub mortis pœna denuntiandum; ſalvis tamen illis, qui de agricultura, medicina, & divinatione agunt. Exitioſa literis oratio hæc fuit, omnium quippe extemplo Sinenſium opera periere, nec ullam in indagandis libris diligentiam deſiderari patiebantur Præfecti. Nihilominus tamen ſtudio & ingenio libri nonnulli Philoſophici ſervati, & ab interitu vindicati ſunt. Qua in re laudabilem operam, anum quandam librorum amantem collocaſſe, & Confutii ac Mentii, aliorumque ſcripta, paginis diviſis ad domus parietes agglutinaſſe referunt. Atque inde patet, qua ratione à quibuſdam libri Confutiani Sinicarum bibliothecarum antiquiſſimi nominentur, cum enim illi fere ſoli ab interitu fuerint vindicati, pro vetuſtiſſimis utique poſtea haberi potuerunt. Parum autem hac ratione in innocentes chartas ſæviiſſe ſe Tyrannus credebat, ni ſupplicio ſimili, voluminum quorundam poſſeſſores, ſtudioſos & librorum tenaces, in montibus repertos exſtinxiſſet, & in forum protractos 460. cum libris cremari juſſiſſet. Propterhoc verò Imperatoris in literarum ſtudia odium, quingentos Philoſophos è Thienheng inſula in mare ſe præcipites dediſſe perhibent. *Spizel.*

de re liter. Sinenſ. Confutius, cujus modo mentionem fecimus, quatuor antiquorum Philoſophorum volumina concinnavit, ipſeque quintum ſuo Marte conſcripſit: hos libros quinque doctrinas appellavit. In his Ethica benè vivendi præcepta, veterumque exempla, ritus, ac ſacrificia, quin & varia veterum poëmata, aliaque hujuſmodi continentur. Præter hæc quinque volumina, è duobus pluribuſve Philoſophis, Confutio ſcilicet, ejuſque diſcipulis in unum volumen redacta ſunt varia nullo ordine præcepta, ſimilia, ſententiæ ethicæ, œconomicæ, politicæ. Id volumen, quia libris quatuor continetur, tetrabiblion vocatur. Hi novem libri ſunt bibliothecarum Sinenſium antiquiſſimi, & è quibus reliqui prope omnes prodierunt. Ab antiquiſſimis Regibus lata lex eſt, multorum ſeculorum uſu confirmata, ut qui literatus apud Sinas & eſſe & haberi velit, ex his libris ſuæ doctrinæ fundamenta habeat, in quibus non ſatis eſt, genuinum ut textus ſenſum aſſequantur, ſed etiam, quod difficiliùs, ſubitò de ſingulis poſſint ſententiis aptè ſcribere, ideo omnibus illud tetrabiblion ediſcendum, ut hoc præſtare poſſint. *Trigant. lib.* 1. *cap.* 5. Deinceps verò librorum copia ſuccrevit, adeo ut nobilis quidam ad Chriſtum converſus, bibliothecam ſuam per totum triduum expurgaverit, ut omnes libros ſuperſtitioſos inde eximeret, quos emendaturis ignibus ipſe daret, *Id. lib.* 4. *cap.* 20. In monte *Lingmuen* Bibliotheca eſt 30000. auctorum Sinicorum, quæ *Synli* dicta eſt, quod Præfectus ille eam inchoaverit.

averit. In fano *Venchung* ingens aſſervatur ad Muſæum Regium librorum copia, quo in loco è vetuſtiſſimis Regibus plurimi literarum ſtudiis operam dederunt. *Spizel. de re liter. Sinenſium.*

Martinus de Herrada cum ſociis, *Auchei* in provincia *Ochiam*, vidit inſtructiſſimas Bibliothecas, unde libros plures coëmtos ſecum in Europam advexit, emiſſetque plures, niſi Prorex vetuiſſet. Timebat forte, ne, eorum lectione, in ſecretorum regni, quæ ſtudioſiſſimè externos celare ſatagunt, notitiam deveniret; humanitate tamen prohibitionem texit, aſſerens ſupervacaneos eſſe illos, in alieno regno, ſumtus, ſe gratis, quoſcunque voluiſſent, tributurum, quod poſtea non præſtitit. Prius verò quam Proregis mandatum ad eos deferretur, non exiguum librorum numerum comparaverant, *Mendoz. Hiſt. Sinenſ. part.* 1. *lib.* 3. *cap.* 16, 17. Habent & calendaria ſive ephemerides, in quibus illis dies læti aut atri prædicuntur, atque his non conſultis nihil incipere ſolent. *vide Joh. Nieuhof*, qui Societatis Indicæ Orientalis ad Regem Sinenſium legationi interfuit, totamque hiſtoriam, tam itineris, quam ipſius regni Sinenſis Belgico idiomate edidit, *deſcript. regn. Sinenſ. cap.* 1. *&* 2. *item* 7. *&* 8.

De urbe *Canta*, in regione *Cataia* narratur, eſſe ibi typographos artifices, qui libros, hiſtorias & ſacrorum cæremonias continentes, more noſtro imprimant, quorum longiſſima ſolia introrſus quadrata ſerie complicentur. cujus generis volumen, à Luſitaniæ

Rege

Rege dono miſſum, Leo X. Pontifex oſtendit P. Jovio, vide ejus *Hiſt. l.*14.

Apud Arabes primus ſcripturæ repertor fuit *Moramerus filius Morræ Anbarienſis.* Ab Anbarienſibus in reliquam Arabiam hæc ars manavit. *Hamyarenſibus* tamen ſcribendi artem jam antea notam fuiſſe in confeſſo eſt. Horum characteres ab illis, quibus utuntur Arabes multum diverſi, quod genus ſcripturæ Al Moſnad vocabant, literis inter ſe implexis minimeque diſtinctis, quas tamen vulgo diſcere non permittebant, nec cuipiam, niſi poſt impetratam ab ipſis veniam, iiſdem utendi facultatem. Ita *calamus Hamyarenſis & calamus Arabicus* diſtincti fuerunt. Arctis tamen hoc Morameri inventum incluſum fuit limitibus. Ipſe Muhamedes legendi ſcribendique imperitus, ideoque Propheta illiteratus dictus eſt. Judæos & Chriſtianos populum libri vocant, non ſolum quod ipſis libri, religionis eorum præcepta continentes, dati ſint, ſed & quod literas didiciſſent, contra ac Arabes Meccenſes, qui ea, quâ nati ſunt, ignorantia, totam vitam ducebant. Chadijiæ Muhammedis uxori cognatus fuit Warakah nomine, qui Chriſtianus; & Hebraïcè ſcribendi peritus fuit. Mira eſt Muhammedis fabula de menſa, in principio à Deo creata, cui omnia inſcribantur, & penna, qua Deus utitur, longitudinis quingentorum annorum itineris, latitudinis octoginta. cum in lucem prodiret Alkoranus, ac inter homines diſpergeretur, in tota regione Yaman nullus fuit, qui Arabicè legere aut ſcribere noſſet. Ex ipſius, Mu-

hammedis ſociis (ſive ante vel poſt promulgatam ipſius doctrinam ſcribere didicerint) qui ſcribendi rationem callerent, recenſentur inter cæteros *Othman*, *Ali*, *Zeid*, *Abu Ebn Caab*: Cui miſiſſe dicitur Othman ſcapulam ovis in qua eſſent literæ, quas ille concinnavit. Scapula autem eſt os latum ad radicem humeri animalis, in quo, ob inopiam chartæ apud ipſos, ſcribere ſolebant. Hanc artem *Koraishitæ* à *Basharo* quodam *Cendienſi Anbiarenſium* jam memoratorum diſcipulo acceperunt, qui Meccam profectus, & ſorore *Abu Sofyani* in uxorem ducta, hoc illis inventum communicavit, quod non multis, ante inſtitutam à Muhammede religionem, annis contigit. Poſt exceſſum verò Muhammedis tanta copia diverſarum narrationum, legum, librorumque de geſtis, dictiſque Muhammedis fuit, ut Rex ipſorum omnes Doctores omnia ſua exemplaria Damaſcum comportare juſſerit, exploratum quæ ſervari, quæ aboleri oporteret. Ubi primum ex ducentis Doctoribus ſex electi, qui librum *Zuna* componerent de dictis & factis Muhammedis, cui omnes in poſterum acquieſcerent: quod & factum, nam hi ſex ejus libros, ſinguli unum, confecerunt: cætera exemplaria quæ advexerant omnia, tot numero ut ducentos facile camelos oneraſſent, in profluentem demerſa. Interim characteres à Moramero efficios, ac diu apud Arabes retentos ſatis rudes fuiſſe conſtat, quales ſcil: *Kufienſes* vocant, quos in librorum titulis ac lapidibus inſculptos videre eſt, nec aliis deſcriptum olim Alcoranum teſtantur folia aliquot antiqua,

tiqua, literis ſemiuncialibus in pergameno exarata, quæ *Johannes Gravius* ſecum ex Ægypto detulit. Elegantiores iſti, quibus jam utuntur, non niſi trecentis fere poſt Muhammedem annis ab *Ebn Moklah* concinnati, deinde ab *Ali Ebn Bowah* celebri calligraphias artifice ad perfectionem perducti ſunt. Quod interim ſarta tecta ſervaretur lingua, ſine literarum præſidiis, poëſi ſuæ debuiſſe videtur. cujus inter laudes hoc quoque beneficium enumerant, quod & linguæ Arabicæ conſervatio, & ſermonis proprietas ac elegantia ei debeatur. Poëmata illis erant vice commentariorum, quorum beneficio imperturbatæ ſervabantur genealogiarum ſeries, &, ne oblivioni traderentur res geſtæ memoratu dignæ, cavebatur. Poëmata illis olim erant, ἐγκυκλοπαιδείας pandectæ, ultimus ſapientiæ eorum terminus, unde quæ illis uſui depromebant, & quò omnia deferebant. Magna ergo contentione hanc alii aliis palmam præripere ſtudebant, nullum illis certius nobilitatis, & ingenui ortus argumentum, nihil quod ſibi magis gloriæ ducerent, quam carmine animi conceptus expeditè ac eleganter exprimere. In celebri iſta πανηγύρει, *Forum Ocadhi* dicta, ubi quotannis per menſem integrum conveniebant, id fere agebant, ut hoc certamine famam ſibi compararent. imo ab hoc eorum facto, magis quam à rebus venum expoſitis nomen foro inditum eſt, quod ibi gloriando certarent. Si quæ cæteris anteferrentur poëmata, à Regibus inter κειμήλια ſua reponi, ac appendi; inde ſeptem illa notiſſimæ famæ poëmatia, nomen ſor-

 tita

tita Al Moallekat, ſcil. quaſi appenſa dicas. Alii, quod in templo Meccano, honoris gratia appenderentur, dicta eſſe volunt. Forum ac conventus iſti ſub Muhammede ſublata, quare tot veterum Poëtarum carmina, quæ non aliis antea, quam fidis hominum memoriis, apothecis ſervabantur, perierunt. Apud Arabes autem, pſeudopropheta antiquiores, tanto in honore fuit Poëſis, ut ſi in tribu aliqua inclareſceret Poëta, gratulatum illis concurrerent aliæ, ipſæ epulas inſtituere, mulieres tympana pulſantes, omniaque nuptiali pompâ ornantes, felicitatem tribus ſuæ viris pueriſque obviis palam decantare, Beatos jam ſuos, quibus contigiſſet ἀμυντὴρ, qui honorem eorum ſartum tectum conſervaret, præco qui præclare eorum geſta memoriæ proderet. *Ex notis Pocockii ad Abul-Farajum. pag.* 153—160. *& Hoornb. ſumm. controverſ. lib.* 3.

Johannes Philoponus, qui Grammaticus vulgo dictus, ac ſub Muhammedaniſmi primordiis floruit, cum apud Amrum, exercitus Arabum Ducem, qui Alexandriam ceperat, ob inſignem, qua inclaruerat, eruditionem, magnam conſecutus eſſet gratiam, ab eo petiiſſe fertur, ut libros Philoſophicos, qui in Bibliothecis regiis invenirentur, concederet. Amrus hac in re gratum ei facere cupiens, nec tamen illud abſque impetrata ab Omaro Imperatore veniâ, auſus, cum per literas ipſum conſuluiſſet, hoc tulit reſponſum: utique libros iſtos, vel cum Alcorano convenire, atque ita opus iis non eſſe; ſufficere ſiquidem Alcoranum: vel illi contrarium aliquid continere,

at-

atque eo nomine penitus tollendos: In balnea itaque comburendi, juſſu Imperatoris diſtributi, iis calefaciendis poſt ſemeſtre demum ſpatium abſumti ſunt: quod ſatis mirari non poterit, qui ex hiſtoriâ Saracenicâ didicerit, Alexandriæ quatuor balneorum millia tunc temporis fuiſſe. *Pocock. ibid.pag.* 165.

Primus, qui artium nobiliorum fautorem ſe præbuit, fuit *Abu Gaafar Al Manſor*, qui legis, quâ excelluit, peritiæ, Philoſophiæ etiam ac præcipuè Aſtronomiæ ſtudium adjunxit. *Pocock. pag.* 166. in Maroco,oppido regni Tunetani,Scholas & bibliothecas condidit. *Peuc. Orat. de ſtud.vet.Philoſ.inter declam. Melancht. tom.* 4.

Sub Califatu *Almamonis* Arabes omnem Græcam pariter & latinam Philoſophiam ad ſe traduxerunt, cujus rei occaſionem fuiſſe ferunt ſpectrum quoddam, Ariſtotelis perſona Almamoni in ſomnio oblatum; unde quaſi divinitus impelli ſe ad ſapientiam Græcorum amplectendam promovendamque ſentiebat. In quem finem, victo Imp. Michaële III. inter alias pacis conditiones, etiam hanc tulit, ut copiam obtineret quicquid vellet petendi de ſcientiis veterum, quæ in Romano orbe incultæ jam jacerent. Quo conceſſo miſſi à Mamone in Romaniam Hagagh Matri filius, Ibn Batrick Sullama Præſes domus Sapientiæ, & alii, qui libros attulerunt, & verterunt. Non deerant tamen quibus hæc peregrinitas diſpliceret, tanquam Iſlamiſmo noxia, unde Almamonem ſtatuebant damnatum. *Horn. Hiſt. Philoſ. lib.* 5. *cap.* 9. *Pocock. noti ad Abulfar. p.*166.

Averroës & Avicenna clariſſimi Arabes Ariſtotelicam philoſophiam valde propagarunt, & ſuis commentariis illuſtrarunt, an intricarunt magis? Selymus Imp. Bajazetis filius Cæſaris commentarios in vernaculam linguam transferri curavit. Codicem Juſtinianeum ſuo ſermone deſcriptum, Arabes hodie in pretio habere narrantur.

In unâ *Feſanâ Bibliothecâ*, triginta duo millia voluminum Arabicorum aſſervari, Erpenius ex teſtibus oculatis, & fide digniſſimis, retulit. Item apud eos reperiri, quæ apud nos deſiderantur, ſcriptorum monumenta, Titi Livii libros omnes, Pappi Alexandrini Mathematici, Hippocratis, Galeni & aliorum.

Apud *Babylonios* volumina multa ſervantur.

Eſt & *Bibliotheca Gazenſis*, plena libris antiquis, ex quibus multi à Sacerdotibus Ægyptiis ſcripti, per figuras animalium, qui putantur eſſe reliquiæ Bibliothecæ Ptolemaicæ.

In *Bibliothecâ Damaſcenâ* Ariſtotelis Philoſophiam myſticam Arabicè verſam invenit, & publicavit Franc. Roſæus Ravennas. *Kirch. Oedip. Ægypt. in propylæo. Neandr. Erotem. ling. Hebr. pag.* 558. Huc profectus eſt Andræas Mongajus Medicus, codices Avicennæ ubique depravatos ad antiquos ejus auctoris libros collaturus & correcturus. *Pier. Valer. de infelic. literat.*

Ante aliquot annos Nearcha quidam Maſſilienſis *Arabicam Regis Mauritaniæ Bibliothecam* in Hiſpaniam avexit, & Bibliothecæ Regis Hiſpaniæ inſeruit,

ſeruit. circa annum Chriſti 1610. conſtabat, teſte Regis Mauritaniæ legato, ſeptem millibus & octingentis elegantiſſimis voluminibus.

Conſtantinopoli Bibliothecæ Arabicæ tres ſunt. Prima diciturelle antiqua illa Imp. Conſtantini M. in quâ multi in chartâ pergamenâ calamo exarati libri, item Vetus & N. Teſtamentum, more veteri, auro & gemmis ornatum. *Altera* in uſum Nobilium & ſervorum. *Tertia* non procul à cubiculo Imperatoris Turcarum, rariſſimis & ornatiſſimis libris plena, quæ *Imperatoria*, *& Ottomannica* vocatur. *Hoornb. ſumm. controv. lib.* 3. *Simon. Oom. tractat. Belg. cui titulus, Turciſmus revelatus.* Petrus della Valle, Nobilis Romanus, itinerarii ſui *part.* 1. *cap.* 9. in hac Bibliotheca Titum Livium integrum extare teſtatur. Se, & Legatum Regis Galliarum cum Bibliothecario egiſſe, ut pretio decem millium coronatorum eum venderet, ſed nihil obtinuiſſe dicit, quia licet aliquot menſes quæſitus, magno tamen ipſius Livii infortunio, inveniri non potuit. Magnum etiam Florentiæ Ducem de iſto libro, quinque Piaſtrorum millibus emendo, egiſſe narrat. Sed, eheu! menſe Novembri, 1665. triſtis Conſtantinopoli nuntius advolavit: Excitatum ſcilicet fuiſſe in urbe horrendum incendium 28. die Julii, anni ſupramemorati, quo & palatium Imp. & gynæcéum, præcipuè verò auguſta hæc Bibliotheca conflagraverit, quo innumeri quarumvis linguarum libri in cineres redacti ſint.

Perſæ in urbe *Ardovil*, veterum Sophorum ſede,

ex Perſicis & Turcicis libris Bibliothecam habent. *Olear. itiner. perſic. pag.* 116. *Sabii* tres præcipue libros habere dicuntur, 1. Adami, 2. Divanum, 3. Alcoranum. *Boullaye le Gouz. itiner. pag.* 149.

In arcis Tunetanæ direptione Rex Muleaſſes, à Carolo V. victus, inter alias jacturas Bibliothecam ſuam deploravit, Arabicorum præſertim voluminum; In ea aſſervabantur antiquiſſimi codices non diſciplinarum modo omnium præcepta, ſed ſuperiorum etiam Regum res geſtas, & Muhamedanæ ſuperſtitionis interpretationem continentes, quos Rex ipſe poſtea, audiente P. Jovio, ſe unius urbis pretio, ſi fieri poſſet, avidè redemturum diſſerebat. *P. Jovius, Hiſtor. lib.* 34. Cum autem Mena Æthiopiæ Imperator bibliothecam hanc direptam audiviſſet, mercatoribus Ægyptiis & Venetis negotium dedit, quocunque tandem pretio quoſcunque libros redimerent, Mathematicos, Medicos, Phyſiologos, &c. Miſêre illi ad Menam Imperatorem amplius tria millia, quos ſtatim ipſe ad regiam Abyſſinorum bibliothecam ablegavit. *Spizel. ſacr. biblioth. diſſert. prælim.*

In urbe *Argirio* Jeſuita quidam inſtructiſſimam vidit Bibliothecam, in qua ipſi Rex varios codices viſendos obtulit, atque in his libellum Thomæ à Kempis de imitando Chriſto, vulgari Turcarum lingua converſum. Adjecit autem; pluris ſe unum illum facere, quam reliquos omnes Muhammedanorum. fuerat autem hic Rex aliquando Chriſtianus. *Sommal. præfat. ad libr. Thomæ à Kempis: Hotting.*

ting. Hiſt. Eccl. N.T. part. 4. *pag.* 74. Bibliothecæ *Epiſcopi Nebienſis Arabicis libris* pulchrè inſtructæ meminit *Clenardus, lib.* 1. *epiſt.* 19. In *templo Memphitico* inventa pars Alcorani, Cuphico charactere exarati, *Omius lib. cit.*

In ſcholis Alcorani codex nuſquam apparet. Sed ludimagiſter è memoria ſua depromit penſum, & tabulæ ligneæ inſcribit, id puer memoriæ mandat. Poſtridiè alterum ſcribitur penſum, donec anni vel biennii ſpatio totum ediſcat Alcoranum, etiam non intellectum. multo plures reperiuntur, qui ſic teneant Alcoranum, quam qui ipſum domi habeant codicem. *Clenard.* Immane apud Turcas piaculum eſt, ſi quis eorum vel imprudens Alcorano inſideat; homini verò Chriſtiano etiam capitale. Busbeq. epiſt. 1. p. 51.

Verum hos librorum, eorum præſertim, qui ſcientias & artes tradunt, theſauros ſoli docti, tanquam dracones auro incubantes, poſſident, reliqui, ut profani, hinc arcentur. qui publicè venduntur, fabulas continent, aut de lege Muhammedicâ agunt, aut rythmis ac poëmatibus conſtant. Nec apud eos hæc conſuetudo obtinet, ut liber in fronte titulum præferat, unde fit ut Bibliopolæ & nomen & pretium librorum ignorent. Si quis in bonum librum incidat, id fortunæ magis quam ſapientiæ tribuendum. *P. della Valle itin. part.* 2. *cap.* 27. In ipſa urbe Feſâ, ubi multi literarum ſtudioſi, tabernæ tamen librariæ non habentur. Cæterum die Veneris, ſingulis hebdomadis, peractâ oratione, ad ſummum

templum eſt librorum auctio. Illuc conveniunt quotquot empturiunt, aut vendituriunt. Prodeunt autem codices vetuſti, pauci admodum, propterea quod abhinc annos ducentos refrixerit ſcriptorum induſtria, & in deſidiam lapſi ſint Feſenſes. Eſtque hæc merx cara, ſtatimque ab omnibus magno pretio rapitur. Quod ſi quis ſit author juſtæ magnitudinis, non eum reperias venalem, niſi per fragmenta: forte tota vita non conſequeris aut Zemachſcrum, aut alium commentatorem Alcorani, ſed nunc caput, nunc crus dimidiatum, nunc manus mutilas autoris in foro conſpicias, adeo ut ſæpius idem cogaris emere, ſi totum poſtules, idque vix poſt multos annos. In hunc auctionis locum Chriſtianis aut Judæis licet intrare, una tantum lege, nempe ut obruti ſaxis pereant. Tam religioſè ſuos codices invident à religione Muhammedis alienis. *Ex Clenard. lib. 1. epiſt. 9.*

Quin tamen apud Arabes multi ſcriptores fuerint dubitari nequit. de illis videri poteſt in his literis verſatiſſimus Hottingerus *in Biblioth. Orientali, & Biblioth. quadrip. lib.* 2. *c.* 3. Hoc præterire non poſſum, quod ipſi Turcæ in ſuis templis Pſalmos Davidicos, ſed depravatos, ſuâ linguâ cantillent, utpote à Muhammede ipſis in Alcorano commendatos, tanquam Θεοπνευς *Hoornb. diſp.* 2. *de Pſalmod. th.* 1. *Litg. itiner. pag.* 80. *P. della Valle itin. part.* 3. *cap.* 14. 15.

Multas Arabes in Aſiâ & Africâ habuerunt Academias, quarum Profeſſores aut nihil omnino ſcri-
pſiſſe,

pſiſſe, aut ex aliis linguis in ſuam nihil tranſtuliſſe veriſimile non eſt. Audiamus rurſus Clenardum
„ *lib.* 1. *epiſt. ult.* Nactus ſum codicem Euangelio-
„ rum Arabicorum, deſcriptum & verſum annis
„ abhinc ſexcentis. Habeo & aliud exemplar eâdem
„ tranſlatione deſcriptum. Reperio pleraque omnia
„ ſic ſe habere, ut hodie legimus in Græcorum co-
„ dicibus, quos ſecutus eſt Eraſmus. Illud, *Joh.*
„ *ult. Si volo illum manere,* & illud in Luca: *in terra*
„ *pax; hominibus bona voluntas*: & reliqua, quæ
„ Eraſmus reſtituit, omnia ſic habent Arabes; ne
„ putemus olim aliter legiſſe Græcos, quam hodie
„ ſonant vulgata exemplaria. Nullum non moveo
„ lapidem, ut epiſtolas Pauli conſequar, & reliquos
„ ſacros codices, omnia enim ſunt apud illos jam
„ olim verſa. Quin & ſcripta Thomæ quædam ver-
„ terunt, & alia quam plurima.

Artem tamen typographicam non exercent, quamvis Judæi, Conſtantinopoli habitantes, officinas ſuas habeant, & varios variarum linguarum libros elegantiſſimis typis ediderint. Aliquem verò linguâ Turcicâ, ſive Arabicâ librum edere illis nefas eſt. Nicodemus etiam Metaxa libros & typos, quos ſecum ex Angliâ attulerat, Anno 1627. permiſſu ſuperiorum, venales expoſuit, & typographiam exercuit. Sed honeſtiſſimos hujus hominis conatus, ſolitis ſuis artibus diſturbarunt Jeſuitæ, quoniam Anglici legati præſidio tectus, cum Patriarchâ Cyrillo, reliquiſque adeo Eccleſiis reformatis facere videbatur, ut latius videre eſt in Anonymi, ſed

αὐτόπτης narratione hiſtoricâ turbarum, quas Conſtantinopoli moverunt Jeſuitæ adverſus Cyrillum Patriarcham: in quâ etiam meminit Bibliothecæ numeroſæ, quam in urbe Galatâ ſibi fratres Ignatiani collegerant 25. annorum ſpatio, & quibus turbis in innocentiſſimi Cyrilli perſecutione, pluſquam Turcicâ, ædes Patriarchales antiquis manuſcriptis, aliiſque eccleſiaſticis ornamentis, & ſupellectile fuerint expilatæ. Hactenus de Arabibus.

Apud *Abyſſinos*, armis magis quam literis deditos, papyrus pridem ignota. rationes publicas pellibus conſignabant, omnia vero judicia ſine ullis actis aut ſcriptura conficiebantur. *ex Alvareſio Bodin. meth. hiſt. pag.* 151. Accedente præterea ingeniorum ſimplicitate, aliorum ſcripta vertere, quàm ſua componere ſatius habuerunt. Sacra à priſcâ Græcorum eccleſiâ acceperunt, his occupantur, ethnicæ antiquitatis, & Philoſophiæ incurioſi. *ex Epiſt. Jobi Ludolfi, Hotting. de Biblioth. orient. pag.* 320. *&* *ſeqq.* ubi librorum catalogus exhibetur.

Paulus Jovius, *hiſtor. lib.* 18. narrat, *apud Abyſſinos rerum geſtarum memoriam, perpetuaſque regiæ ſtirpis ſucceſſiones, fideli literarum cuſtodiæ publico inſtituto demandari, tantâ curâ & religione, ut præfecti notariorum, cum oportet, annorum ſupra mille, nuſquam interciſam memoriam ex archivis proferant: Regem ipſum, cum negotiorum occupatione liberatur, reliquas horas evolvendis hiſtoriis, ſacriſque item literis ferme totas impendere. Nam apud eos ſunt veteris & novi inſtrumenti codices, cum Divi Pauli epiſto-*

epiſtolis, in Abyſſinam, ex Chaldaïca, tranſlati linguam. Typographia tamen carent, qui enim religionis cauſa Hieroſolymis Romam veniunt, libros Abyſſinorum lingua ſed Chaldaïcis elementis ſcriptos, Romæque impreſſos, pro inſigni miraculo in patriam deferre ſolent, eodem Jovio teſte, *ibid.* In Abyſſinorum Bibliothecâ, nulla fere ſanctorum (qui aliquid ſcripſerunt) monumenta deſiderari conſtat ex indice Antoni Grici & Laurentii Cremones, qui Cardinalis Zarleti rogatu, & Gregorii XIII: juſſu miraculum illud librarium (quod Æthiopica lingua Aſſabraria vocant) inviſerunt. *Spizel. ſacr. biblioth. diſſert. prælim :* Idem, *ibid* : Nec illud prætereundum, quod inter ſolennes ritus inaugurationis Abyſſinorum Imperatorum ſit traditio clavium regiæ Bibliothecæ, perinde ac ſi nihil in toto illo vaſtiſſimo regno ſit libris auguſtius; ac teſtentur Æthiopes, ſe ſummopere deſiderare, ut Principes majeſtatem & regnandi peritiam è libris & literis ſibi accerſant.

In ipſâ *Æthiopiæ Imperatoris aulâ* multi libri figuris animalium ſcripti inveniuntur, qui ex Ægypto illuc tranſlati eſſe perhibentur. In monte *Amaræ* bibliotheca eſt, quæ initium debere dicitur *Reginæ Sabææ.* depoſiti hîc libri illi, quos Salomon Reginæ ipſi in patriam diſcedenti, donaſſe, & poſtea ſingulis annis miſiſſe perhibetur: Item libri Enochi de elementis, & aliis rebus Philoſophicis: Libri Noëmi de rebus Mathematicis, ritibus item & ceremoniis ſacris: Libri Abrahami, quos edidit cum in valle

Mamre

Mamre publicè Philoſophiam profiteretur, iis auditoribus, quorum operâ quatuor illos Reges, qui Lothum ceperant, profligavit: Libri alii à Jobo, Eſdra, Prophetis, ſummis Judæorum Sacerdotibus, Sibyllis, partim ſoluta, partim ligata oratione conſcripti, imò ab ipſa Regina Sabæa, & ejus filio Melilecho compoſiti. quamvis autem his narrationibus fides omnino adhibenda non ſit, plurimos tamen eoſque rariſſimos libros ab ipſis ſervari dubitari non non debet. *Ex Kircheri propyl. Oedip. Ægypt.* Amplius decies millies centena millia voluminum habent quæ in candidis ſcripta membranis, atque in thecis ſericis repoſita. *ex Urreta Spizel. ſacr. biblioth. diſſert. prælim.*

Indos quoſdam, ævo noſtro, uſque adeo demiratos fuiſſe ſcribendi inventionem referunt Indicarum rerum ſcriptores, ut audito primum Scripturæ nomine, ad papyrum, ut ipſi arbitrabantur, loquentem audiendam accurrerent. *Incolæ Americæ*, ab Hiſpanis ſubacti, cum literarum uſum primò vidiſſent, id eſſe certiſſimum divinitatis argumentum putarunt, quod chartis ſcriptis occulta vis ineſſet. Illud verò longe faceti ſſimum, quod narratur de quodam mancipio Peruano, cum literis & ficuum fiſcinula ablegato, cum enim hic ſervus earum partem abliguriiſſet, à literis proditus eſt. Cum aliquando idem facinus meditaretur iterum, literas ſub ſaxum abdit, in quo ſeſſum ibat, ne viderent delicias ſuas, nihilominus tamen contra eum teſtatæ ſunt. Quamvis autem alicubi, & inter ſervos tam ſtupida

fue-

ſuerit ignorantia, non ubique tamen barbaries eadem.

Anthropophagi funibus quibuſdam, nodis multis diverſiſſimis, certo intervallo diſpoſitis, hiſtoriarum ſuarum perpetuitati conſulere noverunt. Si enim e. g. Rex moriatur, aut bello clades accipiatur, magnum in fune nectunt nodum, atque aliquod ſignum addunt, quo Regem illum, vel illam cladem denotent. Si rurſum decimo, puta, anno, Rex alius moriatur, aut hoſtis fugetur, &c. ibi decem parvulis nodis, decem annos ſignificantibus, interjectis, alium quendam nodum magnum, cum alio ſigno appenſo ſubnectunt. Atque hujuſmodi funium & nodorum computatione, 800. annorum memoriam eos habere conſtat. *Beyerl. theatr. vit. hum. tit. de Arithmeticâ.* Videndus Acoſta Hiſt. Ind. Occid. lib. 6. cap. 8.

In *Cozumel, Jucatan, Mexico, Nicaragua, Guahutemalla* innumeri libri reperti ab Hiſpanis, de agricultura, plantis, majorum rebus geſtis agentes, ut variis teſtibus probat *Hornius de Orig. gent. Americ. lib. 4. cap. 14.*

Petrus Martyr in libro de novis inſulis teſtatur *Colluacana* incolas libros habuiſſe, quorum folia, ex interiore arborum tenui cortice, bitumine compingunt, gypſo liniunt. in illis ſcribunt, deinde ſpongia vel panniculo delent, ut denuo reiteretur. Ex ficuum tabellis fiunt libelli, quos magnarum domuum diſpenſatores per fora ſecum ferunt, ſtyloque metallico merces coëmptas notant, delendas quando jam in computatorios codices traduxerint. Non foliatim libros concinnant, ſed in longum diſtendunt

dunt ad plures cubitos, clauſi à noſtris nihil differre videntur. Characteres noſtris valde diſſimiles, lineatim exarati noſtro more: Inter lineas homines, animalia, Reges præcipuè ac Principes depingunt, quare credibile eſt, eorum res geſtas illic deſcriptas eſſe. Legum quoque & ſacrificiorum, ceremoniarumque ritus, aſtronomicas obſervationes, & computationes quaſdam, ſeminandique rationes & tempora libris commendant.

Apud *Japonios*, in civitate *Narad*, vel *Nara*, templum eſt auguſtiſſimum, quod *Cobocui* nominatur, *Xacæ* ſacrum, à cujus latere *Bonzii*, eorum ſacerdotes, ſua atria & cubicula habent, quorum unum, 24. columnis rotundis innixum, Bonziorum bibliothecam continet, tanta librorum copia refertam, ut ipſæ etiam feneſtræ, libris, quaſi lateribus, obſtructæ ſint. *Carolin. tractat. Belg. de hodierno Ethniciſmo. art.* 1. *cap.*19.

Hucxacam Regis filium, doctrinæ opinione celebrem præ aliis ſapientibus colunt, qui multos poſteritati errorum ſuorum libros reliquit, ex quibus unum Quæquium appellatum adorant, aſſeruntque ſalvari ſine libri hujus præſidio nullum poſſe, quo & omne animantium genus, herbarum ac lignorum ſalutem conſecuturum arbitrantur. *ex parte* 2. *Japan. epiſt.*1. ibid. *part.* 1. *epiſt.* 1. Scripta hominum quorundam aſſervant, qui uno, duobus, & tribus annorum millibus in ſummo totius vitæ rigore & aſperitate pœnitentiam egiſſe dicuntur; horum nomina ſunt Xaca & Amedia.

In-

In eodem, regione circa urbem *Miako*, templa ſunt plurima, in quorum uno Bibliotheca, artificioſis picturis, & innumeris libris ornata, unico axi tota inſiſtit, ita ut levi labore circumagatur, ut liber, quem quiſque vult, citiſſimè & commodiſſimè ſe offerat. *ex hiſtoria Legationum Belgicarum ad Japoniorum Imperatorem pag.*116. ubi & *pag.*117. Naradanæ Bibliothecæ fit mentio.

Moſcovitæ Illyricâ, ſive Slavonicâ linguâ, quæ latiſſimè patet, & Illyricis utuntur libris. In hanc linguam ingens multitudo ſacrorum librorum, induſtria maxime D. Hieronymi, & D. Cypriani translata eſt. Præter quoque patrios annales, Alexandri Magni, Romanorum Cæſarum, itemque M. Antonii & Cleopatræ memoriam iiſdem literis deſcriptam tenent. Philoſophiam verò & ſideralem ſcientiam, cæteraſque artes, & rationalem Medicinam non attigerunt. *P. Jovius de legat. Moſcovit.* Cœperunt autem annales conſcribere, cum Michaël Imp. Conſtantinopolitanus literas Slavonicas in Bulgariam miſit. *Surius.* quod factum circa illa tempora, quibus Bulgari ad Chriſtum converſi ſunt opera ſororis Regis eorum, quæ Conſtantinopoli, in captivitate, religionis Chriſtianæ myſteria rectè didicerat. *vid. Sigiſm. Baron. Herberſt. comment. rer. Moſcovit.*

Cum autem tempore Johannis Baſilii, magni Moſcoviæ Ducis typographi quidam, ſuam omnis generis ſupellectilem, in regionis illius metropolim, ipſo Duce conatus illos adjuvante, intuliſſent, Mona-

chi, totuſque clerus incendium in urbe excitarunt, quo omnia hæc inſtrumenta, ad propagandam rem literariam unicè facientia, conflagrarunt. Metuebant ſcilicet, ut patefactâ craſſiſſimâ eccleſiaſticorum ignorantiâ, clerus eo loco & pretio maneret, quo hactenus apud imperitum; & ſuperſtitione effaſcinatum vulgus, longo jam tempore fuiſſet. Ex *Fletchero* narrat *Abrahamus Corput. tract. Belg.* cui titulus *Tribunal divinum*, in vita *Borſii Feodorvicii*.

In arcis *Polotta*, in Moſcoviâ expugnatione à Polonis factâ, bibliotheca inventa eſt, in quâ præter annalium libros, plerique Doctores Eccleſiaſtici Græci, ac in iis Dionyſii Areopagitæ, de hierarchiâ cœleſti & Eccleſiaſticâ libri, Slavicâ omnes linguâ, quorum pleroſque à Methodio & Conſtantino in eam linguam è Græcâ traductos, eorum annales tradunt. *Beyerl. theatr. vit. hum.*

Poſt Conſtantinopolim à Turcis captam, miſerrimus fuit *Græcarum eccleſiarum* ſtatus, vitam & religionem vectigalia habent, literarum doctrina interiit. D. Chytræus peculiari oratione ſtatum Eccleſiarum, ſuo tempore, in Græciâ, aliiſque regionibus deſcripſit, fretus epiſtolis Jeremiæ Patriarchæ Conſtantinopolitani & aliorum, partim ad ipſum, partim ad Martinum Cruſium ſcriptis. De doctrina in eorum eccleſiis vigente hic non agimus, de ea legi poteſt *Hoornb. ſumm. controv. lib. XI.* quod rem literariam & librariam attinet, ea, referente Chytræo, ſic habet: Poſt exilium eorum, quorum opera in Italia & Germania, artes & literæ reſtitutæ

ſunt,

ſunt, ipſis Athenis, & in reliquâ Græciâ veteris philoſophiæ, & eruditionis doctrinæ ſtudia planè frigent. Plerique Sacerdotes & Monachi veterem linguam Græcam ignorant, imò legibus Epiſcoporum alicubi, ne quis Veteres Poëtas, Oratores, Philoſophos, alioſve ſcriptores ethnicos legat, prohibitum eſt. Diſcunt igitur in ſcholis plerique Græcè legere tantum, eo conſilio, ut *ὡραλόγιον* Græcum, quod Latini breviarium vocant, ſeu horarias preces evolvere poſſint, cujus *τροπάρια*, *στάσεις*, *κοντάκια*, *ἀπολυτίκια*, *καὶ λοιπὰς εὐχὰς* eleganti oratione Græca compoſitas *ἀναγινώσκουσι μὲν*, *ἀλλ' οὐ γινώσκουσι*. Opera Stephani Gerlachii nacti ſunt Confeſſionem Auguſtanam, Græcè à Melanchthone verſam. Acta ſeptem ſynodorum Græcarum, ſcripta Baſilii, Chryſoſtomi, Damaſceni, eorumque traditiones, tanquam divina oracula amplectuntur, ad eaque de fide & religione ipſorum ſciſcitantes remittunt. Lexicon & Grammatica in Barbaro-Græca lingua non extat, nec ullus biblicus liber. Puram linguam ab aliis diſcunt. Typographiam nunquam habuiſſe creduntur, ideo libri eorum plerique manuſcripti ſunt, & bibliotheca in monte ſancto ex MSS. conſtat. Multi Venetiis importantur impreſſi, quorum in templis uſus eſt. Ex Germania nullos accipiunt, niſi ab Oratoribus Cæſaris aliquibus donentur. Manuſcripta magis quàm impreſſa legere amant. In Patriarchatu eſt Baſilius, Chryſoſtomus, & alii nonnulli Romæ, Veronæ, Venetiis excuſi: & niſi ipſis voluntas & induſtria deeſſet, à

Turcis libros excudere non prohiberentur. Habent enim & Judæi prælum, ut ſuprà diximus, ſed ut plurimum ceſſans. Habuerunt quoque in Themeſwar Ungariæ novi Arriani typographiam, cujus gratia cùm Adamus Neuſerus, apoſtata turpiſſimus, eò Claudiopoli profectus eſſet, à Baſſâ Themeſvvarienſi, tanquam explorator captus, & Conſtantinopolim miſſus eſt. vide Wolf. lect. memor. tom. 2. pag. 902.

Stephanus Gerlachius, in calce literarum ad Martinum Cruſium, librorum MSS. qui Conſtantinopoli & in patriarchatu extant catalogum contexit.

In monte Olympo Monaſterium, cum optimorum librorum theſauro, reliquum eſſe dicitur. *Peuc. de ſtud. vet. Phil. inter declam. Melancht. tom.* 4.

Opera Auguſtini habuerunt Græci in inſula Rhodo: tranſtulerat ea Planudes, annis aliquot ante Conſtantinopolim captam. *Manl. collect. pag.* 684.

Alexandrinus Patriarcha Reginæ Navarræ pyxidem gemmis inſtructam miſit, addita epiſtola græca, qua petebat, ut Baſilii, Chryſoſtomi, Nazianzeni exemplaria, quæ aliunde nanciſci non poterat, ſibi mitteret. Inde animos ſumſerat Joſephus Scaliger exemplaria Arabica, Æthiopica, Ægyptiaca, commutatione Græcorum, quorum inopia illi laborant, ſibi quærere. Sed obitu Meletii Patriarchæ Alexandrini, cui magna cum Hollandis, illic negotiantibus, familiaritas intercedebat, res non ſucceſſit. *Scaliger. epiſt.* 157. Homeri Iliadem, in linguam Græcam, hodie vulgarem, tranſlatam & excu-

ſam

ſam vidit Geſderus. *Mithrid. fol.* 46. Ordines fœderati Belgii, ſuis ſumtibus, Nov. Teſtamentum, & Catechiſmum Heidelbergenſem, hîc à Græcis in vulgarem ipſorum linguam converti curarunt, poſtquam conſenſum ſuum cum doctrina noſtrarum eccleſiarum declaraſſent. *vide Hoornb. ſum. controv. lib. XI. & epiſtolas Cyrilli Patriarchæ Alexandrini ad Joh. Utenbogardum*, quæ inter epiſtolas Theologicas, à Remonſtrantibus editas, extant. *pag.* 369, *&* 399. Cyrillus hic, Alexandrinam cathedram relinquens, magnam librorum copiam ex Ægypto Conſtantinopolim ſecum aſportavit. Angliæ autem Rex Carolus I. eidem Cyrillo magnam impreſſorum librorum ſupellectilem miſit, per Thomam Roë, Equitem Auratum, ejus Regis apud Turcarum Imp. Legatum: remiſit Cyrillus verſionem 72. Interpretum MS. circa tempora Concilii Nicæni exaratam: item N. Teſtam. circa eadem tempora, manu Theclæ, nobilis ex Ægypto matronæ, deſcriptum: cui in fine addita erat epiſtola Clementis Romani ad Corinthios, quæ nunquam in Europa viſa per Junium Patricium in linguam Latinam, per alium Anonymum in Belgicam etiam tranſlata eſt. *vid. VValton. differt. de ling. Orient.* §. 65. Poſſevinus, in appendice apparatus ſacri, exhibet catalogos Græcorum MSS. codicum, non ſolum eorum qui in Italia, Germania, Gallia; ſed etiam qui in ipſa Græcia inveniuntur, Conſtantinopoli, in Patriarchatu, item apud nobiles quoſdam Græcos, in inſula Patmo, in Ægæo mari, in Monaſterio monachorum

S. Baſilii, Theodoſiæ, hoc eſt, Caffæ, in Tauricâ Cherſoneſo.

Ruſſi, inter Chriſtianos βαρβαρώτατοι, libros Latinos & Græcos nunquam viderunt, quamvis de Græcorum religione multa glorientur. Libros aliquos à majoribus traditos habent: Pſalterium Davidis, quod etiam in ſcholis pueri diurna nocturnâque manu verſant, hoc in ipſorum linguam converſum apud Oſtorocenſes impreſſum eſt: Novum Teſtamentum: Apoſtolorum res geſtas: D. Pauli epiſtolas omnes: Item Homilias Baſilii, Chryſoſtomi, Gregorii Nazianzeni ex Græco converſas & MSS habent, cum preculis quibuſdam ad B. Dei genitricem, & S. Nicolaum dicendis. Et hos tamen libros fruſtra poſſident, cum non niſi aniles fabellæ populo à ſacerdotibus prælegantur. *Ex epiſt. ad D. Chytræum, de Ruſſor. relig. & moribus.*

De Tartaris populo maximè Barbaro Turcæ dictitant: reliquas quidem nationes ſcriptam in libris habere ſapientiam; Tartaros libros ſuos devoraſſe, ideo in pectoribus eam habere reconditam, quam promant cum opus ſit, & veluti divina fundant oracula. Busbeq. epiſt. 4. pag. 322.

CA-

CAPUT XII.

De ſingulorum quorundam librorum Bibliothecis.

SÆpius vel honoris, vel certioris cuſtodiæ gratia, vel aliam aliquam ob cauſam ſigillatim libri thecis incluſi, & repoſiti fuerunt. *Jeremias Vates* cum à patruele Hanameële agrum Anathotanum ſibi emiſſet, codicillos hac de re ſcripſit. Tres erant libelli: 1. Liber contractus obſignatus annulo publico. 2. libellus חמצוה mandati & conſtitutionis illius temporis, in quo ſcribebatur conditio venditionis & conſuetudinum tunc in contractibus uſitatarum. 3. libellus emtionis apertus, quem videre & legere poterant, manente altero obſignato. Sunt qui putant hos duos poſteriores, juſſu Dei, in urnam fictilem repoſitos eſſe, ut eſſent vaticinii monumentum & teſtimonium. *Jerem.* 32. *Schindl. Lexic. col.* 1240. *Sixt. Senenſ. Biblioth. S. tom.* 1. *lib.* 2.

De Pauli penulâ: Item, de editione Bibliorum quinta, dolio incluſa, & ſeptima Luciani, in turri inventa ſupra cap. 7. diximus.

Bibliotheca pauperis *Codri* deſcribitur apud *Juvenal. ſat.* 3.

Jamque vetus Græcos ſervabat ciſta libellos,
Et divina Opici rodebant carmina mures.

Apud Romanos olim capſarii, ſervi, qui pueros ad ludum deducebant, capſas, quibus libri incluſi erant, portabant: *Juven. ſat.* 10.

Quem ſequitur cuſtos anguſtæ vernula capſæ.

Homeri Ilias membranæ literis exiguis adeò, inſcripta, ut nucis cortici includeretur. *Plin. lib.* 7. *cap.* 21. *Alexander Magnus*, inter ſpolia Darii Perſarum Regis unguentorum ſcrinio capto, quod erat auro, gemmiſque, ac margaritis pretioſum, varios ejus uſus amicis demonſtrantibus, imò, inquit, Hercule, Homeri librorum cuſtodiæ detur: ut pretioſiſſimum humani ingenii opus, quàm maximè diviti opere ſervaretur. Hujus Regis pulvinar ejuſdem Poëtæ Bibliotheca fuit. *Plutarch. in Alex. Plin. lib.* 7. *cap.* 29, Sicut lectus Ælii Veri Amorum Ovidii. *Spartian.*

- Hiſtoria belli Trojani, quam Dictys Cretenſis Phœniceis literis conſcripſerat, in ſtannea arcula repoſita eſt, & cum ipſo in ſepulchro recondita; inventa vero à paſtoribus, circa illa loca errantibus, anno 13. Neronis, ſi vera narrat ejus opuſculi præfatio; certè doctis hæc vero ſimilia non videntur. Cl. Gronovius *obſerv. in ſcript. Eccleſ. cap.* 25. hunc Dictyn Conſtantini temporibus ſuperiorem non exiſtimat. *vid. Voſſ. de Hiſt. Lat. pag.* 701. Semiramis ſepulchro ſuo inſcribi curavit: Ὅστις ἂν χρημάτων δεηθῇ βασιλεὺς, διελόντα τὸ μνημεῖον, ὅσα βούλεται, λαβεῖν. Darius, cum ſepulchrum aperuiſſet, pecunias quidem nullas invenit, ſed in alias incidit literas, hoc indicantes: Εἰ μὴ κακὸς ἦσθ' ἀνὴρ,

καὶ

καὶ χρημάτων ἄπληςος, οὐκ ἂν νεκρῶν θήκας ἐκίνεις, id eſt, *Niſi malus, & pecuniarum inexplebilis fores, mortuorum loculos non moviſſes. Plutarch. in apopht. Herod. lib.* 1. Nitocreos eſſe dicit. Xerxes cum Beli monumentum ingreſſus eſſet, vitream urnam reperit, in quâ jacebat cadaver in oleo, adjacente columna exigua, in qua ſcriptum; *Eum qui ſepulchrum aperuiſſet, neque urnam repleviſſet, peſſimè habiturum.* Xerxes ſemel atque iterum oleum juſſit infundi, cum implere non poſſet, mœſtus receſſit. *Ælian. de var. Hiſt. lib.*13. *cap.*3. Sic in palatio Toletano, quod reſeravit Rodericus Gothorum in Hiſpania Rex ultimus. *Lipſ. mon. & exempl. Pol. lib.* 1. *cap.* 5. *Camer. hor. ſubceſ. cent.*1. *cap.* 60. & *cent.* 2. *cap.*11.

In Cypro Matthæi Euangelium in tumulo Barnabæ inventum eſſe ex Theodoro lectore ait Chemnitius, *proleg. harmon. cap.* 8.

Circa mortem Julii Cæſaris, tabula ænea, in monumento, in quo dicebatur Capys, conditor urbis Capuæ, ſepultus, inventa eſt, conſcripta literis verbiſque Græcis, hac ſententia: *Quandoque oſſa Capyis detecta eſſent, fore ut Julo prognatus, manu conſanguineorum necaretur, magniſque mox Italiæ cladibus vindicaretur. Suet. Cæſ.cap.*81. Libri Numæ, Latini Græcique in agro Petilii ſcribæ, ab agricolis inventi, *vid. ſupr. cap.* 6. Anno primo imperii Irenes, & Conſtantini filii ejus, quidam, in longis Thrace muris fodiens, arcam invenit lapideam, quam cum expurgaſſet, & revelaſſet, virum in ea jacen-

tem reperit, & literas arte conglutinatas, hæc continentes: *Chriſtus naſcetur ex Mariâ virigine & credo in eum: Sub Conſtantino verò & Irene Impp. O Sol, iterum me videbis. Abb. Urſperg. Chron. ad annum* 773.

Tempore Juſtini, Edeſſa urbs, illuvione Scirti amnis, miſerè fœdata eſt, & in ripâ amnis inventa tabula lapidea, hieroglyphicis literis inſcripta, in hanc ſententiam: Σκίρτος σκιρτήσειε κακὸν σκιρτήματα πολίταις. *Scirtus ſaltabit malo civium. ex Cedreno, Wolf. lect. memor. centen.* XI. *ann.* 1059. *Lycoſth. de prodig. & oſtent. ad annum Chriſti*, 541. Cui ſimile eſt quod narrat Baudartius, *annal.* XI. poſt excidium oppidi *Pleurs* in Rhætis, inventum eſſe lapidem Hebraïcis literis inſcriptum, in hunc ſenſum: *Sic ait Jehova, verbum meum erit inſtar ignis & mallei ſaxa conterentis. Exite ex Babylone, unuſquiſque ſervet animam ſuam. Nemo taceat peccata ſua: Nam vindicta Jehovæ ventura eſt, & retribuetur ei ſecundum malitiam ſuam.* Adde lapidem Moguntiæ repertum, cui inſcriptum: *Verte, & invenies.* Noctu à quibuſdam inverſus, hæc verba exhibuit: *Moguntia ab antiquo nequam. Peuc. in Chron. lib.* 5. *in Ruperto Bavariæ Duce.*

Anno 1238. in Toleto Hiſpaniæ urbe, cum Judæus rupem villæ proximam, quæ vineæ imminebat, perfoderet, reperit concavitatem cameratam, inque ea librum ilignis foliis inſcriptum, ad longitudinem Pſalterii, ubi tribus linguis, Hebraica, Græca, Latina, de triplici mundo ab Adamo legebatur:

tur: quod initio tertii naſciturus eſſet Filius Dei: & quod, tempore Ferdinandi Regis Caſtellæ, ſub lucem venturus eſſet liber. Judæus tantâ vetuſtate comperta, mox cum omni domo ſua baptizatus eſt. *Paralip. ad Chron. Urſperg. Camer. hor. ſubciſ. cent.* 3. *cap.* 14. *Hotting. Hiſt. Eccl. N. T. cap.* 13. *ſect.* 4.

Richardus Armachanenſis, Hyberniæ Primas, Novum Teſtamentum in Hybernicum ſermonem tranſlatum, anno uno aut altero ante ſuam mortem, in quodam eccleſiæ ſuæ muro occultavit, in cujus fine, quaſi vaticinans, hoc ſcripſit: *Cum hic liber inventus fuerit, veritas toti mundo manifeſtabitur, vel Chriſtus orbi mox apparebit.* Repertus eſt ille liber circa annum à nato Chriſto 1530. in reparatione ejuſdem eccleſiæ. Abdidit librum ann. 1358. mortuus enim dicitur anno 1360. *ex Balæo*, *Wolf. lect. memor. centenar.* 14. *ad annum* 1355.

Anno 1520. die tertio menſis Martii, repertum eſt in Helvetiâ, in Tauri montis hiatu, monimentum quoddam, hoc modo inſcriptum: *Prophetia T. Sibyllæ Olvii Munnæ.* quibus literis quid ſignificetur, haud facile quis divinaverit. Ipſam autem prophetiam ænigmaticam, unà cum explicatione, ſi tanti videatur, lege apud eundem Wolfium, *centen.* 16. *ann.* 1520.

Idem, *ad annum* 1540. recitat aliam prophetiam inventam in marmore purpureo ſepulchri Conſtantini M. quam interpretatus Scholarius 30. Patriarcha Conſtantinopolitanus. Præterea ad annum, 1593, tom. 2. pag. 1097. Vaticinium inventum in Italia, in ſe-

ſepulcro Abbatis Werdini Hydruntini, ſepulti 6. Kal. Nov. anni 1279.

Hiſtoria Euangelica rythmis Francicis, circa annum 833. conſcripta fuit, Liber fortuito in ciſta quadam repertus, delatus ad Erneſtum Bavarum Triſingenſem Epiſcopum. *Dreſſ. iſag. Hiſt. part.* 4. *pag.* 296.

Anno 1525. Emdæ, in Orientali Friſiâ, in pariete domus cujuſdam, quæ à vetuſtate nomen ſortita erat, inventum eſt vaticinium cujuſdam Nicolai Arnoldi de Palude, latinis verſibus, miſerias noſtri Belgii, ex bello Hiſpanico præſertim orituras, complectens, quod ab alio quodam in Belgicos rythmos tranſlatum legere eſt in hiſtoriâ Belgicâ Petri Borrii, *lib.* 1. *fol.* 22. Latinum exhibetur à Wolfio, *lect. mem. tom.* 2. *pag.* 811.

Hæ narratiunculæ fidem vix merentur, cum multi ſæpe ſub his doli lateant, & ad augendas ſuperſtitiones, ab otioſis hominibus excogitatæ ſint, quod manifeſtum evadit ex fabulâ de S. Cataldi, Tarentinæ urbis olim Præſulis, nunc Præſidis apparitione, & libello, ab ipſo certo quodam loco, recondito, quam ſeriò narrant *Alex. ab Alex. lib.* 3. *cap.* 15, *Bzov. ad annum.* 1492. *n.* 51. 52. *Comin. de bello Neap. lib.* 2. Sed fraudem latentem aperit Jovian. Pontanus, *lib.* 2. *de ſerm. cap.* 17. Frater quidam Franciſcus Hiſpanus, rudis quidem & indoctus, ambitioſus tamen & audax, cum Ferdinando Regi nullâ ratione perſuadere poſſet, ut Judæos ex regni finibus exterminaret, exemplo Ferdinandi patruelis Hiſpaniarum

niarum Regis, hoc commentus eſt: E plumbo tabulam, Cataldi nomine clanculum à ſe inſcriptam, haud Tarento procul in ſacello ſemidiruto ſub parietem occuluit, quam triennio poſt eruendam curavit, corrupto ſacerdote, qui diceret, in ſomnis aſtitiſſe ſibi Cataldum, monſtrantem quo in loco tabella eſſet abdita, commonentemque ut cum populo ſupplice, collegioque ſacerdotum iret ad effodiendam illam, eamque ad Regem deferendam curaret, &c. Scriptum verò ipſum, per ambages quaſdam, eò ſpectabat, ut Judæorum exterminatio indicaretur. Rex acceptâ tabula deprehendit fraudem, & rem ipſam ſummâ cum taciturnitate diſſimulavit. At Franciſcus, re cognitâ, ſurore percitus, quod tantum commentum falſum eum habuiſſet, non populo, non Regi, vix ipſi Cataldo in publicis prædicationibus pepercit, in tantumque incanduit, ut Italia ferme omnis, ipſeque inprimis Rom. Pontifex, de tabulæ hujus inventione fuerit ſollicitus. Talia olim, ſub Papatus tenebris, monachorum fuerunt commenta, in quibus Diabolus eandem fabulam, quam olim inter ethnicos, egit: ſimile enim eſt quod narrat Pauſanias in *Meſſenicis*, & ex eo, Peucerus *de divinat.pag.*456. de Epitele, qui in ſomno monitus eſt, ut in certo Ithonæ loco, inter taxum & myrtum, terra effoſſâ, anum liberaret, quæ, æneo incluſa thalamo, jam penè animo deficeret. Cum illuxiſſet dies, invento loco, terraque egeſtâ, in urnam incidit æneam, cujus operculo amoto, tenuiſſimas albi plumbi laminas; in libelli formam com-

complicatas offendit, quibus ſacrificia magnorum Deorum inſcripta erant.

In hiſtoriâ de Luſitanorum primis in Indiam Orientalem navigationibus, hoc lectu non injucundum invenitur. Anno Domini 1505. 9. die Auguſti, Emmanuele jam annum tertium decimum regnante, circa promontorium *Rocha de Syntra*, tres lapides inventi, priſcis literis latinis inſcripti, hoc vaticinium continentes:

Sibyllæ vaticinium occiduis decretum:
Volventur ſaxa literis, & ordine rectis,
Cum videas Occidens Orientis opes.
Ganges, Indus, Tagus, erit mirabile viſu,
Merces commutabit ſuas, uterque ſibi.
Soli æterno, ac Lunæ decretum.

Hoc vaticinium, ab exteris mercatoribus Ulyſſipone commorantibus deſcriptum, multos, per Galliam, Italiam, Germaniam, Poloniam, ſermones excitavit. Eruditi etiam explicationes commenti ſunt. Fraudem verò detexit *Caſpar Varrerius*: Scilicet, quo tempore Emmanuel, Luſitaniæ Rex, per *Vaſcum Gamam*, navigationes in Indiam Orientalem feliciter tentaſſet, Ulyſſepone vixit *Hermicus Cajadus*, Poëta celebris, *Angeli Politiani* diſcipulus: hic tria marmora literis antiquis, hoc vaticinium continentibus, incidi, & clam circa oppidum *Syntra*, leviter terrâ tegi curavit. Poſtquam verò, tractu temporis, aliquam antiquitatis ſpeciem contraxiſſent, amicos quoſdam, in villâ ſuâ, circa quam hæc marmora

mora occultata erant, convivio excipit; quibus ſtrenuè epulantibus nunciat villicus, foſſores marmora, ignotis literis inſcripta, inveniſſe, procul dubio theſaurum eo loco deſoſſum eſſe. Advolant omnes, inveniunt lapides, mirantur vaticinium, non ſanè foliis inſcriptum: Rex, hujus fraudis conſcius, ſtuporem tamen ſimulat, verſus aulicis deſcribendos tradit, ipſa verò marmora, tanquam ſanctiora κειμήλια, in gazophylacio religioſè ſervat. *Montan. legat. Belg. ad Japan. pag.* 15. Sic *Annius* Viterbienſis lapides non procul à Viterbio vineæ inſodi juſſerat, cui ipſe fabuloſam ejus urbis antiquitatem inſculpi curarat, unde manifeſtum, quid de reliquis hujus Monachi, atque impoſtoris ſomniis judicandum ſit. *Vid. Voſſ. de hiſt. lat. lib.* 3. *cap.* 8. *pag.* 609. 610.

CAPUT XIII.

De Bibliothecarum Præfectis.

Bibliothecæ quidem à primis fundatoribus dicantur, verum propter humanæ vitæ brevitatem ab iiſdem in perpetuum curari non poſſunt. Hoc onus doctis imprimis hominibus impoſitum ſemper fuit, qui collectas jam bibliothecas recto ordine diſponere, & utilibus doctorum monumentis undiquaque congeſtis augere noverant. Eorum & nomina & vitas aliquâ ratione indagaſſe & jucundum

& utile

& utile eſt. Omnes & ſingulos recenſere arduum eſſet & inutile. Innumerabiles ſunt bibliothecæ; Bibliothecarii multò plures. Eadem bibliotheca non tantum ſucceſſivè, ſed etiam uno eodemque tempore aliquando plures habuit.

Apud Hebræos divinitus librorum ſacrorum, imprimis autem αὐτογράφυ pentateuchi, cura Leviticis Sacerdotibus commiſſa erat, atque inde Rex authenticum illud exemplar petere jubebatur, unde ſibi aliud deſcriberet *Deut.* 17. 18. Illud enim αὐτόγραφον in templo ſervabatur, cujus ipſi præfecti & cuſtodes erant. his munus ſuum negligenter tractantibus & ipſa Lex neglecta eſt. Hilkias Pont. Max. tempore Joſiæ exemplar legis, diu non viſum, in templo inventum in lucem protulit. 2. *Reg.* 22. 8. Cum enim Sacerdotibus docendi munus incumberet *Lev.* 10. 11. liber legis illis diurna nocturnaque manu verſandus fuit. Quos ad docendum emiſerat Joſaphatus Rex, librum legis unà circumferebant. 2. *Chron.* 17. 9. Hujus officii neglecti Deus illos arguit. *Mal.* 2,7,8. *Labia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam & ab ore ejus lex requiritur, quia ipſe eſt Angelus Jehovæ exercituum. Vos autem à via deflexiſtis, multos in errorem abduxiſtis &c.*

Ipſe Rex, ſeptimo quoque anno, primo die feſti tabernaculorum, coram toto populo legebat, non quidem univerſam legem, ſed præcipua quædam capita ex Deuteronomio *Schindl. lex. col.* 172. *Rad* נכם

Cum autem Eccleſia Judaica in deterius vergeret & in diverſas ſectas & ſtudia ſcinderetur, Scribæ quidem

dem ſapientiam ex lege ſcripta acquiſitam jactabant, unde Phariſæis δευτερώταις meliores cenſentur; *vide Matt.* 13. 52. ubi Chriſtus, Theologum doctum deſcribens, eum Scribam vocat. Optimè tamen inter eos conveniebat, unde ſæpe conjunguntur. *Act.* 23. 9. *γραμματεῖς τοῦ μέρους τῶν Φαρισαίων. vide Alting. Schil. lib.* 4. *cap.* 8. At Phariſæi *ἀκριβέστεροι* in legis oralis & traditionum expoſitione. & ſcientia videri volebant, unde & nomen eos accepiſſe multi opinantur, פרש enim eſt explicare. Hi tamen hac arte populo ſe venditabant, ut hæc divina myſteria abſconderent, & ſibi ſolis legis cognitionem arrogarent, ut ſic imperitis admirationi eſſent. Hoc eſt quod eis Chriſtus exprobrat *Luc.* 11. 52. *ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως*, quod non eſt, ut Anglus quidam ſomniavit, quod puncta vocalia antea legi aſſcripta, Scribæ ſuſtulerint, eo conſilio, ut populum à lectione legis arcerent, & ipſi in Theologia Monarchæ eſſent; hoc enim alia via fieri potuit, ut inter Pontificios videre eſt. Videtur quidem Chriſtus ad antiquiſſimum quendam inter Judæos ritum reſpexiſſe. Si verum eſt quod tradunt Hebraicarum rerum ſcriptores, clavis cum pugillaribus apud eos Doctoratus inſigne fuit. Itaque de quodam R. Samuele ſcripſerunt, eo mortuo claves & pugillares ejus reconditos fuiſſe in loculo, eo quod filium non haberet, cui ſcilicet relinqueret poſt ſe doctoratus inſignia. In Synagogis erant *ὑπηρέται*, qui minora munia ex decreto Archiſynagogorum & Presbyterorum obibant, quorum inter cæ-

terá erat librum legis cuſtodire, &, ſi opus, ex eo legere: quod in Eccleſia Chriſtiana faciebant ἀναγνῶσαι, quæ erat ſpecies διακονῶν. *Grot. ad Luc.* 4. 20. Hebr. חזנים. Hos ſecuti Maſorethæ, de quibus lege Buxtorfii Tiberiadem, ſive commentarium Maſorethicum.

Fuerunt & סופרים Scribæ politici, Seraja. 2. *Sam.* 8. 17. Seja. 2. *Sam.* 20. 25. Jonathan. 1. *Chron.* 27. 32. Elioreph, & Ahia. 1. *Reg.* 4. 3. Sebna. 2. *Reg.* 18. 18. Saphan. 2. *Reg.* 22. 12. ספר שרהצבא. Scriba princeps exercitus. 2. *Reg.* 25. 19. Eliſama. *Jer.* 36. 12. Poſteri Jethronis, Kinitæ. 1. *Chron.* 2. 55. Semaja filius Nethaneëlis. 1. *Chron.* 25. 6.

Apud Athenienſes erant Scribæ, γραμματεῖς, quod multò apud Grajos honorificentius fuit, quam apud Romanos, nam apud hos mercenarii Scribæ exiſtimabantur: at apud illos contrario nemo ad id officium admittebatur, niſi honeſto loco, & fide, & induſtria cognita, quod neceſſe eſt omnium conſiliorum eum eſſe participem. *C. Nep. Eum. cap.* 1. Horum munus ex J. Poll. *lib.* 8. Γραμματεὺς, ὁ κατὰ πρυτανείαν κληρωθεὶς ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἐπὶ τῷ γράμματα φυλάττειν, καὶ τὰ ψηφίσματα. Καὶ ἕτερος ἐπὶ τοὺς νόμους ὑπὸ τῇ βουλῇ χειροτονούμενος. ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ δημοσίου αἱρεθεὶς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τῷ τε δήμῳ καὶ τῇ βουλῇ. Ibid. γραμματεὺς inter τοὺς ἕνδεκα, XI-viros rerum capitalium præfectos numeratur.

Alexandrinæ Philadelphi Bibliothecæ primus præ-

præfuit *Demetrius Phalereus* , Grammaticorum probatiſſimus à Tertulliano appellatus. *Apol. Cap.* 18. Orator & Philoſophus excellens , unus ex Theophraſti diſcipulis, ut Cicero quoque indicat 1. *de Officiis.* Extat hodieque ejus liber περὶ ἑρμηνείας, ſeu de elocutione. Eſt autem in eodem memorabile exemplum levitatis & inconſtantiæ fortunæ, auræque popularis. Primum enim in tantum honorem fuit Demetrius apud populum Athenienſem, ut ei trecentas ſtatuas virtutis & meritorum ergo poſuerit, quibus, alii LX. addunt, dies enim CCCLX. annus habere credebatur Athenienſibus *Voſſ. de Phil. Lib. Cap.* 16. §. 21. Tandem verò uſque adeo flagravit invidia, ut & ſolum vertere coactus ſit fugiens in Ægyptum, & CCC. illæ ſtatuæ omnes uno die everſæ atque conflatæ fuerint. *Plut.* πολιτικ. παραγγελ. *Item* περὶ φυγῆς, ubi ait, principe illum loco Alexandriæ fuiſſe, inter amicos Regis Ptolomæi, tantaque omnium rerum copiâ abundaſſe, ut non modo ipſe ſibi ſufficere & patria facile carere, ſed etiam Athenienſibus munera mittere potuerit. Ita nimirum, Artem quævis terra alit, &

Omne ſolum forti patria eſt, ut piſcibus æquor;
Ut volucri vacuo quicquid in orbe patet.

Edoctus igitur propriis eventis, quanta eſſet fortunæ inſtabilitas, ſcitè correxit quoſdam de ea verſus Euripidis, ut annotavit Plutarchus παραμυθητικῷ πρὸς Ἀπολλώνιον. Cum enim ita feciſſet Philoſophus ille Scenicus:

ὁ δ' ὄλβος οὐ βέβαιος, ἀλλ' ἐφήμερος &c. *Cætera quidem omnia*, inquit, *veriſſimè dicta ſunt ab Euripide, rectius tamen feciſſet, ſi non unum diem, ſed punctum temporis omnia invertere dixiſſet.* Cum patria exulans apud Thebas obſcuram humilemque vitam ageret, accedente Cratete nonnihil moleſtiæ cepit, putans eum erga ſe cynica libertate, aſperiſque ſermonibus uſurum. Sed cum Crates, comiter ipſum allocutus, de exilio diſſeruiſſet, docuiſſetque, illi nihil mali, aut quod deberet ferre iniquius accidiſſe, negotiis liberato periculoſis, atque lubricis, hortatuſque ut in ſeipſo, animique affectatione, ſui omnem collocaret fiduciam, ibi tum Demetrius moleſtia abjecta, animoque recepto, amicis dixiſſe fertur. *Piget verò me actionum iſtarum atque occupationum, quarum culpa tantum virum videre non licuit. Plut. Differ. Adul. & Amici.* Hic Ptolomæo author fuit dedicandæ Bibliothecæ Alexandrinæ, teſte eodem Plutarcho in Apophthegmatis Regum & Principum: παρῄνει γὰρ αὐτῷ, τὰ περὶ βασιλείας καὶ ἡγεμονίας βιβλία κτᾶσθαι, καὶ ἀναγινώσκειν, ἃ γὰρ οἱ φίλοι τοῖς βασιλεῦσιν οὐ θαῤῥοῦσιν, παραινεῖν, ταῦτα ἐν τοῖς βιβλίοις γέγραπται. Hic etiam apud eundem Regem adjuvit laudatiſſimum illud inſtitutum transferendi Biblia ſacra ex Hebræa in Græcam linguam. *Vide ſupra Cap.* 5. *Voſſ. de Hiſt. Græc. lib.* 1. *cap.* 12.

Zenodotus Epheſius Philetæ Critici auditor, inſignis Poëta, Philadelphi Bibliothecæ præfuit, ejuſque filios inſtituit.

Hunc

Hunc & Ariſtarchum, qui Homeri Verſus, quos νόθυς putaret ὠβέλισε, jungit Auſonius *præfat. in ludum 7. Sapientum:*

Mœonio qualem cultum quæſivit Homero
Cultor Ariſtarchus normaque Zenodoti.

Et carmine 13. de Profeſſoribus Burdegalenſibus;

Eſſet Ariſtarchi tibi gloria, Zenodotique.

Eoſdem intelligit cum Epiſtolâ ad Urſulum ait:

Quique Sacri lacerum corpus collegit Homeri,
Quique notas ſpuriis verſibus appoſuit.

Primus enim Homeri libros in ordinem redegiſſe dicitur. *Zwing. Voſſ de art. Gramm. tom.* 1. *lib.* 1. *cap.* 6. Item *de Hiſtor. Græc. lib.* 1. *cap.* 11.

Callimachus Cyrenæus, Batti filius, inter Græcos Poëtas nobilis, apud Ptolomæum Philadelphum Bibliothecæ præfectus, uſque ad Evergetem vixit, librum ſcripſit de gentium originibus, & migrationibus, & veterum urbium conditoribus, & legibus, quo libro amiſſo multæ veteres hiſtoriæ interciderunt. Fuit diſcipulus Hermocratis, ſcripſit ultra libros 800000. omne etiam poëmatis genus attigit, in adverſarium poëma acerbiſſimè ſcripſit, quem ficto nomine IBIN appellavit, unde Ovidius nomen & argumentum operis in Ibin mutuatus eſt, ſcripſit elegias, epigrammata & hymnos in Deos. Laudes Jovis decantans Cretenſes accuſat, & tanquam mendaces arguit, quod Jovis, qui Deus immortalis haberetur, ſepulchrum apud ſe eſſe jactent. Horum Verſuum ſententiam Paulus adverſus Cretenſes, *in Epiſt. ad Titum Cap.* 1. detorſit,

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. *Sixtus Senenſis Biblioth. S. lib.* 1. *Poſſevinus Biblioth. Select. lib.* 17. *Cap.* 19. *Voſſ. de hiſt. Græc. l.* 1. *c.* 15.

Hunc ſecutus eſt *Eratoſthenes* etiam Cyrenæus Callimachi diſcipulus, qui primus ſibi Philologi nomen vindicavit. *Sueton. de illuſt. Gramm. cap. X.* hic ambitum orbis terrarum 252. ſtadiorum eſſe prodidit, unde menſor orbis terrarum dictus eſt, item πένταθλος ob omnigenam doctrinam. *Voſſ. lib. cit. de hiſt. Græc. cap.* 17.

Apollonius Rhodius, genere Alexandrinus, fuit Callimachi diſcipulus, cum Argonauticum carmen Græcè ſcripſiſſet, non ferens invidiam & calumnias reliquorum poëtarum, Rhodum ſeceſſit, atque illic Rhetorem agens, poëma ſuum limatius edidit, unde & Rhodius dictus eſt, inde Alexandriam redux in ſummo honore fuit, & cum Bibliothecæ præfuiſſet, mortuus, juxta Callimachum ſepultus eſt: ut in ejus vitâ narratur. *Voſſ. de hiſt. Gr. lib.* 1. *cap.* 16. Eidem Bibliothecæ præfuit *Ariſtonius* poëta.

Euphorion Chalcidicus Poëta elegiographus in Syria apud Antiochum Regem bibliothecæ præfectus fuit, & Antiochiæ vel Apameæ ſepultus. *Zwing.* Ejus carmina latinè reddidit Cornelius Gallus. Claruit 125. Olympiade.

Athenodorus Stoïcus Bibliothecæ Pergamenæ præfuit, inibi libros Zenonis interpolavit, ſublatis quæ invidiam aut infamiam vulgo habebant, ſed deprehenſus in periculo fuit, Laërt. de vitis Philoſ. lib. 7. *vide Lipſ. manud. ad Phil. ſtoic. lib.* 1. *diſſert.* 12.

Apud

Apud Romanos *ædiles plebis* curabant, ut plebiſcita in æde Cereris aſſervarentur, atque hanc ob cauſam potiſſimum creati ſunt. Poſtea etiam ſenatus conſultorum cura, ne Proconſulum arbitrio ſupprimerentur, ipſis eſt mandata, quæ tamen ad extremum *Quæſtoribus urbanis*, ut in ærarium reponerentur, ſunt commiſſa. *vid. Roſin. antiq. Lib.* 7. *Cap.* 24.

Auguſtus Senatui tabularum publicarum præfectos deligere permiſit; Verum ambitu ſuffragiorum ſuſpecto, inita mox ratio, ſorte ducerentur ex Prætorum numero qui præeſſent. Sed Claudius ad Quæſtores rediit. At quia robur deeſſe videbatur ætatis eum primum capeſſentibus magiſtratum, Nero præfectura perfunctis, ac uſu rerum plurimo peritis comprobatiſque onus injunxit. *Coel. Rhodig. lect. antiq. lib.* 12. *cap.* 21. Inſcriptio apud Manutium de rat. Orthogr. pag. 594.

C. CALPETANUS. STATIUS.
SEX. . . . · METRORIUS.
M. PEPENNA. LURCO.
T. SARTIUS. DECIANUS.
CURATORES. TABULARIOR.
PUBLICORUM. FAC. CUR.

Ædiles Curules ſolennes ludos edebant, eiſque præerant, ſcripta & fabulas, quæ agendæ, examinabant. Sic Cæcilio Terentius Andriam recitavit. Donatus *in vita Terentii*. Ab hac ſcenicâ inſpectione manaſſe videtur, ut jus quoddam judiciumque eis fuerit etiam in alios libros; apparet ex ſenatus de-

creto apud *Tacitum Lib. IV. Annalium.* quo jubentur cremare Cremutii Cordi ſcripta, quæ reſtituit, & ſic Patrem à morte vindicavit filia Marcia, quo nomine illam laudat *Seneca conſol. ad Marc. Cap.* 1. Alias id *per Triumviros* factum: *Tacit. in vita Agricolæ Cap.* 2. *delegato Triumviris miniſterio, ut monumenta clariſſimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur.* Ex hoc tamen incendio libros Senecionis de vita Helvidii compoſitos, quamvis ex neceſſitate, & metu temporum abolitos ſenatuſconſulto, uxor Fannia, Thraſeæ filia publicatis bonis ſervavit, habuit, tulitque in exilium exilii cauſam. *Plin. lib.*7. *epiſt.* 19.

Alias *per Prætorem:* Græcos Numæ libros Petilius prætor cremavit. *vide ſupra Cap.* 6. In Labienum, qui, quod paſſim ordines hominesque laniaret, Rabienus vocabatur, primum excogitata eſt hæc pœna, ut libri ejus comburerentur, quod cum fieret, Caſſius Severus dixiſſe fertur: nunc me vivum uri oportet, qui illos edidici. Ejus qui hanc in ſcripta Labieni ſententiam dixerat poſtea viventis adhuc ſcripta combuſta. Eandem pœnam ex SC. ſeptem Orationes Scauri ſubiere. *Senec. Pater, controv. lib.* 5. *initio.*

Cenſores librorum etiam curam gerebant. *Feneſtella de Magiſtr. Rom. Cap.* 17. hunc Magiſtratum talem fuiſſe dicit, cui Scribarum miniſterium, cuſtodiæque & tabularum cura, arbitrium, formulæque cenſendæ ſubjicerentur. Huc facit locus Ciceronis 3. *de legibus circa finem. Legum cuſtodiam*

nul-

nullam habemus, itaque hæ leges ſunt quas apparitores noſtri volunt: à librariis petimus: literis obſignatam memoriam publicam nullam habemus. Græci hoc diligentius: apud quos νομοφύλακες *creantur: Nec hi ſolum literas (nam id quidem etiam apud majores noſtros erat,) ſed etiam facta hominum obſervabant, ad legeſque revocabant. Hæc detur cura Cenſoribus &c.*

Sibyllinos libros ſervabant olim *Duumviri*, ex numero nobilium à Tarquinio creati, quibus addidit duos miniſtros publicos. Duumvirorum alterum, non bonâ fide rem gerentem, culeo inſutum projecit in mare. Expulſis poſtea Regibus, Sibyllinorum cura pervenit ad populum, is nobiliſſimos viros cuſtodes eorum creavit, qui per totum vitæ tempus fungerentur eo munere, liberi alioqui ab omnibus militaribus & civilibus muniis, hoſque libros publicè accipiunt, nec ſine his cuiquam licet eos inſpicere. Deinde à Sextio & Licinio Tribunis plebis cautum fuit, ut pro Duumviris *Decemviri* crearentur, quinque Patrum, quinque Plebis, manſitque hic numerus ad Cornelium fere Syllam, quo tempore quindecimviri creati ſunt. *Alex. ab Alex. lib.*3. *cap.* 16. *Roſin. antiq. Rom. lib.* 3.

Hæc tam accurata cura gerebatur tantum circa libros Sibyllæ Cumææ; cum reliquarum Sibyllarum carmina publicè & ferrentur & haberentur. *Lactant. lib.*1. *cap* 6. Nec minor circa libros Pontificales cura: inſcriptio ex ædibus Maffejorum, apud Manutium de rat. Orthogr. pag. 304.

AGRIÆ. TRIPHOSÆ. VES
TIFICÆ. LIVIUS. THEONA. AB
EPISTULIS. GRÆC. SCRIBA.
A. LIBRIS. PONTIFICALIBUS.
CONJUGI. SANCTISSIMÆ.
B. D. S. M.

Julius Cæſar Bibliothecas Græcas & Latinas publicare deſtinaverat: *M. Varroni* autem Romanorum doctiſſimò comparandarum ac digerendarum curam dederat. *Suet. Cæſ. cap.*44.

Item *Pompejo Macro* Bibliothecas ordinandas delegavit. *cap.*56. ſed *Auguſtus*, mortuo Lepido Pontifex deſignatus, librorum præſertim fatidicorum curam ſuſcepit.

C. Julius Hyginus Hiſpanus, quem propter antiquitatis notitiam Polyhiſtorem multi, quidam hiſtoriam vocabant, Bibliothecæ Palatinæ præfuit. *Suet. de illuſt. Gramm. cap.*20.

Cajus Meliſſus Spoletii natus, curam geſſit Bibliothecarum in porticu Octaviæ. *cap.* 21.

Græca Palatina ut & *Latina* ſeorſim ſuum quæque cuſtodem habuit, quod ex lapidibus probat Lipſius.

Ciceronis Bibliothecam multorum librorum tractavit *Dyonyſius ſervus*, ſed parum fideliter, cum multos libros ſurripuiſſet, aufugit *Famil. lib.* 5. *Epiſt.* 9. *& lib.* 13. *epiſt.*77.

Romanis Imperatoribus quatuor erant ſcrinia ſacra; memoriæ, epiſtolarum, libellorum & diſpoſitionum, in quibus annotationes, vel pragmaticæ ſan-

ſanctiones, cognitiones, preces, vel reſcripta Principis eduntur, reponuntur & ſervantur, qui circa hæc verſabantur *Magiſtri ſcriniorum*, vel *principes ſcriniorum* dicebantur: *quorum alii magiſtri memoriæ*, hi annotationes omnes dictant & emittunt & precibus reſpondent, tales inter Hebræos erant המזכירים 2.*Sam.* 8. 16. *Eſai.* 36.*verſ.*3. LXX. ἐπὶ τῶν ὑπομνημάτων. ὁ ὑπομνηματογράφος. *Alii Magiſtri Epiſtolarum*, qui legationes Civitatum, conſultationes & preces tractant: *Alii libellorum* ſeu libellos agentes, *alii ſcrinium gerebant*: ab his diverſi *referendarii*, qui ſupplicum deſideria Principi exponebant, & juſſiones principum judicibus inſinuabant. Erant præterea *referendarii* à regiſtris & libellis. Item *Chartularii* & *tractatores*, qui & *commentarienſes* dicebantur, qui chartas & codices earum expenſionum tractabant, quæ privato principis ærario illatæ, magna ex parte in largitiones inſumebantur. *Cornicularius* erat & qui corniculo tribuni militum præerat, & *qui rationes principis corniculo*, rationum libello *inſcribebat*, taleſque Principatus libellos corrigebat & adminiſtrabat: explicante *Joh. Baptiſta Pio annot. poſter. cap.*77. De his conſulendi JCti. *vide Gothofr. lib.* 3. *de Canone largit. titul. lib.* 10. *cod. idem de Magiſtris Sac. Scrin. lib.* 12. *cod. Item ad lib.* 1. *de proximis ſacr. ſcrin. lib.* 12.

Apud Chriſtianos *idoneis hominibus de clero* Bibliothecarum cura committi ſolebat. Extat conſtitutio Valentiniani, Valentis & Gratiani AAA. ad

Clear-

Clearchum. P. V. *lib.* 14. *tit.* 9. *Cod. Theodoſiano de ſtudiis liberalibus urbis Romæ & Conſtantinopolitanæ: Antiquarios ad Bibliothecæ codices componendos vel pro vetuſtate reparandos, quatuor Græcos & tres Latinos ſcribendi peritos legi jubemus: quibus de caducis popularibus (& ipſi enim videntur è populo) competentes impartiantur annonæ, ad ejuſdem Bibliothecæ cuſtodiam conditionalibus & requirendis & protinus apponendis. Dat. VIII. Maji. Modeſt. & Arinth. Coſſ.*

Caſtorii chartularii meminit *Gregorius M. Epiſt.* 4. *Lib.* 7. *indict.* 2. *Donatus* Archidiaconus ſacrorum voluminum curam egit. *Georgius* Diaconus & Chartophylax Codices ex Bibliotheca Conſtantinopolitana, Vigilii ſcilicet epiſtolam ad Menam & Menæ libellum patribus in Synodo obtulit. *Magdeb. Cent.* 7. *cap.* 7. *In Concilio Nicæno* 2. *act.* 5. *tom.* 3. *pag.* 133. *&c.* mentio fit *Stephani*, qui dicitur Notarius, Referendarius, Bibliothecarius, librarius. *Demetrii* Diaconi & armarii cuſtodis. *Conſtantini* Diaconi & Chartophylacis eccleſiæ Conſtantinopolitanæ. *Tom.* 2. *pag.* 435. *Conc. Conſtantinop. act.* 1. nominantur *Coſmas*, *Calonymus*, *Stephanus* & *Paulus* Diaconi & Chartophylaces, quibus mandatur, ut chartas, præſentem cauſam concernentes, manifeſtas faciant. *Lectores & notarii*, συμβολαιόγραφοι, eodem ordine cenſebantur in Eccleſia Alexandrina. *Niceph. Calliſt. Hiſt. Eccleſ. lib.* 12. *cap.* 24. *Cancellarii* etiam dicebantur. *Hotting. Biblioth. quadrip. lib.* 1. *cap.* 1. *proleg.*

An-

Antiquarii dicebantur, qui Bibliothecæ codices deſcribebant, qui & ἀρχαιογράφοι & καλλιγράφοι vocabantur, ad diſcrimen ταχυγράφων, ſive *notariorum* qui notulis quibuſdam, ſive abbreviaturis, & ſcripturæ compendiis utebantur, de quibus vide *Lipſ. cent.* 1. *ad Belg. epiſt.* 27.

Gregorius II. ſub Sergio Papa, fuit cuſtos Bibliothecæ Romanæ. *Plat. Stephanus* cuſtos librorum Patriarchatus *Magdeb. Cent.* 8. *cap.* 7. *Pandulphus* Lateranenſis Eccleſiæ Bibliothecarius, *Magdeb. cent.* 11. *cap.* 7. Bibliothecarii illi duodecim, qui incendio unà cum Biblioth. Conſtantinop. perierunt, aliorum doctores erant, & tanta in opinione virtutis, ut ne ipſi quidem Imperatores novi quicquam moliendum ſibi putarent, illis in conſilium non adhibitis. *Baron. ad annum* 726. n. 10.

Albinus ſive *Alcuinus* Diaconus Bedæ & Egberti Archiepiſcopi Eboracenſis diſcipulus, Caroli M. præceptor Eboracenſi Bibliothecæ in Anglia primus præfuit. *Zwingerus. vide ſupra* Cap. 7.

Anaſtaſius à munere quo fungebatur, dictus Bibliothecarius S. R. E. & Abbas Romanus floruit circa annum 860. tempore Ludovici II. ſcripſit (licet ſtylo parum latino) hiſtoriam à Chriſto uſque ad Michaëlem ſeniorem, Imp. Conſtantinop. impulſu Regis Caroli II. cui carus fuit. Concilium 7. generale vertit in linguam latinam. Similiter Octavum, cui interfuit. vertit etiam in latinum ſermonem vitam ſancti Johannis eleëmoſynarii *Bellarm. de ſcrip. Eccleſ. anno* 858. *Gordoni* Chronol. *part.* 1. *c.* 20. *Voſſ. de Hiſt. lat. l.* 2. *c.* 35.

Sub

Sub regno Pontificis librorum curam,poteſtatémque eos prohibendi, caſtrandi, cremandi ad ſuum tribunal traxerunt *hæreticæ pravitatis Inquiſitores*, quibus gradibus eo perventum ſit docet *Petrus Soavis Hiſt.Conc.Trid.lib.6.* cujus verba huc facientia aſſcribere non piget. ,,In Veteri eccleſia,martyriis & perſe-,, cutionibus exercita, nulla fuit prohibitio Eccleſia-,, ſtica, viris tantum piis religio fuit impios libros le-,, gere, ne impingerent in unum è tribus legis divinæ ,, præceptis, quibus jubentur homines mali conta-,, gionem vitare, tentationibus, nulla neque neceſſi-,, tate neque emolumento invitante, ſeſe non objicere ,, & tempus rebus vanis non impendere. His legibus ,, quippe naturalibus tenentur & obligantur ſem-,, per homines, ad vitandam improbatorum libro-,, rum lectionem, etſi eam lex nulla Eccleſiaſtica ve-,, taret. Sed ut hæ conſiderationes ceſſent, ſucceſſit ,, exemplum Dionyſii, Epiſcopi Alexandrini, cele-,, berrimi Doctoris, qui circa annum Domini 240. ,, à ſacerdotibus ſuis hoc nomine increpitus,& ob ra-,, tiones jam dictas titubans per viſionem munitus ,, fuit, ut quemvis librum legeret, quod prava à ,, rectis diſcernere peritus eſſet. Et tamen à libris ,, gentilium plus periculi importari putabatur, quam ,, à libris hæreticorum, erantque libri hoc magis ,, exoſi, & eorum lectio reprehenſioni eò magis ob-,, via,quo plures Chriſtiani Doctores nimia eloquen-,, tiæ addiſcendæ cupiditate & curioſitate, aſſiduis ,, eos manibus verſabant, quam ob cauſam Di-,, vus Hieronymus, ſive per viſionem, ſive in-

,, ſomnis

,, ſomnis à ſatana virgis creditur cæſus. Inde ſub
,, hæc ipſa tempora circa annum 400. Concilium Carthaginenſe interdixit Epiſcopis gentilium librorum lectionem, hæreticorum libros legendi poteſtate factâ, quod decretum extat inter Canones à Gratiano conſarcinatos. Atque hæc eſt prima prohibitio forma Canonis. Atque ſunt & aliæ apud Patres, conſilii formâ ad legis divinæ, quam ſupra citavimus, normam exigendæ. Jam hæreticorum libri qui doctrinam complectebantur, damnatam à conciliis, ſæpe ab ipſis Imperatoribus, civilis diſciplinæ cauſâ, legi vetabantur. Ad hunc modum Conſtantinus libros Arrii, Arcadius Eunomiorum & Manichæornm; Theodoſius Neſtorii; Martianus Eutychianorum & in Hiſpaniâ Ricaredus Rex Arrianorum ſcripta prohibuit. Conciliis atque Epiſcopis viſum ſatis oſtendere quorum librorum damnabilis atque apocrypha eſſet doctrina: quod factum à Gelaſio, anno 404. neque ulterius pergere, ſed cujuſque conſcientiæ liberum relinquere, libros eos vitare, an boni cujuſquam cauſâ legere velit. Poſt annum vero 800. Romani Pontifices, multis partibus civilis regiminis ſibi arrogatis, & librorum lectionem prohibuerunt, & libros flammis mandari imperarunt, quorum auctores ipſi damnaverant: ad hoc tamen uſq; ſeculum reperiuntur non niſi pauciſſimi libri in eum modum prohibiti. Univerſalis certè prohibitio, ſub pœnâ excommunicationis, nullâ aliâ ſententiâ præcedente, ne quis libros le-

,, geret hæreticam doctrinam continentes, aut hære-
,, ſeos ſuſpectos, nondum inoleverat. Martinus V.
,, Papa diplomate ſuo omnes hæreticorum ſectas,
,, Wiclefiſtas & Huſſitas imprimis ſacrorum com-
,, munione interdixir, ſed de iis nullam facit men-
,, tionem, qui libros eorum evolvebant, licet mul-
,, torum manibus tererentur. At Leo X. Martino
,, Luthero damnato, libros ſimul ejus omnes, ſub
,, pœnâ excommunicationis legi vetuit. Et ſecuti
,, eum Pontifices, hæreticis omnibus diplomate eo
,, damnatis, atque excommunicatis quod vocant in
,, cœna, eodem diris etiam devovent illos, qui in
,, libris eorum verſantur. Tum in aliis, contra hæ-
,, reticos in genere, diplomatis, eodem diro cenſu-
,, rarum fulmine librorum lectores feriunt. Inde ma-
,, gna rerum confuſio invecta: quandoquidem mi-
,, nimè editis hæreticorum, qui damnati eſſent, no-
,, minibus, potius ex doctrinæ qualitate, quam ex
,, nominibus auctorum ad librorum cognitionem
,, erat veniendum. cumque diverſa eſſent diverſorum
,, judicia, innumeri inde conſcientiis hominum ſcru-
,, puli injiciebantur. Diligentiores quoque hæreticæ
,, pravitatis inquiſitores ſibi catalogos conficiebant
,, auctorum, qui ad eorum notitiam pervenerant,
,, ſed niſi hi inter ſe componerentur, eadem adhuc
,, reſtabat difficultas. Philippus Hiſpaniarum Rex
,, primus formâ tolerabili confuſionem hanc tollere
,, aggreſſus eſt, lege latâ, anno 1558. qua edictum,
,, ut librorum ab inquiſitoribus Hiſpanis prohibito-
,, rum catalogus typis excuderetur. Hoc exemplo
Pau-

„ Paulus IV. edixit Romæ, ut ab iis, qui inquiſitio-
„ nis officio inibi præpoſiti, index conficeretur &
„ imprimeretur, quod & brevi poſt factum, anno
„ 1559. in eo multis paraſangis longiùs itum eſt
„ quam ſuperioribus ſeculis, jactaque fundamenta
„ tuendæ magnoque opere amplificandæ autoritati
„ Curiæ Romanæ, ademta hominibus ea cognitio-
„ ne, quæ neceſſariò requiritur, ad unumquemque
„ ab injuſtis uſurpationibus defendendum. Nam ad
„ eum uſque diem, librorum prohibitiones nun-
„ quam exceſſerant terminos librorum hæretico-
„ rum: neque quiſquam liber prohibitus, niſi cujus
„ auctor damnatus eſſet. At verò hic index in tres
„ claſſes fuit diſtributus. prima continet nomina eo-
„ rum, quorum omnia opera cujuſcunque argu-
„ menti, etiam prophani, omnino vetantur. Se-
„ cundâ parte continentur nomina librorum ſingu-
„ latim damnatorum, cum alii eorundem auctorum
„ libri minimè vetentur. Tertia pars complectitur
„ ſcripta quædam auctore anonymo. præterquam
„ quod clauſulâ generali etiam vetantur libri omnes
„ qui non præferunt nomen auctoris, ab anno 1519.
„ ſcripti. quo nomine multi auctores damnantur,
„ quos totis 300. 200. & 100. annis, literari omnes
„ in Eccleſiâ Romanâ manibus verſabant, Pontifi-
„ cibus Romanis conſciis, nec contradicentibus tanti
„ temporis ſpatio. E novitiis etiam nonnulli damnati
„ in Italiâ ipſâ, imo Romæ excuſi inquiſitione ap-
„ probante, imò per diploma ſuum Pontifice. quo
„ ex genere ſunt Eraſmi annotationes in Novum

„Teſtam: Ab Leone X. poſtquam eas evolviſſet, „ approbatæ, diplomate dato Romæ 10. Sept. 1518. Quæ hic præterea conſideranda ſunt & conſilia hac de re in Concilio propoſita, apud ipſum auctorem legi poſſunt. Contra hanc Eccleſiaſticis uſurpatam & Magiſtratibus civilibus ereptam poteſtatem diſſerit idem auctor in *hiſtoriâ inquiſitionis Italicè & Belgicè editâ*, *ad cap.* 29. ubi factum Philippi Hiſp. Regis, XI. tomum annalium Baronii damnantis, contra Pontificis aſſeclas, ſolidè defendit. Impudens eſt caſtratio, qua Pontificii antiquorum præſertim Patrum ſcripta corruperunt, quas artes detexit Tomas Jameſius, libros Romæ, ex Bibliothecâ Vaticanâ, editos, cum MSS. exemplaribus in Oxonienſi comparans. Lege hac de re *Dallæum de vero uſu Patrum. Lib.* 1. *cap.* 3. & 4. *& inſigne exemplum ex Fr. Junio apud Wolfium lect. memor. tom.* 2. *pag.* 563. 564. Nec occultant hanc fraudem Pontificii, in lucem editis indicibus expurgatoriis, & correctoriis, qui re vera factæ ſunt tabulæ rerum expetendarum, & ſummo jure emendatiſſimi habiti ſunt libri, qui minùs eſſent ab illis emendati. Sed eò tandem erupit immanis illa impietas, ut egregia non tantum doctorum virorum monumenta Vulcano devoverint, ſed neque à S. Scripturâ ſacrilegas manus abſtinuerint. In publico, per lictores publicos, Biblia ſacra combuſta teſtatur *Hyperius lib.* 1. *delect. ſcript. & Mellinus in Martyrologio non uno loco.*

Idem in Galliâ noſtro ſeculo factum eſſe, declaratione publicâ, & proteſtatione, declararunt Eccleſiæ

cleſiæ Reformatæ. *Baudart. Annal. lib.* 13. Qui verò his abominationibus manus admoverunt, ſæpius præſentiſſimò Dei judicio puniti ſunt. In perſecutione Bohemiæ, Georgius Nachod Apoſtata libros ſacros fœtidis cloacis ſepeliverat, ſed tetro gutturis morbo à Deo punitus fuit, quo & lingua illi computruit, & foramina aliquot infra mentum eroſa, ut quicquid alimentorum, aut medicamentorum ingereretur, vel mox effluerct, vel ſenſim exſtillaret: ita poſt unum & alterum menſem animam exhalavit. *hiſtor. perſecut. Bohem. cap.* 106. §. 17. *ibidem* §. 9. narratur, quomodo inter ingentem librorum ad ignem damnatorum multitudinem, reliquis abſumtis, Biblia ſacra, ſolis marginibus aliquantum ambeſis, remanſerint, ut & alter Cantionum Eccleſiaſticarum liber. Uterque ab exulibus Zatecenſibus Friburgæ Miſniorum in rei memoriam aſſervatur.

In Eccleſiis Reformatis per diſtrictus *Minoris Poloniæ*, Superattendenti, ſive Seniori Eccleſiaſtico primario, Bibliothecæ & typographiæ viſitandæ ac ordinandæ cura incumbit. *Regen. hiſt. Eccl. Slavon. pag.* 122.

Bibliothecæ Patavinæ curam nemine primùm ambiente, eam *Alexander Syncliticus* JC. Prof. legum primarius, aucto ſibi ſalario florenorum centum obtinuit, addito, cuſtodis titulo, Paulo Frambolto Bibliopola. Sed ut vir erat omnium literatum peritiſſimus, ſic ad Bibliothecæ calamitatem acceſſit, quod ille ſenectute & ſtudiis occupatiſſi-

 mus,

mus, longo tractu à Præfecti curia abeſſet, ut vix eam bis in anno inviſeret. Ita ſacrum hoc ærarium ſemper clauſum fruſtra videbatur erectum. Anno 1647. defuncto Synclitico, plurimis viris clariſſimis, munus id fruſtra petentibus, *Octavio Ferrario* Artis Oratoriæ Prof. celeberrimo oblatum fuit. In conſervationem & augmentum hujus Bibliothecæ decretum, ut quilibet laureæ Candidatus, & præterea in collegium quodcunque univerſæ ditionis Venetæ recipiendus, duos ſolvat coronatos argenteos: Profeſſores quoque recens acciti, aut in aliam cathedram tranſlati, honorarii decimam in eundem uſum pendeant. *Ex Thomaſino Spizel. diſſert. prælim. ad ſacr. Biblioth.*

In Jeſuitarum collegiis Bibliothecarum arbitrium *penes Rectorem* eſt. *Cuſtodi* vero hæ leges præſcriptæ ſunt: *Indicem expurgatorium & librorum prohibitorum in promptu ſemper habeto: Libros vetitos non retineto: Bibliothecam omnibus, exceptis iis quibus adeundi facultas conceſſa eſt, claudito: Libros mundos cuſtodito: Titulos iis inſcribito: Catalogum eorum concinnato: Nullum librum aliis, inſcio Rectore, utendum dato.* Nam ne Patribus quidem, ſine præſcitu Regentis, hæreticorum libros ex Bibliothecâ eximere fas eſt. Junioribus autem ne petere quidem licet, niſi carmine prius, aut alio ſcripto, hunc ipſum authorem, cujus ſcripta cognoſcere cupiunt, omni genere convitiorum proſciderint. *Hoſp. hiſt. Jeſuit. fol.* 209. *Roſſius de mundi religionibus edit. Belg. pag* 455.

Le-

Leges Bibliothecæ Vaticanæ, tabulæ marmoreæ inſculptæ, hæ ſunt, ex Cicarellâ, in vitâ Sixti V. Sweertio item ac Chytræo in ſuis delitiis:

Sixti V. P. M. perpetuo hoc decreto, de libris Vaticanæ Bibliothecæ conſervandis, quæ infra ſunt ſcripta hunc in modum ſancita ſunto, inviolateque obſervantor.

Nemini libros, codices, volumina Vaticanæ hujus Bibliothecæ ex eâ auferendi, extrahendi, aliove aſportandi, non Bibliothecario, neque cuſtodibus ſcribiſque, neque quibuſvis aliis, cujuſvis ordinis & dignitatis, niſi de licentiâ ſummi Rom. Pontificis ſcriptâ manu, facultas eſto. Si quis ſecus fecerit, libros partemve aliquam abſtulerit, extraxerit, clepſerit, rapſeritque, concerpſerit, corruperit dolo malo; illico à fidelium communione ejectus, maledictus, anathematis vinculo colligatus eſto. à quoquam, præterquam Rom. P. M. ne abſolvitor.

In Academia Aurelianenſi, ſola natio Germanica jus habet eligendi non tantum Procuratorem, Quæſtorem, Aſſeſſorem, Conſiliarium, ſed etiam Bibliothecarios, coram Rectore ſiſtendos & confirmandos ab illo. Hic *Bibliothecæ præfectus* Ex Bibliothecario jusjurandum præſtare debet ex uſu, confirmato ab Henrico IV. anno 1603. Solus copiam introëundi in Bibliothecam largiri poteſt; cæteri officiarii minimè, ſub pœna X. aſſium. Non niſi à pomeridiana hora prima, uſque ad tertiam compelſari poteſt. Extra urbem euntibus vel degentibus nullum librum uſui dare poteſt. A Doctoribus no-

vis & Licentiatis honorarium, in augmentum & ornamentum Bibliothecæ exigere poteſt. Pecunia Bibliothecæ in ſcrinio Nationis recondi debet. In alios uſus quàm in augmentum Bibliothecæ eam inſumere non poteſt. Plurimis eundem librum volventibus, per alternas hebdomadas ſingulis ejus uſum addicere poteſt. Qui in libris aliquid ruperit, arbitraria pœna plectitor. Qui clam librum aſportaverit, eo libro & X. aſſibus multetur. Qui ſurripuerit libros vel vendiderit, vel planè reſtituere non vult, ſacrilegi inſtar habetor. Si Præfecto ante diem ſolennem abeundum ſit, in Seniorum conventu alius ſubrogator. Succeſſori, librorum ſuis numeris & circumſtantiis notatorum catalogum noviſſimum, item & alterum, tradere, & præſentibus reliquis officiariis pecuniarum rationem dicere debet. *Juramentum Præfecto illius Bibliothecæ præſtandum, tale eſt:*

„In nomine Domini juro: Me munus Præfecti Bi-
„bliothecæ inclytæ Nationis Germanicæ, in hac
„urbe Aurelianenſi, optima fide & dignitate, com-
„modoque ejuſdem nationis adminiſtraturum. Et
„imprimis nullam iniiſſe pactionem, vel coitionem
„de hoc munere vel recuſando, vel adipiſcendo.
„Me daturum eſſe operam, ut Bibliotheca noſtra,
„& ea quæ pertinebunt ad ipſam conſerventur, au-
„geantur & floreant: ſique alii libri, vel pecuniæ
„ad eam conferantur; diligenter conſerventur,
„omniaque collatorum & conferentium nomina in
„acta mea conferantur. Me notas in libris collocan-
„dis conſervaturum & in aliis libris, quicunque ad

Biblio-

,, Bibliothecam acceſſerint, continuaturum, eoſque, ,, ſervatis omnibus circumſtantiis, rite in Bibliothecæ catalogum, Italico charactere, conſignaturum. ,, Me, dum Magiſtratu abiero, ſucceſſoribus meis ,, per octo dies in Bibliotheca affuturum, illoſque ,, de omnibus neceſſariis inſtructurum. Me non ,, permiſſurum, ut ullus ex prohibitis libris ex Bibliotheca auferatur, niſi ipſe Procurator, aut Exprocurator, aut reliqui quatuor Officiarii præſentes ſint, & cum veniâ Procuratoris petant. Me, ,, cum ab hoc munere, ſuo tempore, aut, præter ,, ſpem, non finito ſpatio functionis, ſeu etiam ,, legitimo & ordinario modo diſceſſero, rationem ,, redditurum, & claves, libros Bibliothecarios, & ,, ſi quæ erunt reliqua, traditurum. Ita me Deus adjuvet. Quin etiam omnes immatriculandi, Procuratores, Quæſtores, Aſſeſſores, Seniores & Conſiliarii præter alia juramenta, cujuſque munus concernentia, etiam jusjurandum de Bibliotheca hac conſervanda, augenda, & ornanda præſtare tenentur. ut latius oſtenditur ab Abrahamo Golnitzio Dantiſcano in *Vlyſſe Belgico-Gallico. Limn. notit. regn. Franc. lib. 5. cap.* 10.

Adjicio jambos Hypomnematicos Plempii & civis & Poëtæ Amſtelodamenſis, quibus lectores bibliothecis ingreſſi, officii ſui monentur;

Quiſquis vir intras literas doctus bonas,
Tumultuoſa ne move fores manu;
Nec turbulento fac ſolœciſmum pede,
Muſis mœleſtus. Deinde ſi quem repperis

Intus ſedentem, dic ſalutem cernuus,
Nutuque muto; nec capeſſe fabulas:
Hic occupatos alloquuntur mortui.
Mox lector acquieſce libro ſedulus,
A quo magis ſurgas bonus quam doctior,
Si ſat ſapis; ſi non; fero, ſis doctior:
Doctrina multis digna res eſt laudibus.
Neſcit latinè, quiſquis hic frangit nuces.
Neſcit latinè, quiſquis hic agit nihil.
Mirare vincti cur catenis codices
Stent, ceu locis haud ſponte contenti ſuis?
Hoc pulcher, haud turbandus ordo poſtulat:
Simul cavendum maxime eſt, Fur ne domum
Exportet aut in auctionem perfidus;
Probi videntur ſæpe, qui ſunt improbi.
Quem volvis, illum codicem haud corrumpe, ne u
Graſſare penna, paginas contaminans
Doctas inepta barbara latinulas.
Hæc qui malus non audit, ex eſto procul.

Longæ Iliades ſcribendę eſſent, ſi omnes & ſingulos Bibliothecarum præfectos recenſere vellem; ex literatiſſimis, quibus ea cura demandari ſolet, clariſſimos quoſdam, prout menti occurrerint enumerabo.

Bibliothecæ Siculæ, tempore Ruperti Regis præfuit *Paulus Peruſius* Philoſophus & JCtus.

Auguſtinus Moſtus, Ferrariæ.

Rigautius JCtus, Pariſiis.

Platina qui Pontificum Romanorum vitas deſcripſit, à Paulo IV. P.R. diu in vinculis habitus, de con-

conjuratione falſò accuſatus, à Sixto IV. qui Paulo ſucceſſit, fortunis ſuis reſtitutus Bibliothecæ Vaticanæ præfuit.

Ei ſucceſſit *Bartholomæus Ariſtophibus:*

Eidem præfuit *Auguſtinus Steuchus Eugubinus* Chiſami Epiſcopus. Tempore Hadriani VI. P. M. eam curavit *Hieronymus Aleander*, vir multarum linguarum peritus. *Onuphr. in vita Hadr. VI.*

Item *Cæſar Baronius* Cardinalis, celebris annalium Eccleſiaſticorum ſcriptor.

M. Antonius Sabellicus annuo ſtipendio Bibliothecæ D. Marci Venetiis præfuit.

Budenſi Bibliothecæ in Hungariâ à Matthia Corvino excitatæ, præfuit *Bartholomæus Fontius*, Regis familiaris, Bibliothecæ augendæ ſtudioſiſſimus. Item *Galeotus Martius*, qui primum Bononiæ, hinc in Pannoniæ privatis ſcholis bonas literas docuit. Poſt Regis Corvini domeſticus atque epiſtolarum Magiſter factus. Scripſit de jocoſe dictis ac factis Regis Matthiæ Corvini. *Robertus Gaguinus* à Ludovico XII. Galliæ Rege, Bibliothecæ Regiæ præfectus fuit, addita ingenti pecuniæ vi, ut eam variis libris locupletaret. vide *Voſſ. de Hiſt. Lat. lib.* 3 *cap.* XI.

Caſtellanus Bibliothecarius Franciſci I. Galliarum Regis, Epiſcopus Matiſdonenſis oratione funebri huic Regi parentavit.

Galterus Helminghtonus, Anglus, monachus ad S. Albanum, & bibliothecarius ejuſdem cœnobii. Auctor à nonnullis putatur librorum V. de geſtis Alexandri: qui ab aliis Radulpho Albanio tribuuntur,

*Voſſius de hiſt. lat. lib.*2. *cap.*51. Henrici II. & Conradi II. Imp. ætate vixit Tangmanus Presbyter Bibliothecarius, ac notarius Eccleſiæ Hildesheimenſis. *Voſſ. ibid. cap.*43.

Thomas Jameſius Bibliothecæ Oxonienſis Proto-Bibliothecarius, ſcripſit catalogum Bibliothecæ publicæ Oxonienſis, à Thoma Bodleio, Equite aurato, inſtitutæ. Item Eclogam Oxonico-Cantabrigienſem in libros duos tributam, quorum prior continet catalogum librorum MSS. in illuſtriſſimis Bibliothecis duarum florentiſſimarum Academiarum Oxoniæ & Cantabrigiæ. ſcripſit quoque bellum papale, collationem verſionis vulgatæ ex editionibus Sixtina, & Clementina inſtituens. Et de corruptione Scripturæ, Conciliorum & Patrum, Anglicè.

Johannes Lelandus Henrico VIII. Angliæ Regi à Bibliothecis fuit. *Iſaaco Caſaubono*, ſub Auguſto Thuano, Regiæ in Gallia Bibliothecæ cuſtodia commiſſa fuit, ringentibus fruſtra Papiſtis, *vide Caſaub. Epiſt.*321.

Huic ante Thuanum præfuerat *Jacobus Amiotus* Altiſſiodorenſis Epiſcopus, Caroli IX. & Henrici III. Gall. Regum præceptor, qui Poëmenica Longi, Æthiopica Heliodori, Diodorum Siculum & Plutarchum in linguam Gallicam tranſtulit. *Thuan. lib.* 5. *de vita ſua.*

Bullingerus Bibliothecam Tigurinam eò uſque fere neglectam per Conradum Pellicanum in ordinem redigendam curavit.

Ley

Leydenſi Bibliothecæ inter alios præfuerunt *Paulus Merula* Hiſtoriographus celebris & Coſmographus, *& Daniel Heinſius*, qui curatoribus, pro hoc munere ſibi impoſito, oratione gratias egit, quæ inter Orationes ejus tertia eſt.

Hagenſis Bibliotheca olim quidem perpetuum & peculiarem cuſtodem habebat, ſed poſtea curam ejus Philippus Rex Præſidi *Viglio*, & ſimul munus impoſuit conquirendi libros, quos Gallica aut Latina lingua olim habuit Margareta Auſtriaca Imperatoris Caroli amita, & ab eo Belgicæ præfecta.

Martinus Chemnitius, Concilii Tridentini examinator, per triennium & amplius Bibliothecæ Principis Boruſſiæ præfectus fuit: Hunc ſolum ex Lutheranis timere ſe dicebat Jeſuita Gregorius de Valentiâ, teſte aurito *Haſenmullero hiſt. Jeſuit. pag.* 36. Ad hujus viri Elogium adjiciendum videtur, quod narrat Gaſmerus in ejus vitâ: ,, Joachimus ,, Gotzenius J. U. D. Legatus Erici Ducis Brunſvi- ,, cenſis & Lunæburgenſis, Tridenti aliquando cum ,, tribus Cardinalibus cœnavit, de variis colloque- ,, bantur, unus autem reliquis doctior & magis mo- ,, ratus viſus, quæſivit de Theologis Germaniæ, ,, Gotzenius aliquot nominavit, Reſpondit Cardina- ,, lis; Eſſe quendam Martinum Chemnitium, Ec- ,, cleſiæ Brunſvicenſis Doctorem inter Theologos ,, Germaniæ, ſuo judicio, facile Principem; Scri- ,, pſiſſe illum examen Concili Tridentini, ex quo lu- ,, ce meridiana clarius appareat, multos horrendos ,, errores, per negligentiam Epiſcoporum, in Ec-

,, cleſiam

„ cleſiam irrepſiſſe. Neminem inter Germaniæ „ Theologos hactenus fuiſſe, qui Eccleſiæ Romanæ, poſt Lutheri obitum, plus nocuerit quam „ Chemnitius ſuo iſto ſcripto. Hoc ſe ingenuè confiteri, virum admirari, ei eruditionis palmam præ „ omnibus Theologis Germaniæ tribuere, nihil magis optare, quam ut illum videre aliquando, & „ cum ipſo de toto religionis negotio conferre poſſit.

Patritius Junius Bibliothecarius Regius Londinenſis à multis celebratur.

Janus Gruterus vir celebris, Heidelbergenſi Palatinæ Bibliothecæ præfectus, quod munus illi impoſitum gratulatur Joſephus Scaliger *epiſt.* 417.

Bonaventura Vulcanius præfectus Bibliothecæ Franciſci à Mendoza, Cardinalis & Epiſcopi Burgenſis, deinceps in Academia Lugduno Batava, per annos XXXI, Græcam linguam profeſſus eſt. Ipſe Vulcanius elegantem habuit Bibliothecam. Homo religionis incertæ Scaligerian. pag. 363.

Gabriel Naudæus à Bibliothecis fuit Cardinalibus *Franciſco à Balneo*, *Franciſco Barberino*, *Julio Mazarino*, ac tandem *Chriſtinæ* Suecorum Reginæ. De laboribus ac itineribus à ſe locupletandæ Bibliothecæ Mazarinicæ cauſa ſuſceptis, hoc carmine ipſe teſtatur:

Dum ſtruis innumeris ſedem, Mazarine, *libellis,*
Hoſque jubes, toto ſedulus orbe legam,
Primus ab exhauſtis retulit labor omnia Belgis,
Et redii ſpoliis ditior Atrebatum.
Proxima cura fuit Venetum luſtrare tabernas,

Hel-

Helveticos ſaltus, Auſoniaque plagas.
At nunc Sarmaticis petimus loca fœda pruinis,
Tam facilis blando vis latet imperio!
Nec mea jam ſeris ætas malè tuta ſub annis,
Nec dubiæ obſtabunt certa pericla viæ.
Quin paribus ſtudiis Martem conjungere Muſis,
Gallia; te magno Vindice; ſola queat.

De ſuo in Angliam itinere, eadem de cauſa, ſic cecinit:

Quo tua per varios creſcat, Mazarine, *labores*
Orbis in exemplum, Bibliotheca, meos;
Jam tribus emenſis Europæ partibus, Anglos
Divitiis conor nunc ſpoliare ſuis.
Hiſpani reſtant, ſed tu dum Marte fatigas
Illos, jure mihi hoſpita tecta negant.
Hinc tibi cum telis vel libris ponere metam
Conveniat, telis ſit rogo meta tuis.

Poſtquam autem, turbis civilibus, Cardinalis Mazarinus Galliæ finibus ejectus eſſet, Naudæus à Chriſtinâ Suecorum Reginâ invitatus, ad eam profectus eſt. Deinceps ejus Bibliothecæ cura *Franciſco de la Poterie* Priori Securienſi, eſt demandata. *ex Epiſtolis Naudæi, ejuſdemque elogio à Petro Hallæo conſcripto.*

Johannes Jacobus Fuggerus Bibliothecæ, magnis ſumtibus, Auguſtæ Vindelicorum à ſe inſtructæ, præfecit *Hieronymum Wolfium*, qui de eâ ſic ſcribit.

Ἐν βίβλοισι δ' ἐγὼ πόσαισι καλίνδομαι αἰεὶ,
Ὅσσα ὁ παμφαίνων οὐρανὸς ἄστρα ἔχει.

Ἀρε-

Δρεψόμενος τῇ μὲν καρπούς, τῇδ' ἄνθε' ἐρεμνῶν,
Τῇ μὲν ἄρ' εὐμαθίης εἵνεκα, τῇδὲ χαρᾶς
Αὐτὶ μὲν οὖν πάντων αἰρῦμαι Βιβλιοθήκην
Φυκκαρείην, εὐχῆς κρείττονα τήνδε φιλῶ.

Script. publ. Acad. Witteb. tom. 3. *fol.* 121. quos verſus utcunque latinè ſic reddidi:

Quot cælum ſtellas, tot Bibliotheca libellos
Hæc habet; hic totos tranſigo ſæpe dies.
Me juvat hinc fructus, juvat hinc decerpere flores,
Et ſic doctrinâ, delitiiſque frui.
O Fuggere, tuam, præ cunctis, Bibliothecam
Hanc amo, nam votis major & illa meis.

Fuit hic Hieronymus Wolfius Oetingenſis, exactâ linguæ Græcæ cognitione clarus, perluſtratis in flore adoleſcentiæ Galliæ & Italiæ Academiis, Auguſtam Vindelicorum ſe contulit. Fuggerorum liberalitate ſublevatus Zonarum, Nicetam, Gregoram hiſtoriæ Conſtantinopolitanæ ſcriptores Latinitate donavit: literas Græcas in Annæa ſchola profeſſus eſt. De vitæ ſuæ curſu ſic ait *annotat: in cap.* 36. *enchirid. Epict. Fui modò ſcholaſticus, modò ſcriba, modò aulicus, modò pædagogus, modò Bibliothecæ præfectus, modò ſcholæ gubernator, idque eò uſque, ut nunc quod ſim, pene ipſe ignorem.* Obiit, anno 1580. 7. Obobris. *Lundorp. contin. hiſt. Sleid. lib,* 20. *Bucholt. in d. chron.*

De Bibliothecariorum Veterum & modernorum officio *vide Hotting. Bibliothec. quadrip. part.* 1. *cap.* 1.

Præ-

Præfectos Bibliothecæ Vaticanæ, cuſtodes, item librarios vel ſcriptores habet *Angelus Roccha. Biblioth. Vatic. pag.* 54, 55, 56.

CAPUT XIV.

De Bibliothecarum ſitu, diſpoſitione & ornamentis.

Bibliothecæ ex præcepto Vitruvii *Lib.6. archıtect. Cap.* 7. orientem ſpectare debent, uſus enim matutinum poſtulat lumen, & in hujuſmodi Bibliothecis libri non putreſcunt. Nam in his, quæ ad meridiem & Occidentem ſpectant, à tineis & humore vitiantur, quod venti humidi advenientes procreant eas & alunt, infundenteſque humidos ſpiritus, pallore volumina corrumpunt. Venti autem Orientales calidi ſunt & ſicci, adeoque ſalubres, valde efficaces ad halitus temperandos & purificandos. Olim in villis & fundis ruſticis bibliothecæ extruebantur, ut nullum à ſtudiis tempus vacaret, & ruris amœnitas ſtudiorum labores tantò jucundiores faceret. Colligitur hoc ex *lege quæſitum* 12. §. *inſtructo. ff. de inſtructo vel inſtrumento legato: Libri quoque & Bibliothecæ quæ in eodem fundo ſunt legato continentur. vide Caput I.* Julius Martialis in rure ſuo ſuburbano bibliothecam habuit. *Mart. lıb.* 7. *Ep.* 16.

Ruris

Ruris Bibliotheca delicati
Vicinam videt unde Lector urbem. Sic *Horat. lib.* 2. *S.* 3.
Si vacuum tepido cepiſſet villula tecto,
Quorſum pertinuit ſtipare Platona Menandro?
Eupolin, Archilochum comites educere tantos?
Navis illa Hieronis Syracuſani, inter alia ornamenta etiam bibliothecam habuit. *Athen. lib.* 5. *cap.* 11.

Etiam inter balnearia, & Thermas bibliotheca, tanquam neceſſarium domus ornamentum, expoliebatur. *Senec. de tranquill. animi* Cap. 9. *Auguſt. confeſſ. lib.* 9. *Cap* 4. in villam cum ſociis ſe profectum eſſe, atque ibi in literis tempus tranſegiſſe teſtatur. *Apud Chriſtianos* bibliothecæ fere in templis vel ad templorum latera conſtruebantur. *Magdeb. Cent.* 12. *Cap.* 6. id quod etiamnum in multis locis obtinet. Bibliothecæ Vaticanæ locus ſummè hilaris eſt, & Muſarum digna ſedes, lucem ampliſſimis feneſtris copioſam accipit; & è propinquis hortis ſuavem auram, quæ libros legenteſque recreat, *Merc. Ital. pag.* 204. Librorum diſpoſitio arbitraria eſt, eam tamen cum jucunditate & utilitate conjunctam eſſe oportet: quod fiet ſi libri eleganter compingantur, compacti judicioſè collocentur. Quibuſdam hæc librorum in certas claſſes diſtributio arridet: ut in *primâ* ſint Biblia ſacra & libri Theologici; ut ſcripta Patrum, Scholaſticorum & & aliorum: itemque jus Canonicum, hiſtoria Eccleſiaſtica, Chronologia ſacra &c. *In ſecundâ* libri Philoſophici, juxta Philoſophiæ diviſionem; item-

que

que artes Mechanicæ, quæ ex Philoſophia dependent. *In tertiâ* Medicina, Chirurgia &c. *In quartâ* Juris civilis prudentia. *In quintâ* humana hiſtoria pro ratione temporum & locorum. *In ſextâ* Oratores, Poëtæ, Grammatici. *In ſeptimâ*, univerſalia ſive encyclia, Theſauri, apparatus Bibliothecæ, Dictionaria.

Alii in Bibliotheca novem ordines conſtituunt, quorum *primus* continet libros univerſales. 2. libros philologicos juxta philologiæ diviſionem. 3. libros philoſophicos juxta philoſophiæ partitionem. 4. libros theologicos, puta Biblia; libros methodicos, juxta varias Theologiæ partes, & libros exegeticos, juxta ſeriem librorum Biblicorum. 5. libros juris Civilis & Canonici, juxta ſeriem Inſtitutionum & Pandectarum. 6. libros Medicos, juxta Medicinæ partitionem. 7. libros Mechanicos. 8. libros diſciplinarum partialium. 9. libros diſciplinarum compoſitarum.

In Jeſuitarum Bibliothecis hæreticorum libri inter alios non collocantur, ſed ad ſiniſtram ſunt conſtituti, & quidem atris pellibus, atris membranis ligati & atro colore deſuper tincti. *Hoſpin. Hiſt. Jeſuit. fol.* 209. Henricus Kitshius de Bibliotheca inſtituenda diſcurſum ſcripſit, & de ea in ſingulos annos locupletanda, ſecundum tria vitæ genera; Theoſophum, Politicum, & Oeconomicum. *Bolduanus.* Extat & Philobiblion Richardi Dunelmenſis, ſive de inſtituenda Bibliotheca. *Oxon.* 1599.

Ordinem ac ſeriem Bibliothecæ Rantzovianæ, in

r ce Bredenburgenſi, in Holſatia, Dethlerus Sylvius hoc carmine oculis ſubjecit:

Quam Bredeberga tenet meritò celebratur ubique
Laudibus, à doctis, bibliotheca, viris;
Tam variis etenim, totque eſt inſtructa libellis,
Ut non huic habeat Cimbrica tota parem.
Prima ſacris libris claſſis ſpatioſa dicata eſt,
Qui noſtra tradunt relligionis opus.
Hinc ſequitur legum Juriſprudentia cultrix,
Hæc eſt juſtitiæ fida miniſtra ſacræ.
Tertia ſed claſſis Medicinæ tota tributa eſt,
Qua viget humani corporis ipſa ſalus.
Vendicat hinc quartam claſſem ſibi docta Matheſis,
Inde ſacros vates, hiſtoricoſque vides.
Bis ter mille libris conſtat, libriſque trecentis,
Vilibus exceptis, quos numerare grave eſt.
Dii faxint ſuperi, multos ſit ſalva per annos,
Et maneat ſeræ poſteritatis opus.

Beyerl. theatr. vit. hum. De topotheſia libraria latè diſſerit Hottingerus in prolegomenis Bibliothecarii ſui, cap. 5.

Ornantur bibliothecæ maximè picturis, non inanibus aut ſcurrilibus, ſed quæ eruditionem aut alere aut augere poſſunt; quales ſunt delineationes hiſtoriæ, tum fabuloſæ Poëtarum, tum veræ. Item mappæ Geographicæ, deſcriptiones urbium & locorum. Imprimis vero ſtatuis & imaginibus Muſarum & Apollinis, ut eruditionis Præſidum; & clarorum doctorumque virorum. *Cum imaginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorum in ſpeciem &* *cul-*

cultum parietum in Bibliothecis comparantur. Senec. de tranq. animi, cap. 9. ſi quidem ex auro argentove, aut certè ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iiſdem locis ubi loquantur, quin etiam, qui non ſunt, finguntur, pariuntque deſideria non traditi vultus, ſicut in Homero evenit: quo majus nullum eſt felicitatis ſpecimen, quam ſemper omnes ſcire cupere, qualis fuerit aliquis. Imaginum amorem flagraſſe quondam, teſtes ſunt & Atticus ille Ciceronis edito de his volumine, & Marcus Varro, benigniſſimo invento, inſertis voluminum ſuorum fœcunditati non nominibus tantum ſeptingentorum illuſtrium, ſed & aliquo modo imaginibus, non paſſus incidere figuras, aut vetuſtatem ævi contra homines valere. *Plin. Hiſt. nat. lib.* 35. *cap.* 2.

Ovidius in deſcriptione Regiæ Solis, ad ornatiſſimam porticum & bibliothecam Palatinam digitum intendiſſe videtur multis. 2. *Metam.*

In Aſinii Pollionis bibliotheca Romæ, unius, viventis Marci Varronis poſita imago eſt: haud minore gloria, Principe Oratore & cive, ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit, multitudine, uni hanc coronam dante, quàm cum eidem Magnus Pompejus piratico bello navalem dedit. *Idem lib.* 7. *cap.* 30.

Tabula Delphica antiqui æris, Romæ in palatio, dono principum, Minervæ dicata in bibliotheca, hac inſcriptione. Ναυσικράτης ποιμένα ἀνέθηκε. *Idem lib.* 7. *cap.* 59.

Herennius Severus, vir doctiſſimus, magni æſti-

mabat in bibliotheca ſua ponere imagines Cornelii Nepotis, & Titi Caſſii, eaſque exſcribendas pingendaſque petebat. *Plin. Sec. Lib.* 4. *Epiſt.* 18.

In villis Silii Italici multum ubique librorum, multum ſtatuarum, multum imaginum, quas non habebat modò, verum etiam venerabatur: Virgilii ante omnes, cujus natalem religioſius quam ſuum celebrabat; Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire, ut templum, ſolebat. Idem innuit *Martialis lib. XI. Epigram.* 49.

Silius hic magni celebrat monumenta Maronis,
Jugera facundi, qui Ciceronis habet.
Hæredem, dominumque ſui tumulique lariſque,
Non alium mallet nec Maro, nec Cicero.

Cic. lib. 4. *ad Attic. Epiſt.* 9. *Ego hic poſui Bibliothecam Fauſti*: & mox: *Maloque in illa tua ſedecula, quam habes ſub imagine Ariſtotelis ſedere; quam in iſtorum ſella Curuli.* & *lib. Fam.* 7. *Epiſt.* 23. *Muſas* dicit *eſſe ornamentum aptum Bibliothecæ ſtudiiſque congruens.*

Bibliothecam Ciceronis diſpoſuit Tyrannio, picturis ornarunt Dionyſius & Menophilus librarii, quos ab Attico petierat, *lib.* 4. *epiſt.* 4. ex qua verba quædam aſſcribam, quæ in ſuo codice, cujus deinde poſſeſſor fuit Voſſius, emendavit Joſ. Scaliger: *Etiam vellem mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur, glutinatoribus ad cætera administris; iiſque imperes, ut ſumant membranulam, ex qua indices fiant, quos vos Græci, ut opinor, σιττύβας appellatis.* Sic legi voluit Scaliger, non συλλάβας, ut eſt

eſt in vulgatis. Quod confirmatur epiſtola ſequenti: *Bibliothecam mihi tui pinxerunt constrictione* (alii pro *tui*, *tuam*, pro *constrictione*, *constructione* legunt) *& ſittybis*. tum epiſt. 8. ejuſdem libri: *Poſteaquam Tyrannio mihi libros diſpoſuit, mens addita videtur meis ædibus: qua quidem in re mirifica opera Dionyſii & Menophili tui fuit. Nihil venuſtius quam illa tua pegmata, poſtquam mi ſittybis libros illuſtrarunt.* Sic legit *Voſſius* in etymologico voce *Sittybus*.

Coloſſus Apollinis Tuſcanici L. pedum in bibliotheca Palatina. Ibidem ſtatua Numeriani Imp. *Onuph. regione urbis X. Roſin antiquit. cap.* 13.

Tiberius non ſolum ſcripta Euphorionis, Rhiani & Tiberii, quorum carminibus admodum delectabatur, ſed etiam illorum imagines, publicis bibliothecis inter veteres & præcipuos authores, dedicavit: & ob hoc plerique eruditorum certatim multa de his ad eum ediderunt.

Signum Apollinis Temenitæ, amplitudinis & artis eximiæ Syracuſis advectum, ut in bibliotheca novi templi poneretur. *Suet. Tiber. cap.* 70. *&* 74.

Stertinius, vir clariſſimus, Poëtæ Martialis imaginem in Bibliothecâ ſuâ ponere voluit, cui verſus ſubſcribendos miſit *lib.* 9 *epigr.* 1. *vide Lipſ. de Bibl. Cap. X.*

Bibliothecæ Boëthianæ parietes ebore & auro compti erant de *Conſol. phil. lib.* 1. vitro autem fortaſſe diverſicolore, unde Bibliothecam ingreſſo, variæ, eæque jucundæ redderentur imagines. Quod ſuo tempore ita in uſu fuiſſe obſervat *Plinius Lib.*

 36.

36. *Cap.* 26. ut vitrum obſidianum parietibus applicari conſuetum, pro imagine umbras reddere ſolitum notet. In genere vitri & obſidiana numerantur, ad ſimilitudinem lapidis, quem in Æthiopia invenit Obſidius; nigerrimi coloris & tranſlucidi, craſſiore viſu, atque in ſpeculis parietum pro imagine umbras reddentem. Porro ejuſmodi vitra & ſpecula per cubicula etiam veteres diſpoſuiſſe, quæ nunc majores, nunc minores ipſis rebus imagines redderent, nemo eſt qui neſciat, cui modo vita Horatii lecta ſit. *Nannii miſcell. lib.* 3. *cap.* 2. aut fabula illa Hoſtii (ſi modo illud portentum hominis nominandum eſt) apud *Senec. nat. quæſt. lib.* 1. quin etiam lecticarum feneſtras è lapide ſpeculari habebant delicatiores Romani *Juven. ſat.* 5.

Quæ vehitur clauſo latis ſpecularibus antro.

Cœlius Calcagninus in Bibliothecâ ſepeliri voluit, In Bibliothecâ Senenſi res geſtæ Æneæ Sylvii, additis elogiis, ſingulari elegantiâ depictæ conſpiciuntur. vide *ſupr. cap.* 10.

Vaticana pulcherrimis picturis à Sixto V. ornata, In eâ hæ inſcriptiones, de libris loquentes, leguntur: *Uti unicum bonum ſcientia eſt: ita inſcitia malum. Dormiens homo nullius eſt pretii.*

Item:

Sixtus V. P. P. M. Bibliothecam Apoſtolicam, ſummis prioribus illis Pontificibus, qui B. Petri vocem audierunt, in ipſis adhuc ſurgentis Eccleſiæ primordiis inchoatam, pace Eccleſiæ reddita, Laterani inſtitutam, à poſteribus deinde in Vaticanum, ut

ad

ad uſus Pontificios paratior eſſet, tranſlatam ibique à Nicolao V. *auctam, à Sixto* IV. *inſigniter excultam, quò fidei noſtræ, & veterum Eccleſiaſticæ diſciplinæ rituum documenta, omnibus linguis expreſſa, & aliorum multiplex ſacrorum copia librorum conſervaretur; ad puram & incorruptam fidei & doctrinæ veritatem, perpetuâ ſucceſſione in nos derivandam, toto terrarum orbe celeberrimam, cùm loco depreſſo, obſcuro & inſalubri ſita eſſet, aulâ peramplâ, veſtibulo, cubiculis circum & infra, ſcalis, porticibus, totoque ædificio à fundamentis exſtructo, ſubſelliis pluteiſque directis, libris diſpoſitis, in hunc editum, perlucidum, ſalubrem, magis opportunum locum extulit, picturis illuſtribus undique ornavit, liberalibuſque doctrinis, & publicæ ſtudiorum utilitati dicavit. Anno M. D. LXXXVIII. Pontificatus ſui IV.* Cicarella in Sixti V. vitâ, ornamenta & picturas hujus bibliothecæ recenſet; Concilia generalia XVI. additis brevibus eorum elogiis. Omnes item, qui, à quavis gente, literarum inventores celebrantur. &c.

IN BIBLIOTHECA Ducis Urbini.

Sint tibi divitiæ, ſint aurea vaſa, talenta.
Plurima, ſervorum turbæ, gemmæque nitentes:
Sint veſtes variæ, pretioſa monilia, torques:
Id totum hoc longè ſuperat præclara ſupellex.
Sint aurati etiam niveo de marmore poſtes:

Et variis placeant penetralia picta figuris:
Sint quoque Trojanis circumdata mœnia pannis,
Et miro flagrent viridaria culta decore;
Extra intraque domus regali fulgida luxu:
Res equidem muta; ſed Bibliotheca parata
Juſſa loqui, facunda nimis: vel juſſa tacere,
Et prodeſſe potens, & delectare legentem.
Tempora & ipſa docet, venturaque plurima pandit,
Explicat & cunctos cœli terraque labores.
N. Chytr. & Sweert. lib. cit.

In bibliothecâ Jeſuitarum Turnonenſium ſunt effigies Paparum & Jeſuitarum, nec non Franciſci Turnonii Cardinalis & Collegii Fundatoris. Cujus elogium vide apud *Thuan. hiſt. lib.* 32. *& lib.* 2. *com. de vitâ ſuâ. Golnitz. Ulyſſ.*

In pariete bibliothecæ Reinhardi Lorichii Hadamarii depictus erat dormiens Alexander, Homeri Iliadem ſub pulvino habens.

In Monaſterio Helvetico S. Galli, à Carolo M. fundato, & bibliothecâ ornato, extant etiam ejuſdem Caroli literæ, quibus addita eſt imago faciei & pectoris, in togâ Romanâ, unde apparet ſpeciem fuiſſe virilem & plenam Majeſtatis. *Peucer. Chron. Lib.* 4. Ejuſdem Imp. imaginem vidit Camerarius (*hor. ſubciſ. cent* 3, *Cap.* 41.) in curiâ Noribergenſi, & monaſterio Fuldenſi.

Muſæum ſuum & bibliothecam ad Lacum Larium, in ipſis Plinianæ villæ veſtigiis ſitam, cum omnibus voluptatibus & ornamentis ſuis deſcribit

bit *Paulus Jovius elog. doct. Vir. in principio.*

De bibliothecis diſponendis & colligendis *vide Hotting. Bibliothecar. quadrip. part.* 1. *cap.* 4. 5. *&* 6. Poſſevinus *Bibl. Select. lib.* 1. *cap.* 53. agit de librorum diſpoſitione ac collocatione, ad eorum facilem inventionem & conſervationem. *Angelus Roccha* proponit & explicat emblemata, picturas, inſcriptiones, columnas bibliothecæ Vaticanæ: *in appendice autem pag.* 404 —— 409. de bibliothecarum ſitu, ordine atque conſervatione agit.

Peculiare fuit ornamentum *Bibliothecæ Alexandrinæ* Muſæum illud à Regibus extructum, in quo eruditi, à vitæ victuſque curis vacui (alimenta enim è publico dabantur) & ab omnibus rebus feriati, Muſis operabantur ſcribendo, differendo, recitando. *Vide Lipſ. Syntagma de Biblioth.* Tale fuit Romæ Collegium Poëtarum quod Ovidius *Triſt. lib.* 5. *Eleg.* 3. alloquitur:

Vos quoque conſortes ſtudii, pia turba, Poëtæ,
Hac eadem ſumpto quiſque rogate mero.
Atque aliquis veſtrum, Naſonis nomine dicto,
Deponat lacrymis pocula miſta ſuis:
Admonituſque mei, cùm circumſpexerit omnes,
Dicat; ubi eſt noſtri pars modo Naſo chori?

Et *Elegià* 10. *lib.* 4. *triſt.* ſui temporis Poëtas tanquam ſodalitii ſui membra enumerat.

Ejus collegii meminit *Valer. Max. lib.* 3. *Cap.* 7. agens de fiduciâ Accii Poëtæ: Is, *inquit*, Julio Cæſari, ampliſſimo ac florentiſſimo viro, in collegium Poëtarum venienti, nunquam aſſurrexit. Sic *Pa-*

pin. Stat. Sylv. lib. I. *in Epithal. Stellæ & Violantillæ.*

—— Tecum ſimiles junctæque Camœnæ,
Stella, mihi: multumque pares bacchamur ad aras,
Et ſociam doctis haurimus ab amnibus undam.

Et illud non diſſimulandum in extrema prope Epiſtola ad Stellam: *Et tu fortaſſe pro collega mentieris?* id eſt, fidem falles, & affirmabis eſſe biduo ſcriptam quo mihi gratificeris ſocio ſtudiorum. Affectavit autem, *Pro Collega*, dicere, propter illud Poëtarum collegium. Locus ubi conveniebant erat Templum Apollinis Palatini, ubi Auguſtus bibliothecam dedicaverat. *Horat. lib.* 1. *Sat.* 10.

—— hæc ego ludo
Quæ nec in æde ſonet certantia, judice Tarpa,

Et lib. 2. *Epiſt.* 2.

Spectemus vacuam Romanis Vatibus ædem.

Vide Er. Puteani Suad. attic. Orat. 3. Athenæum huic uſui Romæ extruxit Hadrianus Imper. De aliis auditoriis, tum publicis, tum privatis lege *Voſſium de imit. Poët.* Cap. 7. *Lipſ. Epiſt. ad Ottonem Hartium, quæ eſt* 48. *Cent.* 2. *ad Belgas.*

Renaſcentibus, proavorum memoria, per Italiam, literis, ſimile collegium à viris elegantiorum literarum ſtudioſis inſtitutum eſt, cui *Academiæ* nomen impoſuerunt; quod Veteris Academiæ, cujus autor Plato, quem ad Chriſtianam religionem quam proxime accedere Auguſtinus cenſuit, placita Collegæ ſectarentur. Inaugurandis nomen mutabatur;

Pom-

Pomponius Lætus, qui tam ſuperſtitiosè latinitatem coluit, ut Græca non attingeret, Romæ urbis natalem diem celebraret, Romulum coleret, *Pomponium* ſe dici maluit, abjecto nomine *Petri*, quod in Baptiſmo ei impoſitum fuerat. *Hotting. Hiſt. Eccl. N. T. part.* 4. *pag.* 154. Antiquorum nomina ex vetuſtate repetebant, ut his,quaſi calcaribus, animos juvenum ad virtutem excitarent. Hac de re Pomponius à Paulo II. P. M. accuſatus, quaſi hæc nominis mutatio eſſet quædam conjurationis teſſera, inter illos qui omni ſcelere Remp. vexare ſtatuiſſent. *vide* Platinam *in Paulo II.* Jovium in *elogiis Pomponii, Callimachi, Sabellici.* Voſſium *de Hiſt. Lat. lib.* 3. *cap.* 8. *pag.* 614. Nec diſſimilia fuerunt illa Rhetorum vel Poëtarum Collegia in hoc Belgio, quæ etiam ad reformationem Eccleſiæ non parum contulerunt. Huc pertinent Academiæ Privatæ, apud Senenſes Intronatorum, Travagliatorum, Accenſorum, Corteſiorum. Apud Bononienſes Sitientum: Patavinos Conſtantum. *Beyerl. theatr. tit. Academia.*

CAPUT XV.

De Bibliothecarum hoſtibus.

DIu multumque deliberavi de hoc capite addendo vel omittendo, cum quia non neceſſarium videbatur, quoniam plurima huc facientia hic illic, ſerie rerum ita exigente, inſerta ſunt; tum quia hi

bi-

bibliothecarum, atque adeo librorum, literarum, eruditionis & humanitatis hoſtes iſto honore digni non videbantur, ut qui literas abolere tentarunt eorum nomina literis mandarentur. Quia tamen contraria juxta ſe poſita magis eluceſcunt, & turpe honeſto oppoſitum turpius apparet (quare Demea ille Terentianus non tantum quid faciendum, ſed etiam quid fugiendum, quid laudi & quid vitio daretur, ex aliorum vitis demonſtrabat: & Iſmenias Thebanus diſcipulis tam eos qui bene, quam ſecus tibiâ canerent, oſtendens dicebat: ita canendum, ac ita non canendum: Antigenidas verò majore oblectamento juvenes arbitrabatur bonos tibicines audituros, ſi aliquando malorum quoque experimenta cepiſſent) eorum mentionem etiam faciendam cenſui, ut eorum memoria non ſit in benedictione, ſed putreſcat, juxta Salomonem. *Prov.* 10. 7.

Jojakim Rex Judææ & ejus adulatores, quos ex ore Jeremiæ ſermones Baruch acceperat, cremare auſi ſunt. *Jer.* 36. 23, 24.

Antiochi tyranni Satellites, hero ſuo gratificari volentes, volumina legis concerpſerunt & incenderunt. 1. *Macchab.* 1. 60.

Herodes libros Judæorum genealogicos conquiri & incendi juſſit, ne ejus ignobilitas patefieret. *Euſebius Hiſt. Eccleſ. lib.* 1. *cap.* 6.

Cajus Caligula de Homeri carminibus abolendis cogitavit, ſibi idem licere dicens, quod Platoni licuit, qui eum è civitate, quam conſtituebat, ejecerit. Sed & Virgilii & Titi Livii ſcripta & imagines pau-

paulum abfuit, quin ex omnibus Bibliothecis amoverit: quorum alterum ut nullius ingenii, minimæq; doctrinæ, alterum ut verboſum in hiſtoriâ, negligentemq; carpebat. *Suet. Cal. Cap.* 32. Idem Senecam commiſſiones meras componere, & arenam ſine calce eſſe dicebat. *cap.* 53.

Antoninus Caracalla Philoſophos Ariſtoteléos maximo odio proſecutus eſt, & Ariſtotelis libros comburere voluit, eò quòd Ariſtoteles cauſa mortis Alexandri viſus ſit, qui illud veneni pergelidi docuerat, quod ab Antipatro per Iöllam filium ad Alexandrum interficiendum perlatum memoratur.

Licinius Valerianus adeo literarum expers, ut vix nomen ſuum decretis ſubſcriberet, Philoſophos & Oratores virus & peſtem publicam vocavit. Domitianus Bibliothecas incendio conſumtas quidem reſtituit, Philoſophos tamen urbe exegit, unde *Sulpicia in ſuâ Satyrâ;*

Nunc Capitolino veluti turbante Camillo,
Enſibus, & trutinâ Galli fugêre relictâ,
Sic noſtri palare ſenes dicuntur, & ipſi
Ut ferale ſuos onus exſtirpare libellos.

Judæi inter ſuas perſecutiones numerant, quod Trajanus decreverit, ne legem legerent: *Cun. de Rep. Hebr. lib.* 1. *Cap.* 18.

Diocletianus anno Imperii XIX. edictum propoſuit, ut Sacræ Scripturæ igni comburerentur: *Euſeb. Hiſt. Eccleſ. lib.* 8. *Cap.* 2. De Juliano, Jeſuitis,

Inqui-

Inquiſitoribus & expurgatoribus Pontificiis alibi diximus; *Legendus Johannes Dallæus de uſu Patrum lib.* 1. *capp.* 3. 4. *& hiſt. perſecut. Bohem. cap.* 105. §. 4. 5. *& martyrologia.* Ut & de Gothis, ac Paulo II. Pont. Rom.

Vir nobilis in florentiſſima quadam Italiæ urbe juravit ſe magno pretio empturum, ne quis unquam ſuam patriam literatus incoleret aut intraret. *Petrarch. de remed. utriuſque fortun. lib.* 1. *dial.* 43.

Cum furioſi Anabaptiſtæ Monaſterium occupaſſent, inter reliquos Enthuſiaſmos hic etiam viſus: Johannes Matthæus Propheta proclamat ſibi cœlitus à Patre revelatum eſſe, ut, præter Sacra Biblia, nulli libri in urbe relinquerentur, aliique omnes in aream prope ſummum templum deferrentur, ut Vulcano traderentur. E veſtigio tantus librorum cumulus ſuccenditur, ut pretium viginti millium aureorum æſtimaretur. Cauſſam addebant, quod omnes nunc ſint docti à Deo. Joh. 6. *Wigand. de Anabapt. pag.* 337. *Sleidan. comm. lib.* 10. ſed horum omnium tædet pigetque. Itaque huic labori noſtro finem imponimus.

INDEX CAPITUM.

Cap.		Pag.
I.	*Nominis & Rei Explicatio.*	1
II.	*De conſervata rerum memoria, ante Moſis tempora.*	
III.	*De Bibliothecis Hebraeorum.*	22
IV.	*De Bibliothecis Chaldaeorum, Arabum, Phœnicum, Ægyptiorum, &c.*	59
V.	*De Bibliothecis Graecorum.*	75
VI.	*De Bibliothecis Romanorum.*	97
VII.	*De Bibliothecis Chriſtianorum ante invaleſcentem* Barbariem.	114
VIII.	*De Bibliothecis ſub ipſa* Barbarie.	152
IX.	*De Bibliothecarum per & poſt expulſam* Barbariem παλιγγενεσία.	189
X.	*De Bibliothecis celebrioribus in Europa.*	257
XI.	*De Variarum aliarum gentium* Bibliothecis.	330
XII.	*De ſingulorum quorundam librorum* Bibliothecis.	359
XIII.	*De Bibliothecarum Praefectis.*	367
XIV.	*De Bibliothecarum ſitu, diſpoſitione & ornamentis.*	399
XV.	*De Bibliothecarum hoſtibus.*	411

FINIS.

INDEX.

A.

Abbari Epiſtola pag. 118. 119
Abyſſini. 348
Abrahamus in ignem conjectus. 61. Ejus liber 15. 16. 349. Fœdus cum Jebuſæis. 17
Abrahamus Ortalius 291.
Academia Hieroſolymitana. 35. Tiberienſis 36, 37. Nehardeana. Sorana. Pumbedithana. 37. Cordubenſis. 321. Pariſienſis. 146. Pragenſis. 187. Neapolitana 193. Literatorum per Italiam, item privatæ. 411
Accas Haguſtaldenſis 151
Adamus integer qualis. 7, 8. Literarum inventor. 9. codex ei traditus. 10
Adamus Neuſerus. 356
Ædiles plebis Curules. 375
Ægyptiorum ſapientia. 66--72
Æmilius Paulus. 113
Æmarus Ranconetus. 228. 229
Æneas Sylvius. 271
Æſchylus. 226
Æſculapii liber. 76
Agobardus Epiſcopus Lugdunenſis. 227
Alcoranus. 285. 318. in Scholis nullus. 345
Alcuinus. 142. 146. 151. 381
Aldus Manutius. 249. 271
Alexander Magnus. 84. 89
Alexander VII. P. R. 275. 276
Almamon. 341
Alphonſus Arragonum rex. 202. Sapiens. 244
Amaloſuntha. 137
Amaltheum Attici. 105
Amiotus. 394
Ammiani Marcellini liber ultimus inventus. 221
Anabaptiſtæ. 414

Ana-

Anaſtaſius Bibliothecarius. 381
Andreas Limvicus. 317
Andreas Mongajus. 342
Angelus Politianus. 197. 200
Anna Filia Phanuelis. 47
Annalis. 106
Annius Viterbienſis. 367
Anthropophagi. 351
Antigenidas. 412
Antiochus. 34.412
Antiquarii. 381.12
Antoninus Caracalla. 413
Antonius Nebriſſenſis. 246
Antonius Urceus codrus. 277
Anus libros Chinenſes ſervat. 334.18
Apamæa. 92
Apicius. 225
Apocryphi 43, 44
Apollinis Tuſcanici Coloſſus. 403. *Temenitæ ſignum. ibid.* 24
Apollonius Rhodius. 374
Apollinaris. 131
Apoſtolorum epiſtolæ. 119. *Acta aureis literis.* 273
Arabes Philoſophi, 341 *Poëtæ.* 339
Arca fœderis. 23-29
Arca lapidea cum cadavere & literis. 361
Aſinius Pollio. 113. 34
Arcerius. 226
Archilochus. 256
Argyropilus. 192
Arnobius in Pſalmos. 217
Arias Montanus. 324
Ariſtarchus. 373
Ariſtonius. 374
Ariſtoteles. 85. *Latinè verſus.* 239. *Libri ejus eſoterici & exoterici.* 88. *& ſeqq.*
Arius Barboſa. 247
Arnoldi Noviomagii Elegia. 301
Arſacidæ. 80
Aſconius Pædianus. 225
Attalus. 96
Athenodorus. 374
Auguſtana Confeſſio Græcè. 355
Auguſtinus Moſtus. 392
Auguſtinus Stenchus Eugalinus. 393

B.

BAldus. 246
Baptiſmus barbarè adminiſtratus. 153. 154
Bardi. 143
Baronius. 386. 393
Bartholomæus Ariſtophilus. 393
Bartholomæus Fontius. 393
Baſilicōn libri. 165
Baſilius Macedo. ibid.
Beda. 151. 152
Beli ſepulchrum. 361
Benedictus Biſcopius. 151
Benedictus Brugnolus. 194
Bernhardus Bawhuſius. 301
Beſſarion Cardinalis. 207 259
Biblia Hebraica vili pretio empta. 220. Eorum exemplar præſtantiſſimum. 279. In Græcam linguam tranſlata. 94. 95
Bibliotheca Adwerdienſis. 181. Ad Albani-fanum. 152. Antiochiæ. 121. Alexandrina. 92. Alexandri Hieroſolymitani. 126. Angliæ. 312. Aquiſgrani. 148. Arabum. 337. Argentinenſis. 184. 254. Auguſtana. 252. Ariſtotelis. 85. Baſilienſis. 285. Aſinii Pollionis 113. Attici 104. Boëthii 405. Bipontina. 281. 104 Boruſſiæ. 319. Bremenſis. 182. Budenſis. 204. 205. Cæſariæ. 126. Campodonenſis. 183. Caſſiodori. 137. Ciceronis. 104. Chinenſis. 330. Conſtantienſis. 182. Conſtantinopolitana. 132. Cuſana. Daventriæ. 292. Daniæ. 317. Eboracenſis. 151. Fuldenſis. 147. 286. Fontanabliana. 209. Galliæ. 305. Georgii Alexandrini. 126. Germaniæ Superioris. 278. Inferioris. 290. Hamburgenſis. 183. Hannonienſis. 183. Herveldenſis. 181. Hieronymi. 126. Hipponenſis 126. Hirſaugienſis. 183. Hiſpaniæ. 321. Holſatiæ 317. Japoniorum. 352. Indorum.

rum. 351. *Italiæ.* 258. *Lindisfarnenſis.* 152. *Lorſenſis.* 148. 221. *Lutzelſteinenſis.* 180. *Medicæa.* 201. *Moſcovitarum.* 353. *Moguntinenſis.* 182. *Olympi.* 356. *Origenis & Pamphili.* 127. *Oſmanduæ.* 71. *Papienſis. Pergamena.* 96. *Patavina.* 261. *Poloniæ.* 318. *Pragenſis.* 187. *Ratisbonenſis.* 182. *Romana.* 135. 141, *Sancti montis.* 355. *Santgallenſis.* 147. *Siciliæ.* 277. *Smyrnenſis.* 97. *Spanheimenſis.* 182. *Sueciæ.* 318. *Templi ſecundi.* 34. *Tiberiadis.* 37. *Varronis.* 104. *Vaticana.* 196. 272. *Verdenſis.* 182. *Victoriana.* 126 *Urbinenſis.* 206

Bibliotheca *Monachorum armamentaria.* 179

Bibliotheca nomen. 12

Bibliotheca *verſus orientem* 399. *in villis. ibid. in thermis.* 400. *in templis.* 400. *diſpoſitio. ibid. inſcriptiones.* 406 *Picturæ.* 402

Bibliothecarii. 12. *Conſtantinop.* 381

Bigoïs nympha. 111

Bileam. 64

Blaſius Pelacanis à Parma. 246

Blondus Flavius. 195

Bombardarum inventio 180

Bonaventura Vulcanius 396

Bonifacius Germ. *Apoſtolus.* 154

Bonzii. 352

Braunauw cœnobium. 188

Bugenhagius. 244

Braſſicanus.

Bullingerus. 394

Busbequius. 230

C.

Cæſar. 95. 342

Caligula. 412

Caliſtus Papa. 196

Callimachus Cyrenæus 373

Calviſius Sabinus. 4

Camilli. 63

Cancellarius. 380

Canta in Cataio. 336

Capſarius. 360

Capyis ſepulchrum. 361
Carmina fatidica. 110
Carolus Magnus. 153.408
Carolus IV. Imp. 187
Carolus V Gall. Rex. 244
Carolus Borbonius. 273
Caroloſtadius. 168.169
Carrai. 55,56.57
Caſſius Severus. 376
Caſtellanus. 393
Caſſiodorus. 137
Caſpar Varrerius. 366
Caſtorius Chartularius. 380
Cataldus. 364
Catecheſis Heydelbergenſis, in hodiernam linguam Gr. verſa. 357
Catullus inventus. 125
Cenſores. 376
Chaldæi. 60.61
Cherſeoglis. 199
Chinenſes libri. 331. *Gradus literatorum.* 330. *Scriptio.* 332. *Sermo.* 333. *Typographia.* 333. *Calendaria.* 336 *Hebræi inter eos.* 57
Chingus Imper. Chinenſium 333
Chriſtoforus Plantinus. 252
Chriſtus libros non ſcripſit. 114.115
Cicero de divinatione ac natura Deorum. 108. *ejus Philippica.* 272. *Epiſtolæ ad Q. Fratrem inventæ.* 224. *de finibus & legibus. ibid. de notis.* 223. *De Republica.* 222
Cindaſuindus Gothor. Rex. 140
C. Julius Hyginus. 378
Clavus a Dictatore fixus 98
Clearchus. 84
Clementis Rom. epiſtola ad Corinthios. 233
Clodovæus. 143
C. Meliſſus. 378
Codex Iuſtiniani in linguam Turcicam verſus. 166.342
Codex Theodoſianus. 220
Codrus. 359
Cælius Calcagninus. 265, 266, 406
Coluthus. 227
Commentarienſes. 379
Compendia doctrinarum & hiſtoriarum. 185
Conciones ex Ariſtotele, Platone, Thoma, Scoto. 166

Con-

Conformitates Franciſci. 186
Confutius. 334. 335
Conſtantini Harmenopoli procheuium. 165
Conſtantinus Magnus. 131. 343
Conſtantinus Diaconus. 380
Conſtantinus Porphyrogenneta. 165. 186
Conradus Pellicanus. 213
Cornicularii. 379
Coſmus Medices. 199
Cremutius Cordus. 376
Creſcens. 141
Cretenſes mendaces. 373
Critici. 214
Cteſias. 73
Cujacius. 191
Cyrbes. 78
Cyrillus Patriarcha Alexandr. & Conſtantinop. 357

D.

Damo filia Pythagoræ. 88
Daniel Propheta. 33
Daniel Dayminius. 231
Daniel Heinſius. 395
David Burgundus Epiſcopus Vltraj. 154
David Hoſchelius. 187
Dardanus. 64
Darius Perſarum. Rex. 70. 71
Delphica tabula. 403
Deltoi Athenienſium. 78
Demetrius Phaleræus. 371. *ejus* 360. *ſtatuæ ibid. Ptolomæo auctor Bibliothecæ condendæ.* 372. *exulis colloquium cum Cratete.* 372
Demetrius Diaconus. 380
Diagoras. 256
Dictys Cretenſis. 360
Didacus Mendoza. 211
Diegus Hurtadus. 210
Diocletianus. 129. 413
Dionyſius Areopagita. 135
Dionyſius Epiſcopus Alexandrinus. 382
Dionyſius Ciceronis ſervus. 378
Dioſcorides. 230. 231
Doctoratus inſigne apud Judæos. 369
Domitianus. 413

Donatus Archidiaconus 380
Dardanilla Scotorum Rex. 149
Diptycha. 121.122
Druides. 143.144.145
Duumviri, decemviri &c. Sibyllini. 377

E.

EDuardus Leus. 174
Eliæ epiſtola. 35
Electra Euripidis. 226
Emmanuel Luſitaniæ Rex. 366
EmmanuelChryſolora. 246
Engelbertus Admontenſis. 227
Enochi liber. 11.15.234
Enoch. Aſculanus. 225
Eobanus Heſſus. 241
Epaphroditus Grammaticus. 97
Ephrem. 131.132
Epiteles. 365
Eraſmi carmen de Michaële Archangelo. 157. *pugna cum Barbaris.* 174. *annot. in Nov. Teſt.* 385
Eraſmus Alberus. 180
Eratoſthenes. 374
Erneſtus Brinckius. 294
Eſdras. 31. *ejus ἀυτόγραφον.* 266
Euangelia Dominicalia, 146. *Arabica.*
Eubages. 143
Euclides. 97
Eudemus. 90.91
Eudocia. 132
Everhardus Pollio. 300
EuphorionChalcidicus. 374
Euzoius. 127
Euſtathius. 260

F.

FAërnus. 126
Faſti Romani. 106. *effoſſi.*
Ferdinandus Colon. 321
Ferdinandus Nonius. 321
Fidei deſcriptio. 176
Fœdus inter Romanos & Gallos. 99. *Romanos & Carthaginenſes.* 101. *Romanos & Antiochum.* ib.
Foucquetus. 312
Fredericus II. *Imp.* 193

Fredericus Feltrius, Urbini Dux. 206
Franciſcus I. *Galliæ Rex.* 207.208
Franciſcus Freder. Feltrii *Nepos.* 207
Franciſcus Liſmaninus. 211
Franciſcus Petrarcha. 201. 202.216,217.259
Franciſcus Raphelengius. 251
Franciſcus Turnonius. 408
Franciſcus Ximenes. 322
Fuggerus. 210.397
Fuirenii. Henricus. Thomas. 317.318

G.

Gabriel Naudæus. 310. 396
Galeni libri. 188
Galeatus Martius. 393
Galilæa Monaſterium 304
Gaſparinus Grammaticus. 224
Geilerus. 284
Genealogia Chriſti. 52
Genealogia Iſraelitarum. 45. *quædam perditæ Babylone.* 47. *tribus Judæ privilegium.* 48. *abolita.* 51.52
Gentilium Scripta. 117
Germanicæ Eccleſiæ. 141-149
Globus cœleſtis in Bibliotheca. Budenſi. 205. *in monaſterio montis Olivetani.* 271. *in Eſcuriali.* 328
Georgius Diaconus. 380
Georgius Douſa. 235
Georgius Heltus. 288
Georgius Logotheta. 235
Georgius Maniaces. 119
Georgius Nachod Apoſtata. 387
Georgius Trapezuntius. 240
Gothi. 137 *libros incendunt.* 139. *ad Chriſtianiſmum convertuntur.* 140
Græcorum antiquitas fabuloſa. 75. *lingua latiſſima.* 79.80.81. *hodierna barbaries.* 354.355
Gregorius Magnus. 153
Gregorius II. 381
Gregorius Typhernas. 158
Grimanus. 259 260

Gualterus Helminghtonus. 393
Guarinus Veronenſis. 225
Guido Urbini Dux. 206
Guilelmus Auriacus. 296
Guilielmus Malmesburienſis.
Guſtavus Adolphus Sueciæ Rex. 255

H.

HAbacuc ridicule explicatus. 170
Hadrianus Imp. 97
Hannonis navigatio. 74
Heliodorus. 257
Henricus Altingius. 278
Henricus Kitzius. 284
Henricus Ranzovius. 317
Henricus Stephanus. 251
Henricus Strobandus. 320
Herennius Severus. 403
Hermannus Contractus 18.
Hermannus Cruſerius. 242
Hermicus Cajadus. 366
Hermolaus Barbarus. 200
Herodes. 51.412
Herodianus. 242
Herodotus. 242
Heſiodus. 75
Hieronymus virgis cæſus. 382. *vertit Biblia.* 238
Hieronymus Baumgartnerus. 289
Hieron. Commelinus. 251
Hieron. Spartiata. 158.159
Hilkias. 368
Hippocrates libros incendit. 82
Homeri plagium. 70. *carmina memoria mandata.* 75. *collecta.* 82. *combuſta.* 133. *latinè verſa.* 240. *a Platone exterminata.* 256. *in hodiernam linguam Græcam tranſlata.* 356. *Ilias incluſa nuci* 360. *Scrinio Darii. ibid. Ilias manu Gazæ ſcripta.* 270
Homerocentra. 132
Hoſtius. 406
Hubertus Buchellius. 300
Hubertus Goltzius. 291
Hugo Senenſis 246
HamfretusGloceſtriæ Dux. 313
Huſſitæ. 187.188

Hyrodes. 80

I.

IAcobus Golius. 232
Jacobus de Voragine. 244.
Jacobi Scala. 18
Jacobi teſtamentum. 17
Jamblichus. 226
Jameſius. 313.386.394
Janus Gruterus. 396
Janus Rutgerſius. 235
Japonii. 352
Jeſuitæ. 347.348.388
Jeremiæ codicilli de emptione agri. 359
Ignis variis locis cultus. 61. 61. 62.63
Imagines in Bibliothecis.
Index librorum prohibitorum. 385
Indigetes, indigitare, indigitamentum. 107
Indorum ignorantia. 350. *libri* 351. *Characteres.* 352
Inquiſitores. 382
Joachimus Abbas. 184
Jobi liber quando ſcriptus. 72. *miſere explicatus.* 175
Johannes II. Epiſcopus Hildesheimenſis. 179
Johannes Baſilius Moſcoviæ Dux. 353
Johannes Bocchenſtain. 161
Joh. Caſa Beneventanus 300
Johannes Damaſcenus. 176
Johannes Frobenius. 250
Johannes Galeazius. 201
Johannes Gerſon. 177.178
Johannes Harius. 293
Johannes Holmannus ſecundus. 296
Johannes Laſcares. 199
Johannes Lelandus. 218. 229.394
Johannes Matthæus Fanaticus. 414
Johannes Oporinus. 285
Iohannes Picus Mirandulæ comes. 206
Johannes Sambucus. 228
Johannes Scotus. 136
Joh. Seldenus. 316
Johannes Tipitotus. 313
Iohannes Regiomontanus. 204
Iojakim. 412

Ioſephus Patriarchus. 66
Ioſephus Scaliger. 297
Iovianus Pontanus. 219
Irenæus. 243
Irnerius. 190
Iſaacus Caſaubonus. 394
Iſmenias. 412
Iſychius. 221
Iudæorum jejunium ob fractas legis tabulas. 23. *ob legem in linguam Græcam tranſlatam.* 94
Iulianus. 131.132
Iul. C. Scaliger. 310
Iunii Bibliotheca. 5
Iuriſprudentiæ conditio ſub barbarie. 164.166
Ius Canonicum. 178
Ius civile abbreviatum lingua Saxonica. 179
Iuramentum Bibliothecarii Aurelianenſis. 390

K.

Kiriath-Sepher. 52

L.

Labienus. 376
Lambertus Schafnaburgenſis. 227
Laurentius Medices. 199. 200
Laurentius Valla. 195. 235
Leges Lacedæmoniorum. 77 *Athenienſium.* 78 *Duodecim tabul.* 100. *Bibliotheca Vaticana.* 389. *Bibliothecarii Ieſuitici.* 388 *Aurelianenſis.* 389
Legum æra in Capitolio. 99
Legis tabulæ. 23, 24. *lectio Judæis vetita.* 57. 413
Leo Allatius. 280
Leo Armenius. 134
Leo X. P. R. 197. 384
Leonardus Aretinus. 242
Levitæ. 368
Lex Salica. 142
Liber bellorum Domini. 18, 19. *Recti.* 19. *Fœderis.* 19. *Jannæ & Jambræ.* 20. *Joſuæ.* 30
Liber in rupe inventus. 362, 363
Libri V. T. an interierint. 31, 32, 33, 34
Libri Judæorum aboliti 58. *Chriſtianorum inutiles*

tiles combuſti. 116
Libri cremati. 121. 386
catenati. 181
Libri elephantini. 102. *Cenſorii.* 104. *Lintei* 106. *augurales.* 109. *Sibyllini.* 109. *fulgurales.* 111. *rituales.* 111. *Haruſpicini Fatales.* 112. *Acheruntici ibid.*
Librorum multitudo inutilis. 5,6. *Inſcriptiones.* 3. *raritas & caritas apud Arabes.* 345, 346
Librariorum inertia. 215, 216
Licinius Valerianus. 413
Lingg. Græcæ & Hebraicæ ignorantia. 158, 159, 160, 161
Latinæ contemptus. 155, 156, 157. 173
Liſui Chinenſis oratio contra libros. 333
Litaniæ. 123
Logicæ uſus. 173
Longinus Caſſius. 3
Lotharius Imp. 189
Lucas cap. 11. *explicatus.* 369
Lucianus Martyr. 125
Ludovicus Pius. 148

M.

Magiſtri ſcriniorum, epiſtolarum, libellorum. 379
Mago in lat. linguam tranſlatus. 112
Malinkrotius. 305
Manſor rex Marocci. 341
Marcus Euangeliſta. 259
Marcus Laurinus. 291
Marcus Varro. 378. 403
Martialis. 399. 405
Martialis Epiſcopi Lemovic: Epiſtolæ. 120
Martiorum carmina. 110
Martinus V. P. R. 384
Martinus de Herada. 236
Martinus Chemnitius. 255. 395
Martyrologia. 123
Marſilius Ficinus. 238, 239
Maſſilia. 80, 81
Matthæi Euangelium Hebraicum. 120. 195

Mat-

Matthias Corvinus. 203-206
Matthias Flaccus Illyricus. 213
Melito Sardenſis. 120
Mena Æthiopiæ Imp. 344
Mercurius Triſmegiſtus. 226
Merula. 219
Methaſtenes. 73
Metaphyſica. 255
Metroum. 78
Miako urbs. 353
Miſſa Græce celebrata. 305
Monachi primi. 130
Monachorum ignorantia. 154. 166. *Sanguinaria conſilia.* 354
Monaſterium Fuldenſe. 147. *Galileæ, Laurentii in Eſcuriali.* 321 *Forſenſe.* 148. *Santgallenſe.* 147. *Vivarienſe.* 137
Monoteſſaron. 148
Moſes unde ſua hauſerit. 20. *Ejus libri ubi depoſiti.* 29. *αὐτόγραφον.* 30, 31
Moſcovitæ. 353
M. Tullius Duumvir. 108
Muhammed. 337
Muleaſſes Rex. 344
Muſæus. 147
Muſculus. 180

N.

N Eleus. 86
Nepotianus. 314
Nicæni concilii, exemplar authenticum. 134
Nicodemus Metaxa. 347
Nicolaus Arnoldus de Palude. 364
Nicolaus Clenardus. 235
Nicolaus V. P. R. 194, 195, 196
Nicolaus de Peireſko. 231
Nicolaus Perottus. 240
Nicolaus Raziwil. 320
Nicolaus Valla. 240
Noëmi libri. 14. 349
Nobilis quidam literatorum oſor. 414
Nomina circumciſorum notata. 45
Notarii. 120, 121

Numa Pompilius. 108

O.

Oppianus. 306
Origenes. 124, 125
Orpheus. 75
Oſtrorogum. 318
Otfridus Wiſſenburgenſis. 149
Otho Henricus Palatinus. 281
Ovidii amores. 360. *Deſcriptio regiæ ſolis.* 403. *Sepulchrum.* 222

P.

Pandectæ Piſanæ ſive Florentinæ. 190, 191
Pandulphus. 381
Pantænus. 120
Papa Rom. non eſt Epiſcopus univerſalis. 149, 150
Parentes nomina liberorum apud acta profitebantur. 102
Paterculus inventus. 219
Patriarcharum teſtamentum. 17
Patritius *Junius.* 396
Patrum *ſcripta pauca ſuperſunt.* 127, 128
Paulus Fagrus. 253
Pauli Jovii muſæum. 408
Paulus Manutius. 274
Paulus Peruſius. 277. 392
Paulus II. P. *R.* 162
Paulus IV. P. *R.* 385
Pauli *Apoſt. penula.* 118
Pentateuchum quomodo ſcribant Judæi. 39. 40. *colant.* 41. *ejus exemplaria rariora.* 42. 43
Peſtilius libros Numæ cremavit. 108
Petronius. 230
Petrus Bafflerus. 252
Petrus Gillius. 208
Petrus Lombardus. 176
Petrus Lonchius.
Petrus Moſellanus. 159
Petrus Philargus. 246
Petrus Ramus. 173
Petrus Scodbergius. 280
Phariſæi. 369
Phædrus inventus. 225. 226
Phefercornus. 160. 161
Pheucydes Syrus. 76

Phi-

Philippus II. *Hiſp. Rex.* 322
Philippus *Mornæus.* 311
Philippus *Sidnejus.* 304
Philoſophi *Roma expulſi.* 413
Piſiſtratus. 81
Phœnices iterati. 65
Photii *Nomo-canon.* 165
Phritigernes Gothorum Dux. 140
Pœnulus Plauti acta. 198
Pictura. 184
Pimander Triſmegiſti. 226
Palatina. 392
Platonis ſtatua. 199. opera latinè verſa 238. invidia in Democritum. 48 libri ab ipſo emti. 83, 84
Pleurs urbs. 362
Plinii epiſtolæ inventæ. 219
Plutarchus latinè verſus. 242
Poëtarum collegium. 409, 410
Poggius. 224, 225
Polybius latine verſus. 240
Pompejus Macer. 378.
Pomponius Lætus. 411
Populi acta. 102
Porphyrio inventus. 225
Poſtellus. 14, 15
Poſthumus Albinus. 80
Poſtilla. 146
Præneſtinæ ſortes. 112
Procopius. 227
Prohæreſius ſophiſta. 131
Propertius inventus: 229
Pſalmus 48. 8. explicatus 35
Pſalterium ſex linguarum & columnarum. 234. Tullianis notis ſcriptum. 224
Ptolemæus Philadelphus. 93, 94
Pythagoras. 76

Q.

Quintilianus inventus. 224
Quintus Calaber. 227
Quintus Cicero. 81

R.

Rabanus Maurus 147
Raphael Fulgoſius: Comenſis. 246
Referendarii. 372

Rein-

Reinhardus Faber de Laudenburgh. 281
Reuchlinus ſive Capnio. 160. 161. 192. 193. 248
Rex Iſraëlis deſcribit legem. 38
Rhetorum collegia in Belgio. 411
Richardus Armachanenſis. 363
Ricaredus Rex Hiſpan. 383
Ricardus Crocus. 159
Riderus. 3
Rigautius. 392
Robertus Guaginus. 323
Robertus Siciliæ Rex. 203
Rodolphus Agricola. 278
Rodolphus Kock ſive Koek. 299
Romæ Latinum nomen ignotum. 108
Runæ, literæ Gothicæ. 137. 138
Ruſſorum ſtatus & barbaries. 358
Rythmi Monachales. 155. 156. 157

S.

SAbæi. 10
Saba Regina. 349
Sabellicus. 393
Sabini judicium de ſcriptis eriſticis. 255
Sacerdotum Leviticorum natales. 50. *miſſaticorum raritas.* 175
Sachoniato. 65
Salmanaſſas. 46
Salomonis libri deperditi. 45. *in Æthiopia ejus & Hirami epiſtolæ.* 74
Samaritani. 45. 55
Samuelis liberi de jure regni. 44
Saturnus. 98. 99
Scoti ad Chriſtum, converſi. 149. *literas colunt.* 153
Scirtus Fluvius. 362
Scribæ. 369. 370
Scribendi cacoëthetes. 253
Scriptura ſacra tota literis majuſculis, tabulis inciſa. 188. *Cremata* 386. *in igne illæſa.* 387
Secretaria eccleſiarum. 129. 130

Semiramidis ſepulchrũ 360
Segnorolus Amedaus.
Senatus Acta. 100. 101.
Conſulta. ibid.
Seneca ludus in Claudium. 217
Sepphora Hiſtoria. 20
Serapis. 66
Sethi columna. 10
Sethiani. 11
Sibyllæ. 377. *Vaticinium in Luſitania inventum* 365
Sigiſmundus Auguſtus Pol. Rex. 211
Sigiſmundus Galenius. 243
Silius Italicus. 224. 225. 404
Spiritus S. *quomodo receſſerit a Judæis:* 35.36
Stephanus notarius. 38. *librorum cuſtos.* 381
Stertmius. 405
Strabo latinè verſus. 238
Subinco Archiepiſc. Pragenſis. 169
Symbolum Apoſtolicum. 172
Synagogæ miniſtri. 369
Synodus Dordracena contra abuſus typographiæ. 255
Syracides. 94

T.

Tablina. 105
Tacitus Imp. 198
Tacitus Hiſtoricus. 198
Tages. 111.112
Talmudis lectio vetita. 58
Tangmarus. 394
Templo ſecundo quæ defuerint. 25
Templum S. *Pauli Londin.* 312
Terentius. 273
Tertullianus. 217,218,219
Teſtam. Novum aureis literis. 288. *in hodiernam linguam Græcam verſum.* 357. *manu Theclæ ſcriptum.* ibid.
Teſtamenta in templis depoſita. 103
Theologia Scholaſtica ſine S. *Scriptura.* 166
Theologiæ doctores ſcripturas non viderant. 168. 169
Theodorus Gaza. 162.239
Theodoſius Junior. 132

Theophilus Minutius. 231
Theophraſtus de Plantis. 239
Theſmophoriis libri portantur. 77
Thomæ Aquinas. 177. *ejus* αὐτόγραφον. 267. *ejus opera Græcè* 273. *Arabicè.* 347
Thomas Bodléus. 313
Thomas de Kempis. 344
Thomas Roë. 357
Thucydides. 228
Thuanus. 306. 307
Tiberius. 405
Tiberiadis Scholæ. 37
Titi Livii Decades. 220. *brachium.* 203. *libri quinque poſteriores inventi.* 220. *alii latent* 342. 343
Traditores. 129
Tribus Iſraëliticæ. 46
Tritones in templo Saturni. 99
Triumviri. 376
Typographi, 249. *& ſeqq.*
Typographia apud Conſtantinop. 347. *Themeſ Wa rienſis* 356. *ejus abuſus.* 253. 254

U.

Ulphilas Gothorum Episcopus. 140
Ur Chaldæorum. 63
Urſino-Pareanæ explic. catechetica. 280

V.

Valentiniani, Valentis, Gratiani conſtitutio. 379. 380
Valerius Flaccus inventus. 225
Verſio Bibliorum *LXXII. Interpp.* 94. *Quinta, Sexta & Septima.* 125. *Germanica antiquiſſima.* 149. *Chaldaïca Latina.* 237. *Italica, Hiſpanica, Anglo-Saxonica, Belgica Vetus, Germanica Lutheri, Vulgata Latina, Vatabli, Junii & Tremellii,* Belgica *nova.* 243-246
Verſio multorum ſcriptorum. 238

Viglius. 395
Virgilius Poëta, 273. *ejus imago,* 404. *Scripta.* 412
Virgilius Mathematicus. 153
Vitrum Obſidianum. 406
Vitruvius. 203
Vives. 247

W.

Walterus Schwyntone. 312
Wechelus. 251
Weſſelus Groningenſis. 181. 150.34
Wiclefi libri. 188
Wilhelmus Ludus. 316
Woinuskus. 222
Wolfius. 397.398

X.

Xenocrates. 87.88
Xerxes libros Athenis in Perſiam aſportat. 74
Xyſtus IV. P.R. 196

Z.

Zacharias Pater Joh. Baptiſtæ. 52
Zenodotus Epheſius. 372
Zoroaſtres. 59

E R R A T A.

Pag. 2	Lin.	19	ἂν. lin.20. pro ῥησὶν, leg. φησὶν.
4		6	Ulyſſis.
13		11	2Sam.11.ib.l.ult.pro *ſed*, lege *ſeu*.
28		14	pretioſiſſimis.
30		28	Hilkias.
31		18	queritur.
32		28	pretioſiſſima.
35		16	ſchola, ſcholam, lin.18.ſcholarum.
45		4	1. Reg. 4.
60		28	liberum.
65		6	magos.
66		14	ἐπαιδεύθη.
89		21	cognoſcibiles.
109		15	Sibyllini.
122		6	tales.
138		4.5	*Loccenius*. lin.14. ſueta.
143		23	dimittitis.
170		24	Fabricio.
171		8	Eccleſiaſticis.
174		13	Ciceroniano.
191		22	acceſſiſſe. lin.24. pro *eſſe* l. *eſt*.
197		2	domum expoſitis.
204		23	quæ.
211		23	pro *qui*, lege *quæ*.
223		2	Trithemii.
314		16	quàm
357		1	Geſnerus.

F I N I S.

I

C

52

VA1 1520071

Intero verificato addì [illegible] Novr 1875
F. Casa